

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİ (1959- 1983)

Hazırlayan

Meral Kayabaşı

Tarih Anabilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. İsmet Türkmen

Tokat 2017

YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİ (1959-1983)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 25.12.2017

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Kaya Tuncer ÇAĞLAYAN

Üye: Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

Üye : Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN (Danışman)

İmzası

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..18../.12../2017. tarih ve 55..05 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

Mühür
İmza

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. İsmet Türkmen danışmanlığında hazırlamış olduğum **YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİ (1959- 1983)** adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

30 /11 /2017

Meral KAYABAŞI

İmza

ÖN SÖZ

Eğitim bir millet için hayati derecede önemlidir. Bir milletin yaşayabilmesi, nesilden nesile âdet ve geleneklerini aktarabilmesi eğitimle mümkündür. Bu konuda Nurettin Topçu “Hareket” dergisindeki “*Millet Maarifi*” başlıklı makalesinde: “*Millet ruhunu yapan maariftir. Maarifin düşmesi millet ruhunu yerlere serer. Maarife değer vermeyiş millet ruhunun yıkılışını hazırlar. Maarif hangi yönde yürürse millet ruhu da onun arkasından gider. Şu halde millet, maarif demektir...*”¹ diyerek eğitimi belki de en iyi şekilde tarif etmiştir.

Milletlerin hayatında eğitim kadar önemli olan diğer bir öge ise dindir. Dinin öğrenilmesi, yaşanması ve onun gelecek kuşaklara aktarılması da eğitimle mümkün olan bir durumdur. Bu yüzden eğitimle din birbiriyle bağlantılıdır. Din eğitimi toplum hayatında önemli bir yer tutar.

Bu araştırmamızda Türkiye’de yüksek din eğitimi alanında önemli bir kurum olan Yüksek İslam Enstitüleri üzerinde çalıştık. “*Yöntem ve Kaynak Tahlili*” bölümünde araştırmada kullanılan kaynaklardan örnekler vererek, takip ettiğimiz metotlara kısaca değinilmiştir. “*Giriş*” te ise Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen sürede din eğitimi üzerinde durulmuştur. Özellikle medresenin imparatorluk müddetince geçirdiği evreler, yapılan bir takım ıslahatlar, çıkarılan nizamnameler vs. hakkında genel olarak bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın 1. Bölümünde: Osmanlı Devleti, bir imparatorluk olmasından dolayı çok parçalı bir eğitim sistemine sahipti. Dolayısıyla eğitimde bir bütünlük ya da daha doğru bir tabirle bir millilik sağlanamamıştı. Eğitim alanında yapılan yenilikler mevcut durumu çözmekten ziyade sorunları artırmış hatta içinden çıkılmaz bir hale getirmişti.

Cumhuriyetin kurulması ile Osmanlı Devleti’nden miras kalan kurumlardan biriside eğitim sistemidir. Yeni kurulan devlet kendi yapısını oluşturmaya başladığında

¹ Nurettin Topçu, “*Millet Maarifi*”, **Hareket Dergisi**, C. 5, S. 52, Nisan 1970, s. 7.

ilk ele alınan kurumlardan birisi eğitim sistemi idi. 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan Tevhid- i Tedrisat Kanunu ile eğitim Maarif Vekâleti çatısı altında birleştirildi. Kanunun uygulama safhasında medreseler kapatıldı. Birinci bölümde, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılmasından, okullarda din derslerinin kaldırılması ile devam eden süreç ve sonrasında yeniden din eğitiminin okullarda verilmeye başlanması konuları anlatılmıştır.

2. Bölümde: Uzun bir süre ülkede din eğiticisi yetişmemesi sonucu ülkede karşılaşılan problemler örnekleriyle birlikte ele alındı. Çok partili hayata geçiş ülkede iktidarın değişmesiyle sonuçlandı. DP, iktidara geldiğinde ilk işi İmam Hatip okullarını açmak olmuştur. Bu din eğitimi ve öğretimi açısından önemli bir icraat olarak görülmektedir. İmam Hatip Okulu öğrencilerinin yüksek eğitim yapacağı herhangi bir okul bulunmuyordu. DP, İmam Hatip Okulu mezunlarının gidebileceği bir yüksekokul açmaya karar verdi. 19 Kasım 1959 tarihinde İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü açıldı. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünden sonra 1962'de Konya, 1965'te Kayseri, 1966'da İzmir, 1969'da Erzurum, 1975'te Bursa, 1976'da Samsun ve 1980'de ise Yozgat Yüksek İslâm Enstitüsü açılmıştır. Bu bölümde bu enstitülerin açılmaları için gösterilen çabalar, enstitülerin açılış törenleri, enstitülerin öğretim kadrosu, öğrencileri, birtakım imkânları hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

3. Bölümde: Yüksek İslam Enstitüleri teşkilat yapısı konu edinilmiştir. Enstitülerin teşkilat yapısı iki ana başlık altında incelenmiştir: Birinci başlıkta, Enstitülerin idari yapısı, kurulları, işleyişi, çalışanları ve bunların yetkileri nelerdir bu konuda elde edilen bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır. İkinci başlık ise, eğitim-öğretim konusudur. Enstitülerin kullanmış olduğu ders programları ve imtihanları, öğrenci kabulünde uygulanan metotlar, öğretim kadrosu hakkında vs. genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan Enstitü Yönetmeliği esas alınmıştır.

4. Bölümde ise: Yüksek İslam Enstitülerinin öğretim dışındaki faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Enstitü Rozeti, Yüksek İslam Enstitüsü öğrencileri tarafından kurulan Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu ve bu federasyonun gerçekleştirdiği etkinlikler incelenmiştir. Ayrıca enstitü mensuplarının çıkardıkları

ansiklopedi ve dergiler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu dergilerde yayınlanan makalelerden bazı örneklerde sunulmuştur. Bu bölümde enstitülerin İlahiyat Fakültesine dönüştürülme sürecine de değinilmiştir.

Çalışmamızın genel bir değerlendirmesini “Sonuç” ta ortaya koymaya çalıştık.

Bu çalışmada bana değerli katkılarda bulunan danışmanım Doç. Dr. İsmet Türkmen’e ve yüksek lisans öğrenimim süresince desteklerini esirgememiş olan Prof. Dr. Mustafa Çolak’a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca eski dergilere ulaşmamda bana yardımcı olan İslamcı Dergiler Projesi ekibine teşekkürlerimi sunuyorum. Her zaman benim yanımda olan ve beni destekleyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Meral Kayabaşı

Tokat 2017

ÖZET

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Cumhuriyet Tarihi Dalına bağlı olarak Doç. Dr. İsmet Türkmen'in danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırlandı.

Çalışmamızın amacı Cumhuriyet dönemi din eğitimi politikasının bir kısmını oluşturan Yüksek İslam Enstitülerinin kuruluşundan ilahiyat fakültelerine dönüştürülene kadar olan süreci içine almaktadır. Türkiye'de çok partili hayatla başlayan çoğunluğun yönetime dâhil edilme süreci sonucu olmak üzere, “*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*” ile kapatılan dini eğitim kurumlarının oluşturduğu boşluğu doldurmak için bulunan çözümlerden birisi olan “*Yüksek İslam Enstitüleri*” İmam Hatip Okulu sonrası dini eğitim şekillenmesinde önemli katkıları olan bir eğitim hamlesi olarak görülmüştür. Yüksek İslam Enstitülerinin kurulmasını zorunlu kılan şartlar, kurulma süreci, işlevleri, ders programları, Türkiye'nin Cumhuriyet sonrası dine olan yaklaşımı, mezunları, Türk Yüksek Eğitimi içerisindeki yerleri tezin yöneldiği alanlar olarak sıralanabilir.

Demokrat Parti iktidarının son dönemlerinde Türkiye genelindeki İmam-Hatip Okullarına, Öğretmen Okullarına ve ortaokullara öğretmen yetiştirmek, İmam Hatip Okulları mezunlarına yüksek din eğitimi imkânı sağlamak, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yüksek tahsilli din görevlisi ihtiyacını karşılamak için Yüksek İslam Enstitüsü kurulması fikri gündeme gelmiştir. Yüksek İslam Enstitüsü kurulması 10 Haziran 1959 tarihinde 7344 Sayılı kanun olarak TBMM'de kabul edilmiş ve 16 Haziran 1959 tarih ve 193232 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İlk Yüksek İslam Enstitüsü 19 Kasım 1959 tarihinde İstanbul'da İmam-Hatip Okulu binasında öğretime başladı. İstanbul'dan sonra vatandaşların kurduğu derneklerin de katkılarıyla Konya (1962), Kayseri (1965), İzmir (1966), Erzurum (1969), Bursa (1975), Samsun (1976) ve Yozgat'ta (1980) Yüksek İslam Enstitüleri açıldı. 6 Kasım 1981 Tarih ve 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu uyarınca Yüksek İslam Enstitüleri, İlahiyat Fakülteleri'ne dönüştürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Din Eğitimi, Yüksek Din Eğitimi, Yüksek İslam Enstitüler*

ABSTRACT

This thesis was prepared as a Master's thesis under the supervising of Assoc. Dr. İsmet Türkmen in the Republican History Branch at Gaziosmanpaşa University Social Sciences Institute, Department of History.

The aim of our study covers the process of the High Islamic Institutes' establishment, which constitutes a part of the Republican period religion policy, until their conversion into theology faculties. As a result of Turkey's multiparty process, where the majority is included in governing, religious educational institutions were closed down by the "Unification Law", and the "High Islamic Institutes"- one of the solutions found to fill the gap of religious institutions -were seen as an educational move after the Religious Vocational Schools in structuring religious schools. The obligatory conditions of the establishment of High Islamic Institutions, their foundation process, functions, course schedules, and religious approach in post-Turkish Republic period, graduates, and place within the Turkish Higher Education can be listed as the fields of this thesis.

In the late Democratic Party government period, in whole Turkey, it was considered to establish High Islamic Institutions in order to train teachers for Religious Vocational Schools, Teacher Training Schools and secondary schools, and to provide advanced religious education to Religious Vocational Schools' graduates, contribute highly-educated religious staff for the Presidency of Religious Affairs. The establishment of the High Islamic Institute was enacted in the Turkish Grand National Assembly on June 10, 1959 as Law No. 7344 and entered into force upon publication in the Official Gazette dated June 16, 1959 and numbered 193232. The first High Islamic Institute began teaching on 19 November 1959 in the Religious Vocational School's building in Istanbul. After Istanbul, with the contribution of the associations established by citizens, High Islamic institutions were opened in Konya (1962), Kayseri (1965), İzmir (1966), Erzurum (1969), Bursa (1975), Samsun (1976) and Yozgat (1980). According to the Higher Education Law dated November 6, 1981 and numbered 2547, the High Islamic Institutes were transformed into Theology Faculties.

Key Words: *Religious Vocational Schools, Religious Education, High Islamic Institutions*

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	İ
ÖN SÖZ	İİ
ÖZET	V
İÇİNDEKİLER	Vİİİ
KISALTMALAR	Xİİ
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMADA UYGULANAN YÖNTEM VE KAYNAK TAHLİLİ	1
ARAŞTIRMANIN TARİHİ ARKA PLANI	6
BÖLÜM 1: CUMHURİYET DÖNEMİNDE DİN EĞİTİMİ VE DİN EĞİTMENLERİ YETİŞTİRME GİRİŞİMLERİ	19
1.1 Kuruluş Dönemi Eğitim Anlayışı	19
1.2. Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi	21
1.3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Çıkarılması	23
1.4. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Uygulanması Sırasında Yaşanılan Tartışmalar	30
1.5. 1924- 1948 Arası Dönemde Türkiye'de Din Eğitimi	34
1.5.1. İlahiyat Fakültesinin Açılması.....	35
1.5.2. İmam Hatip Mekteplerinin Açılması.....	39
1.5.3. İlköğretim ve Ortaöğretimde Din Dersi Eğitimi.....	45
1.5.3.1. İlköğretimde Din Dersi Eğitimi.....	45
1.5.3.2. Ortaöğretimde Din Dersi Eğitimi.....	46
1.5.4. Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Din Eğitiminde Meydana Gelen Gelişmeler.....	47
1.5.5. CHP'nin VII. Kurultayı'nda Din Eğitimi Tartışmaları.....	50
1.6. İmam Hatip Kurslarının Açılması	51

1.7. Okullarda Din Dersinin Tekrar Başlaması	52
1.8. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Açılması	54
1.9. DP Döneminde Din Eğitimi ve Öğretimi Konusunda Yaşanan Gelişmeler	57
1.9.1. İlköğretimde Din Derslerinin Zorunlu Hale Gelmesi	57
1.9.2. İmam Hatip Okullarının Açılması	59
BÖLÜM 2: YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNİN KURULUŞLARI VE GELİŞİMİ	62
2.1. Enstitülerin Açılma Sebepleri	64
2.2. Enstitülerin Açılış Amacı	70
2.3. 7344 Sayılı Kanun Tasarısının TBMM' ye Sunulması	75
2.3.1. Tasarısı Hakkında Söz Alan Milletvekilleri	77
2.3.2. Kanun Tasarısının TBMM'de Kabulü	78
2.4. Enstitülerin Kuruluş Yerlerinin Belirlenmesi	80
2.4.1. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü	80
2.4.1.1. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün Açılışı	82
Tablo 8: Açılıştan Şubat 1982' ye kadar Enstitü Müdürleri	87
2.4.2.2. Enstitüsü Öğretim Kadrosu	87
2.4.2.3. Enstitünün Bazı İmkânları	89
2.4.2.4. Enstitüsü'nün Kütüphanesi	89
2.4.2.5. Enstitü Dergisi	90
2.4.2.6. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Vakfı:	92
2.4.2. Konya Yüksek İslam Enstitüsü	93
2.4.2.1. Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nün Açılması Girişimleri	93
2.4.2.2. Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nün Açılışı	96
2.4.2.3. Enstitü Öğretim Kadrosu	99
2.4.2.4. Enstitüye Öğrenci Kabulü	100
2.4.2.5. Enstitü Binası	101
2.4.2.6. Enstitü Kütüphanesi	102
2.4.2.7. Enstitü Dergisi	103
2.4.2.8. Konya Yüksek İslam Enstitüsü Yönetiminin Devlet Kademesi İle İlişkileri	103
2.4.3. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü	104
2.4.3.1. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü Açılması için Yapılan Çalışmalar	104
2.4.3.2. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'nün Açılışı	105
2.4.3.3. Enstitünün Öğretim Kadrosu ve Öğrencileri	109
2.4.3.4. Enstitü Binası	110
2.4.4. İzmir Yüksek İslam Enstitüsü	111
2.4.4.1. İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'nün Açılışı	111
2.4.4.2. Enstitü Binası	112
2.4.4.3. Enstitünün Öğretim Kadrosu	114
2.4.4.4. Enstitünün Kütüphanesi	115
2.4.5. Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü	115
2.4.5.1. Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü'nün Açılışı	115

2.4.5.2.Enstitü Öğretim Kadrosu ve Enstitü Öğrencileri.....	116
2.4.5.3. Enstitü Binası.....	118
2.4.6.Bursa Yüksek İslam Enstitüsü	118
2.4.6.1.Bursa Yüksek İslam Enstitüsü'nün Açılışı.....	118
2.4.6.2.Enstitü Binası.....	119
2.4.6.3.Enstitünün Öğretim Kadrosu.....	120
2.4.6.4. Bursa Yüksek İslam Enstitüsü Öğrenci Kabulü.....	123
2.4.7.Samsun Yüksek İslam Enstitüsü	124
2.4.7.1.Samsun Yüksek İslam Enstitüsünün Açılışı	124
2.4.7.2.Enstitü Binası.....	124
2.4.7.3.Enstitünün Öğretim Kadrosu.....	125
2.4.7.4.Enstitünün Kütüphanesi.....	127
2.4.7.5.Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'nün Öğrenci Durumu.....	127
2.4.7.6.Enstitü Tesis Araç ve Gereçleri.....	128
2.4.8.Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü.....	129
BÖLÜM 3: YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNDE TEŞKİLAT VE İDARİ YAPI.....	130
3.1.Din Eğitimi Genel Müdürlüğü.....	131
3.2.Danışma ve Karar Organları	132
3.2.1.Enstitü Genel Kurulu:.....	132
3.2.2.Enstitü Yönetim Kurulu.....	133
3.2.3.Bölüm Kurulları.....	134
3.3.Yönetim Organları	134
3.3.1.Enstitü Müdürü	134
3.3.2.Müdür Yardımcıları.....	136
3.3.3.Bölüm Şefleri	136
3.3.4.Enstitü Genel Sekreteri.....	136
3.3.5.Büro Şefleri:.....	137
3.3.6.Memurlar.....	137
3.3.7.Enstitü Doktoru	138
3.4.Enstitünün Öğretim Kadrosu	139
3.4.1.Öğretim Üyeleri	139
3.4.2.Öğretim Üyelerinin Görevleri	141
3.5.Asistanlar	143
3.6.Enstitülerin Eğitim Programları ve Yöntemleri	146
3.6.1.Enstitülerin Ders Programları ve Derslerin Nitelikleri	146
3.6.1.1.Enstitülerin I. Ders Programı (1959-1972)	147
3.6.1.2.Enstitülerin II. Ders Programı (1972- 1978).....	149
3.6.1.3.Enstitülerin III. Ders Programı (1978- 1982).....	150
3.6.1.4.Bölümleşme	152
3.6.1.5.Pedagojik Formasyon Dersleri.....	153
3.6.1.6.Seçmeli Dersler	154

3.6.1.7.Yüksek İslam Enstitülerinin Ders Programlarına Getirilen Eleştiriler	155
3.6.2.Yüksek İslam Enstitülerine Kayıt - Kabul İşlemleri	157
3.6.3. Seçme İmtihanları.....	158
3.6.4.Sınıf veya Ders Geçme Sistemi	165
3.6.5.Uygulama çalışmaları.....	173
3.6.5.1.Seminer ve Tez çalışmaları	176
3.6.6.Diploma	180

BÖLÜM 4: YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNİN ÖĞRETİM DIŞINDAKİ FAALİYETLERİ VE YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNİN İLAHİYAT FAKÜLTELERİNE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ SÜRECİ181

4.1.Yüksek İslam Enstitüsü Rozeti.....	181
4.1.1.Enstitü Öğrencilerinin Çeşitli Faaliyetleri.....	185
4.1.2.Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu (TİETF).....	188
4.1.3.Yüksek İslam Enstitüsü Mensuplarının Çıkdıkları Ansiklopedi ve Dergiler	190
4.1.3.1.İslam Dergisi	190
4.1.3.2.İslam Medeniyeti Dergisi.....	192
4.1.3.3.Nesil Dergisi.....	193
4.2.Enstitü Mezunları ve Türk Eğitim Hayatına Etkiler	195
4.2.1.Prof. Dr. Bekir Topaloğlu	196
4.2.2.Prof. Dr. Hayrettin Karaman	196
4.3.3.Prof. Dr. Halis Ayhan.....	197
4.2.4.Dr. Tayyar Altıkulaç.....	197
4.2.4.Prof. Dr. Süleyman Uludağ	198
4.3.Yüksek İslam Enstitülerinin İlahiyat Fakültelerine Dönüştürülme Süreci	198

SONUÇ.....210

KAYNAKLAR215

İNDEKS230

ÖZGEÇMİŞ.....234

KISALTMALAR

a.g.e.:Adı geçen Eser

a.g.m.:Adı Geçen Makale

a.g.t. :Adı Geçen Tez

a.g.d.:Adı Geçen Dergi

AP : Adalet Partisi

Bkz. :Bakınız

C. :Cilt

CHP:Cumhuriyet Halk Partisi

CHF : Cumhuriyet Halk Fırkası

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

Çev. :Çeviren

DP:Demokrat Parti

Drl. :Derleyen

gös. yer :Gösterilen Yer

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

Hzl. :Hazırlayan

MHP:Milliyetçi Hareket Partisi

MSP:Milli Selamet Partisi

s. :Sayfa

S. :Sayı

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDVİA:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

TDK:Türk Dil Kurumu

TTK :Türk Tarih Kurumu

vb.:Ve Benzeri

Yay. :Yayınları

GİRİŞ

ARAŞTIRMADA UYGULANAN YÖNTEM VE KAYNAK TAHLİLİ

Evans, “*Tarihin Savunusu*”adlı eserinde tarih hakkında, “Tarih yalnızca terimin zayıf anlamıyla bir bilim değil, yetenekli ellerde edebi bir biçim ya da dille ortaya konabilen ve diğer edebi sanat ürünleriyle kıyaslanabilecek ve böyle olduğu geniş ölçüde teslim edilebilecek bir sanattır- ya da öyle olabilir.”²der. İbni Haldun ise, “*dıştan bakılınca tarih eski günlerden ve devletlerden, eski çağlarda geçen olaylardan haber veren bilim olmaktan öteye geçmez... Derinliğine inilerek bakıldığındaysa, tutarlı bir bakıştır tarih. Bir incelemedir. Olup bitenleri nedenleriyle birlikte incelemedir, nedenlerine bağlamadır. Ne var ki bunun ilkeleri çok incedir. Olguların nasıllarını ve nedenlerini derinlemesine bilmedir. Bundan dolayı tarih temel bilimdir.*³ *Bu bilim dalı da çok kaynaklar, çeşitli bilgiler, sahibini gerçeğe ulaştıracak, yanılığ ve yanlışlardan uzaklaştıracak sağlam görüş ve tutarlılık ister... Çeşitli durumlar göz önünde tutulmazsa ve görülmeyen görünenle, geçmişteki şimdikiyle karşılaştırılmazsa, tarih konularında ayak kaymasına şaşırıp doğru yoldan çıkmaya karşı bir güvence sağlanamaz...*”⁴ demektedir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, tarih çalışmalarında, mantıklı bir analize ihtiyaç vardır. Gerçek tarih, yüzeydeki olayların derinliklerine nüfuz etmeye çalışmaktır. Bu şekliyle tarih, belki de “ *bütün ilimlerin en zorudur.* ” Bütün ilim dallarında olduğu gibi tarihte de ciddi bir inceleme yapılabilmesi, ancak ilmî araştırma usullerinin bilinmesi ile mümkündür. Bu itibarla tarihte, ilmî bir çalışma yapabilmek ancak olayların ortaya çıkış sebeplerini ve olaylara etki eden faktörleri doğru bir şekilde incelemek ve anlamakla mümkün olabilir.⁵

² Richard J. Evans, **Tarihin Savunusu**, Uygur Kocabaşoğlu(çev.), Ankara: İmge Kitabevi, 1999, s. 79.

³ İbni Haldun, **Mukaddime**, Turan Dursun(çev.), Onur Yay.,s. 17- 18.

⁴ Age.,s. 74-75.

⁵ Ahmed Zeki Velidi Togan, **Tarihte Usul**, Ankara 1985, s. 139-140.

Tarih biliminin amacına ulaşmasında en vazgeçilmez öge yöntemdir. Yöntem, bilimin amacına yönelmesini ve bu amacı gerçekleştirmesini sağlayan fikrî tutum ve yaklaşımlara denilmektedir. Bu anlamda yöntemin uygulama görevi, araştırma konusunu, yani nesnel gerçeği en anlaşılır bir biçimde yansıtabilmesidir. Bu değerlendirmeden hareketle, karmaşık ve çok yönlü toplumsal olayların incelenmesi için tarih bilimi kendi yaklaşımı ile bu olayların bir yönünü, ya da bir kesitini aydınlatmada kullanılacak bir araç olarak belirlemektedir.⁶

Kaynak Tahlili

Araştırmamızın içine aldığı dönem Yüksek İslam Enstitülerinin kurulduğu 1959 yılından ilahiyat fakültelerine dönüştürüldüğü 1983'e kadar olan dönemdir. Bu süre içerisinde Yüksek İslam Enstitülerinin geçirdiği evreler, karşılaştığı problemler ve bu problemleri karşı çözmek için alınan önlemler ile sınırlandırılmıştır.

Resmî kaynaklar

TBMM Tutanak Dergileri (Zabit Cerideleri): TDK sözlüğünde “Tutanak”ın kelime anlamı, ” *Meclis, kurul, mahkeme vb. yerlerde söylenen sözlerin olduğu gibi yazıya geçirilmesi*”,⁷ şeklindedir. TBMM'nin yasama ve denetim faaliyetlerine ilişkin toplantılarında stenografların görüp duyarak tespit ettikleri esasa ilişkin konuşmaların, ses kayıt cihazı yardımıyla, tutanak yazım ve dil bilgisi kuralları çerçevesinde yazıya aktarılmasıyla oluşturulan metindir. Ayrıca bir de “*Tam Tutanak*” vardır. Tam Tutanak: yapılan konuşmalar yanında görüşülen konuyu ve toplantının seyrini etkileyen laf atmaların, sataşmaların, alkışların, gürültülerin, protestoların ve cereyan eden her türlü eylemin, tutanak yazım kuralları çerçevesinde ve görüşmelerin akışı içerisinde tutanağa aynen aksettirilmesidir.⁸ Türkiye’de din eğitimi konusunda yaşananlar, özellikle Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile başlayan ve İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünün açılmasına kadar giden süreç kronolojik olarak TBMM tutanaklarından takip edilmiştir.

⁶İsmet Türkmen, “Cumhuriyet Hükümetleri Döneminde Güneydoğu Anadolu’ya Yapılan Kamu Yatırımları (1960-1995)”, Doktora Tezi, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı**, 2010, s. IX.

⁷ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <http://www.tdk.gov.tr/index> (Erişim Tarihi: 11.09.2016).

⁸**Tutanak Hizmetleri El Kitabı**, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, www.tbmm.gov.tr/yayinlar, s. 19 (Erişim Tarihi: 11.09.2016).

Burada Tutanaklar temel noktalar teşkil etmiştir.⁹Yüksek İslam Enstitüsünün açılmasına dair Kanun teklifi hakkında bilgilere buralardan ulaşılmıştır.

Resmî Gazete:Ülkemizde Devletin yayın organı olan ve birçok resmî işlemin geçerliliğinin bağlandığı Resmî Gazetenin kökeni, Sultan II. Mahmut döneminde Tarihçi Esat Efendi'nin yönetiminde 11 Kasım 1831 tarihinden itibaren haftada bir yayımlanmaya başlanan “Takvim-i Vekayi” gazetesine dayanmaktadır. Yeni Devletin Resmî Gazetesi ise, İstiklal Savaşı'nı yürütmek üzere Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisi tarafından 7 Ekim 1920' de tesis edilmiştir... Meclis'in 263 Sayılı Kararnamesi ile 7 Şubat 1921 günü “*Cerîde-i Resmîyye*” adıyla yayımlanmıştır. Gazetenin ismi 10 Eylül 1923 tarihli 22 nci sayıda “Resmî Cerîde” olarak, 17 Aralık 1927 tarihli 763 üncü sayıda ise “*T.C. Resmî Gazete*” olarak değiştirilmiş ve bugüne kadar aynı isimle yayımlanmaya devam edilmiştir.¹⁰ Bu araştırmada özellikle kanunlar, yönetmelikler Resmî Gazete' den faydalanılmıştır.¹¹

MEB Tebliğler Dergisi:MEB tarafından yayımlanan dergidir. Bu dergide yönetmelikler ve tüzükler yayımlanır. Yayınlar MEB ile ilgili olup, Türkiye'de eğitim ile ilgili tüm yasal gelişmeleri sunar.Yüksek İslam Enstitüsünün açılış amacı, nasıl bir yapıda olduğu, ders planları, okutulacak derslerin içerikleri ve özellikle yönetmelikleri hakkında birincil kaynak durumundadır.¹²Tebliğler dergilerinde, Yüksek İslam Enstitüleri Müfredat Programı, ders programları vs. esas alınarak Yüksek İslam Enstitülerinin “*Teşkilat ve İdariYapısı*” konularında faydalanılmıştır.Özellikle MEB Tebliğler Dergisi ile Resmî gazete birlikte kullanılmıştır. Tebliğler Dergisinde alınan kararlar açıklandıktan sonra Resmî Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe girmesi açısından birbiriyle bağlantılı işlev görmekteler.

⁹ Saruhan (Manisa) Milletvekili Vasıf (Çınar) Bey ve arkadaşları TBMM'ye verdikleri Tevhid-i Tedrisat Kanunu teklifi için bkz. (**TBMM Zabıt Ceridesi**, 3 Mart 1340 /1924, Devre II, C. 7, s.2);Tevhid-i Tedrisat Kanunu' nun kabul edilmesi ve onun üzerine yapılan konuşmalar için bkz.(**TBMM Zabıt Ceridesi**, 3 Mart 1340 /1924, Devre II, C.7, s. 25-26);Tevhid- i Tedrisat Kanunu' nun uygulamasına, özellikle “Medrese”lerin kapatılmasına dair yaşanan tartışmalarıçin bkz. (**TBMM Zabıt Ceridesi**, 17 Nisan 1340 (1924), Devre II, C.8/1, s. 805- 818.

¹⁰**T. C. Resmî Gazete**, Tarihçe, www.resmigazete.gov.tr, (Erişim Tarihi: 21.09.2017).

¹¹Ankara İlahiyat Fakültesi' nin kurulmasına dair **Resmî Gazete**' de yayınlanan gerekçesi için bkz.**Resmî Gazete**, S. 7229, 10 Haziran 1949, s. 16309; **Resmî Gazete** - S. 10232, 16 Haziran 1959.

¹²**MEB Tebliğler Dergisi**, C. 35, S. 1684- 1726, 4 Aralık 1972; **MEB Tebliğler Dergisi**, C. 42. S. 2021, 19 Şubat 1979.

Sürelî Yayınlar

Albümler-Yıllıklar: Okullarında son sınıfa gelen öğrenciler tarafından hazırlanan, albüm ya da yıllıklar, hoca-öğrenci olarak geçirilen senelerin güzel bir hatırası olarak kalması ve ileriki yıllarda unutulmaması amacıyla çıkarılıyordu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri her ders yılı sonunda bir son sınıf albümü çıkarmayı gelenek haline getirmişti. Yüksek İslam Enstitüsü de ilk mezunlarını vermeye başladığı seneden itibaren bu geleneğe uymuşlardır. Yüksek İslam Enstitülerinin öğretim kadrosu, enstitünün imkânları (bina ve kütüphane vs.) hakkında bilgiler bulunması açısından önemli kaynaklardır.¹³ Konya, İzmir ve Erzurum Yüksek İslam Enstitülerinin, eğitim kadroları, enstitü binaları ve kütüphaneleri hakkında bilgilere bu albümlerden ulaştık.

Dergiler: İslam Dergisi, İslam Medeniyeti Dergisi, Nesil, Hareket Dergisi, Tohum Dergisi, Çatı Dergisi, İrşat, İslami Hareket, İslamın İlk Emri Oku, Sebil Dergisi¹⁴; **İrşat**, “Bursa’da İslam Enstitüsü Kuruluyor”, 11. S. 6, Eylül 1963; **Hilal Dergisi**, “*Ali Fuad Başgil, Yüksek İslam Enstitüsüne Ait Teşkilat Projesi*”, C. 2, S. 15, Temmuz 1960; **İslamın İlk Emri Oku**, “*Yüksek İslam Enstitüsü Hakkında Ne Dediler?*”, C. 2, S. 21, Aralık 1962. 1960- 1980 yılları arasında yayın yapmış dergilerdir. Yüksek İslam Enstitüleri ile ilgili yayınlanan makaleler bulunması bakımından önemli kaynaklardır.

Ansiklopedi: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi; Mustafa Öcal, “Yüksek İslam Enstitüsü”, **TDVİA**, C. 44, s. 48-52; Yüksek İslam Enstitüsü hakkındaki madde, Mehmet İpşirli, “*Medrese (Osmanlı Dönemi)*”, **TDVİA**, C. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

Telif ve Tetkik Eserler

İsmet Parmaksızoğlu, **Türkiye’de Din Eğitimi**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1966, Türkiye’de din eğitimi, Türk devletinin dini karakterinin ortadan kalkması ve onun yerinde laik ve milli bir devlet düzeninin kurulması demek olan Cumhuriyet devri

¹³ **Konya Yüksek İslam Enstitüsü 1967- 1968 Yılı Mezunları**, (haz. Konya Yüksek İslam Enstitüsü), Konya 1968; **İzmir Yüksek İslam Enstitüsü mezunları: Akademiye doğru 1975-1976**, (Hzl. İzmir Yüksek İslam Enstitüsü), İzmir 1976.

¹⁴ Bu dergiler, İslamcı Dergiler Projesi, idp.org.tr adlı siteden temin edilmiştir.

ile Milli Eğitimimizin problemleri arasında kendini kabul ettiren bir konu olarak önemli yer tutmaktadır. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne din eğitiminde yaşanan olayların yer aldığı, “*Türkiye’de Din Eğitimi*” adlı eser din eğitimi hakkında başvuru alan en önemli kitaplardandır.

Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’ a)**, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1999. Türk Eğitim Tarihi alanında Türk milletinin üç bin yıllık insan yetiştirme düzenini ve bundaki dönüşümleri eleştirel bir gözle araştırıp değerlendiren Yahya Akyüz, Türkiye’de eğitim tarihi araştırmalarında önemli bir tutmaktadır.

Halis Ayhan, **Türkiye’de Din Eğitimi**, Dem Yayınları,(3. Baskı),İstanbul 2014; Yazar kitabın “ÖNSÖZ” ünde kitabı yazma amacını: “*Cumhuriyet’in kurulmasından önce 1920-1923 ve Cumhuriyet’in kurulmasından sonra 1924-1998 yılları arasındaki, sosyal ve siyasî değişmelerin din eğitim ve öğretimi hayatında doğurduğu hareketleri; değişmeleri ve gelişmeleri, mümkün olduğunca, tarihî seyri içinde birinci derecedeki kaynakları kullanarak okuyucularımızın bilgisine sunmaya özen gösterdik.*” demektedir. Özellikle Ayhan, bazı önemli belgeleri kitabının “**EKLER**” kısmında vermiştir. Bizde bu araştırmada yazarın eserlerine, hem Yüksek İslam Enstitüsü mezunu hem de Bursa Yüksek İslam Enstitüsü Müdürlüğü, kimliğini taşıması dolayısıyla, önemli bir referans olarak başvurduk.

Mustafa Öcal, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015; “*Türkiye Cumhuriyetini kuran irade, Osmanlı Devleti’nin kurum ve kuruluşlarının bazılarını devre dışı bırakmış, bazılarını ise ya aynen veya bir takım değişikliklere uğratarak tevariüs etmiştir. Eğitim sisteminde de benzer uygulamalar yapılmıştır...*”Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi, adlı eserde, hem Osmanlı dönemi din eğitim kurumları, hem de Cumhuriyet dönemi din eğitimi kurumlarını kronolojik olarak ele alan yazar, okulların müfredatları, okuyan öğrenci sayısı gibi verilerle birlikte görsellerle de zenginleştirmiş eserini. Yüksek İslam Enstitüleri hakkında çeşitli tablolar, ders müfredatları ve okullar hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Mustafa Öcal, (Edt.),**Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat**, C. 1-3, Ensar Neşriyat, İstanbul 2008; Mustafa Öcal, tarafından hazırlanan araştırmada kullandığımız diğer bir eserde, ”*Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat*”, adlı 3 ciltlik eserdir. Bu eserde, dinî eğitim ve öğretim kurumlarında tahsil görerek yetişen, topluma ve devlete hizmet veren kamuoyu tarafından tanınan seçkin 32 kişiyle yapılan röportaj yer almaktadır.

ARAŞTIRMANIN TARİHİ ARKA PLANI

Tarih boyunca eğitim kurumlarının var olmasının esas nedeni, ait oldukları toplumların beklentilerini karşılayacak şekilde eğitim ve öğretim hizmeti vermek olmuştur. Eğitim ve öğretim bir devletin asla vazgeçemeyeceği bir zorunluluktur. Osmanlı Devleti, Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Geniş coğrafyalara yayılmış bir devlet olarak eğitime de önem vermiştir. Osmanlı Devleti’nde din eğitiminin esasını *Medreseler* oluşturmaktaydı.

MEDRESE

Arapça "*de-re-se*" kökünden türetilen medrese kelimesi, ders gösterilen yer anlamına gelir. İslam dininin doğuşuyla beraber cami ve mescitlerin yanında dini bilgilerin öğretildiği birer merkez olarak tesis edilen medrese, İslam âleminde olduğu kadar, dünya medeniyetinde de bir merhaleyi ifade etmekte ve medeniyet tarihinde sistematik şekil ve metotla öğretim yapan ilk kuruluş olarak kabul edilmektedir.¹⁵ Medrese, genel planını doğduğu mescitten almıştır. Öğrencilerin ikametleri için yurtlar (Hücre), temizlikleri için hamam, çalışmalarını için kütüphane, yemek ve diğer ihtiyaçlar için mutfak vb. tesisleri içine almakta ve geniş bir kuruluş meydana getirmekte idi.¹⁶

Medreseler varlıklı kişilerce vakıf yoluyla kurulur, giderleri de vakıf giderlerinden karşılanırdı. Bu sistemin yıllarca kurulduğu gibi çalışmasında devletin koruyucu bir görevi vardı.¹⁷

¹⁵Recai Doğan, “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlihi”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 37, S. 1, 1997,s. 408.

¹⁶ İsmet Parmaksızoğlu, **Türkiye’de Din Eğitimi**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966, s. 8.

¹⁷ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2000, s.34.

Mükemmel bir askeri ve idari teşkilata sahip olan Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu takiben, hükümdarlar ve devlet adamları maarif işlerine önem verdiler. Devletin hızla genişleyen topraklarından başka öteki İslam ülkelerindeki ve özellikle kendilerinden önceki Anadolu Selçuklularını örnek alarak benzeri özel medreseler açmaya başladılar.¹⁸ Medreseler Osmanlı toplumundaki tüm aydınları ve pek çok Devlet görevlilerini yetiştiren kurumlardır.¹⁹

İslam eğitim sisteminin temel kurumu olan medrese Osmanlılar döneminde fiziki şartları, mimari özellikleri, programı ve temsil ettiği zihniyetle önemli gelişmeler göstermiştir. Medrese bu dönemdesıbyan mektebinden sonra orta, lise, yüksekokul ve üniversite eğitimine tekabül eden, İslami kimliği sebebiyle sadece Müslümanların devam ettiği bir eğitim kurumu özelliği taşır.²⁰ İlk Osmanlı medresesi Orhan Gazi zamanında kurulmuştur. Orhan Gazi İznik'i fethettikten bir yıl sonra 1330 da bir manastırı medreseye çevirerek ilk Osmanlı medresesini burada kurmuştur... "*İznik Orhaniyesi*" olarak anılan bu medreseye ilk müderris olarak 30 akçe yevmiye ile Davud-ı Kayseri atanmıştır.²¹ Kuruluş yıllarında Osmanlılar gerek yurt içinde gerek yurt dışında devrin büyük bilginlerini yanlarına toplamaya çalışmışlar ve bunlar için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyip onlara büyük saygı göstermişlerdir... Osmanlı Devleti, devrin ileri bir ilim merkezi haline gelmiş ve artık öğrenim için Mısır, Suriye gibi dış ülkelere gidilmeye ihtiyaç duyulmamıştır.²²

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle başlayan yeni dönem, Osmanlı ilim hayatı ve medrese teşkilatı için önemli adımların atıldığı devreyi oluşturur. 1470 yılında tamamlanan Fatih Külliyesi içinde sekiz medreseden oluşan Sahn-ı Seman (sekiz avlu) ve bunların bir sıra gerisinde yer alan sekiz Tetimme Medresesi tesis edildi. Bu medreseler konumu, fiziki ve mimari özellikleri, sağlanan maddi imkânlar ve bilhassa müfredat programı ile bir yükseköğretim ve araştırma kurumu özelliği

¹⁸ Hasan Ali Koçer, **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi(1773-1923)**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970, s. 9.

¹⁹ Akyüz, age., s. 36.

²⁰ Mehmet İpşirli, "*Medrese (Osmanlı Dönemi)*", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 28, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 327.

²¹ Mustafa Öcal, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015, s. 55.

²² Koçer, age., s. 10.

kazandı.²³ Osmanlı medreselerini, hedef ve işlevleri açısından, biri hukuk, ilahiyat ve edebiyat öğretimi yapan Fatih'in kurduğu Sahn-ı Seman; diğeri fen, tıp ilimlerinin öğretildiği Süleymaniye olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Böylece bu medreselerde kadı, müderris, müftü gibi ilmiye mensupları ile devletin değişik kadrolarına doktor, mimar, operatör mühendis vb. elemanlar yetiştiriliyordu. Bunun yanında hadis ağırlıklı Daru'l-Hadis'ler ve Kur'an-ı Kerim'in okunması üzerinde ağırlıklı durarak, bilhassa cami görevlilerini yetiştiren Daru'l-Kurra'lar bulunmakta idi.²⁴

Medrese teşkilatının Fatih'ten sonra önemli bir safhası Kanuni Sultan Süleyman tarafından Süleymaniye Medresesi'nin kurulmasıdır.²⁵ Sahn-ı Seman'dan bir asır sonra inşa edilen Süleymaniye Külliyesi özellikle medrese-i evvel, sani, salis ve rabi isimleriyle dört medrese, bir tıp medresesi ve darüşşifa ile darülhadisten oluşuyordu ve Osmanlı Devleti'nde eğitimde varılan en yüksek noktayı temsil ediyordu. Önce Sahn-ı Seman ile ardından Süleymaniye medreseleriyle Osmanlı medrese sistemi dereceler, dersler ve yönetim bakımından önemli gelişmeler kaydetti.²⁶

Önceleri her medresede bir müderris bulunurdu. Daha sonra öğretmen ve öğrenci kadrosunun gelişmesi üzerine ulâ, sâniye, sâlise olmak üzere her medreseye 3 müderrisin görevlendirilmesi sorunu ile karşılaşıldı. XVI. yüzyıldan sonra ise müderris sayısının artışı karşısında itibarat müessesesi ortaya çıktı. Müderris, terfi sırası geldiği halde, önu tıkanık bulunduğundan yerinde kalmakta ve *bi'l- itibar hareket-i misliye* deyimiyle şeklen terfi etmekte idi. Sahn- ı seman kesinlikle 8 müderrislik olarak tutulduğundan aşağıdan gelenler *musile-i sahn*'da tıkanıp kalıyorlardı ki, bunun için bu dereceye, müderrisler kendi aralarında “*Batak*” adını takmışlardı. Öğretmen kadrosunun bu şekilde şişmesi, terfi konusunda liyakat, kıdem ve ehliyet bir tarafa bırakılarak iltimasla derecelerin alınması ve bir iki derece birden terfileleri ortaya çıkardı ki, bu

²³ İpşirli, agm., s. 328

²⁴ Doğan, agm., s. 410.

²⁵ Koçer, age., gös. yer

²⁶ İpşirli, agm., gös. yer

duruma medreseliler arasında “*tafra*” denilmekte idi. Terfiden ümidini kesip, olduğu duruma rıza gösterenlere ise *zümre-i mütekaidin* denilmiştir.²⁷

XVI. yüzyıldan sonra medrese teşkilatında bir gerileme görmekteyiz. Medreselerde bu tarihten sonra ilmi hürriyet kalkmış, iltimas ve siyaset karışmağa başlamıştır. Evvelce müderris (profesör), muid (doçent), danişmend (asistan) olabilmek için ehliyet, ilim ve iktidar gerekirken bu tarihten sonra ilmi yetki arka plana atılarak, iltimas ön plana alınmıştır. Artık müderris olabilmek için, kültür üstünlüğü söz konusu değildir. Müderrislik şimdi bir rütbe halini almıştır.²⁸ Yahya Akyüz, medreselerdeki bozulma konusundaki tespitleri önemlidir:

“Devletin çeşitli kurumlarının da bozulmaya başlaması, rüşvet ve hatır gönülün işe karışması, adamsendecilik, medreselerin yöntemlerinin kendi içlerinde gelişmeyi önleyici, bozulmayı bulaştırıcı unsurlar taşınması, duraklama ve gerileme dönemlerinde Rumeli’de yenilgiler yüzünden Türk kitlelerinin gerilere göç etmesi ve böylece birçok kentte sağlıklı, düzensiz bir nüfus yoğunluğunun oluşması ve bu kişilerin medreselerde barındırılması yüzünden buraların hayır kurumları haline dönüşmesi...”²⁹

XVII. yüzyıla gelindiğinde medrese sayılarının hızla artmasına karşın, eğitimde nitelik yönünden bir düşüş olduğu gözlemlenmektedir... Medreselerin nicelik ve nitelik yönünden ortaya çıkan bu tezatlığını önlemek için bir dizi çözüm önerileri ortaya atılmıştır. Hatta bu aşamada her padişahın bir medrese yaptırmasının yanında, ülkegenelindeki medreseleri *zabt u rabt* altına almak üzere ferman, kânûnnâme ve adaletname niteliğinde reform ve ıslah girişiminde bulunduğu göze çarpmaktadır.³⁰

Medrese ıslahat hareketlerinde, medreselerin içinde bulunduğu olumsuzluğun giderilmesi teşebbüsleri, hep idari ve mali alanlarla sınırlı kalmış; ders kitaplarının, öğretim metotlarının ve ders programlarının yeniden ele alınarak düzenlenmesi ve hepsinden önemlisi kaybolan ilmî zihniyetin yeniden kazandırılması konularında önemli

²⁷ Parmaksızoğlu, age., s. 9-10.

²⁸ Koçer, age., s. 12.

²⁹ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’ a)**, İstanbul: Alfa Basım Yay. 1999, s. 67.

³⁰ Betül Can, “Fatih Döneminden Tanzimat’a Kadar Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı Arap Dili Eğitimi Bilim Dalı**, 2009, s. 108.

bir çaba sarf edilmemiştir. Bunun yanı sıra II. Mahmud (1808-1839) devrine gelinceye kadar medreselerin içyapısına bir düzen getirmeksizin yenilerinin kurulmaya devam edildiği göze çarpmaktadır.³¹

III. Mehmed'den sonraki yüzyıllar da padişahların bu tür bozulmaları ıslah çabalarıyla geçmiştir. Özellikle XVIII. yüzyıl, medrese sistemini, yükselme çağındaki seviyesine yeniden çıkarma özlemi içinde art arda reform teşebbüslerinin tekrarlandığı zaman dilimi olmuştur. III. Ahmed, I. Mahmud ve III. Selim'in bu yöndeki gayretleri, ne yazık ki medreselerde baş gösteren iltimas ve himayenin önüne geçmeye yetmemiştir.

XVII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Avrupa devletlerinin üstünlüğünü yalnız askerî sahada gören ve mesafeyi kapatmak için, askerî müesseseleri Batı ilim, teknik ve eğitim tarzına göre ıslah etmeyi yeterli bulan Osmanlı devlet adamları; Batının her alanda kesin üstünlüğünü kabul ederek, devletin bütün müesseselerinde ıslahat yapmak ihtiyacını hissetmişlerdir. Ne var ki ilk önce ıslahatın veya yeniliğin hangi alanlarda yapılması gerektiği hususunda bir plân, program ve düşünceye sahip değildiler. Fakat devletin yaşaması için ıslahat yapmanın zarurî olduğu fikrinin, az da olsa, bazı aydınlar ve devlet adamlarınca inanç olarak benimsenmesi; ıslahat hareketlerine, başlangıçta bir takım aksaklıklara rağmen, devamlılık ve nihayet, başarı sağlaması bakımından önemli bir adım olmuştur.³²

Osmanlı medreseleri artık ilerleme ve gelişme sürecinden çıkıp aşınma sürecine girmeye başladıktan sonra, padişahlar da söz konusu kurumlarla ilgili olarak yenilik getirmekten çok, bozuklukları düzeltme ve aksaklıkları giderme amaçlı bir politika izleme yoluna gitmişlerdir. Bu bağlamda var olan kurumları ıslah çabası içinde medrese sistemini yeniden yapılandırma uğraşları ön plana çıkmıştır. Fakat bu ıslahatlar acilen uygulamaya taşındığı, temele inilmeksizin yüzeysel ve tepeden inme gerçekleştiği için istenilen sonucu doğurmamıştır. III. Ahmed, I. Mahmud ve III. Selim'in bu çizgide

³¹ Can, agt., s. 112.

³² Bayram Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 1.

izlediği yollar, son kez reformcu Padişah II. Mahmud tarafından tekrarlanmış; ancak yine başarıya ulaşılamamıştır.³³

II. Mahmud zamanında medreselerin ne kendi kendini ıslah etmeyi, ne de devlet tarafından ıslah edilmeyi kabul edecek bir zihniyete sahip olmadığı görülmektedir. Bu dönemde Şeyhülislam Mehmed Zeynel Abidin Efendi, ilmiye sınıfını ıslah etmek üzere görevde bulunduğu 1814-1816 yıllarında başıboş bir halde bulunan öğrencileri ve öğrenci kılığında dolaşan kimseleri takip ettirmiştir. Yine bu devirde, yeniçerilerle öğrenciler arasında olaylar çıkmış; öğrencilerden bir kısmı rahleleri ve minderleri kaldırıp hocalarını dersten menederek meşihat kapısına kadar dayanmışlardır. Bu yüzden Keçecizâde İzzet Molla tarafından hazırlanan “*Islahat Lâyihası*”nda kazasker ve müderrislerin durumları ele alınmış; 1838’de ise, rüşvetle mücadele için biri kazasker, kadı ve nüvvâb, diğeri memurlara mahsus olmak üzere iki ceza kânunu kabul edilmiştir.³⁴

Medreselerde yapılması düşünülen ıslahatın başarıya ulaşabilmesi için şüphesiz müderrislerin tutumları belirleyici bir rol oynamaktadır. Yapılan ıslahatların uygulayıcısı olarak müderrisler bu konuda önemli bir yere sahiptirler. II. Meşrutiyet döneminde, medreselerin ıslahı konusuna müderrisler genel olarak olumlu yaklaşmıştır. Buna rağmen ilmiye sınıfı içinde ıslahat karşıtları da mevcuttur. Yerleşik düzenine son vermek istememe, alışkanlıklarını terk edememe ve yetersizliğini ıslahat karşıtlığı ile örtmeye çalışma gibi sebeplerle kimi müderrisler medreselerin ıslahatına ya duyarsız kalmış ya da karşı çıkmıştır.³⁵

Medreseler son dönemlerde din görevlisi yetiştirme fonksiyonunu da yerine getiremez olmuşlardı. Medreselerin ıslah edilme düşüncesinin en önemli gerekçelerinden birisi

³³ Can, agt., gös. yer

³⁴ Agt., s. 112.

³⁵ Ekrem Bulut, “Sırât-ı Müstakîm ve Sebilürreşad Dergilerinde Yayımlanan Makaleler Bağlamında Son Dönem Osmanlı Medreseleri ve Islah-ı Medâris Hakkındaki Düşünceler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2011, s. 82.

özellikle taşrada halkı dinî anlamda irşad edecek, imamet ve müezzinlik gibi görevleri yerine getirebilecek kişi sayısının çok azalmış olmasıdır.³⁶

II. Meşrutiyet döneminde medreseleri ıslah anlamında önceki dönemlere nazaran daha köklü ve kalıcı çalışmalar yapılmıştır. Durumun vahametinin anlaşılması üzerine çözüm için ortaya konan arayışlar da bu oranda daha ciddi ve bilinçli olmuştur. Medreselerin ıslahı için her kesimden insan fikirlerini beyan etmiştir. Talebe-i ulûm, müderris ve münevverler konuyla ilgili düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Bu düşünceler göz önünde bulundurularak medreseleri ıslah için resmi alanda bazı teşebbüsler de olmuştur. Bu amaçla konuyla ilgili bölgesel ve ulusal birçok komisyon kurulmuş, kongreler yapılmış, nizamnameler yayımlanmıştır.³⁷

Medreselerin ıslahı için 1910' dan 1921' e kadar çıkarılmış olan dört nizamname bu konuda önemlidir.

Medâris-i İlmiye Nizamnamesi

Medâris-i İlmiye Nizamnamesi 'ne kadar medreseler yazılı olmayan ilkelerle idare olunuyordu. Medreselere öğrenci kabulü ve eğitim süresi standart değildi. Medrese eğitim süresi belirli esaslarla bağlanmamış olup 12-15 yıl arasında değişebiliyordu. Medreselerde var olan bu düzensiz sistemi kimi araştırmacılar “*talebe medreseye isterse 8 yaşında gelir, 68 yaşına kadar medrese de kalabilirdi*” şeklinde ifade etmiştir.

Şeyhülislâm Hüseyin Hüsnü Efendi zamanında hazırlanan Medâris-i İlmiye Nizamnamesi 16 Safer 1328/27 Şubat 1910 tarihinde yayımlanmıştır.48 maddeden ve üç bölümden oluşan nizamnamenin baş tarafında İstanbul medreselerinde Meclis-i Mesalih-i Talebe'nin, diğerlerinde ise taşra müftülerinin resmi mühüleriyle mühürlenmiş ve medresenin talebesi ve müstemilatıyla ilgili her şeyin kaydedildiği bir defter tutulması şart koşulmuştur. Daha sonra talebeye hücre taksimatının esasları belirlenmiş ve bunun adil bir şekilde yapılmasından, bevvabların görevlerinden

³⁶Bulut, agt., s. 92.

³⁷Agt., s. 94.

bahsedilmiştir. Birinci bölümün ikinci kısmında ise talebenin medreseye kabulü ve disiplininden bahseder. Medâris-i İlmiye Nizamnamesi' ne göre medreseye girişte bir mektep şahadetnamesi veya ehliyetname şart koşulmuştur ve yaşı on beşten küçük otuzdan yüksek olanlar medreseye kabul edilmeyeceği beyan edilmiştir. Yaşı on beşten küçük olup medresede birinci derecede akrabası olanlara, kayıt yapılmaksızın yaşları dolana kadar medresedeki akrabalarının yanında kalmalarına izin verilmiştir. Bu kısımda talebenin disiplininden uzunca bahsedilmiştir.³⁸

Islah-ı Medâris Nizamnamesi

Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi zamanında hazırlanan ve 24 maddeden oluşan Islah-ı Medâris Nizamnamesi, 10 Zilkade 1332/ 30 Eylül 1914 tarihinde yayımlanmıştır. Nizamname mucibince ıslahata ilk olarak İstanbul medreselerinde başlanmış ve İstanbul'daki bütün talebenin aynı usul ve programa göre eğitim görmesi için medreseler tek çatı altında birleştirilmiştir. İslâm hilafetinin merkezinde bulunması dolayısıyla bu yeni medreseye Dârü'l-Hilâfeti'l- Aliyye Medresesi ismi verilmiştir. Böylelikle Osmanlı son döneminde pek çok aydın tarafından arzu edilen ve dillendirilen medreselerdeki eğitim öğretim birliği, kısmen de olsa sağlanmıştır. Zamanla bütün diğer medreselerin de Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi'ne dönüştürülmesi planlanmış fakat ülkenin içinde bulunduğu maddî ve siyasî durum, bilhassa da Birinci Dünya Savaşı buna tam anlamıyla izin vermemiştir.³⁹

Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi İle Taşra Medreseleri Nizamnamesi

Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi İle Taşra Medreseleri Nizamnamesi Musa Kâzım Efendi'nin Şeyhülislamlığı zamanında 16 Zilhicce 1335/3 Ekim 1917 tarihinde yayımlanmıştır. 7 Bölüm ve 39 maddeden oluşur. Nizamnamenin birinci bölüm birinci kısmında medreselerin idarî yapısından bahsedilmiştir. Nizamname ile medreselerin idarî yapısını ve eğitim öğretimini teftiş etmek için dört umumi müfettiş görevlendirilmiştir.

³⁸ Agt., 95-96.

³⁹ Agt., s.99.

Nizamnamede bir üst idare kurulu olarak medreselerin çeşitli kademelerindeki müdürlerden seçilen bir heyet olan Meclis-i Mesalih-i Talebe isimli bir heyetin kurulması öngörülmüştür. Bu heyetin, medreselerin ıslah ve gelişimine dair tedbirler almak, müderrislerin tayin ve azil işlemlerini gerçekleştirmek ve ders programlarını düzenlemek gibi yetkileri olup görev süreleri daha sonra da seçilebilmeleri mümkün olmakla beraber bir senedir.

Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi İle Taşra Medreseleri Nizamnamesi ile Islâh-ı Medâris Nizamnamesi 'nde yapılan medreselerin Tâlî Kısm-ı Evvel, Tâlî Kısm-ı Sâni ve Âli şeklindeki derecelendirilmesi değiştirilerek medreseler İptidai Hâriç, İptidai Dâhil, Medrese-i Sahn ve Süleymaniye isimleriyle derecelendirilmiştir.

Medâris-i İlmiye Nizamnamesi (1921)

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından hazırlanan ve 26 maddeden oluşan Medâris-i İlmiye Nizamnamesi 30 Şaban 1339 / 8 Mayıs 1921' de yayımlanmıştır. Nizamname müderrislerin görevlerini, talebelerin medreseye kaydı için gerekli olan şartları, medreselerdeki disiplini, medreselerde okutulacak dersleri ve yapılacak imtihanları belirlemektedir. Medreseleri ıslah için yapılan son çalışma olan bu nizamnameyi Osmanlı'nın son dönemindeki iyileştirme gayretlerinin bir devamı olarak görebiliriz. İstiklâl Savaşı'nın getirmiş olduğu o çetin şartların devam ettiği bir dönemde, seferberlik nedeniyle medreselerin kapanma noktasına gelmesi ve halkın dinî ihtiyaçlarını karşılayacak, dinî problemlerini çözecek din görevlilerinin yetişmemesi, Ankara Hükümeti'nde medreseleri ıslah konusunda bir düzenleme yapma ihtiyacı hissettirmiştir. Bu ihtiyaç üzerine Şer'îye Vekâleti öncülüğünde yapılan çalışma sonucunda Medâris-i İlmiye Nizamnamesi yayımlanmıştır.

Nizamnamenin birinci maddesiyle medreseler ikiye ayrılmıştır. Biri *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medreseleri* diğeri, eski medreselerin ıslahından oluşan *Medâris-i İlmiye'* dir. *Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medreseleri* 'nin teşkilatı ve idaresi başka bir talimatnameye ait olduğundan bu nizamname *Medâris-i İlmiye'* ye aittir. Nizamnameye göre *Medâris-i İlmiye'* nin eğitim süresi ilk altı senesi *Kısm-ı Evvel*, ikinci altı senesi *Kısm-ı Sâni* olmak

üzere toplam on iki sene olup Cuma hariç haftada altı gün *Kısm-ı Evvel*' de üç, *Kısm-ı Sâni*'de iki saat ders okutulur.⁴⁰

1921 yılında hazırlanan ve ilga edildikleri tarihten önce yapılan son düzenleme olan *Medaris-i ilmiye Nizamnamesi*, medreselerin 1914 yılından itibaren ciddi ve köklü biçimde başlatılan idari yapı ve öğretimprogramlarını geliştirme çalışmalarının devamı niteliğindedir. 1914 yılındabaşlatılan çalışmalarda örnek medrese tipi olarak belirlenen Darü'l-Hilafe Medreseleri, İstanbulile sınırlı tutulmuş, taşrada ise öğretim süresi ve programı daha farklı bir modeli yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Hâlbuki 1921 yılında TBMMtarafından başlatılan ve 1922 yılında gerçekleştirilençalışmalarla, İstanbul ile sınırlı tutulan orta, yüksek ve ihtisas öğretimiaşamalarına sahip *Darü'l-Hilafe Medreseleri*' nin Anadolu'da yaygınlaştırılması esas hedef olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte belirlenen hedefin gerçekleştirilmesi imkânının, yaşanan olağanüstü şartlar dolayısıyla kısıtlıolması gerçeği, daha önceki çalışmalarda göz ardı edilen eski tip medreselerden faydalanma mecburiyetini de doğurmuştur. 1921 tarihli *Medaris-i ilmiye Nizamnamesi*' nin asıl hedefi, o zamana kadar kendi haline bırakılan bu medreselerin "şimdilik" ve "geçici" olmak kaydıyla belirli bir düzene sokulması çabasıdır.⁴¹

Türkiye'ye Tanzimat'ın arkasından gelen modern eğitim ilkeleri, sosyal zorlamalar ve zorunluluklar ile memlekette kök saldıktan sonra, bu akıma karşı hiçbir tedbir alma endişesini gütmeyen medreseyi de geç olmakla beraber etki sahasına almış Milli Eğitim Bakanlığı'nın aldığı tedbirler sonucunda medrese kendi tarihi bünyesinden değil, daha çok modern eğitimden gelen telkinlerle 1912-1923 yılları arasında yaptığı ıslahatlarla kendini yeni şartlara adapte etme ihtiyacını duymuştur. Bu adaptasyon medresenin çöküşünü hazırlayan en önemli etkendir.Çünkü kendine has ve Hazreti Peygamberin devrinden kopup gelen eğitim ve öğretim sisteminde kendi tarihi ve bünye içi gelişme ve gerileme nedenlerine eğilmeden modern eğitim ve öğretim ilkelerine adapte olma kolaylığına ve bir nevi kendi kendini inkâra düşen medrese, öğretim konularını, yani

⁴⁰Agt., s. 111.

⁴¹Zeki Salih Zengin, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Medrese Öğretim Programları ve Ders İçeriklerinin Düzenlenmesi Çalışmaları" **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XLIV, S. I, 2003, s. 225.

birer ilim haline gelmişveya bilgi seviyesinde kalmış müfredatını modern ve batılı metotlarla öğretme çabasını gösterince haliyle akıbetini de kendiliğinden hazırlamıştır.⁴²

DARÜLFÜNUN

Osmanlıda görülen bilimde Doğu'dan Batı'ya olan yöneliş ve eğitim anlayışında meydana gelen değişmeler, Tanzimat döneminde medrese dışında yeni bir yükseköğretim müessesesinin kurulması yolunda teşebbüslerin doğmasına vesile olmuştur. Bu müesseseye “fenler evi” manasına gelen “*darülfünun*“ adının verilmesi, o günün şartlarında medreseden ayrı bir kurum olduğunu çarpıcı bir şekilde ortaya koyma düşüncesinden doğmuştur.⁴³

Sultan Abdülmecid1845’ de yaptığı konuşmalarının birinde, ilmin ve bilginin hem dini hem de dünyevî (teknik ve tabii ilimler) alanlarda elzem olduğunu ifadeetmiştir. Aynı konuşmasında Sultan, eğitim için ulema, bürokrat ve yüksek seviyeli askerî temsilcilerdenoluşan geçici bir komisyon olan “*Meclis-i Maarif-i Muvakkat*”ın kurulduğunu ilan etti. 1846yılında “*Meclis-i Maarif-i Umûmî*” ismiyle yeni bir hüviyet kazanan bu komisyonun asıl amacı, geçici meclis tarafından hazırlanan reform paketini hayata geçirmek ve devletin genel eğitimi ile ilgili hususlarla ilgilenmekti. Bu Meclisi, yeni bir Nezaret olan “*Mekâtib-i Umûmiye Nezâreti*”nin kuruluşu izledi.

21 Temmuz 1846 da komisyonun kararı ile ilk defa bir yükseköğrenim kurumu Sadrazam Keçecizade Mehmed Fuad Paşa'nın gayretiyle inşaatın tamamlanması beklenmeden derslere başladı. İlk ders olan Hikmet-i Tabiiye dersiyile 1862 yılında halka sunulan konferans olarak ilk Darülfünun tedrise başlamış oldu.Ancak bu ilk Darülfünun, derslerin verildiği konakta yangın çıkması mazeretiyle öğretime devam edememiştir.⁴⁴

Bu ilk Darülfünunda dönemin aydın devlet adamları ve düşünürlerinin verdiği konferansları, ilk zamanlarda sadrazam ve nazırlarda ilgiyle izlemiştir... Derslere

⁴²Parmaksızoğlu, age.. 22.

⁴³ Ekmeleddin İhsanoğlu, “*Darülfünun*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 8,Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 521.

⁴⁴ Abdullah Akın, “Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi (1920-1950)”, Doktora Tezi,**Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**, 2010, s. 96.

devam edenlerin bir kısmı memurdu ve dinleyici olmaktan ileri gidemediler... Bir kısmı da fizik deneylerini eğlence sayarak burada bulundular.

Darülfünun, tutucu çevrelerin baskısı ve nitelikli öğrenci bulamama gibi sebepler nedeniyle ve birkaç yıl sonra kapatılmıştır.⁴⁵ *İkinci Teşebbüs*, Osmanlı eğitim sistemini düzenleyen temel dayanaklardan biri Maarif-i Umumiye Nizamnamesi' dir. Maarif- i Umumiye Nizamnamesi elçilik, hariciye vekilliği ve daha sonra Sadrazamlık görevlerinde bulunan Saffet Paşa'nın Maarif Nazırlığı sırasında hazırlanmıştır.⁴⁶ 1869 Ağustos'unda yayınlanan Maarif-i Umumiye Nezareti'nin hazırladığı nizamnamenin 79. maddesi uyarınca *Darülfünun-i Osmanî* adıyla Divanyolu'nda Sultan Mahmud Türbesiyle, Çemberlitaş Hamamı arasındaki arsa üzerinde kurulmuştur. Nihâyet ilk Osmanlı Üniversitesi 20 Şubat 1870 de İstanbul'da, büyük bir merasimle üç fakültesi ile birlikte öğretime açılabilmiştir. Açılış törenine Maarif Nâzırı Saffet Paşa, Sadrazam Âli Pasa, Münif Paşa gibi üst düzey devlet yetkilileri ile Hoca Tahsin ve Cemaleddin Afgani gibi tanınmış şahsiyetler katılmışlardır. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 'nde de "*Darülfünun-i Osmânî*" adıyla yer alan bu Üniversite, kayıt-kabul işleri düzenlenerek öğretime başladı.

Öğretime başlanan ilk yılda, çoğunluğu medrese mezunlarından oluşan 450 öğrenci okula alınmıştır. İkinci sene ise, öğretime devam edilememiştir. Okulun kapatılmasına gerekçe olarak Afganlı Şeyh Cemalettin'in (1838 –1897) bir derste peygamberliğinkazanılabilen bir meslek olduğu şeklinde iddiaları ve bu iddialara ulemanın gösterdiği sert tepkiler ve protestolar gösterilmektedir. Bu tepkiler sonucunda Darülfünun 'un Müdürü Hoca Tahsin Efendi (1812 – 1880) görevinden uzaklaştırılmışve Konferansçı Afgani de yurt dışına çıkarılmıştır. 11 Aralık 1870 yılında, Darülfünun'da genel konferanslar düzenlenmesi yasak edilmiştir ve Üniversite, *Dârü'l-Fünûn-i Osmânî* adı altında yüksek dereceli bir okul haline çevrilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra 1871 yılında kapatılmıştır. Kapatılışsebebini destekleyen bir delil de O yıllarda büyükelçi olan Sadullah Paşa'yı bilgilendiren SafvetPaşa'nın mektubudur. Saffet Paşa mektubunun son kısmında bunu şöyle ifade etmektedir:

⁴⁵ Aydoğan Ataünal, **Cumhuriyet Döneminde Yüksek Öğretimdeki Gelişmeler**, Ankara: MEB Yükseköğretim Genel Müdürlüğü, 1993, s. 32.

⁴⁶ Ataünal, age., s. 32.

İşte efendiciğim, böyle mükemmel kullanılan Türkçeyi Arapça zannıyla, ecir ve mensubatından hazır bulunanların hissedar olmalarını dergâh-ı ehadiyetten temenni eden birşeyhin günahı, meçhûlu'l-efkâr bir Efganlı'nın, sani-i hüda olduğunu murad ederek, 'nübüvvet bir sanattır' demesi, bin bir güçlkle meydana getirilen yeni bir medreseyi kapattırmaya sebep olmuştur.⁴⁷

Darülfünun-i Sultani, Saffet Paşa,1873 yılında Galatasaray Lisesi içinde Avrupa üniversitelerine benzer bir Darü't-tahsilin kurulmasını emretmiş, ancak o dönemde Galatasaray Lisesi'nin Müdürü olan Sava Paşa, bu emre binaen Edebiyat, Hukuk ve Fen Fakülteleri'nden oluşan bu üniversiteyi tarihe mal etmiştir.⁴⁸ Bu Darülfünun üç defa mezun vermiş ve 1882' de kapatılmıştır. Böylece Darülfünun bir kere daha ve yirmi yıl süre ile ortadan kalkmış oldu.⁴⁹

Darülfünun-i Şahane,1 Eylül 1900' de *Darülfünun – u Şahane* adı ile üç bölüm olarak yeniden açılmıştır. Bunlar o zaman ki adlarıyla *Ulumu Aliye- i Diniye*, *Ulumu Riyaziye* ve *Edebiyat* şubeleridir. Bu Darülfünun, o yıllarda yükseköğretim çağına gelmiş birçok gencin, Batıyı tanımak ve yükseköğrenim yoluyla çağdaş bilgi, kültür ve uygarlık dünyasından yararlanmak amacıyla yasağa rağmen Avrupa üniversitelerine kaçıp gitmelerini önlemek için bir tedbir olarak açıldığı da ileri sürülmektedir. Darülfünun, *Mekteb – i Mülkiye – i Şahane* binasında eğitim – öğretim yapmış; yönetimi de bu okulun müdürüne bırakılmıştır.Ancak bu üniversite denemesi de başarılı olmamıştır.⁵⁰

Darülfünun- u Osmani, Maarif Vekili Emrullah Efendi'nin 21 Nisan 1912 (H. 1330 / R. 1328) tarihli nizamnâmesiyle kurduğu Darülfünundur. Bu Darülfünun, Ulum-ı Şeriye Şubesi, Ulum-ı Hukukiye Şubesi, Ulum-ı Tabiiye Şubesi, Fünûn Şubesi, Ulum-ı Edebiye Şubesi olmak üzere beş şubeden teşekkül edecek şekilde yapılandırılmıştır. Böylece Emrullah Efendi 1912 yılında yaptığı Darülfünun ıslahatında *Ulûm-ı Âliye-i Dînîye*şubesinin daha geliştirilmiş bir programla Daru'l-Fünûn'un şubeleri arasında faaliyet göstermesini sağlamıştır.⁵¹

⁴⁷ Akın, agt., s. 97.

⁴⁸ Agt, gös. yer

⁴⁹ Atâinal, s. 33.

⁵⁰ Age., s. 34.

⁵¹ Akın, agt., s. 98.

Maarif Nazırı Emrullah Efendi, Darülfünunda köklü reformlar yapmak istemiş ve 1912 de bir nizamname hazırlamıştır. Nizamnamenin gerekçesinde Darülfünunu “ *İlimlerin ve fenlerin hem yayılmasına, hem ilerlemesine hizmet eden yüksek bilim kurumu*” biçiminde tanımlayarak bu “*yaymanın*” ilimleri ve fenleri “*halk arasında yaymak*” ve “*ilerletmenin*” de bunları daha ileri düzeye çıkarmak olduğunu belirtmiştir. Yükseköğretimde önemli bir reform olarak 1914 yılı sonlarında, ilk defa kızlara özgü olmak üzere bir, “*İnas Darülfünunu*” açıldığı görülür. İlk mezunlarını 1917 de veren bu kurum, 1920’ de kaldırılıp Darülfünuna bağlanmıştır.⁵²

1919’da çıkarılan bir nizamname ile kendisine “ *bilimsel özgürlük*” tanınan Darülfünun adı 1924’te çıkarılan 493 Sayılı Kanun ile İstanbul Darülfünunu olarak değiştirilmiştir; kendisine “*tüzel kişilik*” verilmiştir. 7 Ekim 1925 tarihli talimatname ile de bilimsel ve idari özerkliği vurgulanmış, medreselerine ise fakülte denilmiştir.⁵³

BÖLÜM 1: CUMHURİYET DÖNEMİNDE DİN EĞİTİMİ VE DİN EĞİTMENLERİ YETİŞTİRME GİRİŞİMLERİ

1.1 Kuruluş Dönemi Eğitim Anlayışı

II. Meşrutiyet döneminde eğitim alanında bir takım görüşler ortaya atılmış ve bu görüşler etrafında tartışmalar meydana gelmiştir. Bu tartışmalar özellikle, dönemin aydınları arasında basın aracılığıyla yaşanmıştır. Tanzimat ile birlikte Batı hayranlığı artmaya başlamıştır. Bunda Osmanlı’nın, Avrupa karşısında askeri, sanayi, ekonomi ve eğitim gibi birçok alanda geri kalması önemli bir yer tutmakta. Bu durum ister istemez Avrupa’dan geri kalışın sebeplerinin araştırılması mecburiyetini doğurmuştur. Osmanlı aydınlarının bulduğu geri kalış sebeplerinden birisi ise eğitim alanında olanıdır. Bu dönemde oluşan genel bir kanı Osmanlı Devletinin eğitim sisteminin ülkeyi Batı standartlarına çıkaramamasıdır. İslam dini ağırlıklı bir eğitimin geri kalmışlığın en

⁵² Atünal, age., s. 34.

⁵³ Age., 35.

büyük sebebi olduğudur. Bu konuda dönemin aydınlarının görüşleri şu şekilde özetlenebilir:

Satı Bey, “Muallim” dergisinde, Maarif Meselesi etrafında Ziya Gökalp’le uzun münazaralar yapmıştır. Muallim dergisindeki bu tartışmaya ayrıca İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Sadrettin Celal (Antel), Necmeddin Sadık (Sadak) ve M. Sekip (Tunç) karışmışlardır.

Eğitimin nitelik yönüne dikkati çeken Satı Bey’e göre, eğitim meselesi para meselesi olarak görülmüş ve bazı güzel mektep binaları yapılmış, okullar araç gereçle donatılmıştır. Ziya Gökalp’e göre ise eğitim: *“Türk çocuğu Türk milletinin içinde yaşayacak ise, Türk milletinin kültürüne göre terbiye edilmelidir. Türk çocuğu bu kültüre göre terbiye görürse, çağdaş bir eğitim görmüş olur.”* demektedir. “Muallim” mecmuasında yazdığı *“Millî Terbiye”* adlı makalesinde ise, Gökalp’in nazarında eğitim, *“fertlerin millî kültüre intibakı”* demektir. O böylece, her milletin kendi kültürü içinde bir eğitim gayesi olabileceği ve dolayısıyla eğitimin sosyolojik açıdan ele alınmasını savunmaktaydı. Ziya Gökalp’in savunduğu pedagojik tezlerinin çerçevesini çizdiği eğitimin ana gayesi, millî bir talim ve terbiye yaratmak ve böylece ulusal şuurun gelişmesini sağlamaktır.⁵⁴

Millî Mücadele’nin zaferle sonuçlanmasından sonra, TBMM tarafından 29 Ekim 1923 de Cumhuriyet rejimi benimsenmiştir. Cumhuriyeti kuran kadro, yeni devletin bütün kurumlarını şekillendirmeye çalışırken kendisinden önce mevcut bulunan devletin kurumlarını, yapılarını birer birer değiştirmeye ve dönüştürmeye başladı. Yeni devletin karşı karşıya kaldığı en önemli problemlerden biri devraldığı eğitim sistemidir. Eğitim alanı Osmanlı Devleti’nde büyük bir sorun haline almıştı. Öyleki bu sorunu çözmek için ileri sürülen görüşler, yapılan her girişim sorunu çözmek yerine daha büyümesine ve içinden çıkılmaz bir hal almasına sebep olmuştur.

Cumhuriyet kurulduğunda eğitim alanında düşünülen inkılaplardan birisi de eğitimi tek çatı altında toplamak ve eğitimi millileştirmektir. Özellikle eğitimin millileştirilmesi hakkında Cumhuriyetin kurucu kadrosunun Ziya Gökalp’in fikirleri

⁵⁴Akın, agt., s. 7-8.

etkisinde kaldığı düşünülmemekte. Bu konuda Şevket Beysanoğlu, “*Yeni Türkiye’nin manevi Mimarı Ziya Gökalp*” adlı eserinde, Ziya Gökalp’ in Teşkilat-ı Esasiye (Anayasa) kanununu hazırlayan komisyon ile diğer bazı komisyonlarda görev aldığını ve görüşlerini kabul ettirmeye çalıştığından bahsetmiştir. Ayrıca aynı eserde “*Ziya Gökalp’in çağdaş bir devlet olabilmek için, yapılması zorunlu olan reformların gerçekleşmesi hususunda ortaya attığı görüş ve düşüncelerinin çoğu Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından benimsenmiş, büyük bir bölümü yaptığı inkılaplarla gerçekleştiğini*” söylemektedir.

Beysanoğlu’ nun Cumhuriyetin kurucularının Ziya Gökalp’in etkisinde kaldığını ispatlamak için verdiği iki örnek önemlidir. Yazar eserinde:Mustafa Kemal Atatürk’ün İtalya diplomatı, Kont Sforza’ya söylediği “*Bedenimin babası Ali Rıza, hislerimin babası Namık Kemal, fikirlerimin ise Ziya Gökalp’tir.*” ifadeleri dikkat çekicidir.

Diğer örnek ise Falih Rıfkı Atay’ın bir yazısından yaptığı alıntıda: *Bugünkü Türkiye nizami, Gökalp’ siz izah edilemez. Bugünkü Türkiye nizami için bir denemede bulunan Kanadalı fikir adamı Mustafa Kemal Paşa’ dan önce Gökalp’i ele almakla şüphesiz dürüst bir tenkitçinin vazifesini yapmıştır. Her ihtilal, biriken fikirlerin iman haline geldikten sonra patlayışdır. Mustafa Kemal Paşa’ nın şuuru içindeki birikimlerin belli başlı iki kaynağı Namık Kemal ve Ziya Gökalp’tir. Daha doğrusu ikisinden tefekkür ve hassasiyet âlemine yayılmış olan havadır.*⁵⁵ ifadelerine yer vermiştir. Bu konuda Gotthard Jaschke ise “*Yeni Türkiye’de İslamlık*”, adlı eserinde “*Genç kuşak üzerindeki sürekli etkisi sayesinde, Kemal Atatürk’ün reformlarının yolunu açan o oldu.*”⁵⁶ diyerek Cumhuriyetin kurucu kadrosunun Ziya Gökalp’in etkisinde kaldığını gösteren en iyi örneklerden birini vermektedir.

1.2. Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi

Osmanlı Devleti’nde üç farklı eğitim sistemi vardı. Bu üç ayrı eğitimsisteminin birincisi ve en yaygın olanı dini eğitimedayalı mahalle mektepleri ve medreseler; ikincisi

⁵⁵ Şevket Beysanoğlu, **Yeni Türkiye’nin Manevi Mimarı ziya Gökalp**, Ankara: Neyir Matbaacılık, 2002, s. 182-183.

⁵⁶ Gotthard Jaschke, **Yeni Türkiye’de İslamlık**, Hayrullah Örs(çev.), Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972, s. 17.

Tanzimat’la birlikte kabul edilen modern eğitim anlayışının sahip olduğu İdadiler, Sultaniler ve Rüşdiyeler; üçüncüsü ise yabancı dilde öğretim yapan misyoner okulları olan kolejler ve gayrimüslim tebaaya ait okullar olarak görülmektedir. Bu üç farklı eğitim kurumunda üç ayrı yaşam biçimi ve buna bağlı olarak üç ayrı tip insan yetiştirilmekteydi. Bu eğitim sistemi büyük eleştiriler almakta idi. Eleştirilerin en önemlisi Ziya Gökalp tarafından yapılmaktaydı. Ziya Gökalp 1917 senesi içinde toplanan İttihat ve Terakki Kongresi’nde özetle şu görüşlerine yer vermiştir:

Türkiye’yi diğer ülkelerden ayıran hususi bir hal var. Başka milletlerse en karakterli ve ahlaklı kimseler tahsilde en ziyade ileri gitmiş fertler arasından çıktığı halde, bizde ekseriyetle bunun aksi vaki oluyor. Türkiye’de vatan için en zararlı adamlar, medrese yahut okuldan pay alanlardır. Meşrutiyet’in ilanından beri gördüğümüz birçok vakıalar, bu paradoksal hakikati doğrulamaktadır. Bu vakılardan çıkan netice şudur: Türkiye’de medrese ve okul, terbiye ettiği fertlerin ahlak ve karakterini bozuyor.

Bizi diğer milletlerden ayıran bu özelliğin sebebi nedir? Bence bunun bir tek sebebi var: Bu sebep, diğer milletlerin maarifi, milli bir mahiyette olduğu halde, bizim maarifimizin kozmopolit bir halde bulunmasıdır. Maarifimizin kozmopolit olduğunu anlamak için derin incelemeler lüzum yoktur. İstanbul’da ki kitapçı dükkânları ile öğretim yerlerine bakmak kâfidir. İstanbul’da üç türlü kitapçı vardır: birincisi sahaflar; ikincisi Beyoğlu kitapçıları; üçüncüsü Babıali caddesindeki kitapçılar. Sahaflardaki maarif, Arapça, Acemce; Beyoğlu kitapçılarındaki maarif, Avrupa’ya aittir; Babıali caddesindeki Tanzimat maarifi ise, bu evvelkilerin perişan tercümelerinden acemicesine kendisinin gibi gösterilmiş eserler ile taklitlerinden meydana gelmiştir. Millî maarifimizin ne kitapları, ne de kitapçıları henüz vücuda gelmemiştir. Öğretim yerleri de kitapçı dükkânlarına simetrik olarak üçtür: Medreseler, Yabancı okullar, Tanzimat okulları. Sahafların kitapları medreselerde, Beyoğlu’nun kitapları yabancı okullarında, Babıali caddesinin kitapları da Tanzimat okullarında okutulur.⁵⁷

Gökalp bu üç öğretim merkezinin farklarını anlatırken şu ifadelere yer verir: *“her hangi bir Türk ile on dakika görüşmeniz, onun hangi öğretim yerinden yetişmiş olduğunu*

⁵⁷Ziya Gökalp, **Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri**, Rıza Kardeş(hzl.), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1973, s. 172; Osman Nuri Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, C. 3-4, İstanbul: Eser Matbaası, 1977, s. 1351-1352.

*anlamanıza kâfi gelir. Aralarında bu derin farklarla beraber, bu üç öğretim yeri bir müşterek hassaya sahiptir. Oralarda yetişen soft, levanten, Tanzimatçı tiplerin üçünde de karakter göremezsiniz. Memleketimizin en büyük hastalığı, birbiriyle anlaşamayan bu üç türlü zihniyetle idare olunması ve ne yazık ki, bu zümrelerden üçünün de karakterden mahrum bulunmasıdır...*⁵⁸

Osmanlı eğitim sisteminin eleştirilen diğer bir yönü ise azınlıklara ait okullar ile yabancı devletlerin kurmuş olduğu özel okullardır. Osmanlı Devleti üç farklı dünya görüşünde olan ve birbiriyle kavgalı eğitim- öğretim kurumlarına sahipti. Başlangıçta dinsel ve kültürel ihtiyaçları karşılama adına kurulan azınlık ve misyoner okulları daha sonraları batı ülkelerinin güdümüne girip Osmanlı Devleti'ne karşı siyasal faaliyetlerde bulunarak birlik adına ne denli zararlı kurumlar olduklarını göstermişlerdir.⁵⁹ Osmanlı Devleti son zamanlarında yıkılışı engellemek için tebaası arasında devlete aidiyet fikri oluşturmak için çok çabalamıştır. Ancak eğitim sistemindeki üç farklı zihniyet buna engel olmuştur. Zira kişiler ülkeye bağlılıktan ziyade eğitim aldıkları sisteme ya da zihniyete kendilerini bağlı olarak görüyorlardı. Bu durumun zararlı etkisi Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ve özellikle Milli Mücadele Döneminde görülmüştür.

1.3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Çıkarılması

Sakarya Savaşı'nın başlamasından bir ay önce Ankara'da, 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Maarif Kongresi toplanmıştı. Mustafa Kemal Paşa, cepheden gelerek kongreyi açtı. Anadolu'nun her tarafından gelen 250 dolayında kadın, erkek öğretmenin katıldığı kongrenin gündemi iki ana konuyu içeriyordu: İlk mekteplerin programları ve öğretim süreleri, Orta öğretim programları ve dersleri. Düşmanın Bursa ve Uşak üzerinden saldırıya geçtiği; Bursa, Uşak, Gediz, Emet, Tavşanlı, Afyon, Kütahya ve Eskişehir'in işgale uğradığı günlerdeki bu toplantı anlamlıdır. Mustafa Kemal Paşa'nın kongreyi açış konuşması, eğitim tarihimizin önemli bir belgesidir.⁶⁰ konuşmasında:

“Muhterem Hanımlar, Efendiler!

⁵⁸Age., s. 173.

⁵⁹Adem Korukçu, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Din Eğitimi”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2001, s. 17.

⁶⁰Necdet Sakaoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İstanbul: İletişim Yay., 1992, s. 16.

Harbi umumi memleketimize bir mağlubiyet tevcih etti. Düşmanlarımızı bunu vesileyle ittihaz ederek milletimizi tamamen imha etmek istediler. Buna karşı vukua gelen galeyanı milliye Ankara muazzam bir sahne oldu. Bizi yaşatmamak isteyenlere karşı yaşamak hakkımızı müdafaa etmek üzere toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, burada, Ankara'da in'ikad etti.

Bugün Ankara Milli Türkiye'nin "Milli Maarifi"ni kuracak olan Türkiye muallime ve muallimler kongresinin in'ikadına sahne olmak mazhariyetiyle de müftehirdir.

Asırların mahmul olduğu derin bir ihmali idarinin bünyei devlette vücuda getirdiği yaraları tedaviye masruf olacak himmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibzal etmemiz lazımdır.

Gerçi bugün maddi manevi menabii kuvvamızı, hududu milliyemiz dâhilindeki memleketlerimizde müstevli bulunan düşmanlara karşı istimal etmek mecburiyetindeyiz. İrfanı memleket için tahsis edilebilen şey müstakbel maarifimize mabihilistina olacak bir temel kurmağa kâfi değildir. Ancak vasi ve kâfi şerait ve vesait malik oluncaya kadar geçecek eyyamı cidalde dahi kemali dikkat ve itina ile işlenip çizilmiş bir milli terbiye programı vücuda getirmeğe ve mevcut maarif teşkilatımızı bu günden müsmir bir faaliyetle çalıştıracak esasları ihzar etmeğe hasrı mesai eylemeliyiz.

Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihi tedenniyatında en mühim bir amil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsafi fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciyei milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dehayımillimizin inkişafı tam ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir...

İşte biz, bu kongrenizden yalnız, çizilmiş eski yollarda alelade yürümenin tarzı hakkında müdavelei efkâr etmeği değil, belki serdettiğim şeraiti haiz yeni bir sanat ve marifet yolu bulup millete göstermek ve o yolda yeni nesli yürütmek için rehber olmak gibi mukaddes bir hizmet bekliyoruz. Maarif Vekâlet'inin halkı tanımış muhiti ve memleketi takdir etmiş, muallim ve mütehasıslardan mürekkep bir ilim ve irfan kongresini Ankara'da toplamağı düşünmüş olmasını ve bugünkü şeraiti müşküleye rağmen bu teşebbüsünde muvaffak olmuş bulunmasını kemali takdir ile yâd ederim....Vazifeniz pek

mühim ve hayatidir. Bunda muvaffak olmanızı Cenabi Haktan temenni ederim.”⁶¹

Mustafa Kemal Paşa'nın Sakarya Savaşı'nın hazırlık döneminde Maarif Kongresi'ni toplatması, onun eğitime verdiği önemi göstermesi açısından dikkate değerdir. Ülkeyi düşman işgalinden kurtardıktan sonra esas mücadelenin eğitim öğretim alanında olacağını da bir göstergesidir. Nitekim daha sonra yaşanan olaylar, Mustafa Kemal'in halkla bir araya geldiği her fırsatta hatta TBMM'nin açılış konuşmalarında eğitim alanına özel yer vermesi bu durumu doğrulamaktadır. 27 Ekim 1922'de Mustafa Kemal Paşa'nın büyük zaferini kutlamak üzere İstanbul'dan Bursa'ya giden kalabalık bir öğretmenler gurubu ile Bursa öğretmenlerine Şark Tiyatrosundaki gece toplantısında ki söylevi:

“...En mühim ve feyizli vazifelerimiz maarif işleridir. Maarif işlerinde behemehâl muzaffer olmak lâzımdır. Bir milletin halâs-ı hakikisi ancak bu suretle olur. Bu zaferin temini için hepimizin yek can ve yek fikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lâzımdır... Müterakki, mütemeddin bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferdi milletin kafasına koyacağız, ilim ve fen için kayıt ve şart yoktur... Hiçbir delili mantıkiye istinat etmeyen bir takım ananelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin terakkisi çok güç olur; belki de hiç olmaz. Terakkide kuyut ve şurutu aşamayan milletler hayatı makul ve amelî müşahede edemez. Hayat felsefesini vâsi gören milletlerin tahtı hâkimiyet ve esaretine girmeğe mahkûmdur...”⁶²

1 Mart 1923'de BMM'nin ilk devre dördüncü içtimasını açarken “ *Evlad-ı memleketin müştereken ve mütesaviyen iktisaba mecbur oldukları ulum ve fûnun vardır. Alî meslek ve ihtisas erbabının tefrik olunabileceği derecat-ı tahsile kadar terbiye ve tedriste vahdet, heyeti içtimaiyemizin terakki ve tealisi noktai nazarından çok mühimdir. Bu sebeple Şer'îye Vekaletiyle ve Maarif Vekaleti'nin bu hususta tevhibi fikir ve mesai*

⁶¹ Kemal Aytaç, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Eğitim Politikası Üzerine Konuşmaları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1984, s. 23-25

⁶² **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C. I-III, Atatürk Araştırma Merkezi, <http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/SÖYLEV-ORJİNAL.pdf>, (Erişim Tarihi: 12. 09.2017). s.46; Bkz. Doğan Duman, *Çok Partili Dönemde Türkiye'de İslamcılık*, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarih Enstitüsü**, 1996, s. 119,

*eylemesi temenniye şayandır.*⁶³ diyerek tevhid-i tedrisatın tatbiki lüzumunu Meclis kürsüsünden teyit etmiştir. 1 Mart 1924' te Mustafa Kemal'in İkinci Dönem Birinci Toplanma yılını açarken yaptığı konuşmada:

“Milletin ara-yı umumiyesinde tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhid-i umdesinin bila ifate-i an tatbiki lüzumunu müşahede ediyoruz (alkışlar, bravo sesleri). Bu yolda teahhurun zararları ve bu yolda tehalükün ciddi ve derin semereleri seri kararınıza vesile-i tecelli olmalıdır. Darülfünunun mevcudiyet ve tekemmülâtına ve yüksek bir Darülfünunun milletın terbiye-i umumiyesinde, tekâmül-ü medenisinde haiz olduğu kati tesirata bilhassa nazarı dikkati celbederim. Türkiye'nin terbiye ve maarif siyasetini her derecesinde, tam bir vüzuh ve hiçbir tereddüde mahal vermeyen sarahat ile ifade etmek ve tatbik etmek lazımdır (bravo sesleri, şiddetli alkışlar). Bu siyaset, her manasiyle, milli bir mahiyette irae olunabilir.”⁶⁴

Bu konu Osmanlı Meşrutiyet döneminde de üzerinde durulmuş bir mevzudur! Mustafa Kemal Paşa, yukarıda verdiğimiz demeçlerinde görüldüğü üzere her fırsatta eğitimin birleştirilmesinin önemini defalarca vurgulamıştır. 2 Mart 1924 günü CHF Meclis Grubu'nda görüşülen 3 yasa tasarısı, ertesı günkü Genel Kurul'da kabul edildi. Halifeliğin kaldırılması, Osmanlı hanedanının yurt dışına çıkartılması, Şer'iyeye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan oluşan bu kanunlar daha sonraki inkılapların temelini oluşturacaktır.⁶⁵ 2 Mart 1924' te Saruhan (Manisa) Milletvekili Vasıf (Çınar) Bey ve arkadaşları TBMM'ye verdikleri Tevhid-i Tedrisat Kanunu teklifiyle hayata geçiriyorlardı. Saruhan Mebusu Vasıf (Çınar) Bey ve 57 arkadaşının⁶⁶ verdiği teklifte:

⁶³ İhsan Sungu, “*Tevhid-i Tedrisat*”, **Bellefen**, C.II,(Temmuz Teşrin 1938) S. 7/8, Ankara: TTK Basımevi, 1994, s. 423.

⁶⁴ Aytaç, age., s. 49.

⁶⁵ Sakaoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim** ..., s. 23.

⁶⁶ Tevhid-i Tedrisat Kanunu teklifini veren milletvekilleri, Vasıf (Saruhan), Refik (Konya), Ahmed Şaki (Antalya), Mehmed Şükrü (İzmir); İlyas Sami (Muş); Tahsin (Aydın); Ali (Rize); Ragıb (Kütahya); Nebizade Hamdi (Trabzon); Rauf (Rize); Celâl Nuri (Gelibolu); Ahmed Hilmi (Kayseri); Kılıç Ali (Gaziantep); Cevdet (Kütahya); Ali Rıza (İstanbul); Dr. Fuad (Kırkkilise); Ali (Urfa); Osman Kadri (Muş); Ruşen Eşref (Karahisar) Sahib); Ali Saib (Kozan); Recai (Ordu); Ahmed Hamdi (Adana); Hüseyin (Elâziz); Mazhar Müfid (Denizli); Yahya Kemal (Urfa); İsamih Rifat (Biga); Mehmed Emin (Karahisar) Şarki); Mustafa (Tokad); Dr. Fikret (Ertuğrul); Hakkı (Van); Talât (Kangırı); Zekâi (Aydın); Hacim Muhittin (Giresun); Recep (Kütahya); Sabit (Kayseri); İbrahim (Ertuğrul); Asıf (Hakkâri); Ahmed Fuad (Rize); Hilmi (Malatya); Kâzım Vehbi (Ergani); Halil Hulki (Siird); Vevad Abbas (Bolu); Yahya Galib (Kırşehir); Şükrü Kaya (Menteşe); İzzet Ulvi (Afyon Karahisar); Yunus Nadi Menteşe); Ragıb

“Bir devletin irfan ve maarifi umumiye siyasetinde milletin fikir ve hissî itibariyle vahdetini temin etmek için tevhidî tedrisat en doğru, en ilmî ve asrı ve her yerde fevayit ve muhasenatı görülmüş bir umdedir. 1255 Gülhane Hattı Hümayunundan sonra açılan Tazimat-ı Hayriye Devrinde saltanat münderise-i Osmaniye tevhid-i tedrisata başlamak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bilâkis bu hususta bir ikilik bile vücuda gelmiştir. Bu ikilik vahdeti terbiye ve tedris nokta-i nazarından birçok mızır neticeler tevlidetti. Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise vahdeti his ve fikir ve tesanüt gayelerini külliyyen muhildir.

Teklifi kanunimizin kabulü takdirinde Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde ve bilumum irfan müessesatının mercii yegânesi Maarif Vekâleti olacaktır. Bu suretle bilcümle mekâtipte bundan böyle Cumhuriyetin irfan siyasetinden mesul ve irfaniyatımızı vahdeti his ve fikir dairesinde ilerletmeye memur olan Maarif Vekâleti müspet ve müttehhit bir maarif siyaseti tatbik edecektir. Teklifimizin bugün derakap ve müstacelen müzakeresiyle kanuniyet kespmesini Heyeti Celileden rica ederiz.”

2 Mart 1340⁶⁷

3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir. 6 Mart 1924 tarihinde de Resmi Gazete'nin 63. sayısında 430 Sayılı kanun olarak yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. 7 madde olarak yayımlanan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun bazı önemli maddeleri şöyledir:

Madde 1. — Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde 2. — Şeri' ye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.

Madde 3. — Şeri' ye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekâtip ve medarise tahsis olunan mebalîğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4. — Maarif Vekâleti yüksek diniyyat mütehasısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi

(Zonguldak); Kemal (Saruhan); Reşat (Saruhan); Ağaoğlu Ahmed (Kars); Hilmi (Artvin); Kâzım (Giresun); Rasim (Ertuğrul); Haydar Rüştü (Denizli); Şakir (Çatalca); Saffet (İzmit); Refed (Bursa); İsmail (Karahisarı Şarki), **TBMM Zabıt Ceridesi**, 3 Mart 1340 /1924, s. 25.

⁶⁷**TBMM Zabıt Ceridesi**, 3 Mart 1340 /1924, Devre II, C. 7, s. 24-25.

hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir.⁶⁸

Yukarıdaki 4 maddesini verdiğimiz Tevhid-i Tedrisat Kanunu, esas itibari ile Tanzimat'tan sonra, geleneksel eğitim kurumları olan medreselerin yanında yeni eğitim kurumları olarak mektep teşkilatının kurulması, hatta daha sonra bunlara yabancı ve azınlık mekteplerinin eklenmesiyle iyice zaafa uğrayan eğitimde ülkü birliğinin sağlanması amacıyla hazırlanmıştır. Kanunun 4. Maddesinde yer alan orta ve yüksek dereceli din eğitimi kurumlarının düzenlenmesi ile ilgili hükümler, bir taraftan yeni bir yapının temellerini oluştururken, diğer taraftan da buna bağlı olarak medreselerin fonksiyonunu yeni kurumlara devrederek, yine kanunun asıl amacına hizmet etmek üzere, varlık nedenleri de ortadan kaldırılmıştır.⁶⁹ Dolayısıyla kanunda medreselerin kapatılmasını öngören bir hüküm olmamasına rağmen Vâsıf (Çınar)⁷⁰ Bey, Maarif Vekili olur olmaz 11 Mart 1924 günü ilgili makamlara gönderdiği telgrafla kanunun ikinci maddesi gereğince Maarif Vekâlet'ine bağlanan medreseleri kapatmıştır.⁷¹

Vâsıf (Çınar) Bey tarafından hazırlanıp bütün bölgelere gönderilen tamimde:

⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Mart 1340 /1924, Devre II, C. 7, s. 25-26.

⁶⁹ Zeki Salih Zengin, Medreselerden Darülfünuna Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi, Çamlıca Yay., İstanbul 2011, s. 115.

⁷⁰ Hüseyin Vasıf Çınar (Saruhan): "1892 (1308)'de İzmir'de doğdu. Babası Kaymakam Abdullah Bey'dir. 1910'da İzmir İdadisinden mezun oldu. 1916'da Hukuk Mektebinden diploma aldı.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine "Reddi İlhak Cemiyeti" ni kurup, İzmir Şimal Bölgesi Heyeti içinde yer alarak millî mücadeleye katıldı. Balıkesir'de çıkardığı "İzmir'e Doğru" Gazetesindeki coşkulu yazılarıyla mücahitleri yüreklendirip mücadeleye güç kattı.

...TBMM'nin II'nci Dönem seçimlerine katıldı. 5 Temmuz 1923'te yapılan seçimde 580 oy alarak Saruhan'dan milletvekili seçildi. 11. 8. 1923'te Meclise katıldı. ...6 Mart 1924-22 Kasım 1924 tarihlerinde Millî Eğitim Bakanlığı yaptı...

Doktorların zorunlu hizmeti ve Tevhidi Tedrisat konularında kanun teklifleri, değişik üç konuda önergesi, mübadeleye tabi Rumların yurda geldikleri hakkında soru önergesi, Genel Kurulda bu dönemde Millî Eğitim Bakanı olarak değişik 9, milletvekili olarak 24 konuda toplam 132 konuşması vardır... 26 Ekim 1925'te Prag Elçiliğine atandığı için milletvekilliğinden istifa etti.

Daha sonra Peşte ve Moskova Büyükelçiliklerine atandı. III üncü Dönemde İzmir'den milletvekili seçildi. 2 Mart 1929 -13 Nisan 1929'da Millî Eğitim Bakanlığı yaptı. IV üncü Dönemde de milletvekilliği yapan Vasıf Çınar'ın soyadı Atatürk tarafından verilmiştir. 1. 6. 1932'de Roma Büyükelçiliğine atandığından milletvekilliğinden istifa etti.

3. 6. 1935'te Moskova Elçisi iken öldü." Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM - II. Dönem 1933 – 1927, C. III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 3, s. 671- 672

⁷¹ Adem Efe, "Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Devam Edeleyen 'Yeni İlahiyat Fakültesi Söylemleri'+Ekler", **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2013 /1, S. 30, s. 215.

Meclis-i âlî'nin 3 Mart sene 1340 tarihli kanunun tevhid-i tedrisat esasına tevfikân mevadd-ı âti (aşağıdaki maddeler) heman tatbik edilmek üzere tamimen tebellüğ olunur.

1. Devletin bütçelerinde ve teşkilatında kadrosu, hey'et-i ta'limiye ve programları mevcut ve muayyen olan Medâris-i İlmiyenin devam-ı tedrisatına müsaade edilmez. Binaenaleyh bu emrin vürudıyla beraber vilayetinizin merkez kaza ve köylerinde mevcut olan bu gibi medreseler heman seddedilecektir.
2. Bu medreselerde mevcut olan talebe, o mahallin İbtidâi Mekteplerine veyahut Lise ve İdadilerin kısm-ı ibtidâiyelerine behemahal naklolunacaktır.
3. Bu medreselerin müderrisleri arzu ettikleri takdirde mekteplerimizin ulûm-ı diniye muallimliklerine tayin olunacaklardır.
4. Memleketin ibtidai ders ve terbiyesinin ancak Maarif Mekteplerinde temin edilmesi son kanunun icâbâtından olmağla eski Dâru'l-Hilâfe Medreselerinin İbtidâi mekteplerimizin sınıflarına tekabül eden İhzârî kısımları ilga edilmiştir. Buradaki talebe mahallî İbtidâi Mekteplerine veyahut lise ve İdâdi kısm-ı ibtidâilerine behemahal nakledilecektir. Bu sınıfların muallimlerinden şerâit-i kanuniyeyi hâiz olanlar İbtidâi Mekteplerinde tanzim edileceklerdir.
5. Eski Dâru'l-Hilâfe Medreselerinin İbtidâ-i Hariç ve Dâhil kısımları son kanunun 4. maddesine tevfikân imam ve hatip yetiştirilmek üzere Vekâlet'in idaresi altında ibka edilmişlerdir. Ders programları ve kadroları derdest-i tanzimdir (tanzim edilmiştir). İsimleri, buldukları mahallin isimlerine izafeten İmam ve Hatip Mektebi olacaktır. Medâris-i İlmiyenin İbtidâ-i Dâhil ve Hariç kısımları mevcut ise ve arzu ederlerse bunların talebesi İmam ve Hatip Mektebine nakledileceklerdir.
6. Bu emrin heman tatbiki ve sür'at-i iş'arı mercûdur (duyurulması rica olunur).⁷²

Yukarıda birkaç maddesini aldığımız tamimle TBMM tarafından kabul edilen 430 Sayılı Tevhid- i Tedrisat Kanunu ile sağlanan öğretim birliği esasına dayanarak medreseler kapatılmış ve medreselerin mevcut öğrencilerin bölgedeki okullara

⁷²“Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi,051, V 05 – 2 – 1 – 31 nolu belgeden aktaran, Mustafa Öcal, “Künye Defterleri 'ne Göre İstanbul İmam ve Hatip Mektebi (1924-1930)”, Belge 1, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**,C. 17, s. 2, Bursa 2008, (belge 1), s. 180.

nakledilme kararı alınmıştır. Ayrıca medrese hocalarından arzu edenlerin okullarda “Din Bilgisi” öğretmenleri olarak atanabilecekleri kararı da alınmıştır.⁷³

Kelime manası olarak “*eğitim - öğretim birliği*” manasına gelen “*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*” ile Osmanlı Devleti döneminden Cumhuriyetemiras kalan, Şer’iye ve Evkâf Vekâlet’ine bağlı olan bütün mektep ve medreselerin, yerli vakıfların ve bütün bunlarla beraber yabancı devletlerin ve azınlıkların açtığı özel okulların, idare ve yönetimlerinin Maarif Vekâleti ‘ne bağlanarak, ortak temele dayanan eğitim yaptırmak amacıyla 3 Mart 1924’te TBMM’de kabul edilip, 6 Mart 1924’te yürürlüğe konulan kanundur.

1.4. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun Uygulaması Sırasında Yaşanılan Tartışmalar

Tanzimat’la başlayan Batılılaşma hareketi eğitim alanında da kendini göstermiş ve eğitimde iki başlılık meydana getirmiştir. Bu durum ülkede iki ayrı dünya görüşüne sahip insan tipi yetişmesine neden olmuş ve özellikle Tahsin Banguoğlu’nun deyişiyle “*bir yüzyıl sürecek olan mektepli- medreseli savaş*” meydana getirmiştir.⁷⁴ Toplumda ayrılmaya sebep olan bu tartışma Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun çıkarılması ile sonlandırılmıştır. Bu yüzden ki Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun çıkarılması sırasında herhangi bir tartışma yaşanmaması, toplumda eğitimin tek çatı altında birleştirilmesi yönünde oluşan olumlu havadan dolayı olduğu söylenebilir.

⁷³ Necdet Sakaoğlu, **Vasıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri- VII. Anma Toplantısı**, Cahit Kavcar(hzl.), Türk Eğitim Derneği Eğitimcilerimizi Anma ve Tanıtma Dizisi: 7, 27 Ekim 1999, s. 29- 30.,adlı eserde,”Maarif Vekili Vasıf Bey tarafından, alınan kararlar medreselerin kapatılmasına rağmen bu konuda Necdet Sakaoğlu, Türk Eğitim Derneği tarafından düzenlenen “*Vasıf Çınar*”ı anma toplantısında: “Kanunun kabulünden,yürürlüğe girmesinden, medreselerin kapatılmasından sonra, bu medreselerin kapatılmasında çok güzel bir siyaset izlenmiştir. O da şudur: Medreseleri hükümet yada maarif vekilliği kapamamıştır. Tevhid-i Tedrisat’ın birmaddesi bütün mektep ve medreselerin maarif vekâletine merbut bağlı olduğunu öngören bir madde koymuştur ve bütün mekteplerin milli eğitim bakanlığına, maarif vekâletine müracaat edip yeni programları alıp ona göre eğitimlerini sürdürmeleri gerektiği için medreselerden hiçbiri buyula tevessül edememiştir, başvuramamıştır. Vasıf Çınar Milli Eğitim Bakanlığı’na gelir gelmez...11 yıllık 5 yılı ilköğretim, 6 yılı ortaöğretim olmak üzere bir eğitim kuruluyor. Medreseler ne bu sürelerle uyabilecek durumda, ne Türkçe programlar alabilecek durumda. O nedenle hepsi kendi kapılarına kendi elleriyle kilit vuruyorlar. Yani bu ilginç bir siyaset o zaman. Kapılarına böyle polis molis gönderip siz artık çalışamazsınız kapatın falan diyen olmuyor, kendiliklerinden kapanıyor. Herhalde şunu dememiz gerekiyor ki o zamanki hükümetin gölgesi bile pek çok kimseleri herhalde çok çekindiriyor, çok korkutuyor ki ister istemez onlar kilitlerini kendileri gidip kapılarını kendileri kilitleyebiliyorlar.” demektedir.

⁷⁴ Tahsin Banguoğlu, **Kendimize Geleceğiz**, İstanbul: Derya Dağıtım Yayınları, 1984, s. 15.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu TBMM’de herhangi bir muhalefetle karşılaşmadan çıkarılmıştı; ancak ilk uygulama safhasında maddelerinin hiçbirinde medreselerin kapatılmasına dair bir karar bulunmamasına rağmen sonuçta medreseler kapatılmıştır. Bundan sonra kapatmaya karşı olanlar ile destekleyenler arasında bir takım tartışmalar meydana gelmiştir. Bu tartışmaların önemli bir kısmı TBMM’de 17 Nisan 1340 (1924)’da TBMM’ne sunulan Diyanet İşleri Reisliği ve Maarif Vekâleti bütçelerinin müzakerelerinde ortaya çıkmıştır. 1924 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı bütçe müzakerelerinde söz alan Konya milletvekili ve son Şer ‘iyeve Evkaf Vekili Mustafa Fevzi Efendi:⁷⁵

“Müslüman’sın, fakat Müslümanlığı bilmezsin. Şimdi Maarif Vekili Bey, tevhidi tedrisat dolayısıyla medreseleri kapattı. Talebeleri, göçlerini arkasına yükletip köylerine gönderdi. Medreseler kapalı, hatta müderris olan zat, 30-40 sene ders okuttuğu dershanesine konulmuyor. Göçünü alıp gönderiliyor ve müderrisler medreseye giremiyorlar... Bu din işleriyle iştigal edecek, malûmu âliniz müderrisler, hatipler, ulema’dır. Asıl doğrusu müderrisler ve ulema kısmıdır. Ulema yetiştirmek için bütçemizde böyle bir para konmadığı gibi diğer taraftan ulema yetiştirmek için öteden beri müesses olan medreseler de kaldırıyor...”⁷⁶

Medreselerin kapatılmasının yönelik en kapsamlı ve sosyolojik eleştiri Erzurum Milletvekili Raif Efendi tarafından yapılmıştır.⁷⁷ Raif Efendi ise bu konuda:

Bu tevhidi tedrisat kanununun çıktığında ben burada bulunmadım. Fakat esbabı mucibebesini vesairesini okudum. Bunda hiçbir müessesiyi ilmiyenin şeddine dair hiçbir şey görmedim ve olmaması da gerekir. Çünkü memlekette ilme, irfana ihtiyacı olan cüz’ü vatanlarımız yani köylerimiz kırk bine balığ oluyor zannederim.⁷⁸

Evet, zamanın icabı, neticesi olarak medreselerin noksan cihetleri de vardır. Fakat bunu biliniz ki efendiler; bugün kapattığımız o medreseler ki 400 şu kadar medresedir. Evvelce bu daha çoktu... Maarif Vekiline soruyorum. Kaç bin tane köy vardır? Kaç bin tane mektebi iptidaiyesi vardır ve bu mekteplerde kaç tane muallim bulundurulabilir? Ve darümualliminden senede kaç tane muallim yetiştirecektir ki, bu köylülerin itikadını diniyelerini,

⁷⁵ Veli Öztürk, *“İlahiyat Fakülteleri İle Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı Arasındaki İlişkilerin Tarihi Gelişimi Bağlamında Bazı Çözüm Önerileri,”* Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu (16-17 Ekim 2003), Isparta: **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları**, 2004, s. 110.

⁷⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi** 17 Nisan 1340 (1924), Devre II, Yıl 2, C. 8/1 (kırkıncı İçtima), s. 805-806.

⁷⁷ Öztürk, agm., s. 113.

⁷⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre II, C. 8/1, s. 817- 818.

ihtiyacı ruhisini ve zarureti diniyesini kendilerine telkin edebileceklerdir bunlar kimler olacaktır? ...

...Bu kadar kapanan medreselerin yerini ne ile temin edecektir? Bu kadar medreselerden kovulan çıkarılan adamları ne yapacaktır? ... İmamsız kalan köyde mektep yoktur, imam yoktur. Dinî, ilmî hiçbir sahibi irfan yoktur. Bunların neticesi nedir? İmamları olmayan ve bundan sonra da olmayacak olan köylerin ahalisine bütün millete karşı tedrisatı dinî, fennî ve ilmiyi deruhte eden, temin eden Maarif Vekili Bey bu köylerin ihtiyacatı nahiyesinden olan ihtiyacı dinisini kimler vasıtasıyla temin edecektir. Bunları nereden, ne suretletemin edecektir?⁷⁹

Maarif Vekili Vasıf Bey kendisine yöneltilen eleştirileri “*Maarif Vekâleti Tevhidi Tedrisat Kanununu tatbik ederken ne hak ve salâhiyette istinaden medarisi ilmiyeyi ilga etti?*” şeklinde özetleyerek cevaplamıştır. Vasıf Bey:

Eskiden medreselerimiz, hiç şüphesiz, iki - üç asır evvel birçok kıymetli adamlar yetiştirmiştir. Müessesatı ilmiyemiz medrese namı altında mevcut idi. Fakat bilâhare arkadaşlar: Medeniyetin, fennin ve ulunun mütemadi tekâmülü karşısında bizzat biz, yüz seneden beri, 150 seneden beri ayrı tedrisat yapmak mecburiyeti karşısında kaldık. Onda sarfinazar olunursa arkadaşlar, bugünkü vaziyette, tasvir ettiğim vaziyette mevcut olan talebe için iki yol vardır. Biri askerlikten kaçmak, diğeri medreseye ismini kaydettirerek dışarda sanatla iştigal etmektir.

Arkadaşlar! Medreselerde 18 bin talebe okumaktadır. Size ihsai malûmat veririm ki, bu 18 bin talebenin ancak (6) bin şu kadar küsuru medreselerde mevcut idi. Geri kalan on iki bini medreseye kaydettirmiştir. Vesikasını almıştır ve ondan sonra bakkallık ve esnaflık yapmaktadır, muhterem arkadaşlarım tedrisi dinî bu mudur, tedris bu mudur?⁸⁰

Sakaoğlu'nun Vasıf Çınar'ı anma toplantısında⁸¹ medreseye kayıtlı öğrenci sayısı 42000 olarak vermiştir. Ancak Vasıf Bey'in TBMM' de verdiği rakam 18000' dir. Burada

⁷⁹TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C. 8/1, s. 819.

⁸⁰TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II. C. 8/1, s. 821.

⁸¹Sakaoğlu, *Vasıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri- VII. Anma Toplantısı*, (s.28- 29), adlı eserde, Vasıf Çınar'ın “*medreseleri sen kapattın*” eleştirilerine karşı: “Biz Tevhid-i Tedrisat kanunu çıktıktan sonra bir sayım yaptık. Medreselerde 40 küsur yaşında olan da var. Adam medreseye kaydını yaptırıyor. Sırtında urba sakalık yapıyor, manavlık yapıyor, kasaplık yapıyor, hiç ilgisi yok, gemici, tayfa. Bir medreseye kaydolmuş. Medreseye kayıtlı olduğun sürece asker olmuyorsunuz, muafsiniz, vergi de vermiyorsunuz... Oysa bütün Türkiye'deki medreselerde falan okuyor durumda, medrese hücrelerinde yatıp kalkan 6000 öğrenci var diyor. 42.000, 6.000 düşünebiliyor musunuz? Yani kapattınız dediğiniz şeyin tamamı zaten kendiliğinden okumayan, medreseye gitmeyen, medreseyle ilgili olmayan insanlar... Sonra öyle medreseler var ki o sırada münderis yani yıkılmış. Medresenin ne binası var, ne temeli var, ne duvarı, hiçbir şeyi yok. Fakat müderrisi var, kayıtlı öğrencileri var... Vakıftan aylıklar, tahsisatlar ayrıldığı için medreselere onun peşini kimse bırakmıyor. Birisi oraya tayin ediliyor, o parayı alıyor, öbürü de oraya öğrenci diye kaydoluyor, vakıftan da bir takım ona da üç aylıklar şunlar veriliyor, kapama veriliyor, elbise veriliyor, kumaş veriliyor... bunları kaybetmemek için medreselerin çoğu yıkıntı döküntü, özellikle Anadolu'daki Selçuklu medreseleri, hiç biri ayakta değil. Kalmamış, fakat müderrisi var, fervabı var, ferraşı var, şusu var busu var...” şeklinde atmaktadır.

Maarif Vekil'inin verdiği rakam resmi bir açıklama olmasından dolayı geçerlidir. Medreselerin kapatılması kadar Maarif Vekili Vasıf Bey'in bu konu hakkında yapmış olduğu iddia edilen: “*On altı bin asker kaçağının ocağını söndürdüm. Bundan duyduğum zevk, milli mücadelenin o heyecanlı devirlerinde duyduğum en yüksek zevklerden daha büyüktü*”⁸² şeklindeki açıklamasıdır. Medrese öğrencileri hakkında böyle bir ithamda bulunulmasının sebebi; II. Abdülhamit döneminde, 25 Kasım 1886 tarihli Asakir- i Nizamiye- i Şahanenin Suret-i Ahzını Mübeyyin Kanunname- i Hümayun adıyla hazırlanan sekiz fasıl ve 120 maddeden oluşan kanundur. Kanunda: “*...daima tedris-i ulum ile meşgul olan dersiam hoca efendiler ve bil- imtihan İstanbul rüus- ı hümayunu almış olanlar...*” şeklindeki kararlar ilmiye mesleğine mensup olanlar arasında yer alan müderris, dersiam ve yüksek payeli ulema, askerlik hizmeti dışında tutulmuşlardır.

Bu kanunla derslerine düzenli biçimde ara vermeksizin devam eden medrese öğrencileri askerlik çağı geldiklerinde askerlik kurası çekmek zorundadırlar. Bu müsamaha sadece medrese öğrencilerine verilmiş değildir. Benzeri hak bütün yüksek dereceli okul öğrencilerine de verilmiştir.⁸³ Ancak bu kanunla medrese öğrencileri ile yüksek dereceli okul öğrencilerine verilen bu hak bazıları tarafından “*Askerlikten Muafiyet*”⁸⁴ olarak değerlendirilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun uygulamalarından dolayı oluşan tepkilere karşı işin önemini anlatmak ve tevhidi tedrisatın yapılmasındaki sebepleri göstermek üzere dönemin Başbakanı İsmet (İnönü) Bey, 1925 yılında Muallimler Birliği'nde yaptığı konuşmada:

“Tevhid- i tedrisatın, bazılarınca sui tefsir ve sui telakki edildiğini gördük. Bu işin müteşebbislerle muakkiplerinin elbette yeknazarda dinsizlik ithamına maruz kalacakları tabii idi. Tevhidi tedrisatı düşündüğümüz zaman, bunun avamfiribane iğfalata vesile yapılacağını tahmin etmiyoruz değil, bizim için bunların hepsi malum idi. Kapanan bazı müesseselerin hiç olmazsa harfleri ve karakterleri tanıtmak gibi bir faydası vardı, şeklinde nazariyeler ileri sürüleceğini, tevhidi tedrisatla bir takım müessesatı kapatmak yerine onları

⁸²Öcal, “*Künye Defterleri' ne Göre İstanbul İmam ve Hatip ...*”, s. 184.

⁸³Zeki Salih Zengin, **II. Abdül Hamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi**, İstanbul: Çamlıca Yay., 2009, s. 168- 169.

⁸⁴ Mustafa Ergün, “*II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerin Durumu ve Islah Çalışmaları*”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi**, s. 60.

ıslah etmek daha faydalıdır, gibi fikirlerin ortaya atılacağını, bu gibi fikirlerin ortaya atılacağını, bu gibi itirazların ne gibi netayıcı olacağını hep biliyorduk. Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisi Kararını verdi. Tedricen varılacak gayeleri ta'cil etmek inkılâp yapmaktır. Yaptığımız işi dine münafî görmek, yapılan işi görmemektir. Biz şu kanaatteyiz ki yapılan işin dinsizlikle hiçbir münasebeti yoktur. Bu sistemde muvaffak olalım. On sene azimle, muvaffakiyetle tuttuğumuz bu yolda yürüyelim. On sene sonra bütün dünya ve şimdi bize muarız olanlar yahut tuttuğumuz yoldan din namına endişe edenler göreceklerdir ki Müslümanlığın asıl en temiz, en saf, en hakiki şekli bizde tecelli etmiştir. O fiili tecelliye kadar biz bu hakikat kanunen, cebren, inkılâp telkin ve onu tatbik edeceğiz... Hedefe varmak için her cahilane itiraz ve teşebbüs bertaraf edilecektir”⁸⁵demektedir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun uygulamalarını savunanlar, Osmanlı Devleti'nden devralınan eğitimdeki çok başlılığın Maarif Vekâlet'ine devredilmesiyle giderilmesini amaçlıyorlardı. Bütün eğitim kurumlarının idari, müfredat, yönetim ve denetimlerinin tek elden yapılması ile yetişmekte olan nesiller okullarda aynı temele dayanan bilgiler almış olacaklardı. Kanunun uygulamalarına karşı olanların büyük çoğunluğu medreselerin kapatılmasından endişe duyanlardır. Halka dini vecibelerini yerine getirmede yardımcı olacak kişilerin yetişmelerinde sorunlar yaşanacağından dolayıdır. Cumhuriyet dönemi inkılaplarına Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılarak başlanmıştır. Eğitimin birleştirilmesi ile başlayan bu süreçte yalnız medreseler kapatılmadı; aynı zamanda öğretim kurumları aynı düzenleme altına alınarak hepsi tek bakanlığa bağlandı. Bu öğretim kurumları arasında gayrimüslim okulları, misyoner okulları da dâhil idi.

1.5. 1924- 1948 Arası Dönemde Türkiye’de Din Eğitimi

Tevhid- i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılmasından bir hafta sonra yani, 11 Mart 1924' te medreseler kapatılmıştır. Maarif Vekil'inin emriyle kapanan Daru-l Hilafetü-l Aliyye medreselerinin yerini Darülfünun' da bir İlahiyat Fakültesi alırken; İstanbul' da ki

⁸⁵ Hasan Âli Yücel, **Türkiye’de Ortaöğretim**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1994, s. 24.

Medresetü'1 İrşad ile İstanbul dışındaki taşra medreselerinin yerini ise İmam-Hatip Mektepleri aldı.⁸⁶

1.5.1. İlahiyat Fakültesinin Açılması

Tevhid- i Tedrisat Kanunu' nun4. maddesinde “*Maarif Vekâleti yüksek diniyyat mütehasısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir.*” hükmü gereğince yüksek diniyyat mütehasıslarının yetiştirilmesi amacıyla mevcut İstanbul Darülfünun'u bünyesinde İlahiyat Fakültesi için çalışmalar başlatılmıştır.⁸⁷ Maarif Vekili Vasıf (Çınar) Bey: TBMM'de kendisine yöneltilen sorulara cevap verirken İlahiyat Fakültesi hakkında şunları söylemiştir:

Arkadaşlar! Medreseyi Süleymaniye'ye gelince: Kabul edilen tevhidi tedrisat kanunu mucibince İlahiyat fakültesine nakledilmiştir... İlahiyat fakültesi bu da tasdik edilir edilmez açılacaktır...Medrese-i Süleymaniye talebesinin, Darülfünunun İlahiyat fakültesine nakledilmesi emri verilmiştir ve Medrese-i Süleymaniye talebesi Darülfünun İlahiyat şubesine tevdi edilecektir ve bu suretle en kuvvetli bir heyeti talimiye ve tedrisiyenin tahtitedrisinde ve terbiyesinde memleketimiz için lâzım olan din uleması yetiştirilecektir. Sarahatle söylüyorum ki, İlahiyat şubesi talebesi çok yüksek olacaktır ve çok kıymetli olacaktır memleketin dinî şiarı seciyeli itibariyle çok kıymetli olacaktır ve çok müfit tesirler yapacaktır.”⁸⁸

Hilmi Ziya Ülken'e göre İlahiyat Fakültesi'nin açılmasının amacı: “*...Bu fakültenin kurulmasından maksat modern bilgilere ve telkin kudretine sahip din adamlarını yetiştiremeyen medreselerin yerini tutmaktır...*”⁸⁹Fakültenin açılış tarihi hakkında net bir bilgi olmamasına rağmen, Zengin' e göre: “1924 yılı Maarif Bütçesinin görüşülüp onaylanmasından sonra, 18, 19 ya da 20 Nisan 1924 tarihinde açıldığı düşünmekte”⁹⁰ Bu konuda Öcal ise “*Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*” adlı eserde “*İlahiyat Fakültesinin, 7 Mayıs günü Darülfünun Konferans salonunda yapılan bir tören*

⁸⁶ Parmaksızoğlu, age., s. 25.

⁸⁷ Salih Zeki Zengin, **Medreseden Darülfünuna Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi**, İstanbul: Çamlıca Yay., 2011, s. 117.

⁸⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre II, C. 8/1, s. 822- 823.

⁸⁹ Hilmi Ziya Ülken, “*İlahiyat Fakültesi*”, **Yeni Sabah**, 31 Ekim 1949 , s. 2.

⁹⁰ Zengin, age.,s. 119.

ve Darülfünun Emîni (Rektörü) İsmail Hakkı'nın (Baltacıoğlu) konuşması ile öğrenime açılmıştır.”⁹¹ demektedir. Fakülteye Dekan ataması ise Fakültenin Meclis-i Müderrisi tarafından onaylanarak belirlenen Dekan, Darülfünun Divanında da onaylandıktan sonra Maarif Vekâlet'ine bildirilmekte idi. Daha sonra aday Başbakan tarafından Cumhurbaşkanının onayınasunulmaktaydı.

Fakültede görev yapan Dekanların listesi aşağıdaki tablo 1' de görülmektedir:

DEKANLAR	GÖREV YAPTIKLARI YILLAR
Seyit Bey	1924-1925
Şemseddin (Günaltay)	1925-1927
Köprülü-zade Fuad Bey (Vekâleten)	1927-1928 ve 1930 - 1931
İsmail Hakkı Bey	1931-1933

Tablo 1: İlahiyat Fakültesi Dekanları⁹²

Fakülteye kabul olunan öğrencilerin çoğunluğu ise Tevhid- i Tedrisat Kanunu ile kapatılan İptida-yı Dâhil Medresesini bitirenlerin yanı sıra Sahn, Medrsetü'l Kuzat ve Medresetü'l Vaizin gibi yüksek dereceli medreselerde öğrenim görmekte olan öğrencilerden oluşmakta idi. Fakültenin öğretim süresi 6 sömestrden oluşan 3 yıldır. Fakülteye, Darülfünun ve yüksek mekteplerden mezun olanlar ile lise tahsilini bitirenler Arapça ve Farsçadan yapılacak imtihanında başarılı olmak şartı ile kabul edilmekteydi.⁹³ Daha sonra yüksek dereceli okullardan Arapça ve Farsçanın kaldırılmasından sonra, bu diller artık, İlahiyat Fakültesine giriş için aranmadı.⁹⁴

İlahiyat Fakültesinin müfredatı gündüz öğretmen yetiştirme anlayışına uygun olarak hazırlanmıştı. Programın ağırlık noktasını özel alan bilgisi olan İslami İlimler oluşturuyordu.⁹⁵ Fakülte, özellikle alan eğitimi ile ilgili yer verilen derslerin, beklenen

⁹¹İhsanoğlu, “ İslam Dünyasının İlk İlahiyat Fakültesi”, **Darülfünun İlahiyat Sempozyumu**,’ ndan aktaran Mustafa Öcal, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi**, Dergâh Yay., İstanbul 2015, s. 339.

⁹² Zengin, age., s. 121.

⁹³ Zengin, age., s. 124.

⁹⁴ Jaschke, age., s. 75

⁹⁵Zeynep Nevzatoğlu, “Basında Din Eğitimi-Öğretimi Laiklik Tartışmaları (1945-1960)”, Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı**, 2006, s. 14.

amacı gerçekleştirme hususunda yeterli olup olmadığı tartışma konusu olmuştur... İlahiyat Fakültesinde, alan derslerinin dışında ayrıca Doğu ve Batı dillerinde eğitim veren lisan kurslarına da yer verilmiştir.⁹⁶

DERSLER	Sömestr Müddeti				Haftalık Saati				
	1925 1926	1926 1927	1927 1928	1930 1931	1925 1926	1926 1927	1927 1928	1930 1931	1931 1933
Tefsir ve Tefsir Tarihi	6	6	6	6	3	3	3	3	2
Hadis ve Hadis Tarihi	4	4	4	4	3	3	3	3	2
Fıkıh Tarihi	4	4	4	4	2	1	2	2	2
İçtimaiyat	2	2	2	2	2	2		2	
Ahlak	2	2	2	2	2		2	1	2
Kelam Tarihi	4	4	4	4	2	1	2	2	2
İslam Feylesofları İslam Felsefesi	2	2	2	2	2	-		1	2
Tasavvuf Tarihi	4	4	4	4	2	1	2	2	2
Felsefe Tarihi	4	4	4	4	2	3	2	2	2
Hal-i Hazırda İslam Mez. Tarihi	4	4	4	4	2	2	2	2	2
Din- i İslam Tarihi	4	4	4	4	2	1	2	2	2
Akvam-ı İslamiye Etnografyası	4	4	4	4	2	2	1	1	1
Türk Tarih-i Dinisi	2	2	2	4	2	2	1	1	2
Tarih- i Edyan	4	4	4	4	2	1	2	2	1
İslam Bediiyatı	2	2	2	2	2	1	1	1	2
Arap Edebiyatı	4	-	-	-	-	-	-	-	1
Felsefe- i Din	4	4	4	4	2	2	2	2	2
Ruhiyat	-	-	-	-	-	-	-	-	3
	60	56	56	56	36	27	27	29	32

Tablo 2: 1925-1926; 1926-1927; 1927- 1928, 1930- 1931 ve 1931- 1933 Öğretim yıllarında İlahiyat Fakültesi Programlarında Yer Verilen Derslerin Sömestr ve Haftalık Süreleri⁹⁷ görülmektedir.

İlahiyat Fakültesi açıldığı ilk yıllarda büyük ilgi görmüştür. Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi açıldığı sene 284 öğrenci ile eğitime başlamış ancak bu sayı takip eden yıllarda hızlı bir düşüş göstermiştir. Fakülte eğitime başladıktan sonra modern ve ilmi esaslara göre birçok ders ve çalışmalar yaptığı şeklinde beğeniler almıştır. Özellikle 1926'dan başlayarak “İlahiyat Fakültesi Mecmuası” adında, çok değerli yazıları ihtiva eden bir mecmua yayınlamıştır.⁹⁸

⁹⁶ Zengin, *Medreseden Darülfünuna ...*, s. 140-143.

⁹⁷ Age., s. 149-150.

⁹⁸ Jaschke, age., s. 75.

Yıllar	Öğrenci	Öğretmen
1924 — 1925	284	12
1925 — 1926	205	13
1926 — 1927	167	13
1927 — 1928	53	13
1928 — 1929	35	13
1929 — 1930	35	16
1930 — 1931	22	13
1931 — 1932	22	13
1932 — 1933	20	13

Tablo 3: İlahiyat Fakültesinin yıllara göre öğretmen ve öğrenci sayıları⁹⁹

Darülfünunun ıslah ve yeniden düzenlenmesi için hükümet tarafından altı ay süreyle sözleşmeli yabancı uzman olarak, Türkiye’de çalışmak üzere, İsviçreli bir eğitimci olan Albert Malche davet edilmiştir. Malche hazırladığı raporu 29 Mayıs 1932’ de sunmuştur. Raporda İlahiyat Fakültesi hakkında:

Eğer birtakım icabatı âliye sebeble İlahiyat Fakültesini muhafaza arzu edilmekte ise, bu vaziyet karşısında bir mütalaa serdine kalkışmayacağım tabiidir. Diyaneti İslamiye hakkında duyduğum hürmete rağmen meseleyi muhakeme ediyorum ve bu hususta kendimi salahiyyetli görmüyorum. Fakat eğer bu fakülteyi herhangi bir fakülte imiş gibi tetkik ve mütalaa caizse, vaziyeti haziranın idame edilemeyeceği muhakkaktır. 13 müderrisi ve 3 talebesi var. Bu fakülte ulûmu diniye şubesi yahut diyanet ve felsefi İslamiye tarihi şubesi namları altında edebiyata da raptedilebilir. Her halde şimdiki şekillerile bürolar, idare kadroları ve heyeti talimiye pek pahalıya mal olmaktadır. Bundan başka, bu kadar hayattan ve istikbalden mahrum şerait içinde tedrisatta bulunmak cesareti kıran bir şeydir.”¹⁰⁰

şeklindeki rapor üzerine 31 Mayıs 1933’ te çıkarılan kanunla yapılan “*Üniversite Reformu*” ile Darülfünun kapatılmış yerine İstanbul Üniversitesi açılmıştır. Üniversitenin yeniden kuruluşunda İlahiyat Fakültesine yer verilmemiş, İlahiyat Fakültesi 1933 yılı itibariyle kapanarak yerini Edebiyat Fakültesi’ne bağlı bir “*İslam*

⁹⁹Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C.1-2, İstanbul: Eser Matbaası, 1977, s. 136.

¹⁰⁰Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, İstanbul: T. C. Maarif Vekilliği Devlet Basımevi, 1939, s. 52.

İlimler Enstitüsü”¹⁰¹ haline konulmuş ise de bu suretle de yürüyemediği için nihayet Edebiyat Fakültesi programında İslam Dini ve Felsefesi gibi bir tek ders haline gelmiştir.¹⁰² İlahiyat Fakültesinin kapatılmasının sebeplerinden birisi öğrenci sayısındaki azalmadır. Bu olayın özellikle 15 Aralık 1927 tarih ve 846 Sayılı Şuray-ı Devlet (Danıştay) kararı ile din görevliliğinin devlet memurluğu olmaktan çıkarılması ile bu okulların mezunlarına resmi görev verilmemiştir.¹⁰³ Bu durum, İlahiyat Fakültesinin artık gençler için gelecek vaat eden bir meslek olmaktan çıkmasına sebep olmuştur.

Ayrıca İlahiyat Fakültesinin öğrencisiz kalmasının diğer bir nedeni ise İmam hatip mekteplerinin orta dereceli okul olması sebebiyle fakülteye gidememeleridir.¹⁰⁴ Tabii bütün bunlar da İlahiyat Fakültesine olan talebi azaltmış doğal olarak öğrenci sayısının hızla düşmesinde etkili olmuştur.

Hilmi Ziya Ülken’e göre ise “ *İlahiyat Fakültesinin kaldırılmasında ileri sürülen başlıca fikir laik devletin din işlerine karışmaması idi.*”¹⁰⁵ Ülken, “*Yeni Sabah Gazetesi*” ndeki makalesinde İlahiyat Fakültesinin açılış gayesine ulaşip ulaşmadığı hakkında ise: “ *buna müsbet veya menfi cevap vermek kabil değildir. Zira çalışmaya başladığından biraz sonra dağıldı ve ne gibi neticeler elde edileceğini görmeye vakit kalmadı.*” demektedir.

1.5.2. İmam Hatip Mekteplerinin Açılması

Maarif Vekili Vasıf Bey’in medreseleri kapatan kararının 5. maddesi: “*Eski Dâru’l-Hilâfe medreselerinin İbtida-i Hariç ve İbtida-i Dâhil kısımları Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. maddesinin gereği imam ve hatip yetiştirmek üzere ‘İmam ve Hatip Mektebi’ olarak muhafaza edilmiştir. Ders programları ve kadroları hazırlanmaktadır. Açılacak İmam ve Hatip Mektepleri buldukları yere izafeten İstanbul İmam ve Hatip Mektebi gibi isimlendirilecektir. Medâris-i İlmiyenin İbtidâi Hariç ve İbtidâi Dâhil kısımları öğrencilerinden arzu edenler İmam ve Hatip Mektebine geçiş*

¹⁰¹ Parmaksızoğlu, age.,s. 25.; Halis Ayhan ise Enstitünün ismini, Türkiye’ de Din Eğitimi s. 67’ de adli eserinde “İslam Tetkikleri Enstitüsü” olarak belirtmektedir.

¹⁰² Ergin, age.,C. III- IV, s. 1243.

¹⁰³ Mustafa Öcal, “*Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi*”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 7, C. 7, 1998, s. 243.

¹⁰⁴ Zengin, **Medreseden Darülfünuna** ..., s. 125.

¹⁰⁵ Ülken, agm., s. 2.

yapabileceklerdir.” şeklinde idi. Bu madde gereğince Medâris-i İlmiyeler kapatılmış ve Dâru’l-Hilâfe Medreseleri ise İmam ve Hatip Mektebine dönüştürülmüştür. Tamimde ifade edildiği gibi her bir mektebin başına açıldıkları yerin ismi eklenerek Mart 1924 tarihi itibarıyla; “Ankara İmam ve Hatip Mektebi”, “Kütahya İmam ve Hatip Mektebi” gibi 29 yerdeki Dâru’l-Hilâfeti’l-Aliye Medresesi İmam ve Hatip Mektebi olarak öğretime açılmıştır.¹⁰⁶

İmam ve Hatip Mektepleri’nin fiilen öğretime başlamasından 5 ay sonra, 29 Temmuz 1924 tarihinde, Orta Öğretim Genel Müdürlüğü tarafından “İmam ve Hatip Mektepleri Talimatnamesi”¹⁰⁷ adlı 56 maddelik “yönetmelik” hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur.¹⁰⁸ Talimatname ile bu mekteplerin idareleri intizam altına alınmıştır. Mektepte tahsil müddeti dört sene idi. Talimatnamenin üçüncü maddesine göre Mekâtib-i İptidaiye-i Umumiye mezunlarından asgari 12, azami 15 yaşında bulunanlar alınır.

¹⁰⁶ Öcal, “Künye Defterleri ”ne Göre...”, s. 185.

¹⁰⁷ “İmam ve Hatip Mektepleri Talimatnamesinin önemli birkaç maddesi şöyledir:

“Madde 1: İmam ve Hatip Mektepleri müdavimlerini (devam eden öğrencilerini) bu vazifelerini bihakkın (hakkıyla) ifaya kâfi derecede malûmat ile mücehhez kılacak tedrisatı gösterir müesseselerdir.

Madde 2: Bu mekteplerde tahsil müddeti dört seneden ibarettir ve bervecch-i âti (aşağıdaki) dersler okunur,

Madde 3: Bu mekteplere Mekâtib-i İbtidâiye-i umumiye (genel ilkokul) mezunlarından asgari 12, azami 15 yaşında bulunan efendiler bilâ imtihan (imtihansız) kabul olunur.

Madde 4: Mekatib-i Hususiye (özel okul) mezunlarından talip olanların mekâtib-i ibtidâiye-i umumiye son sınıf derslerinden imtihanları icra olunur.

Madde 5: Tali (orta) dereceli mektepler müdavimlerinden talip olanlar birinci sınıftan itibaren müfredat programlarına tevfikân imtihanları bil-icra (imtihana tabi tutulduktan sonra başarı durumlarına göre) layık oldukları sınıflara kabul olunur.

Madde 6: İmam ve Hatip Mektepleri talebesinden ücret-i tedrisiye parası alınmaz.

Talimatnamedeki bu maddelere göre; 1924-1925 öğretim yılından itibaren 4 yıllık İmam ve Hatip Mekteplerine 5 yıllık ilkokul mezunu olup 12 ile 15 yaş arasındaki yalnızca erkek öğrenciler imtihansız, özel ilkokul mezunları ise genel (devlet) ilkokulların son sınıf derslerinden yapılacak imtihanda başarılı oldukları takdirde kayıt yaptırabilecekler. Orta dereceli okullarda öğrenci olanlardan İmam ve Hatip Mektebine geçmek isteyenler ise, birinci sınıftan itibaren okutulan derslerden imtihana tabi tutulacaklar, başarı durumlarına göre uygun olan sınıfa geçiş yapıp tahsillerine burada devam edebileceklerdir. İmam ve Hatip Mektebinde öğretim ücretsizdir.” ÖCAL, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi...” s. 197- 196;

¹⁰⁸ Akın, agt., s. 65.

İMAM VE HATİP MEKTEBİ AÇILAN YERLER	İbtida- i Hariç			İbtida-i Dâhil			1923 -1924' de İlk Kayıt toplamı	1924 - 1925	1925 - 1926	1926 - 1927	1927 - 1928	1928 - 1929	1929 - 1930	1930 - 1931	1931 - 1932
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf									
Edirne	6	3	3	-	-	-	12	-	-	-	-	-	-	-	-
Erzurum	56	14	6	7	4	-	87	43	-	-	-	-	-	-	-
(Hamidabad) Isparta	20	17	9	-	-	-	46	83	69	-	-	-	-	-	-
İstanbul	127	75	82	56	31	32	403	156	98/184	255	140	41	26	?	?
Eskişehir	42	6	3	3	9	2	65	58	-	-	-	-	-	-	-
Ödemiş	29	12	7	9	4	3	64	-	-	-	-	-	-	-	-
Urfa	18	9	5	-	-	-	32	29	-	-	-	-	-	-	-
(Karahisar-ı Garbi) Afyonkarahisar	32	19	6	-	-	-	57	51	-	-	-	-	-	-	-
Amasya	19	13	6	2	-	3	43	19	-	-	-	-	-	-	-
(Teke) Antalya	66	-	-	-	-	-	66	48	37	-	-	-	-	-	-
Ankara	37	16	6	5	-	-	64	24	18	-	-	-	-	-	-
(Karesi) Balıkesir	60	16	9	5	6	3	99	60	37	-	-	-	-	-	-
(Hüdavendigar) Bursa	55	19	9	13	8	8	108	65	57	-	-	-	-	-	-
(Bozok) Yozgat	55	-	-	-	-	-	55	51	54	-	-	-	-	-	-
Bolu	54	24	15	4	5	10	112	94	85	-	-	-	-	-	-
Tire	27	10	12	4	4	6	63	-	-	-	-	-	-	-	-
Rize	?	?	?	?	?	?	?	47	48	-	-	-	-	-	-
Hopa	58	-	-	-	-	-	58	-	-	-	-	-	-	-	-
Harput (Elaziz)	32	12	9	14	2	-	69	46	21	-	-	-	-	-	-
Sivas	28	9	3	3	3	5	51	48	35	-	-	-	-	-	-
Şavşat	16	13	15	-	-	-	44	-	-	-	-	-	-	-	-
Uşak	50	-	-	-	-	-	50	?	32	-	-	-	-	-	-
Gaziantep	10	7	6	-	-	-	23	31	-	-	-	-	-	-	-
Kastamonu	55	28	12	5	2	5	107	-	-	-	-	-	-	-	-
Konya	47	45	21	20	20	7	12	152	109	107	-	-	-	-	-
Kayseri	46	21	9	8	6	6	96	88	66	-	-	-	-	-	-
Kütahya	30	22	20	14	1	-	152/87	77/38	44/47	129	128	116	95	37	10
Maraş	33	7	9	8	7	3	2	62	59	-	-	-	-	-	-
(Saruhan) Manisa	22	17	8	2	4	4	57	42	27	-	-	-	-	-	-

Niğde	18	5	6	-	3	4	36	-	-	-	-	-	-	-	-
Artvin								31	-	-	-	-	-	-	-
İzmir								+	-	-	-	-	-	-	-
Of							-	-	43	-	-	-	-	-	-
Akşehir							-	-	46	-	-	-	-	-	-
TOPLAM							2268	1442	1009/ 1098	278/ 384	223/ 268	157	121	?	?

Tablo 4: *İmam ve Hatip Mekteplerinin Açıldıkları Yerler ve Öğrenci Sayıları*¹⁰⁹ görülmektedir.

¹⁰⁹ Öcal, **Osmanlı'dan Günümüze...**,s. 132- 134; İmam ve Hatip Mekteplerinin açıldıkları yerlerde öğrenci sayılarını gösteren en detaylı tablo Mustafa Öcal tarafından hazırlanmıştır.

İmam ve Hatip mektepleri açılır açılmaz ders programları da hemen hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

Ders Adları	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf
Türkçe	5	4	2	1
Yazı –Hüsn-i Hatt -	2	2	-	-
Arabi (Arapça)	3	3	3	4
Fransızca	+	+	+	+
Tarih	2	2	2	2
Coğrafya (Tabii ve Beşeri Coğrafya)	2	1	1	1
Hesap, Cebir	2	2	1	-
Hayvanat ve Fizyoloji	1	2	-	-
Nebat	2	-	-	-
Kur'ân-ı Kerim ve Ma'a Tecvid	3	3	2	1
Din Dersleri	2	2	3	2
Terbiye-i Bedeniye (Beden Eğitimi)	2	2	1	1
Mûsiki (Gınâ)	2	1	1	1
Hitabet ve İnşâd		2	3	2
Ahlâk ve Malûmat-ı Vataniye	-	2	2	2
Hendese, Resm-i Hattî		1	1	2
Hadis-i Şerif	-	1	1	1
Edebiyat (Türk Edebiyatı)	-	-	2	2
Rûhîyat (Psikoloji)	-	-	1	1
Arziyât (İlm-i Arz)	-	-	1	-
Fizik			1	1
Kimya	-	-	1	1
Fıkıh	-	-	2	-
İlm-i Tevhid		-	1	1
Tabakât		-	1	-
Malûmât-ı Kanuniye	-	-	+	+
Hıfzı's - Sıhha	-	-	-	2
Tefsir	-	-	-	2
İçtimâiyât (Sosyoloji)		-	-	+
Usûl-i Tedris	?	?	?	?
TOPLAM	28	30	33	30

*Tablo: 5 İmam ve Hatip Mektepleri Ders Dağıtım Çizelgesi*¹¹⁰

Tabloda görüldüğü üzere böyle bir programla eğitim ve öğretim yapan bir okul ancak orta dereceli bir okul olabilir. Bu konuda Ergin'e göre "Tefsir ve Hadis gibi dersler

¹¹⁰Öcal, age.,s. 137.

daha kuvvetlibilgiye, iyi Arapça öğrenmeğe ihtiyaç gösterdiğinden bu programla buna imkân olmayacağı şüphesizdir.”¹¹¹

İlahiyat Fakültesi gibi İmam Hatip Mektepleri de açıldıktan kısa süre sonra kapanmak zorunda kalmışlardır. Genel inanış gençler tarafından rağbet görmemesi olarak gösterilmektedir. Ancak özellikle İmam Hatip Mektepleri’ nin öğrenci bulamamasının bazı nedenleri bulunmaktadır. Bunlara örnek verecek olursak öncelikle mezunlarına hiçbir şekilde istikbal vaat edilmeyen ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından veya herhangi bir kurum yahut da kuruluşça resmen “*din görevliliği*” veya başka bir görev verilmemesi¹¹² en önemli etkenler arasındadır.

Parmaksızoğlu’na göre: Cumhuriyet devri ile Türkiye’nin eğitimden tarıma, sağlığa ve teknik alanlara doğru büyük bir kalkınmaya girişmesi, yetişmekte olan gençlere daha geniş imkânların sağlandığı yeni iş sahalarının ortaya çıkması, dini hizmetlere olan geleneksel yönelmeyi büyük ölçüde baltalamıştır... Parmaksızoğlu, İmam Hatip Mekteplerinin yetişmekte olan genç nesiller tarafından eski ilgiyi görmemesini, devletin teknik ve genel öğretim kurumlarını yurt sathına geniş ölçüde yaymakta gösterdiği gayret ve bu okullarda öğrenimlerini yapacaklara sağladığı kolaylıkların aynı şekilde imam Hatip Mekteplerine gösterilmemesi olarak göstermektedir.¹¹³

Bu konuda diğer bir görüş ise; İmam ve Hatip Mekteplerinin yatılı olmaktan çıkartılıp, gündüzlüye çevrilmesi sonucu olarak öğrencilerin yaşelerini temin edemeyecekleri endişelerine kapılmalarıdır.¹¹⁴

İlahiyat Fakültesi gibi İmam Hatip Mektepleri’ de gençlerin ilgi göstermemeleri yüzünden kapanmış olsalar da, Tevhid- i Tedrisat Kanunu ile din eğitimi devlet tarafından verilmek istenmiş; ancak bunda başarılı olunamamıştır. Bütün sebepler bir tarafa Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çağın gerisinde kaldığı düşünülerek kapatılan medreselerin yerine “*modern bilgilere ve telkin kudretine sahip din adamlarını*

¹¹¹ Ergin, age., C.V, s. 2125.

¹¹² Öcal, **Osmanlı’dan Günümüze** ...,s. 139.

¹¹³ Parmaksızoğlu, age., s. 25

¹¹⁴ Korukçu, agt., s. 73.

yetiştirmek”¹¹⁵ amacıyla açılan gerek İlahiyat Fakültesi ve gerekse İmam Hatip Mektepleri hem halkın hem de resmi kuruluşların ilgisizliğinden dolayı kısa sürede kapanmaktan kurtulamamışlardır.

1.5.3. İlköğretim ve Ortaöğretimde Din Dersi Eğitimi

Osmanlı Devleti’nde din eğitimi camiler, sıbyan mektepleri, medreseler, tekkeler gibi vs. çeşitli kurumlar tarafından yapılmaktaydı. Cumhuriyetle birlikte her türlü eğitimin devlet eliyle verilmesi, Tevhid- i Tedrisat Kanunu ile sağlanmış oldu.

1.5.3.1. İlköğretimde Din Dersi Eğitimi

Cumhuriyet döneminin ilk programı 1924 tarihli “İlk mekteplerin Müfredat Programı”dır.¹¹⁶İkinci Heyet- i İlmiye tarafından hazırlanan 1924 yılı İlk Mektepler Haftalık Ders Dağıtım Cetveli’ nde ilkokul 2. 3. 4 ve 5. sınıflarında haftada iki saat olarak okutulan “Kur’an- ı Kerim ve din dersleri” yer almaktadır. Dersin amaçları arasında, “ *Kur’an-ı Kerim Elifbası gösterildikten sonra Kur’an-ı Kerim tedrisatına başlanacak... Muallim, bu derslerde münasebet düştükçe Hz. Peygamberin menakıb- ı seniyesini izah ederek İslam muhabbetini çocukların kalbinde yaşatacaktır.*” şeklindedir.¹¹⁷22 Mart 1926’ da çıkartılan 789 numaralı kanunla, Maarif Teşkilatı oluşturulmuştur... Maarifte gerçekleştirilen bu yapısal değişlikle birlikte, bu kurumlarda din öğretimine ilişkin, farklı zamanlarda farklı uygulamalar ortaya konulmuştur.¹¹⁸

1924 tarihli ilk mektepler Müfredat Programı iki yıl uygulandıktan sonra 1926 yılında “İlk Mekteplerin Müfredat Programı” uygulamaya konulmuştur...¹¹⁹ 1926 programında din dersleri 4. ve 5. sınıftaki haftalık ders saati ikiden bire indirilerek ders “seçmeli” hale getirilmiş, böylece 2. ve 3. sınıflarda haftada ikişer saat seçmeli ders haline

¹¹⁵ Ülken, agm., s. 2.

¹¹⁶ Korukçu, agt., s. 86- 87.

¹¹⁷ Veli Öztürk, “Türkiye’de din eğitimi ve siyaset (TBMM zabıtlarında din eğitimi tartışmaları 1920-1990)” , Dokuz Eylül üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, İzmir 1997, s. 72.

¹¹⁸ Korukçu, agt., 87 – 88.

¹¹⁹ Agt., s. 89.

gelmiştir.¹²⁰ Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyeti'nin 30 Kasım 1929 tarihli kararında önce şehir ilkokullarında “müfredat programlarındaki din derslerinin okutulacağı, fakat öğrencilerin imtihana tabi tutulmayacakları” ifadesi yer almış; 28 Ekim 1930'da ise Vekâletçe, “ ilkokul programları içerisindeki müfredatın ancak arzu eden 5.sınıf öğrencilerine ve Perşembe günleri öğleden sonra yarım saat okutulabileceği” kabul edilmiştir.¹²¹ Özellikle 1930'dan sonra yalnızca 5. sınıf öğrencilerine, ebeveynlerinin iziyle haftada yarım saat okunan bir ders haline gelmiştir.¹²²

Köy ilkokullarında din eğitimi ise, 1938- 39 öğretim programında yer alırken, 1930'dan 1939 yılına kadar köy ilkokullarındaki seçmeli olmadan 3. Sınıflarda yarım saat Perşembe günü öğleden sonraları verilmiştir. 1939 köy ilkokulları öğretim programında din dersine yer verilmemiştir.¹²³

1.5.3.2. Ortaöğretimde Din Dersi Eğitimi

Cumhuriyetle birlikte, lisenin birinci devresi olarak kabul edilen ortaokullar 1924 yılında müfredat programına kavuşmuştur. 1924'te kız ve erkeklere ait lisenin birinci devresi ders programında din dersleri, 1. ve 2. Sınıflarda yer alan din dersinin içeriğinde ise; temizlik namaz, oruç, hac, zekat, kurban gibi İslam'ın şartları ve Hz. Peygamberin Mekke ve Medine'deki hayatı konuları yer almaktadır. Ortaokullarda din dersi 1927'den sonra yapılan programlarda yer almamıştır. 1928'de Maarif Vekâleti'nin yayınladığı bir genelgede din dersi, ortaokullarda Pazartesi öğleden sonra boş bulunan bir saatte isteğe bağlı olarak yapılabilecekti.¹²⁴ Beş yıllık ilk öğretmen okullarında da 1. ve 2. sınıflarda haftada iki saat din dersi bulunmaktadır. Bu okullarda din derslerine 1931 yılında son verilmiştir.¹²⁵

¹²⁰ Şeref Şen, “İlkokullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi”, Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**, 1997, s. 23- 24.

¹²¹ Korukçu, agt., s. 91.

¹²² Şen, agt., s. 24.

¹²³ Korukçu, agt., s. 91.

¹²⁴ Agt., s. 91- 92.

¹²⁵ Caner Yüce, ”Demokrat Partinin Eğitim Politikası ve Cumhuriyet Halk Partisinin Muhalefeti”, Yüksek Lisans Tezi, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2008, s. 112.

Tevhid- i Tedrisat Kanunu ile din eğitimcisi yetiştirme görevi ile birlikte din eğitim ve öğretimi de Maarif Vekâlet'ine devredilmişti. Ancak Vekâletin ilgisizliği ya da isteksizliği bu görevinde başarısız olmasına neden olmuştur. Hem İlahiyat Fakültesinin hem de İmam Hatip Mekteplerinin kısa sürede kapanması ve bunların yanı sıra din derslerinin okullardan kaldırılması ile devlet üzerine aldığı din eğitimi ve öğretimi görevini yerine getirememiştir. Tevhid- i Tedrisat Kanunu ile Osmanlı eğitim kurumlarının kapatılarak eğitimin devlet eliyle verilmesi amaçlanmıştı. Özellikle hem din eğitim- öğretimi yapacak uzmanların yetiştirilmesi hem de din eğitiminin devlet tarafından verilmesi önemli bir konudur. Medreselerin kapatılması ile oluşacak boşluğun Maarif Vekâleti tarafından doldurulması anlamına geliyordu.

Darülfünunda İlahiyat Fakültesinin açılması, İmam Hatip Mekteplerinin yurdun çeşitli yerlerinde açılması ve İlköğretim, ortaöğretim okullarında din derslerinin devam etmesi; görünüşte olumlu adımlardı. Ancak bu hizmetlerin devam etmemesi, kısa sürede son bulmasının birçok sebebi bulunabilir. Burada esas üzerinde konuşulması gereken, din eğitiminin devam ettirilmesi için gerekli tedbirler neden alınmadı. Din eğitiminin yurt geneline yayılması için neden çaba gösterilmediğidir. Burada gelinen durumu en iyi Hasan Ali Yücel açıklamakta: *Vatandaş din denilen duyguyu evladına dilediği gibi telkin etmekte serbesttir. Fakat devletin bir kurumu olan okul, bütün dinlerin ve dünya görüşlerinin karşısında tarafsız kalacaktır. Devlet dinle ilgilenmeyecek, eskiden olduğu gibi camide imamı, okulda din bilgisi öğretmenini, bütçesinden ayırdığı para ile bulundurmamak yolunu tutmayacaktır.*¹²⁶

1.5.4. Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Din Eğitiminde Meydana Gelen Gelişmeler

1930' lu yılların başından itibaren din eğitimi ve öğretimi kademeli olarak gerek üniversiteden gerekse ortaöğretimden kaldırıldı. 1940'tan sonra din eğitimi tekrar ülke gündemine girmeye başladı. Bu konuda Ergin'in tespiti: *"Din derslerinin, noksan da olsa, mektep programlarından çıkartılarak yerine hiç bir şey konulmamış olması gençlerimiz arasında bir ahlak buhranı husule getirmiş ve bunun memlekette çok mühim*

¹²⁶ Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, s. 36.

sarsıntuları görülmüştür.”¹²⁷şeklindedir. Din eğitimi verilmeden geçen yılları Ahmet Hamdi Akseki ise, “boşluk yılları “ olarak nitelemektedir.¹²⁸

Banguoğlu ise bu dönemi, “Laik değil, materyalist bir eğitim sistemi kurulmuştu. Din dersleri kaldırılmış, mesleki din mektepleri kapatılmıştı. Kitaplarda ve derslerde dini kavramlara yaklaşımdan kaçınılır olmuştu...”¹²⁹ Materyalist bir eğitiminin mahsulü olan yeni kuşaklardan gençlerimiz ruhi bir boşluk ve bağısızlık içinde kalmış, türlü sapıklıklara ve anarşiye sürüklenmişlerdir...”¹³⁰ şeklinde tasvir etmektedir.15-23 Şubat 1943’te II. Milli Eğitim Şurası toplanmıştır. II. Milli Eğitim Şûrası, II. Dünya Savaşı’nın etkilerinin yakından hissedildiği bir dönemde yapılmıştır. II. Dünya Savaşının etkileri özellikle ideolojik anlamda Türkiye’yi etkilemeye başladığı görülür. Eğitimde de bu etkiler “millilik” anlayışından “hümanizm” anlayışına kayması şeklinde ortaya çıkmıştır. ¹³¹II. Milli Eğitim Şûrası’nda eğitim ve öğretimde kültür dersleri ve ahlak ilkelerinin uygulanmasıyla ilgili kararlar alınmış. Yine ahlak eğitimiyle ilgili alınan kararlar gereğince *Ahlak Dersleri Yurttaşlık Bilgisi* derslerine yansıtılmıştır.¹³²Çok partili hayata geçişle birlikte din eğitimi tekrar tartışılmaya başladı. Yeni ortaya çıkan siyasi partiler, özellikle seçim kampanyalarında bu konuyu gündeme getirdiler. Din eğitimi isteyen seçmenin ayağına kadar giden politikacılar, ülkenin unutulmuş kitlelerini göz önüne getirdi.¹³³Özellikle CHP 1946 seçiminde uygulamış olduğu politikaların sonuçları ile yüzleşmek zorunda kalmıştı. Banguoğlu, seçim sonrası CHP’li siyasetçilerin durumunu şu şekilde anlatmakta:

“1946 seçim kampanyasından çoklukla seçilip gelen CHP milletvekilleri bozuktular. Parti ilk defa millettten bir zılgıt yemiş, sarsılmıştı... Uzun bir tek parti devrinin biriktirdiği hoşnutsuzluk yaygındı. Dili çözülen milletin bütün şikâyetleri ortaya dökülmüştü. Ama denilebilir ki halkın bir numaraları yakınması din hizmetleri ve din öğretimi bahsindeydi. Vatandaş ‘Ölü yıkayacak adam bulamıyorum’ diyordu.

¹²⁷ Ergin, age., C. V, s. 1702.

¹²⁸ Ahmet Hamdi Akseki,” *Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında Bir Rapor*”, aktaran Nahid Dinçer, **1913’ ten Günümüze İmam- Hatip Okulları Meselesi**, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1974, s. 44.

¹²⁹ Banguoğlu, age., s. 56.

¹³⁰ Age., s. 75.

¹³¹ Sait Dinç, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde II. Milli Eğitim Şûrası (15 – 21 Şubat 1943) ve Uygulamaları”, <http://turkoloji.cu.edu.tr/makalesistemi>, s. 1- 4. (Erişim Tarihi: 12.09.2017)

¹³² Agm., s. 22.

¹³³ Zehra Taşdöven,”Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960)”, Yüksek Lisans Tezi, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı**, 2013, s. 31,

Şikâyetler asılsız değildi. O tarihte bu hizmetler artık büsbütün sahipsiz kalmış görünüyordu. Camiler, mescitler bakımsız, tamirsizdi. İmam – Hatip mektepleri kapatılmış, uzun yıllar din adamı yetişmez olmuştu. Beş on ayet ezberleyen din adamı geçiniyor, bunlara da “hademe – i hayrat” adı veriliyordu. Bir ara bunların aylıkları 10 lira olduğunu biliyorduk. İlahiyat Fakültesi kaldırılmış, vaiz müftü seviyesinde mümine yol gösterecek kimse bulunmaz olmuştu. Nihayet uzun yıllardan beri okullarımızda din öğretimi yoktu.”¹³⁴

Din eğitimi ve öğretimi konusu, 24 Aralık 1946 yılında ahlaki endişeler ve komünizme karşı korunma tedbiri olarak meclis gündemine getirildi. Her ikisi de Halk Partisi’nden olan Muhittin Baha Pars ve Hamdullah Suphi Tanrıöver bütçe konuşmaları sırasında, din öğretiminin yeniden kabulünü teklif etmişler, bunun için başka sebepler arasında, bugünün gençliğinin çok defa ana babalarına karşı saygı beslemediklerini söylemişlerdi. DP milletvekillerinden Mehmet Fuat Köprülü ile Adnan Menderes de onların düşüncelerine katıldılar.¹³⁵ Başbakan Recep Peker ise konuşmacıların isteklerine karşılık olarak:

“...Din, Türkiye’de en asıl manasını almıştır. Türkiye’de din, birçok yerlerde hala mevcut olduğu gibi, cemiyeti tahrip edici mahiyetten temizlenerek cemiyet için zarar verici halden çıkarak dünyevi sefil hesaplara alet olmaktan çıkmış ulvi ve semavi mevkiini almıştır. Ve vatandaşın, kendi vicdani duygusu, imanı ve akidesi pürüzsüz bir hürriyet içinde en kutsi bir dereceyi bulmuştur... Şu noktayı ehemmiyetle arz edeyim ki, komünizm denen bir içtimai zehirden bünyeyi korumak için onun yanında yavaş yavaş genişleyecek bir şeriat hayatının ikamesi ihtimalini bir tedbir diye düşünmek aşağı yukarı bir öldürücü zehrin lâakal onun kadar öldürücü olan başka bir zehirle tedavi edileceğini zannetmekten ibarettir.”¹³⁶

şeklinde cevap vermiştir. Başbakanın bu konuşması, CHP yönetiminin din eğitimi konusundaki bakış açısını ortaya koyması bakımından, önemli bir açıklamadır. Recep Peker’in bu beyanatına rağmen CHP Divanı, 1947 yılı Ocak ayı içerisinde din eğitimi ile ilgili istekleri incelemiştir. Bu inceleme sonunda CHP Divanı, din eğitimiyle ilgili

¹³⁴ Banguoğlu, age., s. 97.

¹³⁵ Jaschke, age., s. 83.

¹³⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 24 Aralık 1946, Dönem VIII, C. 3, s. 444-445.

esasların neler olması gerektiği hakkında bir tebliğ yayınlamıştır.¹³⁷ Ancak bu tebliğin uygulandığına dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır.¹³⁸

1.5.5. CHP'nin VII. Kurultayı'nda Din Eğitimi Tartışmaları

CHP içerisindeki “*Din Eğitimi*” tartışmaları, CHP'nin VII. Kurultayı'na da taşınmıştır. 1947’ de yapılan CHP VII. Kurultayı'nda yeniden alevlenmiştir. Kurultayın 2 Aralık 1947 tarihli toplantısında, parti tüzüğü'nün laiklik maddesi değerlendirilirken din tedrisatı da tartışılmıştır.¹³⁹ Kurultayda söz alan konuşmacıların üzerinde durduğu konular kısaca şöyle, Sinan Tekelioğlu: “*bugün memleketimizde, kumar almış yürümüş, içki almış yürümüş, ahlak tamamen tefessüh etmiştir... Anaya, babaya, büyüğe itaat kalmadı, kimse kimseyi tanımıyor...*”¹⁴⁰ Şükrü Nayman: “*insanlara manevi gıdayı telkin etmek, ancak din yoluyla olur din ülkülerini kaldırdık; fakat yerine neyi koyduk...*”¹⁴¹ Ziya Kösemen ise, Tevhid – i Tedrisat Kanununa göre dini tedrisat MEB’e devredilmiştir. Bakanlığın vatandaşın dini ve ahlaki terbiyesi ile meşgul olmasının üzerinde durmuştur.¹⁴²

Kurultayda konuşmaları ile en çok dikkat çeken konuşmacı İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver olmuştur. Din eğitimini gündeme taşıyan Tanrıöver şunları söylemiştir:

Aziz arkadaşlar, bugün kırk bin köyümüz vardır, her köyde birer Mescit tasavvur ediyorum, kırk bin mescit eder, kasabaları, büyük şehirleri gözümün önüne getiriyorum, en aşağı on bine yakın cami vardır. Bunların hepsi mecmuu elli bin eder. Arkadaşlar; en sade şekline irca ediniz, bu camilerde, bu mescitlerde vazife görecek imamlara, hatiplere ihtiyacımız var mıdır, yok mudur? Zaten, yoktur demenin ihtimali de yoktur... Muhterem arkadaşlarımızdan bazıları köylerin imama ihtiyacı olduğunu söyledi. Arkadaşlar... Altı tane Meclis hademesi yanıma geldi, gözleri yaşlı olarak

¹³⁷ İlker Dere, **Tek Parti Döneminde Din Eğitiminin Yolunu Açan Bakan: Hasan Tahsin Banguoğlu**, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2014, s. 172.

¹³⁸ Dinçer, age., s. 52.

¹³⁹ Dere, age., s. 173; Dinçer, age., s. 53.

¹⁴⁰ CHP Yedinci Büyük Kurultayı, Dokuzuncu Birleşim, 2 Aralık 1943, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi, s. 451. (Erişim Tarihi: 22.09.2017)

¹⁴¹ CHP Kurultayı, s. 452.

¹⁴² CHP Kurultayı, s. 462.

şunları söyledi: ‘Vallahi billahi altı köyümüzde bir tek imam kaldı. Ölülere nöbet bekletiyoruz. Ondan kalkıp bu köye geliyor ve boyuna köy değiştiriyor. Eğer bize imam hatip vermezseniz ölülerimizi köpek leşi gibi toprağa gömeceğiz...’¹⁴³

Son olarak konuyu toparlamak amacıyla söz alan Tahsin Banguoğlu, konuyu şöyle özetlemiştir:

“Parti Divanının bir buçuk ay kadar süren içtimalarından sonra Parti Grubunda bu mesele uzun boylu münakaşa mevzuu oldu; hatta aramızda sert bir münakaşa mevzuu oldu. Bütün bu konuşmalardan müsbet olarak çıkardığım talepler şunlardır: Din tedrisatı yapılsın, Din müesseselerine bakılsın, Din adamları terfi edilsin. Diğer arkadaşlarımızın dilekleri bunlardır... Bu dilekler, bu talepler karşısında bütün arkadaşların aynı duygu içinde olduklarını tahmin ediyorum. Bunları biz müştereken istiyoruz. Mademki, bir dinimiz vardır, bunu öğrenmemiz lazımdır...”¹⁴⁴

1.6. İmam Hatip Kurslarının Açılması

CHP'nin din siyasetindeki değişiklikler devam etmiştir. 10 Şubat 1948 tarihinde toplanan CHP Meclis Grubunda, Başbakanın teklifi üzerine ilkokullarda eğitim gören çocuklara dindersleri verilmesi ve ayrıca imam ve hatip gibi din adamları yetiştirmek için meslek okulları açılması konularını inceleyip, prensip kararına bağlanması için, Parti Meclis Grubu on yedi kişiden oluşan bir komisyon seçmiştir.¹⁴⁵

CHP Meclis Grubunun görevlendirdiği komisyon İmam ve Hatip Okullarının Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlanmasını kararlaştırmışlardı. Ancak bu konuda muhalefet ortaya çıktı. Ulus gazetesinde neşredilen tebliğde, İmam ve Hatip Okulları yerine, yeni bir müessese teklif ediliyordu. Ortaokul mezunlarından askerliğini yapmış olanları kabul eden bir “İmam Hatip Kursları”nın açılması. İmam Hatip Mekteplerinin kapatılmasından 18 yıl sonra, on şehir merkezinde yeniden dini eğitim kurumları açılıyordu. Tabi bunlar okuldan ziyade on aylık kurs şeklinde idi. İmam Hatip Kurslarının açılmasının nedenini Parmaksızoğlu, “köy ve benzeri iskân bölgelerinde

¹⁴³ CHP Kurultayı, s. 457.

¹⁴⁴ CHP Kurultayı, s. 466.

¹⁴⁵ Dinçer, age., 53.

yaşayan ve nüfusun % 73' ünü teşkil eden geniş halk kitlelerinin ihtiyacına elverecek elamanları bulmak" şeklinde açıklamaktadır.¹⁴⁶

21 Mayıs 1948 tarihinde Ulus gazetesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurslar kurulacağına dair tebliğ yayınlanmasından yaklaşık 8 ay sonra 15 Ocak 1949 tarihinde ilk olarak İstanbul ve Ankara, daha sonra Afyon, İzmir, Isparta, Kayseri, Kastamonu, Adana, Trabzon ve Urfa'da 10 ay süreli imam hatip kursları açılmıştır.¹⁴⁷ Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, 3 Şubat 1949 tarihinde Başbakanlığa yazdığı yazıda 10 ilde açılması kararlaştırılan kurs için 20 kurs öğretmeni kadrosu talep etmiş; ancak 2 Mart 1949 tarihinde kurs açılacak il sayısı 12, öğretmen sayısı ise 45' e çıkarılmıştır.¹⁴⁸

MEB'e bağlı olan bu kurslara, askerliğini yapmış ve ortaokul mezunlarından öğrenci alınması esası kabul edilmişti. Kuran kursları ilk mezunlarını açıldığı yıl verdi. Bu durum Yeni Sabah Gazetesi'nde: "İmam Hatip Kursları ilk mezunlarını verdi... Kursun ikinci devresi yakında faaliyete geçecektir. Kursu girmek için ortaokul mezunu olmak ve dürüst ahlak sahibi olmak şarttır."¹⁴⁹ şeklinde okuyuculara duyurulmuştur. 1949 yılı sonuna kadar 50 kişiyi mezun eden bu kurslar, daha sonra iki yıla çıkarılmış ve kurslara meslek okulu mezunlarının gitmesinin de yolu açılmıştır. 1958 yılına kadar bu kurslar varlığını sürdürmüştür.¹⁵⁰

1.7. Okullarda Din Dersinin Tekrar Başlaması

Ülkede, uzun yıllar din eğitimi ve öğretimi yapılmadığından dolayı, din görevlisine olan ihtiyaç had safhadaydı. Oluşan bu boşluğun kurslarla doldurulamayacağı kısa sürede anlaşılmıştı. CHP'nin din siyaseti sayesinde meydana gelen değişim bununla kalmamış devam etmiştir. İmam hatip kurslarının açılmasından sonra, okullarda din eğitimi konusuna sıra gelmişti. Zira CHP'nin hazırladığı din eğitimi raporunda ilköğretim okullarında din dersleri konusu da vardı. 1 Şubat 1949 tarihinde belli olan ve din derslerinin verilmesini öngören genelge, Tebliğler Dergisi'nden önce gazetelerde

¹⁴⁶ Parmaksızoğlu, age.,s. 29.

¹⁴⁷ Dere, age.,s. 182.

¹⁴⁸ BCA, Bakanlar Kurulu Kararları (30.18.1.0), 123.72.4., aktaran Atiye Emiroğlu, "Türkiye'de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları (1924-1980)",Doktora Tezi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı**, 2016, s. 73.

¹⁴⁹ **Yeni Sabah**, 7 Kasım 1949, s. 2.

¹⁵⁰ Dere, age.,s. 186.

yer almıştır.1 Şubat 1949 tarih ve 2414 Sayılı Özel Kalem Müdürlüğü çıkışlı, Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu imzasını taşıyan, ilkokullarda din öğretimi hakkındaki tamim valiliklere gönderilmiştir.¹⁵¹

Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu tarafından yayınlanan tamimimin önemli maddeleri aşağıdaki şekildedir:

- 1- Anayasamızla teyit olunan vicdan hürriyetinin tabii, bir icabı olarak vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmak için imkân hazırlanması gerekli bulunmuş ve Müslüman Türk çocuklarına din derslerinin okul dershanelerinde ve her okulun kendi öğretmenleri tarafından okutulması uygun görülmüştür. Ancak bu dersler programda mevcut ders saatleri sayısını azaltmamak kaydıyla ve mahallin şartlarına göre çocukların devamını mümkün kılacak saatlerde gösterilecektir.
- 2- Layık bir devlet olan cumhuriyetimizin öğretim müesseselerinde hiçbir din ve mezhebe ait bilgilerin mecburi olarak öğretilmesi bahis mevzuu olamaz. Bu itibarla din derslerinin ihtiyari olması esastır. Hiçbir öğrenci ve öğretmen bu dersleri okumak ve okutmak hususunda zorlanmayacaktır. Din derslerinin sınıf seçme durumu ile ilgisi olmayacaktır.
- 3- Din dersleri ilkokulların 4. ve 5. Sınıflarında haftada ikişer saat olmak üzere gösterilecektir...
- 4- Öğrenci velileri çocuklarının din derslerine devamını arzu ettiklerini yazılı olarak okul idarelerine bildireceklerdir. Öğretmenler bu öğrencilerin derslere devamını kontrol edecekler ve devamsızlık halinde velilerini haberdar edeceklerdir...
- 5- Derslerde Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanıp Başkanın reisliğinde toplanan özel komisyonca incelendikten sonra Talim ve Terbiye Heyetince ihtiyari olarak okutulması uygun görülen "Din Dersleri" adlı kitap okutulacaktır...
- 6- Düşünce, inanış veya mezhep ayrılıkları dolayısıyla çocuklarını din derslerine göndermeyen ailelerle gönderenler arasında veya bu derslere devam eden çocuklarla etmeyenler arasında yersiz münakaşalara ve kırınlıklara meydan verilmeyecektir.¹⁵²

¹⁵¹ Dere, age.,s. 187.

¹⁵² MEB Tebliğler Dergisi, C. 11, S. 524, 7 Şubat 1949, s. 153.

MEByayınladığı tebliğden 8 gün sonra 15 Şubat 1949 tarihinden itibaren din derslerini okutmaya başlamıştır. Bu derslerde Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki tarafından yazılan “*Yavrularımıza Din Kitabı*” adlı eser okutulmuştur.¹⁵³

Banguoğlu, “*Kendimize Geleceğiz*” adlı eserinde bu konuda şunları anlatmaktadır: “*Din dersleri için tamimler yaptık. Bunlar ihtiyari olacaktı. Ancak ihtiyar çocuğun velisine aitti. Çocuğun din dersine girmesini istemeyen ana baba okula bu yolda bir mektup yazmalıydı. Hatırlarım, neticede bana yalnız Ankara Üniversitesi profesörlerinden birinin Türkiye ölçüsünde bir tek mektubunu getirmişlerdi. Biz hususiyle Alevi köylerinde din derslerinin zorlanmamasını tavsiye etmiştik. Oysa bütün Aleviler çocuklarını din dersine gönderdiler. Sivas’ta bir kısım Ermeniler de çocuklarını bu derslere göndermek istediler, memnunlukla kabul ettik.*” Banguoğlu, aynı kitapta ayrıca kendisine karşı okullarda din eğitimi neden geciktiği hakkında gelen eleştirileri anlatırken, çok ilginç bir konuya değinmekte: “*...Kitap işi gecikiyordu. Günahı söyleyenin boynuna, işittik ki Fuat Köprülü hocamız Hamdi Efendi’ye:*

*-Hoca yazma! Biz sana ferve- i beyzayı (beyaz kürkü, Şeyhü’l- İslamlık kisvesini) giydireceğiz, demiş, Şemsettin Bey ona göründü ve kitaplar geldi. Çok güzel kitaplardı. Bastırıp dağıttık... ”*¹⁵⁴

1949–50 öğretim yılında ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında okutulan din derslerine mevcut 414 477 öğrenciden 2797 Müslim ve 3002 gayrimüslim olmak üzere toplam 5799 öğrenci katılmıştır. Görüldüğü üzere okullarda din eğitimi konusu halktan büyük bir ilgi görmüştür. Din eğitimi, İlkokulların: 4. ve 5. sınıflarında haftada 1 saat; Orta dereceli okulların: 1. ve 2. sınıflarında haftada 1 saat; Öğretmen Okullarının: 4. ve 5. sınıflarında ise 4. ve 5. sınıflarında haftada 1 saat, olmak üzere düzenlenmiştir.¹⁵⁵

1.8. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin Açılması

Üniversite Reformu ile Darülfünun İlahiyat Fakültesi’nin kapatılması ile ülkede, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile amaçlanan”...yüksek diniyyat mütehassısları

¹⁵³ Dere, age.,s. 187-188.

¹⁵⁴ Banguoğlu, s. 100.

¹⁵⁵ Parmaksızoğlu, age.,s. 31.

yetiştirmek...” girişimi sonuçsuz kalmış oluyordu. CHP'nin din siyasetinde meydana gelen değişikliğin önemli bir göstergesi ise yüksek din eğitimi verecek bir kurumun açılma girişimidir. Bu konuda CHP milletvekilleri İbrahim Arvas ve Fatim Gökmen ile arkadaşları tarafından verilen İlahiyat Fakültesi açılması hakkındaki iki kanun teklifidir.¹⁵⁶ CHP Meclis Grubu, 1948’ de Mayıs ayının son toplantısında okullarda din dersi verilmesi, İmam-Hatip kursları ve “İslâm İlahiyat Fakültesi” açılmasını kararlaştırmıştı.¹⁵⁷

İlahiyat Fakültesinin açılması için çalışmalar vakit kaybetmeden başlamıştı. Bu çalışmalar arasında dikkat çeken bir girişim ise hükümetin, dini eğitim müesseselerini incelemek ve onlar hakkında bilgi edinmek amacıyla bir milletvekilini Mısır’a göndermesidir.¹⁵⁸ Ankara Üniversitesi’ne bağlı bir İlahiyat Fakültesi kurulması hakkındaki kanun teklifi 4 Haziran 1949 tarihinde TBMM’ye taşınmıştır. Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, TBMM’de yaptığı konuşmada: “İlahiyat fakültesi kurulması arzusu memleketçe, muhtelif parti gruplarınca izhar edilmiş, Yüksek Heyetinizce benimsenmiş bir fikirdir. Bu arzuya uyarak ilk defa Ankara Üniversitemiz bir ilahiyat fakültesi açmak kararını almıştır...”¹⁵⁹ sözleri, İlahiyat Fakültesi açılması fikrinin gerek Meclis’teki milletvekilleri gerekse halk tarafından büyük oranda desteklendiğini göstermesi açısından önemlidir.

Ankara Üniversitesi Kuruluş Kadroları Hakkındaki 5239 Sayılı Kanuna Ek Kanun onaylanarak kabul edilmiştir. Bu haber gazetelere “İlahiyat Fakültesi Kanunu kabul edildi”¹⁶⁰; “İlahiyat Fakültesi Kanunu”¹⁶¹; “Şehrimizde bir İlahiyat Fakültesi açılıyor”¹⁶² şeklinde yansımıştır. Hükümetin İlahiyat Fakültesi açılması yönünde talebini inceleyen Ankara Üniversitesi Senatosu, 7 Ocak 1949 tarihli toplantısında İlahiyat Fakültesi açma kararı almıştır. Bu kararın uygulanması için kuruluş çalışmalarını yürütmesi için bir

¹⁵⁶ İbrahim Arvas’ın verdiği kanun teklifi için Bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C. 9.

(Otuzuncu Birleşim), 14 Ocak 1948, s. 22- 23; Fatim Gökmen ve arkadaşlarının verdiği kanun teklifi için Bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C. 10, (Otuz Yedinci Birleşim) 2 Şubat 1948, s. 3.

¹⁵⁷ Dere, **Tek Parti**..., s. 190.

¹⁵⁸ Parmaksızoğlu, age., s. 28.

¹⁵⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem VIII, C. 20, 4 Haziran 1949, s. 283.

¹⁶⁰ **Akşam**, 5 Haziran 1949.

¹⁶¹ **Yeni Sabah**, 5 Haziran 1949.

¹⁶² **Zafer**, 5 Haziran 1949.

komisyon görevlendirilmiştir.¹⁶³ Ankara Üniversitesi Rektörü Hikmet Birand, Prof. Mükrimin Halil Yinanç, Hilmi Ziya Ülken, Esad Arsebük ve Şinasi Altındağ fakültenin kuruluşu ile ilgili çalışmaları yapmıştır.¹⁶⁴

Fakültenin açılış çalışmaları sırasında fakülteye öğrenci kayıtları da yapılmıştır. Mezunlarına vaiz, müftü, diyanet hademesi ve vakıflar teşkilatında çalışma imkânı sağlayan fakülteye, kız öğrencilerin yanı sıra iki Amerikalı öğrencide kayıt olmuştur.¹⁶⁵ Hükümet tarafından “*Din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, mesleki bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadıyla memleketimizde de garptaki örneklerine benzer bir İlahiyat Fakültesi'nin kurulması...*”¹⁶⁶ gerekçesiyle Meclis’e getirilen 5424 Sayılı kanun 4 Haziran 1949 tarihinde kabul edilerek, 10 Haziran 1949 tarihli Resmi Gazete’¹⁶⁷de yayınlanmıştır. İstanbul Darülfünun’una İlahiyat Fakültesi’nin kapanmasından 16 yıl sonra 1949’da İlahiyat Fakültesi, bu kez Ankara Üniversitesi çatısı altında 21 Kasım günü açılmıştır. İlk zamanlar kadrosu tam olarak oluşturulmadığı için dersleri DTCF’de verilmiştir. Ancak kadrosunu kurduktan sonra dersler İlahiyat Fakültesi’nde verilmiştir.¹⁶⁸

Dersin Adı	Saat	Ders Verenler
Arapça	2	Prof. Necati Lugal, DTCF’de
Farsça	2	Prof. Necati Lugal, DTCF’de
Yabancı Dil (İng. Alm. Fr.)	4	D.T.C.F.’nin Yabancı Dil Bl.
Sosyoloji	2	Prof. Mehmet Karasan DTCF’ de
Mantık ve İlimler Felsefesi	4	Prof. Hamdi Ragıp Atademir DTCF’ de
İslam Dini ve Mezhepler Tarihi	4	Prof. Yusuf Ziya Yörükkan
İslam Sanat Tarihi	2	Prof. Remzi Oğuz Arık
Mukayeseli Dinler Tarihi	2	Prof. Hilmi Ömer Budda

¹⁶³ Dere, age., s. 192.

¹⁶⁴ Parmaksızoğlu, age.,s. 29.

¹⁶⁵ **Yeni Sabah**, 2 Kasım 1949.

¹⁶⁶ Parmaksızoğlu, age.,s. 29.

¹⁶⁷ **Resmi Gazete**, S.7229, 10 Haziran 1949, s. 16309.

¹⁶⁸ Dere, age.,s. 193.

Tablo 6: *İlahiyat Fakültesinin öğretime başladığı 1949-1950 ders yılındaki programı ve hocaları*¹⁶⁹

İkinci yıl Hadis Usulü, İslam'da' İlimler Tarihi, Din Psikolojisi dersleri ilave edilmiş, buna karşılık Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde takip edilmekte olan Sosyoloji dersi kaldırılmıştır.¹⁷⁰Fakültenin ilk Dekanı Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden Ord. Prof. Dr. Esat Arsebük atanmıştır. İlahiyat Fakültesi, öğrenci olarak lise çıkışlı öğrencileri kabul ediyordu.¹⁷¹Darülfünun İlahiyat Fakültesi'nin üniversite reformu ile kapatılmasından yaklaşık 16 yıl sonra yeniden bir ilahiyat fakültesi açılması önemli bir olaydır. İlahiyat Fakültesinin kapatılması ve okullarda din eğitiminin kaldırılmasıyla ülkede, uzun yıllar MEB tarafından din eğitimi ve öğretimi verilmemiş dolayısıyla halk kaderi ile baş başa bırakılmıştır. Halkın dini ihtiyaçlarının karşılanamaz duruma gelmesi sebebiyle, tekrar devlet kurum ve kuruluşlarında din eğitimi ve öğretimi verilmek zorunda kalınmıştır. Burada dikkati çeken nokta bütün bunlar yaşanırken ülkede Tek Parti iktidarının olmasıdır.

1.9. DPDöneminde Din Eğitimi ve Öğretimi Konusunda Yaşanan Gelişmeler

Çok partili hayatın ikinci seçimi olan 1950 seçimleri, CHP'nin 27 yıllık idaresine son vermiş, yönetim DP'nin eline geçmiştir. CHP din eğitimini kısmen başlatarak muhafazakâr kitleleri yanına çekmeye çalışmasına rağmen başarılı olamamıştır. DP, II. Dünya Savaşı ile değişen dünya şartları ve halkın isteklerini göz önüne almış, halkın beklentilerine hitap edebilmiştir. DP, dini kitleleri de yanına çekmeyi başarmış, daha dindar bir kimlikle seçime katılan Millet Partisi'ni saf dışı bırakmıştır.

1.9.1. İlköğretimde Din Derslerinin Zorunlu Hale Gelmesi

DP, iktidara gelir gelmez öncelikle seçim kampanyalarında vaat ettiği konular üzerinde çalışmalar yapmaya başladı. Özellikle ilkokullara din eğitimi ile ilgili önemli bir gelişme yaşanmıştır. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanı 1950 yılında hükümete verdiği

¹⁶⁹ Münir Koştaş, "İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 31, 1989, s. 11.

¹⁷⁰ Öcal, **Osmanlı'dan Günümüze ...**, s. 357.

¹⁷¹ Age., s. 356- 359.

bir raporda, “ *Mekteplere konmuş olan din dersleri de hiçbir fayda temin etmemiş ve hatta bazı yerlerde öğretmenler için bir alay konusu olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı’ nca sınıf öğretmenlerine verilen emre karşı ‘Biz laik öğretmenleriz; hem de bu dersler ihtiyaridir, istersek okuturuz.’ denilmiştir. Hem öğretmenin hem de öğrencinin keyfine bırakılmış olan bir ders elbette bu neticeyi verecekti.*”¹⁷² şeklinde konunun önemini belirtmiştir. MEB’in 7 Kasım 1950 tarih ve 2949 Sayılı Genelgesi’nde ilkokullardaki din dersleri hakkındaki genelgesi valiliklere bildirilmiştir. Genelgede:

- ❖ Türk çocuklarının diğer ihtiyaçlarına olduğu gibi din ihtiyaçlarına da cevap vermek üzere ilkokullarda din öğretimi yapılması ve bu derslerin diğer dersler arasına alınması uygun görülmüştür.
- ❖ Çok öğretmenli ilkokullarda din derslerinin bu dersleri bilhassa okutmak isteyen öğretmenlere verilmesi...
- ❖ Çocuklarına din dersi okutmak istemeyen ebeveyn bu husus sene başında okul idaresine yazı ile bildirdiği takdirde bu çocukların din dersleri ve imtihanlarından muaf tutulması kabul edilmiştir.¹⁷³

1949 yılında ilkokullara din dersleri tekrar konulduğunda, öğrenci velilerinin isteğine bağlı ve hafta sonlarında yapılan ve sınava tabi olmayan bir ders niteliğinde idi. 1950 yılında ilkokullara getirilen din dersleri ise zorunlu, imtihana tabi ve çocuğunun bu dersi almasını istemeyen veliler okul idarelerine bildirdikleri takdirde çocukları, din dersi sınavından muaf olabiliyordu. Okullarda din derslerinin mecburi olarak okutulma kararının alınması üzerine Zafer gazetesindeki yazısında Ali Fuat Başgil:

”Mekteplerde mecburi din dersleri, medeni kanunun Müslüman velilere tanıdığı bir hakkın istimaline fiilen imkân vermekten ibarettir. Zaruretler memnu olan şeyleri bile mubah kılar. Din terbiyesi ve maneviyatının milli bünyemizdeki yeri ve rolü, nihayet cahillerimizin en inatçıları tarafından bile sezilir gibi oldu. Fakat solfej ve futbolun dahi mecburi tutulduğu mekteplerimizde din derslerini gülünç bir hale koymak için olacak ki bu dersler ihtiyari yapıldı. Tabiatıyla iş yürümedi. Ve çocuk velileri haklı olarak

¹⁷² Ahmet Hamdi Akseki, “*Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında Rapor*”, **Sebilürreşad**, C. IV- V, S. 101-105; Aktaran Halis Ayhan, Türkiye’de Din Eğitimi, **Dem Yayınları**, İstanbul 2014, Ekler III, s. 519- 535.

¹⁷³ **MEB Tebliğler Dergisi**, C. XIII, S. 617, 20 Kasım 1950, s. 116; Ayhan, age., s. 139.

harekete geldi. Bunlardan büyük bir ekseriyetin ısrarı karşısında dayanağını çizme ökçesinde değil, millet iradesinde bulan bugünkü iktidar düşündü. Nihayet, Maarif Vekâleti aldığı bir karar ile din derslerine mecburi bir mahiyet verdi.”¹⁷⁴ şeklinde duyurmakta.

Bu dönemde muhalefete düşen CHP’den din eğitimi konusunda bir karşı duruş olmamıştır. İktidarının son yıllarında yasaklara son veren CHP’nin milletvekilleri din eğitimine önemli bir muhalefet yapmamıştır. Vatan gazetesi 1951 yılında vicdan hürriyeti, taassup ve laiklik konularında bir anket düzenlemiştir. Anket sonuçlarına göre, dönemin fikir adamları, “*İnsanlığın hangi seviyede olurlarsa olsun bir iman aradığı, ona bağlandığı, kendisini fazilete yöneltecek bir dine bağlanmazsa herhangi bir anlamda mutlaka bir put edineceğini ve ona tapınacağını...*” fikrinde birleşmişlerdir.

1.9.2. İmam Hatip Okullarının Açılması

CHP iktidarı boyunca ülkede din eğitime gereken önem verilmemiş hatta ihmal edilmişti. CHP, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun “*Maarif Vekâleti... İmamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir.*” ilkesini yerine getirmemiş oluyordu. Bu ihmal sonucunda, yerine yenileri yetişmediğinden var olan din görevlilerinin sayısı da git gide azalmakta; ülke insanının ihtiyaçlarına cevap veremeyecek duruma gelmekteydi. Bu durum karşısında CHP iktidarı yeniden din eğitimi ve öğretimi çalışmalara başladı. Bunlar arasında bulunan çarelerden birisi ise İmam Hatip Kursları idi. İlk önce süresi on aylık olan bu kurslar daha sonra ise iki yıla çıkarılsa da ülkenin ihtiyaçlarına cevap verecek durumda değildi.

DP, iktidara geldikten sonra, Maarif Vekili¹⁷⁵ Tevfik İleri, milli eğitimle ilgili müzakerelerin yapıldığı sırada şu açıklamayı yapmıştır: “*İmam-Hatip Okullarının açılması zaruretine kaniyiz. Çünkü Türk Milletine hitap edecek olgun, kültürlü hatip ve imamların yetişmesini arzu ediyoruz.*” Maarif Vekili’ nin bu açıklaması üzerine İmam

¹⁷⁴ Ali Fuat Başgil, “*Mekteplerde Mecburi Din Dersi Meselesi*”, **Zafer Gazetesi**, 30 Ekim 1950, s.6.

¹⁷⁵ DP, iktidara geldikten sonra Milli Eğitim Bakanlığı’nın adını Maarif Vekâleti (1950-1960)olarak değiştirmiştir.

Hatip Okulları'nın açılması için çalışmalar başlamış ve bu konuda Müdürler Komisyonu görevlendirilmiştir.¹⁷⁶ 13 Ekim 1951 tarih ve 601 Sayılı Müdürler Komisyonu kararı ile ilkokula dayalı dört yıllık İmam Hatip Okulları açıldı.¹⁷⁷ İmam Hatip Okulları, Adana, Ankara, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya, Maraş'ta olmak üzere yedi ilde öğretime başlamıştır. İlk açılışta 7 okulda toplam 876 öğrenci ve 27 öğretmenle öğretime başlanmıştır.¹⁷⁸

Bu okulların birinci devreleri 1954-1955 ders yılında mezunlarını verince, ikinci devresi üç yıl olarak açılmış ve böylece yedi yıl öğretim süresi olan ve her iki kısmıyla bir bütünlük teşkil eden, yedi yıllık imam hatip okulları, Türk eğitim tarihindeki yerini almıştır.¹⁷⁹ İmam Hatip Okullarının ders programı aşağıdaki tabloda görülmektedir. Kuruluş amacı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "köy, bucak, kasaba ve şehir teşkilatlarına kaliteli eleman yetiştirmek" olan bu okulların programlarındaki derslerin %40'ı mesleki, %60'ı ise aynı seviyedeki okullara eş değer kültür derslerinden oluşmaktaydı.¹⁸⁰

DERSLER	I. DEVRE				II. DEVRE		
	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf	V. Sınıf	VI. Sınıf	VII. Sınıf
Kur'an- ı Kerim	3	2	2	1	2	1	1
Arapça	5	5	6	5	5	5	5
Tefsir	-	-	-	2	1	1	1
Akaid	1	2	3	2	-	-	-
Kelam	-	-	-	2	-	-	1
Din Dersleri	3	2	2	-	-	-	-
Fıkıh	-	-	-	1	-	1	1
Siyer ve Ahlak	1	1	1	1	-	-	-
İslam Tarihi	-	-	-	-	1	1	-
Hadis ve Usulü	-	-	-	1	-	-	2
Dinler Tarihi	-	-	-	-	-	1	1
Psikoloji, Din Psikolojisi	-	-	-	1	-	2	1
Mantık, Sosyoloji ve Din Sosyolojisi	-	-	-	-	-	-	3
Felsefe ve İslam Felsefesi	-	-	-	-	-	-	3
Sanat Tarihi	-	-	-	1	1	2	-
Türkçe - Edebiyat	5	4	4	3	4	4	3

¹⁷⁶ Öcal, **Osmanlı'dan Günümüze** ..., s. 172.

¹⁷⁷ Muhammet Şevki Aydın, Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı, İstanbul: Dem Yay., 2016, s. 113

¹⁷⁸ Öcal, **Osmanlı'dan Günümüze**..., s. 172

¹⁷⁹ Ayhan, age., 176.

¹⁸⁰ Mehmet Cem Şahin, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'sinde Din, Siyaset ve Eğitim İlişkileri", **Toplum Bilimleri Dergisi**, Temmuz - Aralık 2012, 6 (12), s. 43.

Kompozisyon	-	-	-	-	1	-	1
Türkçe Hitabet	-	-	-	1	-	-	-
El Yazısı	1	1	-	-	-	-	-
Tarih	1	1	1	1	2	1	1
Coğrafya	1	1	1	1	1	1	1
Yurttaşlık Bilgisi	1	1	1	-	-	-	-
Fizik	-	2	1	1	2	2	-
Kimya	-	-	2	-	1	-	-
Matematik	3	3	2	2	3	2	-
Kozmografya	-	-	-	-	-	-	1
Tabiat Bilgisi	2	2	1	-	-	-	-
Biyoloji ve Sağlık Bilgisi	-	-	-	-	2	-	-
Kanun Bilgisi	-	-	-	1	-	-	-
Sağlık Bilgisi	-	-	-	2	-	1	-
Farsça	-	-	-	-	2	2	2
Yabancı Dil (Alm. Fr. İng.)	2	2	2	1	2	2	2
Beden Eğitimi	1	1	1	1	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	-	-	-
Resim- İş	1	1	1	-	-	-	-
Milli Savunma	-	-	-	-	1	1	1
TOPLAM	32	32	32	32	32	32	32

Tablo 7: *İmam Hatip Okulları I. ve II. Devre Ders Dağıtım Çizelgesi*¹⁸¹

İmam Hatip Okulu açma isteği tabandangelen bir istektir. Çünkü halk İmam-Hatip Okulları'nın açılışına büyük bağışta bulunmuş, binaların çoğunu kendileri yaptırmıştır. Halkın bu isteklerini dile getirmek amacıyla bu dönemde “*İmam-Hatip Okullarını Koruma ve Kurma Dernekleri*” de kurulmuştur.¹⁸² 1951 yılında gerçekleşen nakdi yardımlar kapsamında yaklaşık olarak Kayseri’de 90.000 TL, Konya’da ise 115.000 TL para toplanmıştır.¹⁸³ Önce İmam hatip Okulları'nın ortaöğretim kısmının açılması daha sonra lise kısmının buna dâhil olmasıyla, din eğitimi alanında meydana gelen bu gelişme 1959’ da Yüksek İslam Enstitüsünün açılmasına kadar götüren bir süreci başlatmış oluyordu.

¹⁸¹ Parmaksızoğlu, age.,s. 81-82.

¹⁸² Atiye Emiroğlu, “Türkiye’de Din Eğitimi Bağlamında İmam hatip Okulları (1924-1980)”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, 2016, s. 87.

¹⁸³ Şahin, agm., s. 44.

BÖLÜM 2: YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNİN KURULUŞLARI VE GELİŞİMİ

Cumhuriyetin kurulması ve Osmanlı Devleti'ne ait kurumların tasfiyesi ile birlikte CHP iktidarı ülkeyi yönetmeye başladı. “*Tek Parti*” iktidarı olarak adlandırılan bu dönem, DP'nin iktidara gelmesine kadar devam etti. Atatürk'ün ölümünden sonra CHP liderliğine İsmet İnönü'nün seçilmesiyle “*Milli Şef*” dönemi başlamış oldu. 1950 yılında yapılan seçimle ülkede iktidar CHP'den DP'ye geçmiş oluyordu. 27 yıllık Tek Parti iktidarının değişmesinde önemli sosyo - ekonomik ve kültürel birçok neden vardır. Bunlara kısaca bakacak olursak; Cumhuriyetin ilk yıllarında, ülke ekonomisi ağır bir tempoda gelişti. 1929 dünya ekonomik krizi ile bu tempo daha da ağırlaştı. 1930' dan sonra devletin memleket ekonomisindeki yeri gittikçe genişledi.¹⁸⁴

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ekonomi büyük yara almıştır.¹⁸⁵ Türkiye her ne kadar bu savaşa girmeyerek tarafsız kalmak gibi bir politikayı başarmışsa da savaştan bu savaşa katılmış ve taraf olmuş devletler kadar derinden etkilenmiştir. 1938 ve 1946 yılları arasında içte ve dışta savaşın getirdiği yeni koşulların belirlediği sosyo-ekonomik yapıda önemli değişiklikler göze çarpmaktadır.¹⁸⁶ Özellikle savaşa fiili olarak girilmemiş olsa da yaklaşık bir milyonluk bir ordunun iase sorunu birçok sıkıntıyı beraberinde getirmiştir.¹⁸⁷

Savaşın Türkiye ekonomisi üzerinde yaptığı etkilerden belki de en önemlisi, savaş zenginlerinin meydana çıkmış olmasıdır. Bu zenginler ya büyük toprak sahipleri, bir kısım tüccar, stokçular, spekülörler ya da dış ticaretle zenginleşmiş kişilerdir.¹⁸⁸ Savaş şartlarından dolayı haksız kazanç sağlayan bu kesimlere karşı hükümet, bazı tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden en önemlileri, 1942 yılında çıkarılan “*Varlık Vergisi*” ve

¹⁸⁴ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, Afa Yayınevi, İstanbul 1996, s. 89.

¹⁸⁵ Sevilay Özer, **Demokrat Parti'nin Köy ve Köylü Politikaları (1946- 1960)**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2013, s. 41.

¹⁸⁶ Zeynep Nevzatoğlu, agt., s. 40.

¹⁸⁷ Özer, age., gös. yer

¹⁸⁸ Mutay Öztemiz, **Cumhuriyet Döneminde Din Politikaları**, İstanbul: Pencere Yay., 1997, s. 47.

“Toprak Reformu” vergileridir. Elbette böylesine uygulamalarla hükümet, bu zenginliği hem devlete geçirmek hem de toprağı olmayan köylüleri toprak sahibi yapmayı amaçlamıştır. Ancak bu davranış ülkenin zengin kesiminin CHP’ den uzaklaşmasına ve başka parti arayışlarına yol açmıştır.

Savaş sonunda Türkiye’nin siyasi ve ekonomik menfaatlerinin kesinlikle Batı tarafında olduğu görünüyordu ve bu menfaatleri geliştirmenin en iyi yolu Batı’ya daha fazla yaklaşmaktı. İtalya ile Almanya’da tek parti idarelerinin ortadan kalkması, Türkiye’ nin Birleşmiş Milletlere girişi ve Batı’ya yaklaşması, Türkiye’de Tek Parti rejiminin temellerini sarstı, dış memleketlerde özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde esen hava, politik sistemini daha demokratik bir hale getirmedikçe, Türkiye’nin Batı’da kazanmak istediğı ve ihtiyacını duyduğu manevi itibarı gerektiğı derecede elde edemeyeceğini gösteriyordu.¹⁸⁹

Birleşmiş Milletler Anayasası’nı kabul etmekle Türkiye bu anayasanın demokratik prensiplerine uygun, daha hür bir rejime geçmeyi taahhüt etmiş oluyordu. Gerek İnönü’nün verdiği beyanat, gerekse Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Anayasası’nı imzalamış olması muhalefeti cesaretlendirdi. Birleşmiş Milletler Anayasası’nın tasdik için TBMM’ye getirilişinde muhalefet ilk defa olarak kendini açığa vurdu.¹⁹⁰Fakat partiye yönelik en sert muhalefet örneğı “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” nunMecliste görüşülmesi sırasında yaşanmıştır. Bu kanun görüşmeleri çok partili yaşama geçişin dönüm noktasını oluşturmaktadır. Görüşmeler sırasında daha sonra DP’ nin kurucuları olarak gördüğümüz milletvekilleri, bu kanunu eleştirmelerinin yanı sıra hükümet aleyhinde bir kampanya başlatmışlardır. Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülünün imzasını taşıyan ve çok partili hayata geçme isteğinin üstü kapalı biçimde dile getirildiğı “Dörtlü Takrir” inCHP Meclis Grubunaverilmesi, takririn reddedilmesine rağmen tek partili hayatın sona erme sürecini başlatmıştı.¹⁹¹

7 Ocak 1946 günü Demokrat Parti, Celal Bayar’ın liderliğı altında resmen kuruldu. Böylece geçmişteki birçok parti gibi DP de doğrudan doğruya TBMM’niniçinden

¹⁸⁹ Karpat, age.,s. 127.

¹⁹⁰Age., s. 128.

¹⁹¹ Esmâ Torun, “Çok Partili Yaşamın İlk Yıllarında Din Politikası”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü**, Ankara Üniversitesi Basımevi,2004 s. 345.

koparak meydana çıktı.¹⁹²Türkiye’de çok partili hayata geçilmesinin sebebini sadece, II. Dünya Savaşı sonrasında gelişen olaylarla Batı’nın etkisine bağlamak yeterli bir açıklama değildir. Bu değişimde Türkiye’de uzun yıllardan beri süre gelen tek parti yönetiminin ve halkın yaşadığı siyasal, sosyal ve ekonomik sıkıntıların payı önemli bir yer tutmaktadır. Bu sıkıntılar, CHP’ye karşı bir muhalefetin doğmasına sebep olmuştur.¹⁹³

Çok partili hayata geçişle birlikte, gündeme gelen diğer bir konuda Tek Parti iktidarı tarafından ihmal edilmiş toplumsal konulardı. Bunların en önde geleni ise ülkede din eğitim ve öğretiminin yapılamamasıydı. Din görevlisi bulunamadığından dolayı ülkede yaşanan sıkıntılar had safhaya ulaşmıştı. Öyle ki CHP dahi bu problemi çözmek için çalışmaya başlamıştı. CHP’ nin din politikasındaki bu değişikliğin sebebi yalnızca halkın şikâyetleri değildi. Bu konuda en büyük etken çok partili hayata geçilmiş olması idi. Çünkü ilk defa CHP oy kaybetme kaygısını yakından hissetmişti. Banguoğlu, “1946 yılında halkın iradesine ilk defa başvurulduğunda görüldü ki onun 1 numaralı buyruğu, din eğitiminin iadesi ve din hizmetlerinin düzenlenmesidir. Bu işaret karşısında devrimciler paniklemişlerdi. Hemen camilere imam, minarelere tamir kondu.1949’ da okullara din dersleri başladı, imam hatip okulları açıldı ve ilahiyat fakültesi kuruldu.”¹⁹⁴ Ancak bu girişimler CHP’nin iktidarı kaybetmesine engel olamamıştır.¹⁴ Haziran 1950 yılında iktidarı DP’ye kaptıran CHP’nin oy kaybetmesindeki en önemli etken muhalefet partilerinin halkın isteklerini yerine getireceklerine dair, seçim meydanlarındaki vaatleridir.

2.1. Enstitülerin Açılma Sebepleri

Yüksek İslam Enstitüsünün açılmasının gündeme gelmesinde birçok sebepten bahsedebiliriz. Öncelikle dönemin Başbakanı Adnan Menderes’in bu konu hakkındaki görüşü ile başlamak daha doğru olacaktır. Osman Turan, *Türkiye’de Siyasi Buhranın Kaynakları*, adlı eserinde; “...Bir gün, İstanbul’dan gelen hamiyetli bir heyet, İslam Enstitüsünün kurulması için benimle birlikte Başvekil’ e gitmek istemişti. Başvekil

¹⁹² Karpat, age., s. 135.

¹⁹³ Zafer Tangülü, “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Bahar 2012, 10(2), s. 391.

¹⁹⁴ Banguoğlu, age., s.75- 76.

temasım pek az olmasına rağmen bu ziyarete gitmem zaruri idi. Görüşmemiz sırasında:
 - *Osman Turan! Her cami ve minare diktikçe komünizme ve Moskova'ya karşı bir kale yaptığıma inanıyor ve bundan kuvvet duyuyorum dedi.* Tam bu fırsatta ben de:

- *Beyefendi! Bütün ulviliğine rağmen bu eserler yine de cansızdır. Daha mühimi bu kaleleri vicdanlarda ve şuurda dikmek, ondan sonra bunların canlılığını yaşatmaktır.*
 Cevabını verdim.O da:

-*İşte bu sebeple İslam Enstitüsünü açacağız dedi.*¹⁹⁵şeklinde anlattığı hatıra bu konuda önemlidir.

DP büyük bir zaferle iktidara gelince halka söz verdiği vaatlerini yerine getirme çabasına girişti.Başbakan Adnan Menderes ilk hükümet programında eğitimle ilgili olarak özetle şöyle demiştir

“Maarif işlerimize gelince; “Maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, Millî ahlakı sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabiidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini Millî karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamanın teminatı sayılamaz. Yıllardan beri sarıh bir istikametten ve rasyonel bir plandan mahrum olduğu için mütemadi değişikliklere, sarsıntılara uğrayan maarifimizin, milletçe katlanılan büyük maddi fedakârlıklara mütenasip bir verimlilik arz etmediği açık bir hakikattir. Hükümetimiz, parti programımızda tespit edilmiş esaslar dairesinde, bu büyük Millî davayı bir kül halinde ehemmiyetle ele almış bulunuyor. Tamamıyla demokratik bir ruh ile ve ilmin son neticelerine göre tespit edilecek geniş ve teferruatlı bir plan içinde maarif nimetini memleketin her tarafına müsavi şartlarla yaymayı

¹⁹⁵ Osman Turan, **Türkiye’de Siyasi Buhranın Kaynakları**,İstanbul: Boğaziçi Yay.ı, 1994, s. 147.

temin edecek kanun tasarılarını hazırlıklarımız biter bitmez yüksek tasvibinize arz edeceğiz...»¹⁹⁶

Uzun bir dönem din eğitiminden mahrum kalan halk ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bazı kişi ve kuruluşlara başvuruyorlardı. Bunlar devlet kontrolü altında yapılmadığından dolayı kaynağı belli olmayan ve bir takım hurafelerin karışmasına engel olunamıyordu. DP'nin, okullarda din dersini mecburi hale getirmesinin en önemli sebebi din dersinin devlet kontrolünde okullar vasıtasıyla verilmesi anlamına geliyordu. Daha sonra İmam Hatip Okulları'nın açılmasıyla mesleki alanda ders verecek öğretim kadrosu eksikliği ortaya çıktı. Bu okulların mesleki eğitim alanında öğretmen açığı çoğu ilkokul mezunu olan din görevlileri tarafından karşılanmak zorunda kalınıyordu. Bu konu hakkında, Türkiye Eğitim Milli Komisyonu'nun¹⁹⁷ raporunun dinle ilgili eğitim ve öğretim bölümünde, İmam-Hatip okulları ile ilgili olarak şu görüşleri ileri sürülüyordu:

“İmam-Hatip Okullarında dinle ilgili dersleri okutan öğretmenlerin behemehâl İlahiyat Fakültesi mezunu olmasını şart koştuk, bu evsafa öğretmen bulunamayan yerlerde okul açılmasından katiyen kaçınmak lüzumuna ehemmiyetle işaret etmek isteriz. Bugün bu okullarda, dinle ilgili dersler, ekseriyetle, medrese döküntüsü bir öğretim kadrosu elindedir. Bir öğretim müessesesinin şahsiyeti, şüphesiz orada çalışan öğretim ve eğitim unsurlarının şahsiyetlerinden meydana gelir. Medreseden şu veya bu şekilde çıkmış bulunanlar ise, kendileriyle birlikte İmam - Hatip Okullarına medrese ruhunu da getiriyorlar. Ancak medreseyi yeni bir isim altında ihya etmeyi düşünenler için arzu edilebilecek olan bu durum, hem bu okulların gelecekte alacağı şekil, hem de memleketin istikbali yönlerinden taşıdığı tehlikelerle mütenasip bir önemle ele alınmalıdır.”¹⁹⁸

Mevcut durumda din dersi öğretmenleri dahi yetmezken bunun üzerine, ortaokul ve öğretmen okullarında din bilgisi dersi okutulmaya başlandı.1951’ de ilk olarak 7 ilde

¹⁹⁶ Nuran Dağlı-Belma Aktürk, **Hükümetler ve Programları 1920-1960**, C. I, Ankara: TBMM Basımevi, 1988, s. 161-162. Bkz. Zafer Tangülü, *“Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları(1950-1960)”*, **TEBD**, Bahar 2012, 10(2),s. 393.

¹⁹⁷ Eğitim Milli Komisyonu, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekili Celal Yardımcı'nın imzasını taşıyan 14 Ağustos 1958 de tarih ve 360/ F. F. 852 Sayılı muciple çalışmalarına başlamıştır... Amerikalı ve Fransız uzmanlarında müşavirlik yaptığı Türkiye Eğitim Milli Komisyonu'nu Ford Vakfı da desteklemiştir. Komisyon önce yurt dışında çeşitli ülkeleri eğitim sistemlerini incelemiş daha sonra Türkiye'deki okulları da ziyaret ettikten sonra raporunu etki altında kalmamak için Viyana'da hazırlamıştır.Bu konuda daha detaylı bilgi için Bkz.**Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu**, İstanbul:Milli Eğitim Basımevi, 1960,

¹⁹⁸ Age.,s. 112.

açılan İmam Hatip Okullarının sayıları hızla artmakta ve din öğretimi yapacak öğretmen ihtiyacı günden güne artmaktaydı. Bu okullarda öğretmen sıkıntısı yaşanıyordu. Ayrıca öğrenci velileri din derslerine giren öğretmenlerin yetersizliğinden şikâyet eder duruma gelmişlerdi. Bu ihtiyaca cevap verecek nitelikte olan İlahiyat Fakültesi mezun sayısı ise beklentinin çok altındaydı. Ayrıca İlahiyat Fakültesi mezunlarının Diyanet İşlerinin diğer kadrolarında görev yaptıklarından dolayı ihtiyaç iyice artmıştı. Bu nedenlerle din derslerini okutacak öğretmenlerin başka kanallarla yetiştirilmesi mecburiyeti doğdu.¹⁹⁹

İmam Hatip Okulları 1957-1958 yılında mezun vermeye başlamıştır. Bu mezunların gidebileceği bir yükseköğretim kurumu bulunmuyordu. 1949 yılında açılmış olan İlahiyat Fakültesi Üniversite sistemi bütünlüğü içinde yalnız genel lise mezunlarını alıyor, meslek okullarını bitirenleri almıyordu. Meslek okulu olan İmam Hatip mezunları da öğrenci olarak kabul edilmiyordu. İmam Hatip mezunlarının yüksek eğitimi nerede ve nasıl yapmaları gerektiği konusu bakanlık ve ilgili makamlar yanında önemli bir mesele olarak duruyordu...²⁰⁰Yüksek İslam Enstitüsünün açılmasının düşünüldüğü dönemde bazı çevreler Ankara İlahiyat Fakültesi varken başka bir okul açılmasının gereksiz olduğunu düşünüyorlardı. Eğer açılacaksa İlahiyat Fakültelerinin sayısı çoğaltılsın yeni başka bir okula ihtiyaç yok şeklinde görüşler ileri sürüyorlardı Bunlardan birisi ise Türkiye Eğitim Milli Komisyonu 18 Temmuz 1959'da bakanlığa sunduğu raporda:

...İlahiyat Fakültesi yüksek tahsil seviyesinde din bilgisi vermeye ve çağımızın fikir seviyesinde aydın din adamı yetiştirmeye çalışmaktadır. Normal lise tahsili üzerine dört yıllık üniversite tahsili veren bu müessesemiz, üstün seviyeli din adamı bekleyeceğimiz yegâne kaynaktır. İleride ilmi seviyesinin daha da gelişmesini istediğimiz bu fakülte, normal lise tahsilinden geçmemiş olanları öğrenci olarak kabul etmiyor. Üniversiteye bağlı bir fakülte olmak itibarıyla İlahiyat Fakültesinin bu esasa göre kurulmuş

¹⁹⁹Yüce, agt., s. 136.

²⁰⁰Ayhan, age., s. 229.

bulunması komisyonumuzca uygun görülmektedir. İleride bu esastan ayrılmamak gerektiğine inanıyoruz...²⁰¹

Komisyon ayrıca, İmam Hatip öğrencilerinin yükseköğrenim için bir tavsiyede de bulunmuştur, ”...*İmam Hatip Okulu öğrencilerinden İlahiyat Fakültesinde yükseköğrenime devam etmek isteyenlerden kabiliyetli olanların seçilerek bu okullar içinde ayrı bir kol halinde teşkil edilecek ve programları, normal lise müfredatına göre düzenlenecek. Özel sınıfları takip suretiyle okumaları; böylece din bilgileri yanında normal lise formasyonu alarak mezun olduktan sonra İlahiyat Fakültesi giriş imtihanına kabul edilmeleri uygun olacaktır.*”²⁰² Özellikle Komisyonun ilahiyat fakültesi dışında başka bir yüksek din eğitimi verecek okulun açılışına karşı çıkmasının en önemli sebebi ise;

Bugün İmam Hatip Okulu seviyesinde dahi hitap edecek din öğretmeni bulunmazken, bu türlü bir müesseseye üniversite dışından seçilecek bir öğretmen kadrosunun ne derece zayıf kalacağı meydandadır. Din gibi muadil ve fikri olgunluk isteyen bir konuda söz edecek bir kimsenin behemehâl üniversitede bir tahsilden geçmesi gerektiğine inanıyoruz. Nitekim komisyonumuzca ziyaret edilen memleketlerin çoğunda din adamları ancak üniversite seviyesinde bir teoloji tahsili yaptıktan sonra vazife alabiliyorlar. Buna göre İmam- Hatip Okullarını da, üniversite mezunu din adamları yetişinceye kadar, acilen din adamı yetiştirme ihtiyacı ile kurulmuş müesseseler olarak görmek gerektiğine kaniyiz...²⁰³

1949 yılında açılmış olan İlahiyat Fakültesi Üniversite sistemi bütünlüğü içinde yalnız genel lise mezunlarını alıyor, meslek okullarını bitirenleri almıyordu. Meslek okulu olan İmam Hatip mezunları da öğrenci olarak kabul edilmiyordu... Dekanı ve Rektörünü doğrudan seçen üniversiteler ve bunlara bağlı eğitim yapan fakülteler bulunmakta. Hükümetlerden bağımsız olarak çalışan üniversiteler, hangi fakültelerine hangi okuldan

²⁰¹ Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, s.111.

²⁰² Age., s. 11-112.

²⁰³ Age., s. 112.

öğrenci alabileceğini ilgili kurulları aracılığıyla kararlaştırıyorlardı. Genel olarak bütün üniversiteler meslek okulu mezunlarını almıyorlardı.²⁰⁴

Yüksek İslam Enstitüsü açılırken dikkat çeken nokta, İlahiyat Fakültesi de aynı işlevi göreceken DP'nin Yüksek İslam Enstitüsünü açmasının ilk akla gelen nedeni üniversite ve üniversite gençliği ile hükümet arasındaki anlaşmazlıklardır. DP hükümetlerinin denetim altına alamadığı ve kendilerine karşı muhalefet yaptığına inandığı üniversitelere daha fazla öğrenci ve öğretmen kazandırmak istememiştir. Enstitü üniversiteye bağlanmayarak özerk bir konuma getirilmiştir. Diğer bir neden ise üniversite açmanın uzun bir süreç aldığı göz önüne alınırsa, din öğretimi verecek öğretmenlere acil ihtiyaçtan ötürü Yüksek İslam Enstitüsü tercih etmiştir. DP gerekli altyapıyı hazırlamak ile zaman kaybetmemiştir. Bunun yerine Yüksek İslam Enstitüsünün İmam Hatip Okulu mezunlarına daha iyi hitap etmesini sağlamak ve onların önünü açmayı amaçlamıştır. Çünkü İmam Hatip mezunları fark derslerini vermeden İlahiyat Fakültelerine giremiyorlardı. Milli Eğitim Bakanlığı böyle bir hamle yaparak bu okulu üniversite denetimine değil, kendi iradesine bağlamıştır.²⁰⁵

Neden İlahiyat Fakültesi değil de Yüksek İslam Enstitüsü? Gibi sorulara cevap ararken bir de İlahiyat Fakültesi'nin kuruluş amacına verdiği eğitimin içeriğine iyi bakmak gerekir. Bu konuda Recep Kılıç'ın, temas ettiği noktalar önemlidir: ”... *İlahiyat Fakültesi, Batı'daki örneklerine benzer şekilde, din ile ilgili konuları İslam dininin sadece belli bir mezhebinin bakış açısına göre değil farklı mezhep ve dinlerin bakış açısını da göz önünde bulunduran kuşatıcı bir anlayış içinde değerlendirebilecek nitelikte İslam din uzmanları yetiştirmek üzere kurgulanmıştı... İlahiyat Fakültesi, mihrapta namaz kıldırıp, minberde hutbe okuyacak, kürsüde vaaz edecek, cenaze namazı kıldırıp nikâh duası okuyacak türden alanda din hizmeti sunacak nitelikte bir din görevlisi yetiştirmek üzere organize edilmemişti...*”²⁰⁶

Bazı çevrelerde, İlahiyat Fakültesi dışında başka bir isimle yeni bir yükseköğretim kurumu açılması uygun görülmezken, din öğretimi yanında din eğitimine ve

²⁰⁴ Ayhan, age., gös. yer

²⁰⁵ Yüce, agt., s. 137.

²⁰⁶ Recep KILIÇ, ”Yüksek Din Öğretiminde Neler Oluyor İlahiyat Fakülteleri Eleştirel Düşüncede Arındırılmak Mı İsteniyor?”, <http://serdargunes.files.wordpress.com>, s. 2. (Erişim Tarihi: 22.09.2017).

uygulamasına da ağırlık verecek, özellikle müftülük, vaizlik gibi görevlerin yanında, İmam Hatip okullarındaki meslek derslerini de ehliyetle okutabilecek niteliklerle yetiştirilmiş elemanlara olan ihtiyaçlar dikkate alınarak yalnız İmam Hatip Okulu mezunlarının girebileceği bir yükseköğretim kurumunun açılmasının gerekli olduğu konusu da dile getiriliyordu.²⁰⁷ Yüksek İslam Enstitüsünün kurulması tasarlanırken, O dönemde Üniversitelerin özerk yapısı İlahiyat Fakültesi'nin verdiği eğitim kapasitesi enine boyuna düşünüldükten sonra kısa zamanda bulunan çare olarak bakmak gerekir.

2.2. Enstitülerin Açılış Amacı

Yüksek İslam Enstitüsü kurulması 10 Haziran 1959 tarihinde 7344 Sayılı kanun olarak TBMM'de kabul edilmiş ve 16 Haziran 1959 tarih ve Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanuna istinaden MEB Talim ve Terbiye Heyeti 24 Eylül 1959 tarihinde orta dereceli ve dengi okullara yeteri kadar din dersi öğretmeni yetiştirmek için İmam-Hatip Okulu mezunlarını kabul edecek bir Yüksek İslam Enstitüsünün 1959–1960 öğretim yılında İstanbul'da açılmasını kararlaştırmıştır. Bu durum üzerine 17 Kasım 1959'da Müdürler Komisyonu: "*Orta ve muadili okullarımızla Öğretmen Okullarımıza yeter derecede ehliyetli Din Dersleri öğretmeni yetiştirmek, bu arada memleketimizin muhtaç olduğu müspet ve hayati bilgilerle mücehhez din bilginleri yetişmesine zemin hazırlamak, böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce izhar buyruyla gelen temennileri gerçekleştirmek gayesiyle ve bugünkü yedi yıllık İmam-Hatip Okulu mezunlarını kabul etmek suretiyle dört yıllık bir Yüksek İslam Enstitüsü'nün 1959-1960 öğretim yılı başında İstanbul'da açılıp faaliyete geçirilmesi*" kararını almıştır.²⁰⁸

Enstitünün açılış amacı, MEB Talim Terbiye Dairesi Başkanlığının 31 Temmuz 1961 Tarih ve 211 Sayılı kararı ile çıkarılan ilk yönetmeliğine göre Yüksek İslam Enstitüsü: "*İslam dininin esaslarına sadık kalarak, müspet ilmin ışığı altında İslam ilimlerini ve bunlara yardımcı ilimleri öğreterek İmam Hatip Okulları ile ilk öğretmen okullarına ve diğer orta öğretim müesseselerine öğretmen yetiştirecek, aynı zamanda bu okullardaki din dersleri öğretmenlerinin mesleki gelişmelerine yardımcı olacaktır. Bu müessese,*

²⁰⁷ Ayhan, *Türkiye'de Din ...*, s. 230.

²⁰⁸ Eyüp Şimşek, "*Çok Partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi ve Öğretimine Dönüş Süreci (1946-1960)*" Erzurum: *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 2013, s. 405.

Diyamet İşleri Teşkilatına müftü, vaiz vb. din hizmetlileri de yetiştirecekti. Enstitü ayrıca, Türkiye’de İslam ilimleri alanında araştırmalarda bulunarak, sonuçlarını yurt ve dünya ilim âlemine sunma çalışmaları yapmak” la da görevli kılıyordu.²⁰⁹

19 Ocak 1972’ de yayınlanan ilk Enstitülerin Yönetmeliği’nde kuruluş amacı olarak: Yüksek İslâm Enstitüsü, Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra kuruluşlarına gerekli din görevlileri, İmam - Hatip Okulları’na “*Meslek Dersleri*” ve diğer orta dereceli okullara “*Din Bilgisi*” öğretmenleri yetiştiren ve mezunlarının meslekî gelişmelerine yardım eden, Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı bir yükseköğretim kurumudur. (Madde 1) şeklinde tanımlanmıştır.

Yüksek İslâm Enstitüsü eğitim ve öğretim çalışmalarında, öğrencilerinin:

- ❖ Türkiye Cumhuriyetinin temel ilkelerine bağlı, millet ve insanlık ülküsünü benimsenmiş,
- ❖ Millî ahlâkın ve İslâm dininin icaplarını samimiyetle yaşayıp yerine getiren
- ❖ Müspet ilim anlayışı ve görüşünü kazanmış, bilgilerini meslekî alanda kullanma yollarını öğrenmiş,
- ❖ Çalışkan, mesleğine bağlı, yurdun her yerinde seve seve hizmete hazır,
- ❖ Millî kalkınmamızda halkın maddî ve manevî güçleri ile katkıda bulunmalarının sağlanmasında etkili, Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü korumada uyanık,
- ❖ Yaşayışı ve çevresi ile ilişkileri bakımından örnek tutulmaya lâyık,
- ❖ Bedence ve karakterce sağlam, şahsiyet sahibi birer meslek adamı olarak yetiştirilmelerini amaç sayar²¹⁰.

19 Şubat 1979’da MEB Tebliğler Dergisi’nde yayınlanan Yüksek İslam Enstitülerinin müfredat programında ise,

²⁰⁹Mustafa Öcal, (Ed.),**Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat**, C. 1, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008, s. 43-44.

²¹⁰**Resmi Gazete**, 19 Ocak 1972 *Yüksek İslam Enstitüleri Yönetmeliği*, s. 5.

- ❖ Dini eğitimin gerçekleştirilmesinde, İmam Hatip Liseleri için meslek ve Ahlak dersleri temel eğitim ikinci kademe (ortaokul) ve ortaöğretim kurumları için Din Bilgisi ve Ahlak dersleri öğretmenlerini; Diyanet İşleri Başkanlığının hizmet alanına giren her kademedeki kuruluşlar için yüksek seviyede din hizmetlilerini yetiştiren
- ❖ Mesleki dini eğitim kurumlarının meslek bakımından geliştirilmesinde yardımcı olan,
- ❖ Yüksek İslam Enstitüleri ile benzeri kuruluşlara öğretim üyeleri yetiştiren,
- ❖ Mezunlarına ve aynı derecede yükseköğrenim görmüş kişilere ihtisas ve ilmi araştırma imkânları sağlayan,
- ❖ Müze, vakıf, arşiv, kütüphane, hastane, fabrika, cezaevlerine benzeri kuruluşların ihtiyacı olan yüksek derecede dini eğitim görmüş elamanları ve rehberleri yetiştiren,
- ❖ İslami ilimleri ve sanatları alanında inceleme ve araştırmalar yapan, sonuçlarını yayımlayan, yüksek eğitim ve öğretim kurumlarıdır.²¹¹ Şeklinde yeniden tarif edilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan resmi belgelerde Enstitülerin gerek amacı gerekse öğrencilerinden bekleneler böyle iken; ülkenin önde gelen düşünürlerinin Enstitülerden beklentilerine örnek verecek olursak:

Ali Fuat Başgil, “*Din ve Lâiklik*” adlı eserinde Yüksek İslam Enstitüsü gibi dini eğitim veren bir müesseseye olan ihtiyaçtan söz etmiştir. Ali Fuat Başgil’e göre Enstitünün amaçları şöyledir: “*Bizce, Yüksek İslam Enstitüsünün, biri ideal, diğeri pratik başlıca iki gayesi vardır.*”

➤ *İdeal Gaye:*

²¹¹ **MEB Tebliğler Dergisi**, C. 42, S. 2021, 19 Şubat 1979; Bkz. Halis Ayhan, “*Yüksek İslam Enstitülerinde Din Eğitimi ve Problemleri*”, **Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri**, Ankara: İlahiyat Vakfı Yay., 1981, s. 374-379.

İslam dininin Kur'an ve Hadisten ibaret olan ana kaynaklarını gerek rivayet ve gerek bilhassa doğrudan dirayet metodu ile anlayıp izah etmeye; "Ehli Sünnet" yolundan ayrılmaksızın, bu iki kaynaktan zamanın ihtiyacına göre re'sen hüküm çıkarmaya muktedir yüksek ehliyet, dini terbiye ve seciye sahibi âlimler yetişmesine imkân hazırlamaktır. Türkiye'mizin, hatta bütün İslam Dünyası, bu vasıfta din âlimlerine, çoktan beri şiddetle, ihtiyaç duymaktadır... Müslüman milletlerin, bugünkü perişan hale düşmesinin, başlıca sebebi arz edilen, iktidar ve ehliyetle din adamlarından mahrum kalmış bulunmasıdır.²¹²

Burada Başgil'in bahsettiği eksikliğe en iyi örnek Osman Turan tarafından *Türkiye'de Siyasi Buhranın Kaynakları* adlı eserde görmekteyiz:

İslam medeniyetinin kurucu ve hamilerinden, bu dinin bin yıllık azası olmaktan ve nihayet Müslüman kavimlerle mevcut münasebetlerimizden sarfinazar sadece diğer ileri milletler gibi medeni bir millet olmak haysiyetiyle de İslam dini ve medeniyeti tetiklerine iştirak etmek zorundayız. Dini olduğu kadar içtimai ve siyasi ehemmiyeti aşikâr olan Kıbrıs Müftülüğüne, oradaki Hristiyan cemaat teşkilatı karşısına çıkacak bir müftü bulup tayin etmekte müşkülât çektiğimiz bir vakıdır. Diyanet işlerini idare edecek münevver din adamlarımız hemen hemen mevcut değildir. Camilerimizdeki imamların vaazları, inanmış münevverleri bile tatmin edemeyecek kadar, iptidailemiştir. Milli harsın en kuvvetli unsurlarından biri olan din ve dini kültürün bugünkü perişan haline nihayet vermek için ciddi bir surette tedbirler almazsak içinde bulunduğumuz maneviyat buhranının cemiyet hayatımızda daha derin hastalıklar doğurması mukadderdir. Bir kaç ay önce bir Kanadalı profesörün kendi üniversitesine davet etmek istediği orta seviyede bir din âlimi bulamadığımızı da kaydedelim...²¹³

➤ *Enstitünün Pratik Gayesi:*

1- *İmam - Hatip Okullarında ve diğer okulların din derslerinde hoca ihtiyacı:*

²¹² Ali Fuat Başgil, **Din ve Laiklik**, İstanbul: Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık A. Ş., 1962, s. 279-280; Ayrıca Bkz. **İslami İlimler Akademileri - Raporlar**, İstanbul: TİETF Akademi Komisyonu Yay., 1969, s. 5-9.

²¹³ Turan, age., s. 77.

Başgil bu ihtiyacı yazısında kendisinin karşı karşıya kaldığı bir durumu örnek vererek açıklamakta:” ...*İstanbul İmam - Hatip Okulu'na yaptığım ziyarette... Bu okulun dört yüz kadar mevcudu arasında Arapça bir metni dürüstçe okuyup tercüme edecek yalnız birkaç öğrenci çıktı...*

Katolik Dünyası için Latince ne ise Müslüman dünyası için de Arapça odur, yani mabed lisanıdır. İleride mabed hadimi olacak gençler bu dili bilmezlerse, dini vazifelerini ifa edemezlerse ve İmam – Hatip okulları eski medreselerin daha zararlı bir tekrarından ibaret kalır.”

Ayrıca, Enstitünün pratik bir gayesi de okullardaki din derslerinin hoca ihtiyacını karşılamaktır. Mekteplerdeki din dersleri ancak hususi bir formasyon ile yetişmiş hocalar tarafından okutulursa faydalı olur. Aksi halde ve bugünkü şeklinde devam ederse, bu dersler faydasız, hatta zararlıdır. Çünkü din dersleri dini bilgi dersleri olduğu kadar, dini telkin ve terbiye dersidir. Bu ise ancak inanan ve din ile amel eden kimseler tarafından yapılabilir.

2. *Türkiye’de bugün duyulan diğer bir ihtiyaç, ilim ve kültür nuru ile aydınlanmış müftü ve vaiz ihtiyacıdır.*

Enstitüden beklenen mühim bir hizmet de bu ihtiyacı karşılamaktır... Kaza ve kasabalarda müftü ve camide vaiz diyanetin en esaslı iki mümessilidir. Bu şahsiyetlerin bir taraftan mesleki bilgi, bir taraftan genişçe bir kültür ile bezenmiş olması lazımdır. Bir vaiz, dinleyenleri kim olursa olsun, herkesi tenvir ve irşad edebilecek kudrette olmalıdır...

3.*Enstitüyü gayesine ulaştıracak asistan, doçent ve profesör ihtiyacı:*

...Bugün ne kadar çalışılsa Enstitüye arzu edilen kalitede öğretim kadrosu temin edilemez. Enstitü muhtaç olduğu elemanları kendisi yetiştirecektir. Nitekim Üniversitelerimizde böyle olmuştur.”²¹⁴

²¹⁴ Başgil, age.,gös. yer

Ayrıca, Yüksek İslam Enstitülerinin açılış amacına dair Nurettin Topçu “*İmam-Hatip Okulları ile İslam Enstitüleri başlangıçta merhum Celal Hoca gibi davayı kavrayan bir âlimin önderliğinde, İslam kültürüne hakikat kapısını açacak olan bir Rönesans gayesi ile kurulmuştu*”²¹⁵ demektedir.

2.3. 7344 Sayılı Kanun Tasarısının TBMM’ ye Sunulması

1957-1958 öğretim yılı sonunda İmam-Hatip Okulları ilk mezunlarını verdi. İstanbul’daki mezuniyet törenine katılan dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Maarif Vekili Celâl Yardımcı’ya bu okul mezunları için bir dinî yükseköğretim kurumunun açılması için talimat verdi. Celâl Yardımcı’nın görevlendirdiği Millî Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonu 29 Ağustos 1958’de, “*Orta dereceli okullara din bilgisi öğretmeni, imam-Hatip okullarının birinci devrelerine yeter sayı ve değerinde bir tedris heyeti kazandırmak*” amacıyla Eğitim enstitüleri seviyesinde bir din okulunun açılmasına karar verdi. O sırada öğrenim süresi iki yıl olan Eğitim enstitüleri örnek alınarak dinî eğitim verecek iki yıllık bir yüksekokul tasarlandıysa da muhtemelen hukukî dayanağı bulunmadığından o yıl açılması mümkün olmadı.²¹⁶

TBMM’ye 3 Haziran 1959’da Konya Mebusu Abdürrahman Fahri Ağaoğlu ve 59 arkadaşı²¹⁷ tarafından sunulan Maarif Vekâletikuruluş kadrolarıyla merkez kuruluşu ve

²¹⁵ Nurettin Topçu, **İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf**, (10. Baskı), İstanbul: Dergâh Yay., 2015, s. 55.

²¹⁶ Mustafa Öcal, “*Yüksek İslam Enstitüsü*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 44, İstanbul 2013, s. 48.

²¹⁷ Yüksek İslâm İlahiyat Enstitüleri için kadro eklenmesine dair kanun teklifinde imzası bulunan milletvekillerinin listesi:

A.F. Ağaoğlu (Konya); İ. Şener (Trabzon); H. R. Atademir (Konya); G. Yiğitbaşı (Afyon K.); N. Topcuoğlu (Afyon K.); P. Sanaç (Trabzon); G. Emre (Muş); M. Zeren (Erzurum); N. Tahralı (Konya); E. Anıt (Samsun); M. Bağrıaçık (Konya); O.Talu (Afyon K.); İ. Hadımlıoğlu (Denizli); R.Çerçel (Afyon K.); S.Çağlar (Kastamonu); F. Taşkesenlioğlu (Afyon K.); O. Kökten (Erzurum); K. Özçoban (Afyon K.); M. Akdoğanlı (Kastamonu); T.Tıgılı (Isparta); A. Lâtifaoğlu (Isparta); İ. Dai (Gaziantep); Ş.Saraçoğlu (Ağrı); D.Köymen (Giresun); H.H. Ülkün (Nevşehir); F. Hacirecepoğlu (Çorum); T. Barış (Sakarya); Ö. Başeğmez (Kayseri); A. Gözlük (Kastamonu); N. Batur (Kastamonu); O. Uygun (Afyon K.); S. Göker (Bingöl); B. Erden (Siird); K. Demiralay (Isparta); M. D. Süalp (Siird); H. Gürkan(Tekirdağ); M. Eyüboğlu(Erzurum); B. Kayaalp (Burdur); H. Ölçmen (Konya); M. F. Mete (Rize); K. Küfleli (Ağrı); M. Fırat (Erzurum); M. Özkefeli (Kütahya); N. Kurban (Yozgad); R. Topcuoğlu (Erzurum); A. R. Kılıçkale (Kayseri); T. Alpay (Yozgad); M. Ataman (Yozgad); S.Eronat (Yozgad); T.C. Çubukçu (Diyarbakır); A. Çakır (Tekirdağ); F. Arıç (Diyarbakır); H.Numanoğlu (Erzurum); S.Demiray (Diyarbakır); C. Köstekçi (Çorum); S.Yalım (Kocaeli); M. Runyun (Konya); S.S. Burçak (Konya); K. Kocaeli (Bolu); M. Dayıoğlu (Bolu).**TBMM Zabıt Ceridesi**, 5. VI. 1959, Devre XI, C. 9, s. 316.

görevleri hakkındaki 2287²¹⁸ Sayılı Kanunda değişiklik yapılması hakkındaki 4926 Sayılı Kanuna bağlı cetvellerde (Yüksek İslâm İlahiyat Enstitüleri) için kadro eklenmesine dair kanun teklifinde:“*Büyük Millet Meclisi Reisliğine Maarif Vekâleti Kuruluş kadroları hakkındaki 4926²¹⁹ Sayılı Kanuna bağlı cetvellere (Yüksek İslam İlahiyat Enstitüleri) için kadro eklenmesine dair kanun teklifimiz, mucip sebepleriyle birlikte takdim edilmiştir. Mucip sebeplerde de izah edildiği üzere, mesele pek müstacel olduğundan Maarif ve Bütçe Encümenlerinden seçilecek onar azadan mürekkep muvakkat bir encümünde görüşülmesini, Büyük Mecliste de acele ve takdimen müzakeresini ve buna göre gereğinin yapılmasını arz ve rica eyleriz*”.²²⁰

TBMM’ye sunulan teklifin “*Mucip Sebepleri*” ise:

430 Sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu ile (Şer ‘iye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiş) ve buna mukabil de yüksek diniyat mütehasıslarının, imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetiştirilmesi için gerekli müesseselerin açılması vazifesi de müşarünileyh vekâlete tevdi olunmuştur. Bu cümleden olmak üzere memleketin muhtelif yerlerinde iman - Hatip okulları açıldığı ve yenilerinin de açılmakta olduğu malûmdur.

İmam-Hatip okulları mezun vermeye başlamış olduğundan, bunların yüksek tahsillerini temin ederek, bir taraftan bu okullara öğretmen, diğer taraftan müftü ve vaiz gibi daha yüksek tahsil isteyen memurları ve memleketin her bakımdan muhtaç olduğu yüksek din âlimlerini yetiştirmek üzere, Yüksek İslam ilahiyat Enstitüleri açılması hususunda, Hükümetçe karar verilmiş ve bu karar. Büyük Millet Meclisince de tasvip edilerek 1959 Maarif Vekâleti bütçesinde 417’ nci fasılda ihdas edilen 40’ nci madde ile beş yüz bin liralık bir tahsisat kabul olunmuştur.

Ancak, bu müesseselerin açılabilmesi için kadroya da ihtiyaç gösterildiğinden bağlı teklif, bu ihtiyacı karşılamak için hazırlanmıştır. Teklifimizin 1’ nci maddesi, eklenmesi teklif edilen kadrolara ve bu kadrolara yapılacak tayinlerdeki istisnaiyete aittir. Uzun seneler ihmal edilmiş bir vazifeye taallûku sebebiyle hariçten kifayetsiz şahsiyetlerin alınabilmesi

²¹⁸2287 Sayılı Kanun: 10/ 6/ 1933’ te Maarif vekâleti merkez teşkilâtı ve vazifeleri hakkında Maarif vekilliğince hazırlanmıştır. 22. 06. 1933’ te **Resmî Gazete** ’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

²¹⁹4926 Sayılı Kanun: 10. 06. 1946 Millî Eğitim Bakanlığı kuruluş kadrolarıyla merkez kuruluş ve görevleri hakkındaki 2287 Sayılı kanunda değişiklik yapılması hakkındaki kanundur.

²²⁰**TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 9,(Yetmiş dokuzuncu İnikat)10. VI. 1959, s. 645.

için, vekâlete böyle bir salâhiyetin tanınması lüzumlu ve faydalı görülmüştür. 1959 ders senesi başlangıcında, enstitülerin açılabilmesini temin için de kanunun 1. IX. 1959 tarihinde meriyete gireceği 2'nci maddede tasrih edilmiştir. Buna göre acele ve takdimen görüşülerek kabul edilmesi hususu B.M.M.'mizin tasviplerine arz olunur.

Birinci maddeye bağlı kadro cetvellerinin, 3 enstitü ihtiyacını karşılayacak miktarda olduğu ancak, ikisinin ileride ihtiyaç hâsıl oldukça açılabilmesini temin maksadıyla istenilen kadronun 3/2 sinin (L) cetveline alınması uygun görülmüş, teklif edilen kadroların derece ve ücret bakımından mevcut eğitim enstitüleri kadroları ile ahenkli olarak alınması için gerekli tadiller yapılmış ve cetveller ona göre yeniden tanzim olunmuştur.

Enstitünün tahsil süresini Maarif Vekâletince hazırlanacak müfredat programları ve bu enstitülerden yetişecek kimselere verilecek vazifelerin mahiyet ve ehemmiyeti derecesinin tayin edeceği tabîi ise de yüksek din eğitmeni yetiştirilebilmesi için bu sürenin 4 yıl olması temennisinde bulunulması ve enstitü unvanının (Yüksek İslam Enstitüsü) olması ayrıca takarrür etmiştir.

2.3.1. Tasarısı Hakkında Söz Alan Milletvekilleri

Yüksek İslâm İlahiyat Enstitüleri için kadro eklenmesine dair kanun teklifi hakkında TBMM'de herhangi bir tartışma yaşanmamış yalnız Bursa Milletvekili Hilal Ülman söz alarak:

İmam-Hatip okullarının kuruluşu ve mezunlarını vermeye başlamasıyla memleketimizde büyük bir boşluğun dolmaya başladığı bir hakikattir. Bugün huzuruza getirilen kanun teklifi bu mezunlara daha yüksek bir din kültürü yapmak imkânını vermek için Yüksek İlahiyat Enstitüsü kurulmasını derpiş etmektedir.

Uzun seneler ihmal edilmiş bu büyük vazifeyi bir an evvel yapabilmek, memlekete hurafe ve bâtil itikattan uzak insanlar yetiştirebilmek için bu teklifin, gerek Yüksek Meclisiniz, gerek bütün milletimizce büyük 'bir hoşnutlukla kabul edileceğine emin bulunmaktayım. Memleketimizin bilgili din adamlarına olan iştiyakını duyan, bilen ve hisseden bir arkadaşınız olarak yıllarca ihmal edilmiş olan bu dâvanın bir an evvel en iyi şekilde halledilmesini ve kurulacak İlahiyat Enstitüsünün daha bilgili ve daha

kalifiye insanlar yetiştirmek maksadıyla dört senelik bir tahsil devresine yükseltilmesini Milli Eğitim Bakanlığı'ndan rica etmek istiyorum.

Bu vesile ile teklifi getiren ve imza eden arkadaşlarıma ve bu hususta büyük bir anlayış gösteren Hükümetimize dinini seven Müslüman bir Türk vatandaşının minnet ve şükran hislerini arz edeceğim.”²²¹

Bu konuşma milletvekilleri tarafından alkışlanmıştır.

2.3.2. Kanun Tasarısının TBMM’de Kabulü

TBMM’ye 3 Haziran 1959’da sunulan ve 10 Haziran 1959 tarihinde kabul edilen Maarif Vekâleti kuruluş kadroları hakkında ki 4926 Sayılı kanuna bağlı cetvellere Yüksek İslam Enstitülerine kadro eklenmesine dair 7344 Sayılı kanunla 1959 mali yılı bütçe kanununa Yüksek İslam Enstitüsü masrafları için gerekli kadro cetvelleri eklenmiştir. 16. 6. 1959 tarihli Resmi Gazete’ de yayımlanan Kanun: *Maarif Vekâleti kuruluş kadroları hakkındaki 4926 Sayılı Kanuna bağlı cetvellere (Yüksek İslam Enstitüleri) için kadro eklenmesine dair Kanun*

Madde 1 — Maarif Vekâleti kuruluş kadroları hakkındaki 4926 Sayılı Kanuna bağlı (1) Sayılı cetvelin (iller) kısmına, ilişik (1) Sayılı cetvelde gösterilen kadrolar ve (2) Sayılı cetvele de, ilişik (2) Sayılı cetveldeki kadrolar eklenmiştir.²²²

²²¹TBMM Zabıt Ceridesi 5. VI. 1959, Devre: XI, C. 9, (Yetmiş sekizinci İnikat), s. 618.

²²²YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜLERİ ,(1) SAYILI CETVEL

D	Memuriyetin nevi	Adet	Maas
3	Öğretmen	6	1 500
4	“	9	1 250
5	“	9	1 100
6	“	9	950
7	“	9	800
8	“	6	700
9	“	6	600
10	“	6	500
11	Asistan	12	450
9	Memur	3	600
10	“	3	500
11	“	6	400

YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİ (2) SAYILI CETVEL

Memuriyetin nevi	Adet	Ücret
------------------	------	-------

Muvakkat Madde 1 — (1) ve (2) Sayılı "cetvellere dâhil kadrolardan ilişik (3) ve (4) Sayılı cetvellerde gösterilen kadrolar 1959 mali yılı Bütçe Kanununa bağlı (L) işaretli cetvelin Maarif Vekâleti kısmına konulmuştur.²²³

Muvakkat Madde 2 — 1959 malî yılı Bütçe Kanununa bağlı (A/l) işaretli cetvelin Maarif Vekâleti kısmının 417. (Yüksekokullar umumi masrafları) faslının 40.(İlahiyat Enstitüsü masrafları) maddesinin unvanı (Yüksek İslâm Enstitüsü masrafları) şeklinde değiştirilmiş ve bu maddeden 50 bin lira tenzil olunarak aynı kısma dâhil 203. (Geçici hizmetliler ücreti) faslının 12 .(Vilâyetler geçici hizmetliler ücreti) maddesine eklenmiştir.

Madde 2 — Bu kanun 1. IX. 1959 tarihinden itibaren meriyete girer.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.²²⁴

Kanunla verilen kadrolara bakıldığında hükümetçe en az üç enstitünün açılması 1959 yılından itibaren düşünüldüğü görülmektedir. Kanunun 2 Sayılı cetvelinde; 3 müdür

Müdür	3	300
Müdür yardımcısı	3	250
“ “	3	200

²²³ YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜLERİ, (3) SAYILI CETVEL

D	Memuriyetin nevi	Adet	Maaş
3	Öğretmen	4	1 500
4	“	6	1 250
5	“	6	1 100
6	“	6	950
7	“	6	800
8	“	4	700
9	“	4	600
10	“	4	500
11	Asistan	8	450
9	Memur	2	600
10	“	2	500
11	“	4	400

YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜLERİ (4) SAYILI CETVEL

Memuriyetin nevi	Adet	Ücret
Müdür	2	300
Müdür yardımcısı	2	250
“	2	200

²²⁴ Resmî Gazete, S. 10232, 16 Haziran 1959.

kadrosu ve 6 müdür yardımcısı ve çeşitli derecelerden 40 öğretmen kadrosu verilmiştir. Ayrıca 11 adet asistan kadrosu da enstitünün açıldığı yıllarda verilmiştir. Bu da hükümet ve Meclis'in enstitünün akademik açıdan da gelişmesini amaçladığını ve bunun hukuki dayanaklarını oluşturduğunu göstermektedir.

Kanunun muvakkat ikinci maddesinde şu ifadede ilgi çekicidir.” 1959 yılı bütçe kanununa bağlı A/1 işaretli cetvelin Maarif Vekâleti kısmının 417.(yüksekokullar umumi masrafları)faslıının 40.(İlahiyat enstitüsü masrafları)şeklinde değiştirilmiştir. Denilmektedir. Bu da hükümetin 1959 bütçe kanununu çıkarırken enstitüyü açmayı düşünmüş ve ilgili olarak bütçede gerekli ödeneği koymuştur. 1959 yılının başında enstitünün adı ilk olarak hükümetçe ilahiyat Enstitüsü olarak düşünülürken Haziran'da çıkarılan kanunda isim “Yüksek İslam Enstitüsü “olmuştur. Meclis'ten çıkan bu kadro kanuna dayanarak Bakanlık'ta şu gelişmeler olmuştur:Maarif Vekâleti kuruluş kadroları hakkındaki 4926 Sayılı Kanuna bağlı cetvellere (Yüksek İslam Enstitüleri) için kadro eklenmesine dair Kanuna verilen reylerin neticesi,

Aza adedi:	610
Rey verenler:	313
Kabul edenler:	313
Reddedenler:	0
Müstenkifler: ²²⁵ 0	
Reye iştirak etmeyenler:	276

Kanun oylamaya iştirak eden milletvekillerinin tamamının oyuyla kabul edilmiştir.

2.4.Enstitülerin Kuruluş Yerlerinin Belirlenmesi

2.4.1.İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü

Kanunla verilen kadrolara bakıldığında hükümet tarafından en az üç enstitünün açılması düşünüldüğü ancak 1959 İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü açılabilmiş görülmektedir. Bunun birçok sebebi bulunmaktadır. Özellikle Prof. Dr. Cevat Akşit'in Adnan Menderes ile ilgili hatırasını burada kaydetmek gerekir:

²²⁵ Müstenkif: Oy vermekten veya bir karara katılmaktan çekinen, çekimsiz (sıfat) olarak kullanılmaktadır. Bkz. <http://www.tdk.gov.tr/index>

“ ...O zaman 1957 yılıydı. İhtilalin ayak sesleri duyuluyor. Çok sıkıntılı bir dönemden geçiliyordu. Adnan Menderes hiçbir heyeti kabul etmiyordu. Durumu çok sıkıştıktı. Amcama “*İmam Hatip Okuluna hayır diyemem*” demiş. “*Ama gece gelsinler. Toplu girmesinler, ayrı ayrı kapılardan girsinler. Ben tembih edeceğim. Kapıdan birer ikişer alacaklar.*” demiş...Akşam saat 10’dan sonra başbakanlığa geldik. Menderes’in tarif ettiği gibi ayrı ayrı kapılardan birer ikişer içeriye aldılar. Bakanlar kurulu toplantı salonunda uzun bir masa vardı...Adnan Menderes geldi ve özel personele “*siz çıkın oğlum*” dedi. Anahtarı aldı ve kapıyı içerden kilitledi. Herkes ayağa kalktı. Nazik bir şekilde “*oturun oturun!*” dedi. Çok kibar bir adamdı. Sözcümüz ayağa kalktı ve niye geldiğimizi anlatmak için birkaç kelime söyledi. Menderes kibar bir şekilde “*oturun oturun!*” dedi ve konuşmaya başladı. Öyle bir konuştu ki hala unutamıyorum.“*Bu memlekette iman, ahlak, İslam olmazsa biz ayakta duramayız. Bizim milletimizin mayası ahlak, imandır, İslam’dır. Eğer biz bugün ayaktaysak, aksakallı bir dedenin kucığında büyüdüğümüz için ayaktayız. Eğitim-öğretim sahasında din konusuna önem veremiyoruz. Bunu laikliğe aykırı sayıyorlar. Arkadaşlarım beni yalnız bırakıyorlar.*” dedi ve ağlamaya başladı...“*Yalnızım... Yalnızım ama hayatım pahasına bile olsa İmam Hatip okullarının yüksek kısmını açacağım.*” dedi. Bir taraftan da sürekli ağlıyordu.²²⁶

Yüksek İslam Enstitüsünün açılmasındaki zorluklardan bahsederken 1958 senesinde planlanmasına rağmen 1959’ da açılabilmiş olması İmam Hatip Okulu’nun ilk dönem mezunlarının kanaatine göre ise; “*Celal Yardımcı söz konusu yüksek din okulunu kasıtlı olarak açmamıştır.*”²²⁷Bu düşünce haklı olabilir, Başbakan Adnan Menderes bir vesile ile Bakanlar Kurulu’nda bir değişiklik yapmış ve Ağrı Mebusu Celâl Yardımcı’nın Maarif Vekâletinden istifası üzerine Maarif Vekâleti’ ne Nafia Vekili Tevfik İleri’yi vekâleten tayinetmiştir.

Akşit’in aynı yazıda, Yüksek İslam Enstitüsü ile ilgili diğer bir hatırası ise:“*Yüksek İslam Enstitüsü’nün açılışında Rahmetli Tevfik İleri konuşma yaptı, ben en ön sıradaydım. Yanlış hatırlamıyorsam 59 öğrenciyle açılış yapılıyordu. Yanımda Mehmet Ali Sarı vardı. Yusuf Türel ağabeyimiz Tevfik İleri’ye yüklendi:*

²²⁶ Halil İbrahim Kurucan, “İlk İmam Hatip Lisesi mezunları İstanbul’da bir araya geldi... Menderes’in Göz Yaşları,” *Altınoluk Dergisi*, S. 273, Kasım-2008, s. 52-53.

²²⁷ Mustafa Öcal, *Osmanlı’dan Günümüze...*, s. 369.

-Neden 59 kişiyle açıyorsunuz. Neden 600 kişi değil? Size her türlü imkânı sunmaya hazırız. Bina, maddi imkânlar her şeyi biz karşılarız. Gerekirse hocaların parasını da biz veririz. Neden 59 kişi? diye yüklendi. Ben hemen İleri'nin önündeydim. Üstümüze gelmeyin, buna razı olun, bunu nasıl açtığımızı siz bilmezsiniz” dedi ve ağladı. Akan gözyaşlarını hepimiz gördük.”²²⁸ şeklindedir.

2.4.1.1. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün Açılışı

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü 19.11.1959 tarihinde öğretime başlamıştır. Maarif VekiliTevfik İleri'nin İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nü açış konuşması:

“Bu müessese, milletimize İslamiyet’i bütün halisyetiyle telkin edecek münevver din adamları yetiştirecektir.”

Muhterem Mebus arkadaşlarım, aziz misafirler, kıymetli öğretmen arkadaşlarım ve sevgili gençler:

Bugün, Milletimizin içten arzusuna tercüman olarak, Büyük Millet Meclisinin 10 Haziran 1959 tarihinde kabul etmiş olduğu bir kanuna istinaden, yeni bir irfan müessesesini memleketimize ve milletimize kazandırmış olmanın bahtiyarlığını hissetmekteyiz.²²⁹

...Bugün irfan hayatımıza kazandırmakta olduğumuz yüksek İslam enstitüsü de gayeye vasıl olmak için almış olduğumuz ciddi tedbirlerden birisidir. Filvaki bu müessesenin kuruluşu sebebi talim terbiye heyetimizin kararında da zikredildiği veçhile öğretmen okullarımıza yeter derecede ehliyetli din dersleri öğretmeni yetiştirmek ve bu arada memleketimizin muhtaç olduğu müspet ve hayati bilgilerle mücehhez din adamları yetişmesine zemin hazırlamaktır. Böylece bugün kurduğumuz bu müessese de memleketimizin 19 muhtelif vilayetinde mevcut İmanı Hatip okullarının mezunları arasından imtihanla seçtiğimiz ve yatılı, disiplinli bir tahsil ve terbiyeye tabi tutacağımız ayrıca kendilerine öğretmenlik vazifesi tevdi edeceğimiz için itina ile ve çok ehil ellerde pedagojik formasyon da vereceğimiz gençler dört senelik bir tahsilden sonra mezun olup muhtelif okullarımıza ve bu arada İmam Hatip Okullarımıza da öğretmen oldukları zaman şüphesiz İmam Hatip

²²⁸ Kurucan, agm., gös. yer

²²⁹ İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, İstanbul: İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Vakfı Yay., 1982, s. 11; İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Açılışı (19. XI. 1959), Ankara. Maarif Basımevi, 1960, 5-7.

Okullarımızın seviyesinde de bugün e nazaran arzuladığımız inkişafı temin etmiş olacağız.²³⁰

Dinin mâniî terakki olduğu iddiası, çok medeni olduğu halde çok dindar olan milletlerle ve bizzat kendi milli tarihimize fiilen reddedilmiş bulunmaktadır. İslam dinine mensup bir kısım cemiyetlerdeki bugünkü geriliğe bakarak dinlerin en müttekâmili olan İslamiyet’i medeniyete zıt ve mani göstermek ise en büyük haksızlıktır ve derin bir hatadır.”*Bir âlimin ölümü, âlemin ölmesi gibidir*”, “*Teşrih öğrenmek din için şarttır.*”, İlim isteklisi rahmet isteklisidir. “*Çin’de de olsa ilmi dileyin*” diye bilgiye en büyük değeri vermiş olan ve “bana bir harf öğretmenin kulu kölesi olurum” demek suretiyle öğretmeni varlıkların en azizi telakki eden, “*Temizliğin imandan olduğunu*” söyleyen çalışmayı emreden ve “çocuklarınızı sizden sonraki zaman için hazırlayın” diyen bir din salıkları, eğer ilimsiz kalmışlarsa, tembel kalmışlarsa temiz olmamışlarsa ve asrın gidişatına ayak uyduramamışlar. Geri kalmışlarsa bunun sebebi İslamiyet olmamak icap eder. Bunun sebebi bilakis İslamiyet’i bütün halisiyetiyle görememek bilmemek ve duymamaktır.

İşte bugün kurduğumuz bu müessese, Ankara İlahiyat Fakültemizin yanında milletimize İslamiyet’i her türlü hurafelerden ari olarak ve bütün halisiyetiyle telkin edecek, edebilecek kifayette ve liyakatte münevver din adamları yetiştirecektir. Şüphesiz bunların milletimize, sade milletimize değil çok yakın bir gelecekte bütün İslam âlemine ve beşeriyete büyük hayırları dokunacaktır. Cenabı Haktan bu temennilerimizin tahakkukuna imkân vermesini niyaz ederek yüksek İslam enstitüsünü açıyorum.”²³¹

Ankara İlahiyat Fakültesi Dekanı Sayın Bedii Ziya Egemen’in Konuşması: “Kardeş Yüksek İslam Enstitüsünün de on yıl sonra aynı günde açılmış olmasını bir fail-i hayr telakki ediyoruz.”

Muhterem Vekil Beyefendi, Aziz Türk aydınları, Genç arkadaşlarım:

“...Türk ve İslam Tefekkürünün asırlarca şerefli merkezi olan güzel İstanbul’umuz yıllardır hasretini çektiği yeni bir müesseseye bugün kavuşmuş bulunuyor. Bütün ilim kollarının fakülte ve Yüksekokullarda geniş ölçüde öğretildiği bu şehrimizin Müslüman Türk evlatlarına, İslam’ın ruhuna uygun din terbiyesini, din derslerini verecek öğretmenleri yetiştiren bir ilim müessesesinin mahrumiyetine katlanması daha fazla beklenemezdi. Bu

²³⁰İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, s. 12.

²³¹Age., s. 13.

bakımdan, şu çatı altında kurulan Yüksek İslam Enstitüsü, hakiki bir ihtiyacın zamanında verilmiş isabetli bir kararın güzel bir neticesi ve eseridir. Bu eser erişeceği tekâmülle çok cepheli ihtiyaçlarımızı karşılamış olacaktır. Mütevazı şartlarla yetişmekte olan binlerce İmam – Hatip Lisesi mezunu, bilgilerini günümüzün ilim ışığı altında genişletmek, derinleştirmek imkânlarını burada bulacaklardır.²³²

...Bu Enstitü, İslamiyet’i hurafelerden uzak, tertemiz ruhuyla geleceğin din ve ilim adamlarına tanıtmaya çalışacaktır. Fakat her şeyden önce gerçek İslamlığın gerilik yerine ilerilik ruhunu taşıdığını ve dünyamızın bugünkü ilmi ve teknik gelişmesiyle el ele vererek işiyakında bilfiil gösterecektir.

...Yüksek İslam Enstitüsünün başlangıçtaki imkânlarla üzerine alacağı çok taraflı vazifeleri hemen başarması elbette beklenemez. Bugün Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin bile noksanları tamamlanmış değildir... Ancak İslamiyet’in saf muhtevasından, ilmin ışığından ayrılmadıkça gelişmenin doğru yolunda olduğumuza emin olabiliriz.

...Bu güzel eseri milletimize kazandıran Maarifimize arz eder, kardeş müesseseye İlahiyat Fakültesinin bütün mensupları adına sizlere başarılar diler, Cenab-ı Haktan hayırlı olmasını temenni ederim.²³³

Yüksek İslam Enstitüsü Müdür Vekili Gündüz Akbıyık’ın Açış Konuşması:

“İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nün 1959- 1960 ders yılına başladığı bugün kendimizi meslek hayatımızın müstesna bahtiyarlığı içinde hissediyoruz.”

Sayın Vekilimiz, değerli meslektaşlarım:

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünün 1959- 1960 ders yılına başladığı bugün kendimizi meslek hayatımızın müstesna bahtiyarlığı içerisinde hissediyoruz... Milletimizi hakiki, gelişme gayelerine götüreceğ, ilim ve feyiz kaynağı olacak nurlu bir kültür ocağında toplanmış olmanın sevinç ve heyecanı içindeyiz...²³⁴

Yurdun muhtelif mıntıklarında açılan İmam – Hatip Okulları mesut semerelerini vermeye başlamışlar, münevver imam, hatipler yetiştirmek suretiyle içtimai hayatımızda ifa edecekleri şereflî vazifenin önemini umumi efkârda değerlendirmişlerdir. İslamiyet’in

²³²Age., s. 14.

²³³Age., s. 15.

²³⁴Age., s. 16.

mümeyyiz vasfı insan cemiyetlerine hürriyet ve adalet mevhumu ile birlikte fazilet ve ahlak telkin etmesi ve ilme verdiği üstün değerdir.

Bu gerçeği takdir eden hükümetimizin yakın ilgisi neticesinde büyük Millet meclisimizin kabul ettiği bir kanunla Maarif Vekâletimiz İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünü açmakla müspet ilimle mücehhez gerçek din bilgini yetiştirme hususunu bir kat daha takviye etmiş bulunmaktadır.

Yakın bir gelecekte Yüksek İslam Enstitüsünden feyiz alacak vatanın zeki ve nurlu evlatları örnek birer mürebbi olarak İmam Hatip Okullarında değerli vazifeler ifa edeceklerdir...²³⁵

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Öğrencileri Adına M. Saim Yeprem Tarafından Yapılan Konuşma: *“Yüksek İslam Enstitüsünün öğrencileri olarak bizlere teveccüh edecek memleket vazifelerini layıkıyla ifa edebilmemiz her şeyden evvel iyi yetişmemize bağlıdır.”*

Muhterem büyüklerimiz ve kıymetli misafirlerimiz,

Memleketimizde müsbet ilimlerle takviyeli ve esaslı dini tedrisat, Ankara İlahiyat Fakültesinin ve içinde feyz alarak yetiştiğimiz İmam Hatip Okullarımızın açılmalarıyla ciddi bir mahiyet kazanmıştır. İmam hatip Okullarımızda dini ve ilmi esasları alan gençlerin bu sahadaki müktesebatını daha da derinleştirmek maksadıyla İlahiyat fakültesinin yanında İlahiyat Fakültesinin yanında bugün, ikinci bir Yüksek İslam Enstitüsünün açılmış bulunmasını derin bir memnuniyetle karşılar, bu hayırlı ve müsbet işin tahakkukuna yardım edenlere karşı sonsuz minnet ve şükran hislerimizi ifade etmeyi bir vazife borç biliriz.²³⁶

20 Kasım 1959 Milliyet Gazetesi, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılış haberini *“Yüksek İslam Enstitüsü dün açıldı ”* başlığı altında *“İleri, enstitünün ehliyetli din öğretmeni yetiştireceğini söyledi ve İslamiyet'in terakkiye mani olmadığını belirtti.”*²³⁷ şeklindeki alt başlığıyla duyurmuş. Fatih – Çarşamba'daki İmam- Hatip Okulu'nda açılışı yapılan İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü daha sonra, Beyoğlu

²³⁵ Age., s. 17.

²³⁶ Age., s. 18.

²³⁷ Milliyet Gazetesi, 20. 11. 1959, s. 1.

İlçesinin Fındıklı semtindeki Namık Kemal İlkokulu'nun üçüncü katında 7 yıl tedrisata devam etti.

Yıllarca Enstitünün kendine ait bir binası olmaması dolayısıyla yeri için farklı görüşler ileri sürülmekteydi. Bir görüş Enstitünün Patrikhane'nin, başka bir grup da Robert Kolej'in üstünde olmasını isterken, bir başka grup da Ortaköy'de Kuru Çeşmede olmasını istiyordu... İsmet İnönü'nün Milli Eğitim Bakanı Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu, Üsküdar Bağlarbaşı'nda mevcut bugünkü yeri İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne tahsis ettiğini ve *“Burasının alınarak derhal inşaatın başlatılmasını, aksi halde kendisinin Bakanlıktan ayrılmasından sonra söz konusu yerin Enstitüye verilmeyebileceğini...”*²³⁸ söylemiştir. Enstitü, 23 Ekim 1966' da Bağlarbaşı Kampüsüne nakledilmiştir.

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün ilk müdürü olan Gündüz Akbıyık vekâleten bu göreve atanmıştır. Neden vekâleten bir atama yapıldığı hakkında net bir bilgi bulunmamakla birlikte bu konuda Ali Fuat Başgil *“Din ve Laiklik”* adlı eserinde:1959' da TBMM'de kabul edilen bir kanun ile İstanbul'da bir “Yüksek İslam Enstitüsü kurulmuştur. Bu güzel esere ait bir hatıram vardır. Sırası gelmişken burada bunlardan bahsetmek isterim:

1959 senesi 31 Aralık günü bana, Maarif Vekâleti Hususi Kalem Müdürü tarafından telefon edildi. Maarif Vekilinin beni öğleden sonra ziyaret edeceğini haber verdi. Ankara Hukuk Fakültesi'nden değerli bir talebem olan Vekil Atıf Benderlioğlu²³⁹ ile karşı karşıya oturduk. Hoşbeşten sonra, Hocam size mühim bir rica için geldim dedi ve ilave etti:İstanbul'da açılan ‘Yüksek İslam Enstitüsü’nün Müdürlüğü münhaldir. Bu makama en ehliyetli sizi görüyoruz. Esasen bu müessesese sizin fikrinizden doğmuştur. Bu vazifeyi kabul etmemin benim için manevi bir borç olduğunu söyledi. Kendilerine teveccühlerinden dolayı teşekkür ettikten sonra, bu müessesenin kurulmasından duyduğum sevinci belirttim. Fakat benim bu vazifeye layık olmadığımı, dini ameller bakımından kusurlu ve günahkâr olduğumu, böyle dini ve yüksek bir müessesenin başında bulunacak kimsenin yalnız ilmi

²³⁸ Öcal, **Tanıkların Dilinden...**,C. 2, s. 429.

²³⁹ İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılmasında önemli katkıları bulunan Maarif Vekili Tefvik İleri bu görevi vekâleten yapmaktaydı. Atıf Benderlioğlu' nun Maarif Vekili olarak atanması ise 9 Aralık.1959' da idi. Kendisi bu görevi 27.5.1960 tarihine kadar sürdürmüştür.

ehliyetinin kâfi gelmeyeceğini, aynı zamanda zühd ve takva sahibi bir insan olması icap ettiğini bildirdim ve beni mazur görmesini rica ettim. Vekil teklifinde, ben de fikrimde ısrar ettik...²⁴⁰ şeklinde ifade etmiştir.

Adı ve Soyadı	Görev Süresi
Gündüz Akbıyık (vekil)	15.11.1959 - 13.10.1960
Kemal Edip Kürkçüoğlu(Tedvirle Görevli)	13.5.1960 - 29.4.1961
Prof. Dr. Celal Saraç	29.4.1961 - 30.4.1962
Ahmet Davudoğlu	30.4.1962 - 18.5.1965
Doç. Dr. Nihad Çetin	18.5.1965 - 31.4.1967
Doç. Dr. Bekir Kütükoğlu	31.3.1967 - 30.4.1969
Doç. Dr. Salih Tuğ	18.9.1969 - 1.10.1970
M. Zeki Canan	25.12.1970 - 6.11.1972
Ömer Çam	6.11.1972 - 1. 2. 1974
Nuri Ünlü	1. 2. 1974 - 14.3.1978
Dr. Ali Özek:	19.6.1978 - 15.1.1982

Tablo8: Açılıştan Şubat 1982' ye kadar Enstitü Müdürleri²⁴¹

2.4.2.2. Enstitüsü Öğretim Kadrosu

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü açıldığında öğretim kadrosu olarak dönemin önde gelen isimlerinden oluşmaktaydı. Daha sonra kurulacak olan enstitülerin hiçbiri, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü seviyesinde öğretim kadrosuna sahip olamamıştır. Bu hocalar arasında, “Ömer Nasuhi Bilmen, Nihat Sami Banarlı, Sadettin Evrin, Behçet Görkmen, Dr. Şerif Ahmet Hazım el- Avn (Kahire), Ali Üsküdarlı, Gündüz Akbıyık, Halil Can, Zekai Konrapa, Şahap Şimay, Şayeste Erman, Ahmed Davudoğlu, Rahmi Şenses...”²⁴² sayılabilir.

Adı ve Soyadı	Branşı	Görevi
Sabri Akdeniz	İngilizce ve Eğ. Sos.	Öğ. Üyesi
Hasan Aksoy	Türkçe Kompozisyon	Öğ. Üyesi
Hamdi Aktaş	İngilizce	Öğ. Üyesi
Mutlu Altaş	İngilizce	Öğ. Üyesi
A. Turan Arslan	Arap Dili ve Edebiyatı	Öğ. Üyesi
Cahit Baltacı	Paleografi	Öğ. Üyesi
Nurettin Bayburtlugil	Osmanlıca	Öğ. Üyesi
Bayraktar Bayraklı	Pedagojik Formasyon	Öğ. Üyesi
M. Faruk Bayraktar	Pedagojik Formasyon	Öğ. Üyesi Md. Yrd.

²⁴⁰ Başgil, age., s. 207.

²⁴¹ İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, s. 21-24.

²⁴² Age.,s. 20.

M. Zeki Canan	Siyer ve İslam Tarihi	Öğ. Üyesi
Mustafa Çağrııcı	Ahlak	Öğ. Üyesi Md. Baş Yrd.
İsmail Çakan	Hadis	Öğ. Üyesi Md. Yrd.
Ömer Çam	Pedagojik Formasyon	Öğ. Üyesi
Mahmut Çamdibi	Pedagoji Formasyon	Öğ. Üyesi Böl. Şefi
Bedrettin Çetiner	Arap Dili ve Edebiyatı	Öğ. Üyesi Md. Yrd.
Yakup Çiçek	Arap Dili ve Edebiyatı	Asistan
Ali Murat Daryal	Din Psikolojisi- Arapça- Farsça	Öğ. Üyesi
İ. Kâfi Dönmez	Fıkıh	Öğ. Üyesi
Selçuk Eraydın	Tasavvuf Tarihi ve İslami Türk Edb.	Öğ. Üyesi
M. Sabri Erdoğan	Kelam	Öğ. Üyesi
Muhammet Eroğlu	Tefsir	Öğ. Üyesi
Remziye Erşan	Fransızca	Öğ. Üyesi
Mustafa Göl	Kur'an-ı Kerim	Öğ. Üyesi
Sadrettin Gümüş	Arap Dili ve Edebiyatı	Öğ. Üyesi
İrfan Gündüz	Tasavvuf	Öğ. Üyesi Md. Yrd.
Ö. Faruk Harman	Din tarihi	Öğ. Üyesi
Emin Işık	Kur'an-ı Kerim	Öğ. Üyesi
M. Yaşar Kandemir	Hadis	Öğ. Üyesi
İsmail Karaçam	Kur'an-ı Kerim	Öğ. Üyesi
Hayreddin Karaman	Fıkıh, Arap Dili ve Edebiyatı	Öğ. Üyesi
H. Bekir Karlığa	Felsefe Mantık	Öğ. Üyesi
Ziya Kazıcı	İslam Türk Medeniyeti Tarihi	Öğ. Üyesi
Yusuf Kılıç	Fıkıh, Arap Dili ve Edebiyatı	Öğ. Üyesi
Abdülkadir Kocamanoğlu	Arap Dili ve Edebiyatı	Öğ. Üyesi
Hasan Küçük	Felsefe Man. Din. Psikoloji	İ.Ü.Ed.Fak. Sos. Böl.
Raşit Küçük	Hadis, Ahlak	Öğ. Üyesi Böl. Şefi
Serda Kurdoğlu	İnkılap Tarihi	Öğ. Üyesi
Mehmet Maksudoğlu	Siyer İslam Tarihi	Öğ. Üyesi
Mustafa Öz	İslam Mezhepleri Tarihi	Öğ. Üyesi
Nuri Özcan	Mesleki Türk Musikisi	Asistan
Ali Özek	Arap Dili ve Edebiyatı	Öğ. Üyesi
Y. Nuri Öztürk	Tasavvuf Arap Dili	Öğ. Üyesi
Necla Pekolcay	İslami Türk Ve Edebiyatı	Öğ. Üyesi
Sadak Bekir	Arap Dili ve Edebiyatı	Öğ. Üyesi
M. Ali Sarı	Kur'an-ı Kerim	Öğ. Üyesi
Muhittin Serin	Hüsni Hat	Öğ. Üyesi
Mehmet Sofuoğlu	Tefsir	Öğ. Üyesi
Hüsrev Subaşı	İslami Türk Edebiyatı	Asistan
Süreyya Şahin	Dinler Tarihi	Öğ. Üyesi
İmdat Şengül	Din Tarihi - Din Sosyolojisi	Öğ. Üyesi
Mustafa Tahralı	Tasavvuf	Öğ. Üyesi
Necip Taylan	Felsefe Mantık- Din Psikolojisi	Öğ. Üyesi
Bekir Topaloğlu	Kelam İlmi, Arap Dili ve Edebiyatı	Öğ. Üyesi Böl. Şefi
Kemal Turan	Almanca	Öğ. Üyesi
Ali Turgut	Tefsir	Öğ. Üyesi
Nedim Urhan	Hadis ve İslam Ahlakı	Öğ. Üyesi
Mustafa Uzun	İslami Türk Edebiyatı	Öğ. Üyesi Md. Yrd.
Nuri Ünlü	Siyer İslam Tarihi	Öğ. Üyesi
M. Saim Yeprem	Kelam İlmi	Öğ. Üyesi Md. Yrd.
H. Kamil Yılmaz	Tasavvuf	Öğ. Üyesi Md. Yrd.
İsmail Yiğit	Siyer İslam Tarihi	Öğ. Üyesi
Ali Osman Yüksel	Kur'an-ı Kerim	Asistan
Halit Zevalsız	Arap Dili ve Edebiyatı	Asistan

Tablo 9:İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün 1982 Yılı kadrolu Öğretim Elamanları²⁴³

*İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü öğretim üyelerinin lisansüstü öğrenim durumlarına göre dağılımları.*²⁴⁴

- ❖ Doktor: 17 (Muhtelif fakültelerin doktora yönetmelikleri hükümleri çerçevesinde)
- ❖ 3 yıllık asistanlık ve öğretim üyelik tezi: 23 (Yüksek İslam Enstitüleri Yönetmeliğinin 16-24. Maddeleri çerçevesinde)
- ❖ 2 yıl aday ve yeterlilik tezi:6
- ❖ Başarılı sicil ile tayin: 9
- ❖ Asistan: 5
- ❖ Yüksek İslam Enstitüleri Yönetmeliğini' nin 16. Maddesi istisnai hükmüne göre tayin edilen: 4

2.4.2.3.Enstitünün Bazı İmkânları

Enstitünün (1) adet lisan laboratuvarı, Ayrıca mesleki musiki çalışmaları için muhtelif enstrümanlar ve eğitim araçları, arşiv malzemesi bulunmaktadır.Kuru sistem ofset kalıbı yapabilme imkânına sahip Mita DC 162 marka bir fotokopi cihazı ile iki adet teksir makinası mevcuttur.İki blokta toplam 32 derslik, 3 salon, 45 idare ve öğretim üyesi çalışma odası, bir tatbikat camii, bu camiin altında toplam 400 kişilik 2 salon, bir kütüphane ve 10 tane muhtelif maksatla kullanılan oda mevcuttur.Enstitünün idari hizmetlerinde çalışan memur ve diğer hizmetlilerin toplam kadrosu 34, sayıları ise 34' tür. Enstitünün iki hizmet kamyonu vardır.²⁴⁵

2.4.2.4.Enstitüsü'nün Kütüphanesi

Müdürler Komisyonu, 17 Kasım 1959'da Yüksek İslam Enstitüleri hakkında aldığı kararda "*Orta ve muadili okullarımızla Öğretmen Okullarımıza yeter derecede ehliyetli Din Dersleri öğretmeni yetiştirmek, bu arada memleketimizin muhtaç olduğu müspet ve hayati bilgilerle mücehhez din bilgileri yetişmesine zemin hazırlamak...*" şeklinde

²⁴³Age., s. 35-40.

²⁴⁴Age., s. 41.

²⁴⁵Age., s. 112, (İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün imkânları 1982 yılı itibariyledir)

iken; MEB Talim Terbiye Dairesi Başkanlığının 31 Temmuz 1961 tarihinde çıkarılan ilk yönetmeliğine göre Yüksek İslam Enstitüleri “...*Türkiye’de İslam ilimleri alanında araştırmalarda bulunarak, sonuçlarını yurt ve dünya ilim âlemine sunma çalışmaları yapmak*” şeklindedir. Böylece Enstitülere daha geniş çaplı bir görev yüklenmiştir. Böylesine büyük hedefler konulan bir ilmi araştırma müessesesi olan Yüksek İslam Enstitüsü yaklaşık 30.000 ciltlik bir kütüphaneye sahiptir.²⁴⁶ Ayrıca bu kütüphaneye bağışlarda yapılmıştı. Bu bağışlardan biri Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi’nin Ağustos 1966 sayısında, “*Hacı Cemal Öğüt ‘merhum’ tarafından İstanbul Yüksek İslam Enstitü’süne Vakfedilen Büyük Kütüphane*” başlığı ile yayımladığı yazıda:

“...Arda kalan yalnız bir kütüphane... Bu eserlerden faydalananların başında Üstad Necip Fazıl... Alman Profesör Mear ve Dr. Jozef de var. Hepsinin tetkiki bir ömür alabilecek kitapların merhum Hacı Cemal Öğüt tarafından Yüksek İslam Enstitüsü gibi ilim ve irfan yuvasına bırakılması ilme âşıklığın diğer bir delili...

İslamiyet ve İnsanlığa ömrü boyunca, hizmeti şiar edinen merhum Hacı Cemal Öğüt, büyük manevi değeri yanında maddi kıymeti iki yüz bini bulan, tek kelime ile muhteşem kütüphanesini ilim ve irfan yuvası Yüksek İslam Enstitüsüne bırakmakla ilme ve öğretime âşıklığın bir örneğini daha vermiş oluyordu...”²⁴⁷ şeklindedir.

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nün yaklaşık 30.000 ciltlik kütüphanesinin taşıdığı büyük potansiyeli işletebilmek ve ilmi araştırmalarda kullanabilmek için gerekli alt yapıya sahip olmak gerekir. Yüksek İslam Enstitüsü 1972 Yönetmeliği’nde kütüphane için memur kadrosu bulunmasına rağmen Yüksek İslam Enstitüsünün fakülteye dönüştürülünceye kadar bu gerçekleşmemiştir.²⁴⁸

2.4.2.5. Enstitü Dergisi

Enstitü, “*İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Dergisi*” adıyla bir dergi çıkarmıştır. Dergi 1963 yılında yayın hayatına başlamıştır. 1963 ve 1964 yılları arasında iki sayı çıkarmıştır. Daha sonra Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine dönüştürülen Enstitü

²⁴⁶Age.,s. 122.

²⁴⁷Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, C.5, S. 8, Ağustos 1966, s. 216; Ayrıca bkz. **Sabah Gazetesi**, 18.4.1966.

²⁴⁸İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, s. 122.

ile birlikte, dergide Marmara İlahiyat Fakültesi Dergisi adıyla çıkmaya başlamıştır. Sadece iki sayı çıkarmış olsa da Marmara İlahiyat Fakültesi Dergisi'ne zemin oluşturması bakımından önemlidir. 1985' te yayınlanmaya başlayan Marmara İlahiyat Fakültesi Dergisi ise “*İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Dergisi*” ni takip ederek 3. Sayı olarak yayınına devam etmiştir.

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü hocalarından Bekir Topaloğlu, “*İslam Medeniyeti*” adlı dergide yayınladığı, “*Yüksek İslam Enstitülerinin 13. Kuruluş Yılı Münasebetiyle*” adlı makalesinde dergi hakkında: “*İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün kendi dar imkânlarıyla daha doğrusu imkânsızlıkları içinde 2 sayı kadar çıkarabildiği Enstitü Dergisi*”,²⁴⁹ şeklinde bahsetmektedir.

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Dergisi' nin 1963' te yayınlanan 1. Sayısında yayınlanan makaleler arasında:Nihad Sami BANARLI, “*Büyük Nazireler Mevlid ve Mevlid' de Milli Çizgiler*”; N. M. BERKİN, “*Kanunların Kudreti*”; Halid Kemal ELBİR, “*İslam Hukukunda Gabin*”; Abdülkadir KARAHAN, “*İtikad Mezhepleri Üzerine Türkçe Bir Yazma:Tercümanü'l-Ümem*”; İbrahim KUTLUK, “*Nailî-i Kadim: Hayatı ve Eserleri*”; Celal SARAÇ, “*Cabir İbni Hayyan Üzerine*”; M Sabri SÖZERİ, “*Şenfere ve Lamiiyetü'l-Arab*”; bulunmaktadır.

Derginin 1964' te yayınlanan 2. Sayısında ise;Nevzad AYASBEYOĞLU, “*Kur'an'da Akıl*”;Nihad Sami BANARLI, “*Süleymaniye'de Bayram Sabahı*” ; Necmeddin BERKİN, “*Din Duygusu*”; Ömer Nasuhi BİLMEN, “*Ahkâm-ı Şeriyeye ve Ahkâm-ı Fıkhiyye*” ; Ahmed DAVUDOĞLU, “*İman Bir Bütündür*” ;Mahir İZ, “*Müderris*” ; M Zekai KONRAPA, “*Endülüs Mersiyesi ve Nizami Tercümesi-Endülüs Tarihine Kısa bir Bakış*” ;Mehmed SOFUOĞLU, “*Bidatler ve Korunma Yolları*” ; Mustafa Sabri SÖZERİ, “*Dünya Ordularında Din Terbiyesi ve Teşkilatı*” ; Ali Nihad TARLAN, “*Nefî ve Tuhfetul Uşşak Tercümesi*” ... Yukarıdaki makaleler hem Enstitü hocaları hem de dönemin önemli aydınları tarafından kaleme alınmıştır. Makale sahipleri arasında,Nihad Sami Banarlı, Ömer Nasuhi Bilmen, Nevzad Aybesoğlu gibi eğitimcilerin

²⁴⁹ Bekir Topaloğlu, “*Yüksek İslam Enstitülerinin 13. Kuruluş Yılı Münasebetiyle*”, **İslam Medeniyeti**, C. 3, S. 28, Şubat 1973, s. 26.

bulunmaktadır. Ayrıca aşağıda naklettiğimiz diğer iki makale ise, Enstitü öğrencileri tarafından ortaklaşa oluşturulan makalelerdir. Muhammed EROĞLU, Salim KILAÇ, Ali TANRIVERDİ, Nedim KILIÇKIRAN, Süleyman AŞIKKAYA, Rıza TOSUN, Şerafettin KESKİN, Mustafa ÖZCIRIK, ” *Kur'an-ı Kerimde İnsan*”;

Salahattin PARLATIR, Cevat AKŞİT, Seyfettin FİDAN, Hasan BALIM, M Ali AKTAŞ, İsmail KARAÇAM, Aydın TARI, Mehmet KÜÇÜK, “*Kur' an-ı Kerimde Temizlik*”.²⁵⁰

Derginin önemli şahsiyetlerle Enstitü öğrencilerini aynı çatı altında buluşturması da öğrenciler açısından çok değerli bir deneyim olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

2.4.5.6.İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Vakfı:

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü hocaları ve mezunları tarafından “*İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Vakfı*” adıyla kurulan bir vakıftır. Bu vakfin kuruluş senesinde:

- ❖ *Vakfin adı:* İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Vakfı
- ❖ *Vakfin merkezi:* Üsküdar Din Görevlileri Merkezi, Üsküdar.
- ❖ *Gaye ve kapsamı:* Genel olarak vakfin gayesi tamamen millidir. Belli milli menfaatlere katkıda bulunmak ve devlet hizmetlerinin belli bir bölümüne yardımcı olmaktır. Şöyle ki:

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün bina ve tesislerini korumak, geliştirmek, genişletmek ve öğretim üyelerine lojmanlar inşa etmek.İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde okuyan yoksul öğrencilere maddi – manevi yardımda bulunmak. İhtisas yapan Yüksek İslam Enstitüsü mezunlarına maddi yardımda bulunmaktır. Vakıf Yüksek İslam Enstitüsü öğrencilerinin bilgi ve görgülerini artırmak maksadı ile ilmi kurslar açar, konferanslar, geziler düzenler ve çeşitli yayınlarda bulunur.Böylece milli bir müessese olan İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne yardımda bulunmak isteyen hayırsever vatandaşların yardımlarının doğrudan Enstitüye aktarılmasına, imkân sağlayarak bu milli müesseseyi bir takım cemiyetlerin istismarından kurtarmak.

²⁵⁰Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, “Arşiv”,e-dergi.marmara.edu.tr/maruifd(Erişim Tarihi: 22.09.2017)

*Ayrıca, Vakfın kuruluş senedinde Vakfın Genel Kurulu: Şu kimselerden meydana gelir:İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü öğretim üyeleri bugüne kadar emekliye ayrılmış olanları da dâhildir, İki tane Yüksek İslam Enstitüsü öğrenci temsilcisi, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünden mezun olduğunu ispat ederek Vakıf Genel Kuruluna katılmak istediğini bir dilekçe ile Yönetim Kuruluna başvuranlardan Yönetim Kurulu kararı ile kabul edilenler. Yedi kişiden meydana gelen Yönetim Kurulu, kendi arasında bir başkan, bir başkan vekili ve bir genel sekreter, bir muhasip, bir veznedar seçerek çalışır.*²⁵¹

İlk Yönetim Kurulu: Vakfın ilk Yönetim Kurulu iki senelik bir müddet için aşağıda gösterilen şahıslar tarafından teşekkül etmiştir: Ömer Çam (İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Müdürü); Bekir Topaloğlu (İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyesi); Mehmet Ali Sarı (İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyesi); Selçuk Eraydın (İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyesi); Nedim Urhan (İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyesi); İsmail Karaçam (İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyesi); Zekeriya Beyaz (İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü mezunu, Vakfın müessisi)²⁵²

Vakıf yaptığı önemli hizmetlerden biri de Enstitüye “*Tatbikat Camii*” ni kazandırmasıdır. Bu camii halen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından kullanılmaktadır.

2.4.2.Konya Yüksek İslam Enstitüsü

2.4.2.1.Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nün Açılması Girişimleri

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü 1959-1960 öğretim yılında eğitime başlamıştı. 27 Mayıs 1960'da yaşanan askeri müdahaleyle Demokrat Parti Hükümeti yönetimden indirilip Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koydu. Böylece Cumhuriyet tarihinde çok partili dönem olarak adlandırılan dönemde kesintiye uğramış oldu. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsübu dönemde kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Bu konuda Mustafa Öcal'ın editörlüğünü yaptığı “*CumhuriyetDönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat*

²⁵¹İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, s. 131.

²⁵²Age.,s. 133.

”adlıeserde1960 askeri müdahalesinden sonra bazı kişi veya kesimler İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nü kapattırmak için harekete geçmelerini o dönemde öğrenci olan Hayrettin Karaman şöyle anlatıyor: ”*Cemal Gürsel Paşa ’ya hakkımızda neler söylenmiş ise Enstitümüze gelmeye ve orada bir konuşma yaparak ‘kapattım’ demeye kara vermiş. Geleceği günü haber alan Enstitü dostları hemen harekete geçtiler, Gürsel Paşanın okul arkadaşı Vehbi Bilimer ile bazı önemli adamlar Enstitüye geldiler, Gürsel Paşa ile odaya girip konuştular, bizde Mukayeseli Dinler Tarihi hocası olan emekli Tümgeneral Sadettin Evrim Paşa, tanınmış hocalardan Nihat Sami Banarlı’ da orada idiler. Bize sonradan anlatıldığına göre hocalar Gürsel Paşa ’nın şüphesini gidermiş...*”²⁵³

Aynieserin 3. cildinde ise Cemal Gürsel’in öğretim üyeleriyle yaptığı toplantıda: ”*Ankara’da bir İlahiyat Fakültesivarken İstanbul’ daki Yüksek İslam Enstitüsü’nün lüzumsuzluğunu*” belirtmiştir. Bu iddia üzerine orada hazır bulunan Nihat Sami Banarlı yada Edip Kürkçüoğlu “bu ikimüessesenin ikisinde vatanımız için faydalı olduğunu, birinin mevcudiyetinin diğerine mani olmadığını gayet güzel ve belliğ bir şekilde izah etmişler... Cemal Gürsel Paşa’da bu izahattan çok memnun olmuşteşekkürederek” *kendisini böyle bir hataya düşmekten kurtardıklarını*” ifade etmiştir.²⁵⁴

İşte böyle bir dönemde ülke de ikinci Enstitü nü açılması gündeme geldi. Esasında Konya Yüksek İslam Enstitüsü’nü açılışına 10 Haziran 1959 yılında çıkarılmış olan kanunla onay verilmişti.

Konya’da halk tarafından hazırlıklar başlamıştı. Bu konuda Konya Milletvekili İrfan Baran 26. 12. 1961 tarihinde Meclis Başkanlığı’na verdiği soru önergesinde, “Konya’da bir Yüksek İslâm Enstitüsü açılmasının kararlaştırılmış olup olmadığı; kararlaştırılmış ise öğrenime ne zaman başlanabileceği hususlarının Sayın Millî Eğitim Bakanı tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasına delâletlerinizi rica ederim, saygılarımla...”²⁵⁵

Millî Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu'nun sözlü cevabında:

²⁵³ Öcal, **Tanıklarm Dilinden ...**, C. 2, s. 671.

²⁵⁴ Age., C. 3, s. 84.

²⁵⁵ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem: 1, (Otuz altıncı Birleşim), C. 2, 22 Ocak 1962.

“...7344 Sayılı Kanun gereğince 3 Yüksek İslâm Enstitüsü açılmak üzere 20 şer öğretmen, 4 er asistan, 4 er memur kadrosu alınmış, bunlardan biri İstanbul’da önce İmam -Hatip Okulu binasında bilahare Fındıklı’da Namık Kemal İlkokulunda 19. 11. 1959 tarihinde faaliyete başlamış ve diğer ikisinin kadroları (L) cetvelinde bırakılmıştır. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünün halen yatılı ve gündüzlü olmak üzere 221 öğrencisi vardır. Enstitü 1962 - 1963 öğretim yılı sonunda ilk mezunlarını verecektir. Bahis konusu kanun yürürlüğe girdikten sonra Konya’da bir müteşebbis heyet mahallen halktan toplanan teberularla 5 katlı bir bina yaptırmış, eksiklerinin tamamlanması için Millî Birlik İdaresinden de 300 bin liralık bir yardım sağlanmıştı. Ancak Konya’da yüksek seviyede din öğretimi yapacak bir öğrenim kurumunun muhtaç olduğu öğretim kadrosunu temin etmek güçlüğü karşısında bugüne kadar açılmamıştır. Yüksek İslam Enstitüsünün Konya’da açılabilmesi için yeterli bir öğretim kadrosunun teminine çalışılmaktadır. Bunu sağladığımız takdirde açmaktan ancak memnuniyet duyacağız. Hürmetlerimle.”
şeklindedir.²⁵⁶

Milli Eğitim Bakanı İncesulu’nun cevabına karşılık söz hakkı alan Konya Milletvekili İrfan Baran:

“Muhterem arkadaşlarım, Sayın Bakanın ifade eyledikleri gibi, hamiyetli Konya halkı aralarında topladıkları paralar ile 5 katlı, modern, arsasıyla beraber iki milyon lira civarında bir paraya mal olan bir binayı-bu iş için hazırlamışlardır. Ancak Konya İslam Enstitüsünün açılacağına dair verdikleri haberi geçen yıl da endişeli günler geçirmiş olan Konya halkına verilmiş bir müjde olarak kabul ve kendilerine teşekkür ediyorum. Yalnız öğretim kadrosu bulamadıkları için açılmayacağına dair beyanlarına çok üzuldüm. Türk Milleti İslam dinine büyük elemanlar yetiştirmiş bir millettir. Bugün bir tek İslâm enstitüsüne kâfi eleman bulamayacak hale gelmiş olması, hakikaten üzücü, elem verici bir hâdisedir. Böyle bir kadronun henüz mevcut olmadığı beyan edildiğine göre bundan sonra da temin edilmesi mantıklı olamaz. Bu bakımdan Sayın Bakanlıktan ricamız, memleket dışındaki İslam ülkelerinden, Hindistan’dan, Pakistan’dan... Bu işe ehil ve kifayetli elemanları bularak bu enstitünün faaliyete geçmesinin teminidir...”²⁵⁷

²⁵⁶ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, s. 112.

²⁵⁷ **Agd.**,s. 112-113.

19. 2. 1962 Pazartesi tarihli Meclis oturumunda CKM Partisi Meclis Grubu adına Konya Milletvekili Kadircan Kafli ise söz alarak,

“...Konya'da halk tarafından büyük fedakârlıklarla inşa ettirilen İslam Enstitüsünü bile açmaktan âciz bulunuyoruz. Millî Eğitim Bakanı bu husustaki soruya «öğretim üyesi bulamıyoruz, bulunca açacağız» dedi. Ne zaman? O soruyu açan arkadaşımız (Memleketimizde öğretim üyesi yoksa İslam memleketlerinden getirtelim) dediği zaman Millî Eğitim Bakanının gülümsediğini üzülenek gördük. Fizik için felsefe için Avrupa'dan profesör getirmeyi tabii görüyoruz da daha az mühim olmayan dinî öğretim için İslâm memleketlerinden mütehasşis getirmek teklifini peşinen yersiz ve gülünç bulabiliyoruz. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü de bir ilkokul binasının çatı çatına sığınmış durumdadır. Birçok hocaları eksiktir. Anlaşıyor ki Millî Eğitim Bakanlığı memleketimizdeki dinî eğitim ve öğretim için yetersizdir. Bu hususta Millî Eğitim Bakanlığı Diyanet işleri Başkanlığı ile sıkı iş birliği yaparak ihtiyaca cevap verecek ciddî tedbirler almalıdır. Aksi takdirde Devletin üzerine aldığı vazifelerin icapları yerine getirilmemiş ve iş ciddî tutulmamış olur.”²⁵⁸

2.4.2.2. Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nün Açılışı

Konya Yüksek İslam Enstitüsü gerek halkın büyük gayretleri gerekse Konya milletvekillerinin mücadelesi sonucunda Şevket Raşit Hatipoğlu'nun Bakanlığı zamanında 7 Ağustos 1962 tarihli Bakanlık mucibiyle açılmıştır. Türkiye'nin yüksek din eğitimi alanında üçüncü, Yüksek İslam Enstitüleri arasında ise ikincisi olan Konya Yüksek İslam Enstitüsü 25 Kasım 1962 tarihinde yoğun bir halk topluluğu ve davetlilerin huzurunda törenle eğitime açılmıştır. Enstitü, Konya şehir merkezindeki Alaaddin Tepesinin az ilerisinde, Ankara yolu üzerinde, İmam Hatip Okulu'na bitişik olarak, aynı büyük bahçe içinde inşa edilmiş, dört katlı büyük bir binada eğitime başladı. Açılış töreninde yapılan konuşmalar:

Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nün Açılış Merasiminde, Enstitü Müdürü Veli Ertan'ın Açılış Konuşması:

²⁵⁸ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**,(Ellinci Birleşim) 19 Şubat 1962 Pazartesi, s. 612- 613.

Muhterem misafirlerimiz,

Büyük mütefekkir ve mutasavvıf Hazret-i Mevlana' nın diyarında ve Anadolu Selçuk Devletinin başşehri Tarih ve kültür merkezi Konya'da Sayın Konyalıların himmet ve gayretleriyle meydana getirilen ve iki milyon liraya mal olan bu muazzam binada biraz sonra Yüksek İslam Enstitüsü tedrisata başlayacaktır. Aziz milletimizin manevi sahasının inkişafını sağlayacak olan bu kudsî müessesede, müsbet ilimlerle mücehhez bugünün ve yarının münevver din adamlarını yetiştirecektir...

Sayın Konyalılar,

Allah'ın yardımıyla azim ve sebatla vücuda getirdiğiniz bu büyük müessesede halde ve istikbalde okuyacak olanların dillerinde adlarınız şükranla yâd edilecektir. Bu mukaddes din ve irfan ocağının büyük ve aziz milletimiz hakkında hayırlı ve uğurlu olmasını Cenab-ı Haktan temenni eder hepinizi hürmetle selamlarım.²⁵⁹

İmam Hatip Okulu, Yüksek İslam Enstitüsü Talebe Yurtları Tesis ve Yaşatma Cemiyeti İdare Heyeti Başkanı Fevzi Özçimi'nin Konuşması:

Muhterem Büyüklerim, kıymetli misafirlerimiz, Aziz Konyalılar.

Bu müessese, bütün tarihi boyunca, manevi değerler konusunda, hamiyet ve gayretin daima en güzel ve en asil örneğini vermiş olan Müslüman - Türk'ün kendi eseridir. Üzerinde, asil Milletim için kendi, öz damgasını taşıyan bu muhteşem bina, halka inanan, ona güvenen ve ancak, onunla bir ve beraber olmanın bizi neticeye götürebileceğini kabul edenler için, bir sevinç ve ümit kaynağı olduğu gibi; Halkı inkâr eden, onun mevcudiyet ve hissiyatına sırt çevirenler için de daima bir korku ve bir ürperti kaynağıdır.

İşte bugün, açılışını, bahtiyarlıklarımızın en büyüğü olarak kabul ettiğimiz bu mübarek müessese ve onun yetiştireceği: 20'nci asrın görüş ve icaplarından haberdar, müsbet ilimle mücehhez, mevcudiyetinin her zerresi dini ve milli hislerle dolu, genç, idealist kardeşlerimizdir ki, bizleri verdiğimiz misaldeki imkânlarla kavuşturmuş olacaktır.

İşte bugün açtığımız ve bundan sonra da, daha birçoğunun açılmalarını yürekten temenni ettiğimiz bu nevi müesseselerimizdir ki, muhtaç olduğumuz hamle ve kalkınmayı yapacak rehberleri yetiştirecektir...²⁶⁰

²⁵⁹İslam Dergisi, 6. C. S. 62 / Kasım 1962, s. 43.

²⁶⁰İslam Dergisi s. 44.

Konya Valisi Rebi Karatekin:“*Münevver, bilgili din adamlarına olan şiddetli ihtiyacımızı belirtmiş, böyle bir müesseseye sahip olduklarından dolayı Konyalıları tebrik etmiştir.*”Son konuşmayı yapan Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşar Muavini Mehmed Arslantürk ise, Bakanlar Kurulu toplantısı sebebiyle merasime katılamayan Milli Eğitim Bakanı, Prof. Dr. Şevket Raşit Hatiboğlu²⁶¹’nin selamını Konyalılara iletmış ve kurdeleyi keserek Enstitüyü açmıştır. Konuşmalardan sonra, Edebiyat Öğretmeni Kemal Or ve Türkan Sarıçiftçi’nin idaresinde, Enstitü ve Kız Öğretmen Okulu Korosu tarafından Öğretmen Okulları Marşı söylenerek merasime son verilmiştir.

Enstitü açılış törenine katılanlar arasında, II. Ordu Kurmay Başkanı ile Konya Vilayet ileri gelenleri katılmışlardır. Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Kayseri, Maraş ve Sakarya gibi civar vilayetlerden katılanlar arasında, Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem, M. Eğ. B. Müsteşar Muavini Mehmed Arslantürk, Din Eğitimi Dairesi Müdürü Kemal Edip Kürkçüoğlu, Erkek Teknik Öğretim Umum Md. Nihat Saydam, Kız Teknik Öğ. Umum Md. Zerrin Tüzün, Tabii Senatörlerden Ahmed Yıldız, Kamil Karavelioğlu, Kayseri Senatörü Hüsnü Dikeçligil, İzmir Senatörü Ömer Lütfi Bozcalı ile Konya Senatörleri Sedat Çumralı, Mustafa Dinekli, Muammer Obuz, Ahmed Onar, Konya Millet Vekillerinden Said Yücesoy, İhsan Kabadayı, Rüştü Özal, Samet Kuzucu, Faruk Sükan bulunmakta idiler.²⁶²

²⁶¹ Öcal, **Tanıkların Dilinden**..., C. 2, s. 493, 1962-1963 tarihleri arasında yaklaşık bir yıl Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu, Konya’dan, Yüksek İslam Enstitüsünü açtırmak veya bazı illerde İmam Hatip Okulu açtırmak üzere kendisiyle görüşme yapmak üzere gelen heyete: “*Ben bu okulları açacağım ama ağzınızı sıkı tutacaksınız. Buradan çıkarken veya memleketinize dönünce benim bu okulların açılışına onay verdiğime dair sevinç gösterisi yapmayacaksınız. Gidin, sessiz sedasız okulunuzu açın. Ben hemen müdür ve öğretmen ataması yapacağım. Okullar açılıp fiilen öğretime başlayıncaya kadar Başbakan (İnönü)bile bunu bilmeyecek duymayacak. Şayet duyarsa okulların açılışına mani olur...*” diyor.

...Konya Yüksek İslam Enstitüsü’nün açılışına gelmesi için yapılan davete Bakan Hatipoğlu; “*Törene gelmesinin uygun olmayacağını, basın ve bu mektepler hakkında olumsuz düşünenlerin dikkatlerini çekeceğini*” hatırlatarak ;”*Öğrencilerin kitaplarıyla, dersleriyle yoğun bir şekilde meşgul olması gerektiğini, kendilerini iyi yetiştirerek geleceğe hazırlamalarını*” tavsiye etmiştir.

²⁶² M. Şevki Özmen, “*Konya Sevinçli, Tarihi Günlerinden Birini Daha Yaşadı*”, **Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi**, C. 2, S. 1 - 2,, Ocak - Şubat 1963, s. 58-59.

Konya Yüksek İslam Enstitüsü' nün açılışı halk tarafından büyük ilgi görmüş ve açılışa yaklaşık 15-20 bin kişinin katıldığı söylenmektedir.²⁶³

2.4.2.3. Enstitü Öğretim Kadrosu

Yüksek İslam Enstitülerinin öğretim üyesi konusu her dönemde sorunlu olmuştur. Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılma aşamasında öğretim üyeleri konusu gündeme gelmiş ve Milli Eğitim Bakanı kendisine yöneltilen soruya: “Konya’da yüksek seviyede din öğretimi yapacak bir öğrenim kurumunun muhtaç olduğu öğretim kadrosunu temin etmek güçlüğü karşısında bugüne kadar açılmamıştır. Yüksek İslam Enstitüsünün Konya’da açılabilmesi için yeterli bir öğretim kadrosunun teminine çalışılmaktadır. Bunu sağladığımız takdirde açmaktan ancak memnuniyet duyacağız.” Şeklinde cevap vermiştir. Ancak Konya Yüksek İslam Enstitüsü ilk açıldığı yıllardan itibaren Enstitü Müdürü Veli Ertan’ın gayretli çalışmaları, Bakanlık Din Eğitimi Daire Müdürü Kemal Edip Kürkçüoğlu’nun da desteğiyle Enstitü müdürünün çabaları yanında Enstitü’nün ilk talebe temsilcilerini Ankara İlahiyat Fakültesine göndererek oradan öğretim üyelerini davet etmesi sonucu hemen hemen bütün temel derslere akademik kariyer sahibi öğretim üyeleri Enstitü’nün açılışının ikinci yılından itibaren gelmişlerdir. Böylece Enstitünün öğretim üyelerinin akademik seviyesi oldukça yükselmiştir.²⁶⁴

Adı ve Soyadı	Branşları	Görev
Veli Ertan	Muasırlar İslam Ülkeleri Tarih-Coğrafya ve Arapça	Müdür
Necati Çerçioğlu	Ahlak	Md. Baş Yard.
Ahmet Hamdi Savlu	Dini Pedagoji	Md. Yard.
Hüseyin Küçükcalay	Arap Dili ve Edebiyatı	Md. Yard.
Prof. Dr. M. Tayyip Okiç	Hadis ve Tefsir	Öğ. Üyesi
Prof. Dr. Mehmet Taplamacıoğlu	Mukayeseli Dinler Tarihi	Öğ. Üyesi
Prof. Dr. Hüseyin Gazi Yurdaydın	Medeniyet Tarihi	Öğ. Üyesi
Doç. Dr. Cavit Sunar	İslam Felsefesi	Öğ. Üyesi
Doç. Dr. Necati Öner	Mantık	Öğ. Üyesi
Doç. Dr. Yaşar Kutluay	Mezhepler Tarihi	Öğ. Üyesi
Doç. Dr. Haluk Karamağralı	Sanat Tarihi	Öğ. Üyesi

²⁶³ M. Şevki Özmen, “Konya Yüksek İslam Enstitüsü’nün İkinci Ders Yılı Parlak Bir Törenle Kutlandı”, **Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi**, C.3, S. 1, Ocak 1964

²⁶⁴ Ayhan, **Türkiye’de Din Eğitimi**, s. 242 (57 nolu dipnot)

Dr. Ali Arslan Aydın	Kelam ve İlm-i Tevhid	Öğ. Üyesi
M. Hulusi Özkul	Ahlak ve İrşad	Öğ. Üyesi
Celalettin Emrem	Edebiyat	Öğ. Üyesi
Osman Sabit Eymirlioğlu	Fransızca	Öğ. Üyesi
Arif Etik	Fars Dili ve Edebiyatı	Öğ. Üyesi
Memiş Akdoğan	Almanca	Öğ. Üyesi
Arif Bek	Kur'an- ı Kerim, Arapça, Vücut, Belagat	Öğ. Üyesi
Av. Tevfik Çiper	İslam Hukuku	Öğ. Üyesi
Av. Hulusi Bolay	İslam Tarihi	Öğ. Üyesi
Faik Türkmen	Dini Psikoloji	Öğ. Üyesi
Ekrem Üçyiğit	İnkılap Tarihi	Öğ. Üyesi
Eşref Yazgan	Dini Musiki	Öğ. Üyesi

Tablo 10: Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nün İlk Yıllardaki Öğretim Kadrosu²⁶⁵

Enstitünün 1965- 1966 ders yılında Ali Osman Koçkuzu, Abdullah Aydemir ve Avni İlhan²⁶⁶ asistan olarak akademik kadroda yer almıştır. Konya Yüksek İslam Enstitüsü dört yıl içinde nitelik ve nicelik bakımından akademik kadrosunu tamamlamıştır.²⁶⁷

2.4.2.4. Enstitüye Öğrenci Kabulü

Konya yüksek İslam Enstitüsünün eğitime başladığı 1962- 1963 öğretim yılında Enstitüye 200 talebe kaydedilmiştir. Enstitüye giriş; imtihanla olmuştur. Yazılı ve sözlü olarak iki imtihan yapılmıştır. Yazılı imtihanlar, Tefsir, Arapça ve kompozisyon olarak oluşmaktadır. Yazılı imtihanlar, İmam Hatip Okullarının bulunduğu şehirlerde yapılmıştır. Sözlü imtihanlar ise Arapça, Hadis ve Kur'an-ı Kerim'den İstanbul İslam Enstitüsü'nde yapılmıştır. Sözlü imtihanlar bir hafta devam etmiş ve başarı yüzde doksan beşin üzerinde olmuştur. Müracaat edenlerin toplamı her iki Yüksek İslam Enstitüsüne tahsis edilen kontenjanı çok az geçtiği halde bazı öğrenciler imtihanda elenmiştir.²⁶⁸

²⁶⁵ Bu Tablo Halis Ayhan, **Türkiye'de Din Eğitimi**, s. 242; Konya Yüksek İslam Enstitüsü 1969-1970 yıllığı, **Ümit**, Konya 1970.

²⁶⁶ Asistan olarak alınan Ali Osman Koçkuzu (Hadis), Abdullah Aydemir (Tefsir) ve Avni İlhan (Mezhepler tarihi) alanlarında tezlerini vermişlerdir. Bk. Konya Yüksek İslam Enstitüsü 1969-1970 yıllığı, s. 27.

²⁶⁷ Ayhan, age., s. 242.

²⁶⁸ M. Ali Uz , “Konya Yüksek İslam Enstitüsü 15 Kasım'da Tedrisata Başlıyor “, **İslam'ın İlk Emri Oku Dergisi**, C. 2, S. 20, Kasım 1962, s. 28.

2.4.2.5.Enstitü Binası

Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nün eğitime başladığı bina 1958 yılında “*İlahiyat Tedrisatına Yardım ve Yaşatma Cemiyeti*” mensuplarından Hacı Veiszade Mustafa Kurucu' nun maddi ve manevi öncülüğü ile kurulan idare heyetinin denetiminde yapılmıştır.Yaklaşık olarak 2 milyon liraya mal olan binanın yapımına devlet, 150 bin lira nakit para ile 402 m³ kereste yardımında bulunmuş geri kalan para Konyalıların yardımları ile sağlanmıştır.Bina 1961 yılında tamamlanmış, bir müddet İmam Hatip Okulu öğrenci yurdu olarak kullanılmış, sonra Konya İmam Hatip Okulu ve Yüksek İslam Enstitüsü Talebe Yurtları Tesis ve Yaşatma Cemiyeti Merkez İdare Kurulu'nun 1962 Mayısında yapmış olduğu toplantıda Milli Eğitim Bakanlığı'nın Konya'da Yüksek İslam Enstitüsü açmaya karar verdiği haberinin sevinç ve heyecanı içinde binanın intifa hakkı Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir.

Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanı Sayın Raşit Hatipoğlu'nun ve Din Eğitimi Dairesi Müdürü Sayın Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun yardımlarıyla bu binada ikinci Yüksek İslam Enstitüsünün açılması umum müdürler komisyonunca karar altına alınmıştır.

Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nün daha sonra yapılan binası hakkında bilgiyi ise Albüm Heyeti Başkanı Fuat Adıgüzel'in *Yüksek İslam Enstitüleri Talebe Yurtları Tesis ve Yaşatma Cemiyeti* Başkanı Mehmet Ali Küçüksakallı ile yaptığı röportajdan elde etmekteyiz. Söz konusu röportajda Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nün yapılmakta olan yeni binasının istimlak sahası ne kardır? ; Ne kadara al olacaktır? Şeklindeki sorulara Başkan:

- *İnşaat alanının 26000 m² olup 15 milyon Liraya mal olacak. Külliye'nin planında neler yer almaktadır?Sorusuna ise,*

- *Planda şunlar yer almaktadır: 1400 m² oturtulan dersane bloku, 1600 m² oturtulan yurt binası, 470 m² oturtulan cami, 100 m² oturtulan kütüphane, konferans salonu ve matbaa, ayrıca öğretmenlere ait lojmanlar ve revirden ibarettir.”²⁶⁹*
şeklinde cevap vermiştir.

²⁶⁹Ümit, “Konya Yüksek İslam Enstitüsü - 1968- 1969”, Konya, s. 81.

Konya Yüksek İslam Enstitüsü, okul binası yönünden iyi imkânlarla sahipti. Daha önce açılmış olmasına rağmen, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü ne yazık ki bu imkânlarla sahip değildi. Bu konuda, *İslam'ın İlk Emri Oku* adlı dergide yayımlanan “*Konya Yüksek İslam Enstitüsü Tedrisata Başlıyor*” başlıklı yazıda, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün dört seneden beri tedrisatta bulunmasına rağmen, hala şanına layık bir binaya sahip olmaması ve bina yetersizliğinden dolayı okula yüz kişilik kontenjan ayrılmasına rağmen, ancak elli kişinin alınabildiği ve bu yüzdende altmış yetmiş kadar öğrenci açıkta kalmış olması eleştirilmektedir.²⁷⁰

2.4.2.6. Enstitü Kütüphanesi

Konya Yüksek İslam Enstitüsü kütüphanesi 1962 yılında kurulmasına rağmen hizmete girişi 1963 senesinde olmuştur. Kütüphane, Arapça, Osmanlıca, Farsça, İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerinde toplam 10590 eserden oluşmakta. Kütüphanede bulunan kitapların % 80' i hayırseverlerin bağışları sayesinde elde edilmiş ve bu münasebetle kitap sahipleri için birer köşe ihdas edilmiştir. Kendisine köşe ihdas edilenler arasında Enstitü Müdürü Veli Ertan, eski Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem, Müderris Hacı Emin Efendi, Hacı Ahmet Ünsal, Hacı Ahmet Ünsal, Hâkim İsmail Faiz efendi, Celal İmer, Şeri' ye Vekili Vehbi Hoca ve oğlu Asım Çelik, Müdür Baş Yardımcısı Ahmet Hamdi Savlu, bulunmaktadır.

Kütüphanede bulunan eserlerin 2985' i Arapça, 2895' i Osmanlıca, 210' u Farsça ve 4500' ü Türkçe ve Yabancı dillere aittir. Ayrıca kütüphanede yerli ve yabancı birçok dergi ve mecmuada bulunmaktadır. Kütüphaneye Müdür Veli Ertan, 1000 kitap bağışlamıştır. Ayrıca kütüphaneye kitap alınmak üzere para yardımı da yapılmıştır. Bunlar arasında, Konya Milletvekili S. Faruk Önder ömrü boyunca Enstitü Kütüphanesine her yıl 1500 Lira vermeyi vaat etmiş, ayrıca Çumra'dan tüccar S. Hüseyin Camızcı'da 500 Lira yardımda bulunmuş ve ömrü boyunca her yıl bu parayı kütüphaneye vermeyi de vaat etmiştir.²⁷¹

²⁷⁰ M. Ali Uz, “*Konya Yüksek İslam Enstitüsü Tedrisata Başlıyor*”, *İslamın İlk Emri Oku Dergisi*, C. 2, S. 20, Kasım 1962, s. 14- 15.

²⁷¹ Ümit, s. 86.

2.4.2.7. Enstitü Dergisi

Konya Yüksek İslam Enstitüsü öğrencileri tarafından hazırlanan albüm ve yıllıklar vardır. Daha sonra ise Ümit adında albüm çıkarmaya başlamışlardır. Bu albüm ya da yıllıklar son sınıf öğrenciler tarafından, hoca - talebe olarak geçirilen senelerin güzel bir hatırası olarak kalması ve ileriki yıllarda unutulmaması amacıyla çıkarılıyordu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri her ders yılı sonunda bir son sınıf albümü çıkarmayı gelenek haline getirmişti. Konya Yüksek İslam Enstitüsü de mezun vermeye başladığı ilk seneden beri bu âdete uymaktadır.²⁷² Daha sonra bu albüm “Ümit” adıyla çıkarılmaya başlandı. Albümün sunuş yazısında Heyet adına Kadir Keskin: “*Hatıralar, duyan, düşünen insanların her şeyidir. Birromancımız ‘Hatıralar insanların koltuk değnekleridir’ der. Hayatta hepimize destek olacak olan koltuk değneklerimizi (anılarımızı) alıp hep beraber kutsal yuvamızdan ayrılırken elinize tutuşturduğumuz ‘Ümit’in sizleri ne kadar tatmin edeceğini bilemiyoruz...’*”²⁷³ şeklinde açıklamaktadır.

Mezunlarına okul yıllarını hatırlatmak amacıyla hazırlanan bu koltuk değneklerinde, okul müdürünün mezun olan öğrencilerine hitaben yazdığı duygu dolu bir yazı ile başlıyor; Okul idarecileri, öğretim kadrosu, okul çalışanları ve mezun öğrencilerinin fotoğrafları ve bunlar hakkında bazı bilgilerde bulunmakta. Ayrıca Enstitü hakkında bilgi ya da şiirler, dini konularda bazı kaleme alınan bazı yazılar vs. yer almaktadır.

2.4.2.8. Konya Yüksek İslam Enstitüsü Yönetiminin Devlet Kademesi İle İlişkileri

Konya Yüksek İslam Enstitüsü yöneticileri devlet yöneticileri ile ilişkilerine önem vermişlerdir. Bunlardan birisi ise Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın Konya ziyareti sırasında Konya Yüksek İslam Enstitüsü’ nü de ziyaret etmesi önemli bir göstergedir. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, 8 Mart 1967’ de Konya Yüksek İslam Enstitüsü’ nü ziyaret etmiş ve şeref defterine: “*Konya Yüksek İslam Enstitüsünü gördüm. Geleceğin kıymetli ve kültürlü din adamları bize büyük ümit vermektedir. Hepsine*

²⁷² Muhammed Okiç, “Aziz Talebem Hatırat” , Konya Yüksek İslam Enstitüsü 1967- 1968 yılı **Mezunları**, Konya Yüksek İslam Enstitüsü (hızl.), 1968, s. 11.

²⁷³ Ümit, s. 2.

başarılar dilerim.” Yazdıktan sonra şeref defterini imzalamıştır. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın Konya Yüksek İslam Enstitüsü’nü ziyaretinde, Konya Yüksek İslam Enstitüsü öğrencileri, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a Türk Bayrağına sarılı bir Kur’an-ı Kerim hediye etmişlerdir. Milliyet gazetesi bu ziyareti sayfalarına taşıırken Sunay’ın öğrencilere: “*Aydın din adamlarına güveniyoruz*” dediği üzerinde durmuştur.²⁷⁴

2.4.3.Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü ve Konya Yüksek İslam Enstitüsü’nden sonra üçüncü olarak Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü 16Aralık 1965 tarihinde açılmıştır.

2.4.3.1. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü Açılması için Yapılan Çalışmalar

Prof. Dr. Şevket Hatipoğlu Milli Eğitim Bakanı iken 1963 yılında Kayserili bir heyet tarafından kendisi ziyaret edilerek Yüksek İslam Enstitüsü açılması konusunu görüşürler. Uzun görüşmeden sonra, “*Biz mali yardım yapamayız, fakat eğer kendiniz yapabilirsiniz siz başlayın ve yapın,*” der. Bu haber bir müjde olarak kabul edilir ve Kayseri’de Yüksek İslam Enstitü yapım hazırlıkları başlar...²⁷⁵ Bu haber 11 Ekim 1963 tarihli İrşat Gazetesinde,

“Yüksek İslam Enstitüsü’nün Temel Atma Tarihi Açıklandı” başlığı ile okuyucularına duyurulur. Aynı yazıda:” İmam – Hatip ve İlahiyat tedrisatına yardım derneğinden öğrendiğimize göre şehrimizde açılacak olan Türkiye’nin üçüncü Yüksek İslam Enstitüsünün temel atma tarihi kati olarak tespit edilmiştir:13 Ekim Pazar günü saat 11 de yapılacağı belirtilen temel atma merasimi için Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu ve Maarif Vekili İbrahim Öktem ve şehrimiz Senatör ve Milletvekilleri davet edilmişler ve kendilerinden merasimde bulunacaklarına dair müsbet cevaplar alınmıştır. Ayrıca bu tarihi merasimde bulunmaları için civar kaza ve vilayetlere, İmam – Hatip Okulu bulunan şehirlere ve memleketin muhtelif yerlerinde bulunan Kayserili hemşerilerimize davetiyeler gönderilmiştir.Türkiye’nin üçüncü Yüksek İslam Enstitüsü temel atma gününün Kayserililer için mesut bir hadise olacağı ifade edilmekte ve bu

²⁷⁴ Milliyet Gazetesi, 9 Mart 1967, s. 7.

²⁷⁵ Öcal, (Edt.), *Tanıkların Dilinden* ..., C. 1, Ensar Neşriyat, s. 424.

vesile ile Kayseri halkının alaka ve duygularına tercüman olmak üzere merasim esnasında birçok kurbanlar kesileceği belirtilmektedir.”²⁷⁶

Daha sonra Bakan değişir ve İbrahim Öktem Milli Eğitim Bakanı olur. Öktem ‘in Bakanlığının ilk haftasında bakanlıktan gönderilen telgrafta: “*Yüksek İslam Enstitüsü’nün yapılmasından vazgeçilmesi ve inşaatın durdurulması*” istenir.

Kayserili olan Turhan Feyzioğlu da o dönemde Başbakan yardımcısıdır. Heyet bu telgrafi alarak Feyzioğlu’nun yanına giderler. Görüşmeler tıkanıp sonuç alınamayınca Kayseri’den giden heyet Feyzioğlu’na; “*Bu telgrafi çoğaltıp, tüm Kayseri’ye ve tüm Türkiye’ye dağıtacağız, okulumuza müsaade etmediğiniz takdirde bizde halkı size karşı kıskırtacağız,*” derler. *Biz size maddi yardım yapamayacağız, fakat kendiniz yapabiliyorsanız yapın,*” cevabı verilir. Heyet; “*Biz sizden zaten para istemiyoruz. Yeter ki bize müsaade edin ve engel olmayın,*” derler ve alınan bu söz üzerine inşaat yeniden başlar ve devam eder.²⁷⁷

İlahiyat Dernekleri Federasyonunun Kongresi’nde konuşan Kayseri Delegeşi İbrahim Eken, bu konuda şunları dile getirmiştir: “*Sayın Şevket Raşit Hatipoğlu’nun taahhütleri yeni Bakan tarafından yerine getirilmelidir... Kayseri’ye Yüksek İslam Enstitüsü açılması vaat edilmişti. Bu vaat üzerine 137 bin m²’lik bir arsa satın alınarak tescil ettirilmiş ve 40 bin liraya Projeleri çizdirilmiştir. Memleketin ihtiyacı olan bu müessesenin açılması hususunda bakanlık nezdinde teşebbüse geçilmelidir.*”²⁷⁸

2.4.3.2. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü’nün Açılışı

Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü’nün açılma aşamasında büyük zorluklarla karşılaşmış hatta “*Ben bakan kaldığım müddetçe hiç bir yerde yeni İmam-Hatip Okulu açılmayacaktır*” diyen bir Milli Eğitim Bakanı’nın mevcudiyetine rağmen, temel atma törenine gelecekleri şayiası çıkan Öktem ve Feyzioğlu’nun gelmemeleri daha samimi ve daha riyasız bir merasim yapılmasına sebep olmuştur. Enstitünün açılış töreninde ilk konuşmayı, İmam-Hatip ve İlahiyat Tedrisatı Yardım Derneği Başkanı

²⁷⁶ **İrşat Gazetesi**, 11 Ekim Cuma 1963, s. 1.

²⁷⁷ Öcal, (Edt.), **Tanıkların Dilinden** ..., gös. yer

²⁷⁸ “*İlahiyat Dernekleri Federasyonunun Kongresinde Konuşulanlar*”, **İslam Mecmuası**, C. 6, S. 71, Ankara Ağustos 1963, s. 352.

Mehmet Çorakçı yaptı. Binanın inşasında büyük hizmeti dokunan Çorakçı konuşmasında özetle şöyle söyledi:

“Bu eserin her yönünde, her taşında birlik ve beraberliği görmek iman aşkının sesini duymak mümkündür. Çünkü burada işçinin, amelenin, memurun, amirin, fakirin, zenginin, köylünün, şehirlinin bütün vatandaşların hissesi, şeref payı vardır. Burada milli, dini terbiyeye susamış, iman şuurunu kendilerine telkin edecek din bilginlerine ihtiyaç hisseden şuurlu bir toplumun gayreti vardır...”

Alkışlar arasında kürsüden inen Mehmet Çorakçı’dan sonra Enstitü Müdür Vekili Mustafa Çinkılıç, okulun gayesini izah eden ve mezunlarının dolduracağı boşluğu belirten veciz bir konuşma yapmıştır. “*Yardımcısı Allah olanlara ne korku vardır?* ” diyerek konuşmasını bitirdi. Bundan sonra Kayseri Valisi kürsüye geldi ve irticali, heyecanlı bir konuşma yaptı. Kayseri’ye yapılan yatırımlardan bahseden Vali: “*Bunların içerisinde en sevindiricisi Yüksek İslam Enstitüsüdür. Mutlusunuz, gururlu ve sevinçlisiniz! Yaptığınız esere kavuştunuz. Sizi yürekten tebrik ederim...* ” dedi ve kurdeleyi kesmek için Milli Eğitim Bakanı’nı kürsüye davet etti.

Sayın Bakan Orhan Dengiz:

“Müslüman olan halka hizmet edecek bu müesseseyi açmak benim için büyük bir mazhariyet olmuştur. 1400 yıla yaklaşan ve ebediyete kadar hükümler olacak olan İslam dini ve kültürünü saf bir şekilde Müslüman Türk çocuklarına tanıtılması ve kuvvetlendirilmesi iman olarak tanıtılması Yüksek İslam Enstitülerine düşmektedir. Bu itibarla şimdi açılışını yapmakla şerefli bir yurt hizmetini gerçekleştirmiş bulunmaktayım. Üçüncü Yüksek İslam Enstitüsü manevi hayatımız bakımından büyük değer ve önem taşımaktadır. Bu enstitülerde yetişecek münevver, ihlaslı ve iffetli meslek adamları toplum kalkınmasında olduğu kadar, halkımızın uyarılmasında, eğitilmesinde öncülük edeceklerdir. Bu kurumlar aynı zamanda İslam kültürünü saf kaynaklarından derinliğine araştırarak İslami bilimler konusunda murakabeli araştırmalar yapan birer ilmi enstitü olarak değerlendirilmelidir. Bu enstitülerin Anadolu insanının kaybetmek üzere olduğu ruhu bulmak hususunda ona yardımcı olacağına ait inancımı bilhassa belirtmek isterim.”

Konuşmalardan sonra Enstitü binası toplu halde gezildi.

Birçok şehirden, çeşitli dernekleri temsilen gelen kimseler vaktin darlığı sebebiyle konuşamadılar. İstanbul ve Konya Yüksek İslam Enstitüleri Talebe cemiyetlerini temsilen gelen heyetler de aynı sebeple konuşma yapamadılar.²⁷⁹

Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılış törenine çeşitli işlerinden dolayı katılamayanlar ise telgraf göndermişlerdir. Gelen telgraflardan bazıları:

*Yüksek İslam Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Kayseri*

Kıbrıs müzakereleri dolayısıyla Yüksek İslam Enstitüsünün bu mutlu merasiminde bulunamamaktan duyduğum üzüntüyü arz eder, Enstitünün Müslüman Türk Milletine ve İslam kültürüne hayırlı hizmetler görmesini Cenabı-ı Hak'tan niyaz eder, saygılarımı sunarım.

Dr. Fehmi Cumalıoğlu
Kayseri Millet Vekili

*Yüksek İslam Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Kayseri*

Anadolu'muzun bağrında yeni bir iman ve nur kaynağı olacağına inandığımız kuruluşun Türk ve İslam âlemine hayırlı ve uğurlu olmasını Cenab-ı Hak'tan niyaz eder, en samimi tebriklerimizi sunarız.

Babialı'de SABAH Gazetesi

²⁷⁹ Namık Çiftçi- Halis Ayhan, "Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü Tedrisata Açıldı," **İslamın İlk Emri Oku**, C. 5, S. 53, Ocak 1966, s. 14-15.

*Yüksek İslam Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Kayseri*

Hizmetinde bulunmaktan bahtiyar olduğumuz İslam Enstitülerinden üçüncüsünün açılışının sevinç ve heyecanını aranızda yaşamayı çok isterdik. Nazik davetinize icabet imkânı bulamadığımız için üzgünüz. Bütün Enstitü mensupları bu mesut güne kalben katıldığımızı arz ederken bu müesseselerin daima gelişerek milletimize ve bütün insanlığa ebediyete kadar hizmet etmesini Hak'tan dileriz.

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü
Öğretmenleri ve Öğrencileri adına
Doç. Dr. Nihat M. Çetin

*Yüksek İslam Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Kayseri*

Ayasofya'mızın matemine mukabil Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'nün öğrenime açılmış olması bir teselli olmuştur. Bu açılışın milletimiz ve İslam âlemi için hayırlı olmasını Allah'tan diler, başarı dilekleriyle Erciyes'in imanlı evlatlarını hürmetle selamlarım.”

Fedai Dergisi Baş Muharriri
K. Fedai COŞKUNER

*Yüksek İslam Enstitüsü Müdürlüğüne
Kayseri*

Nazik davetinize teşekkür eder, faaliyetlerimizin fazla olduğu devre olması sebebiyle davetinize icabet edemeyeceğimizden son derece müteessiriz. Memleketimizin manevi yapısı bakımından çok önemi olan bu irfan yuvasının açılması bizi son derece memnun etmiştir. Bu irfan ocağının memleketimiz için hayırlı ve uğurlu olmasını Cenab-ı Hak'tan niyaz ederim.

MTTB Genel Başkanı

Rasim CİNİSLİ

Sayın Mehmet ÇORAKÇI

Yüksek İslam Enstitüsü Yaptırma Cemiyeti Başkanı

KAYSERİ

Üyesi bulunduğum bütçe komisyonu çalışmaları devam etmektedir. Bu bakımdan vaktiyle Konya kardeş Yüksek İslam Enstitüsünün açılışında bir avuç idealistlerin Kayserimize' de yapılması için kenara geçmiş olup Allah'ın inayeti ve mücahitlerin her türlü gayretiyle açılması tahakkuk eden enstitümüzün açılışında bulunamayışımı hoş karşılayacağınızı ümit ederim. Bütün gönlümlle Allah'a şükran duygularıyla cümle kardeşlerimle beraberdir. Bu ulvi müessesenin açılışında emeği geçenlerin emellerinin kabul olmasını niyaz eder, okulumuz idare öğretmen arkadaşlara, öğrenci kardeşlere başarılar dileriz. Mutlaka Cenab-ı Hak yolunda olanlarla beraberdir... Sevgilerimle.²⁸⁰

Senatörünüz, Kardeşiniz

Hüsnü DİKEÇLİGİL

2.4.3.3.Enstitünün Öğretim Kadrosu ve Öğrencileri

- ❖ Hüseyin Bayram: Arapça,
- ❖ Mustafa Çuhadar: Farsça
- ❖ Abdullah Bakır: Kur'an-ı Kerim
- ❖ Mustafa Kılıç: Dini Musiki

²⁸⁰ Agm., s.15.

- ❖ Nazik Erik: Edebiyat
- ❖ Hikmet Tanyu: Mukayeseli Dinler Tarihi
- ❖ Mustafa Çinkılıç: Kelam
- ❖ Vehbi Azer: İslam Tarihi

Öğretim üyelerinin çoğunluğunu Kayserililer teşkil etmektedir. Ayrıca başka şehirlerden de yeni tayinlerin yapılacağı beklenmektedir. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü' nün açılış yılında giriş imtihanlarını kazanan 104 öğrencisi bulunmaktaydı.²⁸¹

2.4.3.4. Enstitü Binası

Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü' nün açılmasında görüleceği üzere Kayseri halkı büyük mücadele ve fedakârlık örneği sergilemişlerdir. Yüksek İslam Enstitüsü yapımı için, halen Talas yolu üzerinde Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim binası olarak kullanılmakta olan binanın bulunduğu 134 bin metrekarelik yer temin edilmiş... Bu yerin bir kısmı hazineye, bir kısmı belediyeye, bir kısmı da şahıslara aitti. Şahıs arsalarından satın alınanda oldu, bağış yapan da oldu. Fakat satın alınanlar hep değerinden düşük fiyatlara sattılar ve biraz da kendilerinin katkılarının olmasını istediler. Güçlük çıkarıcıların arsasını da belediye kamulaştırıp okul arsasına kattı. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü' nün yeri o zamana göre şehrin çok dışında kalmıştı. Burası daha sonra Kayseri'de yapılacak olan üniversitenin de çekirdeğini oluşturmuş ve Erciyes Üniversitesi de bu bölgeye inşa edilmiştir.²⁸²

Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü inşaatı devam ederken Başbakan Suat Hayri Ürgüplü ve Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel kısa aralıklarla Kayseri'ye gelirler. İnşaatı yürüten dernek mensupları heyet halinde bunlarla görüşür ve üç yüz bin lira gönderilme sözü alınır ve kesintilerden sonra iki yüz yetmiş bin lira gelerek okulun inşaatına harcanmıştır.²⁸³

²⁸¹ Agm., s. 16.

²⁸² Öcal, (Ed.), *Tanımların Dilinden*..., s. 425.

²⁸³ Age., s. 427.

2.4.4. İzmir Yüksek İslam Enstitüsü

2.4.4.1. İzmir Yüksek İslam Enstitüsü' nün Açılışı

İzmir Yüksek İslam Enstitüsü 16 Aralık 1966- 1967 öğretim yılında İzmir'de açıldı. İzmir Yüksek İslam Enstitüsü, Türkiye'nin dördüncü Enstitüsü oldu. İmam Hatip ve İlahiyatta Öğrenci Yetiştirme Derneği'nin gayretleriyle Milli Eğitim Bakanı' nın aracılığı ile ve Başbakanın onayı ile Enstitünün açılmasına karar verildi. Karardan sonra bina yokluğu çekilmesi üzerine İzmir' in tanınmış zenginlerinden, Hacı Ahmet Tatari' nin tahsis ettiği, Mithat Paşa Caddesi Köprü durağı 126. Sokak No: 6'daki eski İzmir Valilerinden Kamil Paşa konağında, İzmir Yüksek İslam Enstitüsü 21 Kasım 1966' da çok sade bir törenle tedrisata başladı. 13 Eylül 1966' da İzmir'de bulunan Başbakan Süleyman Demirel tarafından Enstitü açılmıştır. Başbakanı kurdeleyi keserken: *"Bu müessesenin yetiştireceği gençlerimize muvaffakiyetler ihsan etmesini Cenabı Haktan niyaz ederim' demiştir."*²⁸⁴ Milli Eğitim bakanı Orhan Dengiz' de yaptığı konuşmada, *"...Yurt kalkınmasında din adamlarına düşen vazifeler bulunduğunu hatırlatarak, 'aydın ve her sınıf vatandaşa hitap edecek din adamları yetiştirme gayesiyle İslam Enstitüleri açıldığını' söyledi."*²⁸⁵ Milli Eğitim Bakanı konuşmasının devamında ise, *"Yüksek İslam Enstitüsünden yetişen gençlere, Enstitü programlarında yapılacak ıslahat ile öğretmenlik görevleri yanında, Tapu ve Kadastro, Vakıflar, Arşivler ve Kütüphaneler gibi iş sahaları da açılacağını müjdelemiştir."*²⁸⁶

Törenden sonra Enstitüyü gezen Başbakan ve Milli Eğitim Bakanı, binayı çok beğendiklerini belirtmişlerdir. Başbakan Süleyman Demirel Enstitü şeref defterine şunları yazmıştır:

"Yüksek İslam Enstitüsünün İzmir'imize, memleketimize hayırlı olmasını temenni ederim. Doğruluk, hayırseverlik, hak, adalet, nefaset, insan sevgisi, vatan ve millet sevgisini temel alacak olan bu güzel müessesenin öğretim heyetine büyük vazifeler düşüyor.

Yüksek ahlak ve fazileti daima timsal alan, bilgiyi, müsbet ilmi daima yükselmenin en büyük vasıtası addetmiş olan büyük milletimize hizmet

²⁸⁴ **Milliyet Gazetesi**, 14 Eylül 1966, s. 1- 7.

²⁸⁵ **Milliyet Gazetesi**, 22 Ekim 1966, s. 2 (14 Eylül 1966 tarihli Son Havadis gazetesinin haberini 22 Ekim 1966 tarihli Milliyet gazetesinde yayınlamıştır.)

²⁸⁶ **Milliyet Gazetesi**, 14 Eylül 1966, s. 7.

edecek bu müessesenin yetiştireceği gençlerimize muvaffakiyetler ihsan etmesini Cenab- ı Hak' tan niyaz ederim.²⁸⁷

2.4.4.2.Enstitü Binası

İzmir Yüksek İslam Enstitüsü eğitime geçici olarak Hacı Ahmet Tatari' ye ait köşkte başlamıştı. 10 Eylül 1966' da Başbakan Süleyman Demirel' in toplu temel atma töreninde, temeli atılan tesislerden birisi de İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'nün binası idi.²⁸⁸

İzmir Yüksek İslam Enstitüsü Yaptıra ve Koruma Derneği: Ahmet Tatari, Nuri Sevil, Dr. Behçet Uz, Ali Rıza Güven, Fahri Dokuzeylül, Nef'i Akyazılı, Hüseyin Avni Toptancı ve Suad Yurdkoru'dan teşkil edilen kurucu heyet Derneğin Nizamnamesini hazırladı. Buna göre 25 kişilik bir Merkez heyeti ve bu heyetin içinden seçilen 7 kişilik İdare Heyeti teşkil edildi.İlk İdare Heyeti Başkanı Ahmet Tatari, İkinci Başkanı Nuri Sevil, Genel Sekreter Suad Yurdkoru, Genel Muhasip Fahri Dokuzeylül, Genel Veznedar Nef'i Akyazılı, üyeler Ali Rıza Güven ve Hüseyin Avni Toptancı idi.Derneğin İzmir Yüksek İslam Enstitüsü için hazırladığı inşaat programı; dersane, idare binası, yatakhane, yemekhane, kütüphane, konferans ve spor salonları, cami revir, öğretmen ve hademe lojmanlarından ibarettir. İnşaat 10- 12 milyon liraya malolması hesaplanmıştır.²⁸⁹

Dernek İzmir imam Hatip ve ilahiyatta Öğrenci Yetiştirme derneğinin Hatay Boğaziçi'nde Arap Deresi mevkiinde tahsis ettiği sahaya Yüksek İslam Enstitüsü kurma çalışmalarına başladı. İlk olarak tedrisat binası yapıldı.Enstitü binaya 1968- 1969 ders yılının ikinci devresinden sonra taşınarak burada eğitime devam etti. Bu dersane blokunun altı adedi seksener kişilik, beş adedi altmışar, yedi adedi otuzar kişilik olmak üzere 990 öğrenciyi alabilecek 18 dershanesi bulunmaktadır.²⁹⁰

²⁸⁷**Birlik, İzmir Yüksek İslam Enstitüsü 1969- 1970 Mezunları Yıllığı**, İzmir Yüksek İslam Enstitüsü(hzl.), İzmir 1970, s. 25.

²⁸⁸**Milliyet Gazetesi**, 8 Eylül 1966, s. 7.

²⁸⁹**Birlik**,s. 48.

²⁹⁰Agd., s. 27.

Enstitü binası 10 Eylül 1968’ de ise tamamlanmış ve açılışı da yine Başbakan Süleyman Demirel yapmıştır. Açılış konuşmasında Demirel: “

...Bir memlekette manevi değerler manzumesi mevcut değilse haram ve helal duygusu ortadan kalkmışsa o memlekette nizamı korumaya, huzuru sağlamaya birlik beraberlik teminine imkan yoktur. Temelinde manevi değerler manzumesi mevcut olmayan ülkeler büyük sıkıntılara düşer... Türkiye Cumhuriyeti laik sosyal bir hukuk devletidir. Laik devlet olacak Türk vatandaşının din ve vicdan hürriyetine dokunulmayacaktır. Türkiye’ de laik devlet anlayışının sınırları tayin edilmiş midir? Laik devlet vatandaşın din ve vicdan hürriyeti olmayacak demek midir? Münakaşalar oluyor, bu münakaşalar çeşitli yönlerde çekiliyor, bu böyle belirli bir müddet daha devam edecektir. Medeniyet müsamaha demektir. Türk halkı ibadet edecek, din tedrisatı hür olacaktır. Kamu düzenini bozmamak şartıyla ayin hür olacaktır... Anayasamız ibadet hürriyetini kabul etmiştir. Din ve vicdan hürriyeti Anayasanın 19. Maddesi ile tayin edilmiştir. Şimdi mesele acaba bunlar kullanılırsa bir anarşi doğacak mıdır? Bu aslında Türk halkının şuur ve akliselimine inançsızlık demektir. Yani ibadet olacak, ayin yapılacaktır. Bunun kimseye zararı yoktur...

Yıllardır Türk halkı taassuba, hurafeye kaçır mı meselesinin münakaşası yapılıyor. Bazı kimseler bundan korkuyor. Taassup ve hurafeyi Müslüman dini kabul etmemiş ki, Türk halkı kabul etsin. Halktan korkmamak lazım. Laiklik ile vicdan hürriyeti arasında çelişki yoktur... Hurafe ve taassup istenmiyorsa, Türk vatandaşına dinin öğretecek aydın din adamları yetiştirecek müesseselere kavuşturılmaktan korkmamak lazımdır. Halkımızı dinini tam öğrenmekten mahrum etmemek gerekir. Bu gibi müesseseler, taassup ve hurafeye karşı açılmış aydınlık pencerelerdir. Başbakan daha sonra din adamlarına hitap ederek “ Kendinizi cemiyete kabul ettireceksiniz. Husumetle nefretle meselelerin içinden çıkmaya imkân yoktur. Herkesin sevgisini kazanacak böylece otoritenizi tesis edeceksiniz. Türk halkına din öğretecek kişiler politika sınırları dışında olmalıdır. Din müesseseleri kimsenin kuşkusunu çekmeyecek aksine herkesin sevgisini kazanan müesseseler olmalıdır...Başbakan sözlerine şöyle son vermiştir: Bin ve vicdan hürriyeti ne baskı altında nede din ve vicdan hürriyetine dayanarak baskı kurulacaktır. Her ikisi de doğru değildir... Türkiye laik sosyal hukuk devletidir. Türk halkının ibadet hürriyetinin sınırları çizilmiştir. Bu sınırlar aşılsa diğer suçlarda olduğu gibi müeyyideler vardır.”²⁹¹

²⁹¹Milliyet Gazetesi, 11 Eylül 1968, s. 1-7.

2.4.4.3.Enstitünün Öğretim Kadrosu

Açıldığı tarihte İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'nün öğretim kadrosu:

- ❖ Müdür: Necati Çerçioğlu
- ❖ Müdür Yardımcısı: Ruhi Fığlalı
- ❖ Avni İlhan: İslam Mezhepleri Tarihi, Kelam, Tevhid ve Fıkıh
- ❖ Mehmet Ali Sarı: Kur'an-ı Kerim ve Vücut ve Belagat-ı Kur'anıye
- ❖ Ahmet Demirci: Tasavvuf Tarihi
- ❖ Ayhan Altınkuşlar: Dini Müzik
- ❖ Fuat Edib Baksı: Türk Dili ve Edebiyatı- Hitabet ve İrşad
- ❖ Ali Ferruh Senan: İnkılap Tarihi- İslam Ülkeleri tarihi ve Coğrafyası
- ❖ Necdet Doğanata: İslam Hukuku- Felsefe ve Mantık
- ❖ Semire Erim: Dini Psikoloji ve Dini Pedagoji
- ❖ Dr. Fares İbrahim Hariri: Arap Dili ve Edebiyatı Fars Dili ve Edebiyatı
- ❖ Cengiz Çekirge: İngilizce
- ❖ Yaşar Özlük: Fransızca
- ❖ Muammer Özenç: İngilizce
- ❖ Salim Nazlı: Fransızca
- ❖ Cahide Gülerçe: Fransızca

Adı ve Soyadı	Branşı	Görevi
Necdet Garan	Siyer-i Nebevi	Müdür
Hüseyin Bayram	İslam Ahlakı ve Ahlak	Md. Baş Yrd.
Mevlüt Ferligül	İslam Türk Medeniyeti Tarihi	Md. Yrd.
Mehmet Ali Sarı	Kur'an-ı Kerim ve Vücut ve Belagat-Kur'anıye	Öğ. Üyesi
Mustafa Çetin	Tefsir ve Usulü tefsir	Öğ. Üyesi
Ahmet Gül	Hadis ve Usulü Hadis	Öğ. Üyesi
Dr. Fares İbrahim Hariri	Arap Dili ve Edebiyatı- Farsça	Öğ. Üyesi
Orhan Seyfi Yüçetürk	Dinler Tarihi ve Din Sosyolojisi	Öğ. Üyesi
Hasan Güleç	Arap Dili ve Edebiyatı	Öğ. Üyesi
Mustafa Öz	İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi	Öğ. Üyesi
Mehmet Demirci	Tasavvuf Tarihi	Öğ. Üyesi
Ayhan Altınkuşlar	Dini müzik	Öğ. Üyesi
Cahide Gülerçe	Fransızca	Öğ. Üyesi
Ali Ferruh Senan	İnkılap Tarihi- İslam Ülkeleri tarihi ve Coğrafyası	Öğ. Üyesi
Abdullah Fındık	Kelam Din Psikolojisi, Dini Pedagoji	Öğ. Üyesi

Seyfettin Taşkın	Fıkıh ve Fıkıh Usulü	Öğ. Üyesi
Ali Öztekin	Tevhid	Öğ. Üyesi
Necdet Doğanata	İslam Hukuku- Felsefe ve Mantık	Öğ. Üyesi
Ekrem Şahin	İslam Tarihi	Öğ. Üyesi
Cengiz Çekirge	İngilizce	Öğ. Üyesi
Nezahat Öztekin	İslami Türk Edebiyatı	Öğ. Üyesi
Mehmet Karaçelik	Hitabet	Öğ. Üyesi

Tablo 12: 1970 - 1971 Öğretim İzmir Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyeleri²⁹²

2.4.4.4. Enstitünün Kütüphanesi

Enstitü kütüphanesi 1967 yılında kurulmuştur. Devletin çok az bir yardımda bulunduğu kütüphanenin gelir kaynaklarının % 70 ' ini bağışlar oluşturmaktadır. Kitapların tasnifi ve dolaplara yerleştirilişi Dewey onlu tasnifine göre yapılmıştır. 7000 den fazla kitaba sahip olan kütüphanenin, küçük bir okuyucu salonu da bulunmaktadır. 1976 yılında bir kitaplık kolu kurulmuş, dışarıdan ve öğrencilerden gelir sağlama, gerekli olan yeni kitapları temin etme görevi yapmaktadır. Son sınıf öğrencileri kütüphaneye “*El Müstedrek a'la's - Sahihayn* (4) “ adlı eseri hediye etmişlerdir.²⁹³

2.4.5. Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü

2.4.5.1. Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü'nün Açılışı

Türkiye' nin 5. Yüksek İslam Enstitüsü 30 Temmuz 1969' da Erzurum' da açıldı. Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü' nün açılışı basına: “5. İslam Enstitüsü Erzurum' da açılıyor, Türkiye'nin 5. Yüksek İslam enstitüsü, bu yıl Erzurum' da, yeni binasında açılacaktır. “*Erzurum İslam Sitesi Yaptırma Derneği*” tarafından yaptırılan Enstitü binası, yaklaşık olarak 2 milyon liraya mal olmuştur.”²⁹⁴ şeklinde yansımıştır. Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü 17 Kasım 1969' da 108 öğrenci ile öğretime başlamıştır.

²⁹² Bu tablo , “*İzmir Yüksek İslam Enstitüsü mezunları: Akademiye doğru 1970- 1971*“ adlı İzmir Yüksek İslam Enstitüsü, öğrencileri tarafından hazırlanan albüm esas alınarak oluşturulmuştur.

²⁹³ İzmir Yüksek İslam Enstitüsü mezunları: Akademiye doğru 1975-1976 , **İzmir Yüksek İslam Enstitüsü**(hızl), 1976, s. 32.

²⁹⁴ Milliyet Gazetesi, 23 Haziran 1969, s. 4.

2.4.5.2. Enstitü Öğretim Kadrosu ve Enstitü Öğrencileri

1969- 1970 öğretim yılında idare kadrosu,

- ❖ **Müdür Vekili:** Ahmet Turan Kar (İmam Hatip Okulu Müdürü) daha sonra
- ❖ **Müdür:** Numan Duruöz
- ❖ **Memurlar:** Mürsel Arslan, Ali Pehlivanoğlu, Baharettin Oğuş
- ❖ **Hizmetliler:** Hüseyin Köklü, Dursun Gökçenoğlu, Yakup Polat, Taştan Akti.²⁹⁵

Öğretmenleri:

- ❖ Prof. Dr. Kaya Bilgegil: İslami Türk Edebiyatı Tarihi
- ❖ Doç. Dr. Tevfik Tarkan: Muasır İslam Ülkeleri Tarihi ve Coğrafyası
- ❖ Prof. Dr. A. İhsan Türek: Arap ve Fars Dili

İmam Hatip Okulundan:

- ❖ Mehmet Özdemir,
- ❖ İhsan Yağız, Zeki Kaya,
- ❖ İlhami Hakdan,
- ❖ Mehmet Şener

Dışarıdan:

- ❖ Bahaddin Çaloğlu (Eczacı): Fransızca

Eğitim Enstitüsünden:

- ❖ Kemal Özdemir: İslami Türk Edebiyatı

Kadro lu:

- ❖ Durmuş Sert: Kur'an- ı Kerim (1970- 1971 arası Müdür Yardımcısı olmuştur.)

Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü ilk eğitim yılını bu kadro ile tamamlamıştır.²⁹⁶ Yüksek İslam Enstitüleri arasında öğretim kadrosu olarak belki de en sınırlı kadroya sahip denilebilir. Açılırken birçok alanda öğretmen açığı, diğer okullardan ya da başka mesleklerden kişiler tarafından giderilmeye çalışılmış. Cumhuriyetin 50. Yılı dolayısıyla çıkardıkları “*Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı 1973*” de Erzurum Yüksek İslam

²⁹⁵Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü Mezunları 1. Devre Albümü, Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü(hzl.), 1973, s. 5.

²⁹⁶ Agd., s. 6

Enstitüsü Müdürü Mustafa Cevat Akşit: “Kurulalı 4 yıl olmasına rağmen çeşitli mahrumiyetler içerisindeyiz. Halen kadrolu 3 idareci ve 2 öğretmenimiz var.”²⁹⁷ diyerek bu konuyu en iyi şekilde dile getirmiştir. 1972- 1973 öğretim yılında Müdür, iki Müdür Yardımcısı, kadrolu iki, mukaveleli bir ve 20 ücretli dışarıdan ders veren öğretmeni mevcuttur. Ayrıca kadrolu iki memur ve beş müstahdemi vazife görmektedir.

Adı ve Soyadı	Branşı	Görevi
Mustafa Cevat Akşit	Hadis ve İslam Ahlakı	Müdür
Ahmet Sevgi	Farsça	Müdür Yrd.
M. Özgü Aras	Fıkıh ve İslam Hukuku	Müdür Yrd.
Abdullah Aydemir	Tefsir ve Usulü	Öğr. Üyesi
Prof. Dr. Hayati Çelebi	İngilizce	
Doç. Dr. Cevdet Gökalp	İnkılap Tarihi	
Dr. Mehmet Orhan Üner	İslam Tarihi	Öğr. Üyesi
Faik Gözübüyük	Edebiyat	Öğretmen
Dr. Mehmet Aydın	Dini Pedagoji, Mantık- Dini Psikoloji ve Felsefe	Öğr. Üyesi
Abdullah Apa	Türk İslam Sanatı Tarihi	Öğretmen
Doç. Dr. Hüseyin Ayan	İngilizce	
Gıyasettin Temelli	Dini Musiki	
Ruhi Özcun	Arap Dili ve Edebiyatı	Öğretmen
Ahmet Usta	Dinler Tarihi ve Din Sosyolojisi	Öğr. Üyesi
Zahit Aksu	Kur'an- ı Kerim, Vücut ve Belagat	
Hüseyin Ayan	Türk Dili ve Edebiyatı	
Gönül Ayan	Türk Dili ve Edebiyatı	
Kemal Özdemir	Tasavvuf	
Asri Çubukçu	Hitabet ve İrşad	
Rabiha Abdül Vahid Çelebi (Ürdün)	Arap Dili ve Edebiyatı	
Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce		
Prof. Dr. Saime İnal (İran)		
İnci Gemalmaz		
Vedat Belli		

Tablo 13: 1972- 1973Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Kadrosu²⁹⁸

Daha sonra Enstitüden ayrılan hocalar ise,

Prof. Dr. Ahmet Kurt; Prof. Dr. Kaya Bilgegil; Prof. Dr. Tefik Tarkan; Dr. Hüseyin Özçelik; Dr. Ali Şafak; Prof. Dr. İbrahim Aykaç.

²⁹⁷Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı 1973, Erzurum: İrfan Yayınevi, 1973, s. 5.

²⁹⁸ 1972- 1973 dönemi Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Kadrosunu gösteren tablo, "Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü Mezunları 1. Devre Albümü", esas alınarak hazırlanmıştır. (Görevi hanesi boş bırakılan kişiler ücretli olarak ders veren öğretmenler.), s. 8 – 20.

Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü'nün 1972-1973 öğretim yılı itibariyle öğrenci durumu:1969- 1970 öğretim yılı 108; 1970- 1971: 115; 1971- 1972: 112; 1972- 1973: 43 öğrenci olmuştur. Sayısal verilerden de anlaşılacağı üzere öğrenci sayısında azalma mevcuttur. Bu azalmanın, sebepleri konusunda bir araştırma yapıp yapılmadığı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Ancak Enstitünün koşullarının iyi olmaması ve özellikle 1972'den itibaren İmam – Hatip Okullarına da diğer liseler gibi üniversiteye girme hakkı tanınmasının, bu azalmada etkili olduğu düşünülebilir.1972-1973 öğretim yılında ilk mezunlarını veren Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü, 1969-1970 öğretim yılında eğitime başladığı 108 öğrenciden 65'ini mezun etmiştir.

2.4.5.3. Enstitü Binası

Enstitü binası 600 m² bahçe olmak üzere 1250 m² bir alanı işgal eder. Altı katlı, kaloriferli büyük yapının inşasına, Erzurum Kur'an Kursları Açma ve Yaşatma Derneği teşebbüs etmiştir. Müftü Sakıp Danışman'ın başkanlığında Cemil Gülakar, Şükrü Dilaver, Osman Demirci, Süleyman Arı, Hakkı Özaydın ve Mehmet Kaya'dan müteşekkil bir heyetin öncülüğünde 18 Haziran 1967' de temeli atılan bina kısa zamanda ikmal edilerek adı geçen dernek tarafından, Enstitü binası yapıncaya kadar Yüksek İslam Enstitüsü yönetimine tahsis olunmuştur. Binayı 1 Haziran 1968' de Prof. Dr. Şaban Karakaş, Kamil Satıbeşe, Orhan Okay, Aykut Muradoğlu, Emin Haşlaman, Güngör Daloğlu, cemil Gülakar'dan müteşekkil Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü Kurma ve Yaşatma Derneği devralmıştır.²⁹⁹

2.4.6.Bursa Yüksek İslam Enstitüsü

2.4.6.1.Bursa Yüksek İslam Enstitüsü'nün Açılışı

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün 1959' da açılmasından sonra altıncı olarak açılan Enstitü Bursa Yüksek İslam Enstitüsü'dür.1975 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü adıyla açılan 4 yıllık yüksekokuldur. Bursa Yüksek İslâm Enstitüsünün açılışı Milli Eğitim Bakanlığının 25 Eylül 1975 gün ve 9107

²⁹⁹Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü Mezunları 1. Devre ..., s. 5.

Sayılı onayı ile kararlaştırılmış, eğitim ve öğretim faaliyetlerine ise 28 Kasım 1975'te başlamıştır.³⁰⁰

Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü Müdürü Halis Ayhan açılış konuşması:

“Sayın Valimiz, muhterem misafirlerimiz, değerli genç arkadaşlarım, Türkiye’imizin 6. Yüksek İslâm Enstitüsü’nün açılışına teşrifinizden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek İslâm Enstitüleri, memleketimizin ihtiyacı olan din görevlisi, İmam-Hatip Liseleri ve orta dereceli okullarımız için öğretmenler yetiştiren birer yükseköğretim kurumu olduğu gibi milletimizin birlik ve beraberlik içinde kalkınmasına rehberlik yapacak münevverler de yetiştirmektedir...

İnsan yetiştirmek, önemli olduğu nispette de güçtür. Sabır, dikkat, çocuk psikolojisine vukuf ve isabetli bir metot ister. Büyük çapta maddi ve manevi fedakârlıklara bağlıdır. Yetişkin nesiller bütün bu fedakârlık ve feragati samimiyetle gençlerin yetişmesi için kullanmalıdırlar. Daha sonra da onlardan memleketi için hizmet ve fedakârlıklar yapmaları beklenecektir...

Sayın Bakanımızın ve muhterem Bursalıların ilgi ve gayretleriyle bugün bir ilkokulda öğretime başlayacak Enstitümüzün en kısa zamanda öğretim binası, yurdu, camii, kütüphanesi, spor tesisleriyle Yüksek İslâm Enstitümüzünşanına layık bir müessesenin kurulacağını ümit ve temenni eder, saygılarımı sunarım.”³⁰¹şeklindedir

2.4.6.2.Enstitü Binası

İlk yıl 75 öğrenci alan Yüksek İslâm Enstitüsüne Bakanlıkça tahsis edilmiş bir bina yoktu. Onun için eğitim-öğretim faaliyetlerine, geçici olarak Mudanya yolu üzerinde Geçit köyündeki Sifaş İlk ve Ortaokulunun (İlköğretim Okulunun) bir kısmında başladı. Bir dönem (bir yarıyıl) burada eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürdü. Sonra, o sırada boşaltılmış olan Bursa'nın İpekçilik semtindeki “*İpek Böcekçiliği Araştırma Enstitüsü*” binasına taşındı. Sonradan yapılan protokol ile bu bina –o zamanki adıyla- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nca “*Dineğitimi ve öğretimi yaptıran kurumlara tahsis*

³⁰⁰ Mustafa Öcal, “25. yılında Uludağ İlahiyat Fakültesi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 9, C. 9, 2000, s. 3.

³⁰¹ Halis Ayhan, “*Açılış Konuşması*”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 9, C. 9, 2000, s. 1-2.

edilmek şartıyla” Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir. Din Eğitimi Genel Müdürlüğü de söz konusu yeri Yüksek İslâm Enstitüsüne tahsis etmiştir. Zamanla öğrenci sayısı artmış ve tarihi İpek Böcekçiliği Araştırma Enstitüsü binası ihtiyacı karşılayamaz olmuştur. Bunun üzerine, bahçe içerisine devlet-halk işbirliği ile daha açık bir ifade ile halk arasında “*İsmail Hakkı Tekkesi*” olarak bilinen ama resmi adı “*Bursa İmam-Hatip ve İlâhiyat ÖğrencilerineYardım Derneği*” olan derneğin katkıları ile 12 derslikli ve 2 katlı bir ek bina yapılmıştır. Bu binalarda 1983 yılına kadar eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam edilmiştir. Yüksek İslâm Enstitüsü bu binalarda eğitim-öğretim faaliyetlerine devam ederken, Milli Eğitim Bakanlığı’nca; o zaman bir köy olan, ancak sonradan Nilüfer ilçesinin bir mahallesi haline gelen Fethiye’de 50 dönüm arsa tahsisi yapılmıştır. Bu arsa üzerine Milli Eğitim Bakanlığı’nın orta dereceli okullar için uyguladığı “tip projelerden birine göre, halen İlâhiyat Fakültesinin ana öğretim binasını oluşturan bina yaptırılmıştır. Bu bina, toplam 7 Yüksek İslâm Enstitüsünden Milli Eğitim Bakanlığı’nca –İstanbul’dakinden sonra- yaptırılan ikinci bina olmuştur. Çünkü diğer 5 Yüksek İslâm Enstitüsünün binalarını halk yaptırmıştır.³⁰²

2.4.6.3.Enstitünün Öğretim Kadrosu

Yüksek İslâm Enstitüsünün kurucu müdürü Halis Ayhan idi. Halis Ayhan, 25 Kasım 1975 tarihinden Yüksek İslâm Enstitüsünün İlâhiyat Fakültesi’ne dönüştürülüp, 3 Eylül 1982’de ilk Dekan Prof. Yusuf Ziya Binatlı göreve başlayıncaya kadar müdürlük görevini sürdürmüştür.³⁰³Enstitünün açıldığı ilk günlerden başlayarak sonraki aylar ve yıllar içinde asaleten ve kadrolu öğretim elemanı olarak görevlendirilen bu öğretim üyelerinden başka, zaman zaman ihtiyaç duyulan branşlarda ders vermek üzere Enstitü müdürlüğüne dışarıdan ve geçici olarak görevlendirilenler de olmuştur.

Adı ve Soyadı	Branşı
Halis Ayhan (Müdür)	Din Psikolojisi, Felsefe-Mantık Dersleri
Süleyman Uludağ	Tasavvuf ve Tarihi
Mikail Bayram	Farsça
Hüseyin Algül	Siyer ve İslam Tarihi

³⁰² Agm., s. 4.

³⁰³ Agm., s. 5.

Fahri Erdem	İslam Türk Medeniyeti Tarihi
Dr. Verdi Kankılıç	İslami Türk Edebiyatı
A. Hayrettin Tınmaz	Tefsir
Taner Şenay	Mesleki Türk Musikisi
Erol Ayyıldız	Arap Dili ve Edebiyatı
Dr. Selman Başaran	Hadis
Hamdi Döndüren	Fıkıh
Mahmut Kanık	Fransızca - İslami Türk Edebiyatı

Tablo 14: Bursa Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Kadrosu³⁰⁴ gösterilmektedir.

Bu öğretim üyelerinden Dr. Verdi Kankılıç ile Dr. Selman Başaran "Doktora" yaptıktan sonra göreve atanan ilköğretim üyeleri idi. Hamdi Döndürenise, bu göreve atandıktan sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde doktora çalışmalarına başlamış ve tamamlamıştır. Adı geçen diğer öğretim üyeleri ise, Enstitü yönetmeliği gereği, bir öğretim elemanının danışmanlığında *yeterlik* veya *öğretimüyeliliği* tezleri yapmışlardır. Enstitünün açıldığı ilk günlerden başlayarak sonraki aylar ve yıllar içinde asaleten ve kadrolu öğretim elemanı olarak görevlendirilen bu öğretim üyelerinden başka, zaman zaman ihtiyaç duyulan branşlarda ders vermek üzere Enstitü müdürlüğünce dışarıdan ve geçici olarak ders verenler de olmuştur. O dönemde bu şekilde görevlendirilenlerden bazılarının isimleri ve okuttukları dersler şunlardır:

- ❖ İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden: İsmail Karaçam ve Mehmet Ali Sarı: Kur'an-ı Kerim,
- ❖ Emekli Müftü Halil Aydoğan: Osmanlıca,
- ❖ Emekli öğretmen Hüseyin Ayar: İngilizce,
- ❖ Bursa Eğitim Enstitüsü Müdür Başyardımcısı Mehmet Zeki Şimşek, Öğretmen Emin Şimşek ve Mühendis Ziya Güney: Almanca,
- ❖ Öğretmen Mehmet Erdem: Dinler Tarihi ve Din Sosyolojisi,
- ❖ İl Milli Eğitim Müdürü Yusuf Şahin, İmam-Hatip Lisesi Müdürü Fuat Kavukçu ve aynı okulun Müdür Başyardımcısı Mustafa Göçer ile Bursa İlk Öğretmen Okulu Müdürü Mustafa Durmuş: Öğretmenlik (Pedagojik Formasyon) Dersleri,
- ❖ Bursa İl Müftüsü Fazlı Can: Kur'an-ı Kerim,
- ❖ Milli Eğitim Müdür Yardımcısı Halil Öztürk: İslam Medeniyeti Tarihi.

³⁰⁴ Öcal, "25. yılında Uludağ İlahiyat Fakültesi" ..., s. 5.

Tayyar Altıkulaç'ın Din Eğitimi Genel Müdürü olduğu dönemde mevcut 7 Yüksek İslâm Enstitüsünce paylaşılıp, istihdam edilmek üzere 100 asistanlık kadrosu ihdas edilmiştir. Bu kadrolar için 1977 yılında üç ayrı zamanda açılan sınavlarla Yüksek İslâm Enstitülerinden her birine yaklaşık 15' er asistan alınmıştır. Bu asistanlar, tıpkı üniversitelerdeki doktora prosedürüne uygun bir sistemle alınmışlardır. Yani, önce bir yabancı dil (Almanca, Fransızca, İngilizce) ve Arapçadan dil sınavına girmişlerdir. Bu iki dil sınavından başarılı olanlar bilim sınavına tabi tutulmuşlardır. Bu sınavda da başarılı olanlar, kazandıkları Yüksek İslâm Enstitülerinde Asistan olarak göreve başlamışlardır.

Adı ve Soyadı	Branşı
Yunus Vehbi Yavuz	Fıkıh
Ahmet Saim Kılavuz	Kelam ve İslam Düşüncesi
Mustafa Kara	Tasavvuf ve Tarihi
Osman Çetin	İslam-Türk Medeniyeti Tarihi
Mahmut Dernizkuşları	Hadis
Akif Köten	Hadis
Ahmet Lütü Kazancı	Arap Dili ve Edebiyatı
Osman Aşçıoğlu	Arap Dili ve Edebiyatı
Hayati Hökelekli	Din Psikolojisi
Yusuf Bahri Çağırğan	İslam Mezhepleri Tarihi
Mustafa Öztürk	Kur'an-ı Kerim
Abdurrahman Çetin	Kur'an-ı Kerim
İbrahim Çelik	Tefsir
Mustafa Öcal	Öğretmenlik Bilgisi (Pedagojik Formasyon) Dersleri
Hüsrev Şeref	Dinler Tarihi
Halil Hayıt	Dinler Tarihi
Fuat Kavukçu	İslam Mezhepleri Tarihi

Tablo 15: İlk dönem Asistanları³⁰⁵

İlk dönem asistanları “öğretim üyesi” sıfatını alarak tam yetki ve kapasite ile derslere girmeye başladılar ama giderek artan öğrenci ve sınıflara onlar da yetmez oldular.

³⁰⁵ Öcal, "25. yılında Uludağ İlahiyat Fakültesi" ..., s. 6.

Üstelik o tarihe kadar hiç asistan veya öğretim elemanı alınmamış branşlar vardı. İşte hem mevcut ihtiyacı kapatmak, hem de sonraki yıllarda ortaya çıkabilecek ihtiyaçlar düşünülerek yeni asistanlık kadroları ihdas edildi. 1982' de yapılan sınavla aşağıda isimleri verilenler asistan olarak alındılar.

Adı ve Soyadı	Branşı
Mustafa Bilgin	Tefsir,
Muhammed Bilgin	Tefsir,
Salih Karacabey	Hadis,
Ali Kaya	Fıkıh,
Tevfik Yücedoğru	Kelam,
Enver Uysal	İslam Ahlakı
Ahmet Seziklik	Siyer ve İslam Tarihi
Murat Yurtsever	Edebiyat
Zeki Özcan	Mantık- Felsefe

Tablo 16:1982' de Yapılan Sınavla Asistan Olarak Atananlar³⁰⁶

Bu asistanlar alınıp, göreve başladıktan kısa bir süre sonra, ilahiyat Fakültesi dönemine geçildi. Bu asistanlar, Fakülte döneminde önce yüksek lisans, sonra da doktora tez çalışmaları yaptılar ve Fakültenin ikinci kuşak öğretim elemanlarını oluşturdular.

2.4.6.4.Bursa Yüksek İslam Enstitüsü Öğrenci Kabulü

Bursa Yüksek İslam Enstitüsü öğretime 75 öğrenci ile başladı. Öğrenci seçimi Millî Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün resmi yazısı ve talimatı gereği önceki yıllarda açılmış olan 5 Yüksek İslam Enstitüsünden her biri Bursa adına imtihanla 15' er öğrenci seçimi yapmıştı.Sonraki yıllarda ise diğer Yüksek İslam Enstitüleri gibi, ÖSYM tarafından merkezi sistemle yapılan birinci kademe sınavlarında belli oranda puan alan öğrencilerin ön kayıtları yapıldıktan sonra Kur'an-ı Kerim ve Arapçadan sözlü sınav yapmak suretiyle öğrenci alımı gerçekleşmiştir.³⁰⁷

Öğretim Yılı	Alınan Öğrenci Sayısı	TOP.	Mezun Öğrenci Sayısı	Toplam
--------------	-----------------------	------	----------------------	--------

³⁰⁶ Öcal, agm., s. 8

³⁰⁷ Öcal, **Tanımların Dilinden...**, C. 2, s. 51.

	1. Öğrenci		2. Öğrenci			1. Öğrenci		2. Öğrenci		Mezun Öğrenci Sayısı
	K	E	K	E		K	E	K	E	
1975-1976		75			75					
1976-1977		150			150					
1977-1978	1	152			153					
1978-1979		118			118		59			59
1979-1980	3	104			107		143			143
1980-1981	5	128			133	1	156			157
1981-1982	3	162			165		128			128
TOPLAM	12	889			901	1	486			487

Tablo 17: Bursa Yüksek İslam Enstitüsünün kuruluşundan, İlahiyat Fakültesine dönüştürülünceye kadar geçen sürede öğrenci ve mezun sayıları³⁰⁸

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde Bursa Yüksek İslam Enstitüsü eğitime başladığı 1975- 1976 öğretim yılından İlahiyat Fakültesine dönüştürüldüğü 1982- 1983 öğretim yılına kadar 12' si kız, 889' u erkek toplam 901 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Mezun sayısı ise; 1 'i kız, 486' sı erkek olmak üzere toplam 487' dir.³⁰⁹

2.4.7.Samsun Yüksek İslam Enstitüsü

2.4.7.1.Samsun Yüksek İslam Enstitüsünün Açılışı

Türkiye genelinde açılan Yüksek İslam Enstitülerinin yedincisi olan Samsun Yüksek İslam Enstitüsü 15 Kasım 1976 tarihinde açılmıştır. Bu enstitünün açılmasında da halkın büyük gayretleri etkili olmuştur. Enstitüler arasında okul binası Milli Eğitim Bakanlığı tarafından temin edilen İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü ile Bursa Yüksek İslam Enstitüsüdür. Diğer enstitülerin binaları, halkın organize ettiği dernekler tarafından yaptırılmıştı

2.4.7.2.Enstitü Binası

Samsun İmam-Hatip Lisesi B Bloğu olarak kullanılan binada,Samsun Yüksek İslam Enstitüsü, kaydı yapılan 149 öğrencisi ile 15 Kasım 1976 tarihinde öğretime başlamıştır.

³⁰⁸ Öcal, "25. yılında Uludağ İlahiyat Fakültesi"..., s. 84.

³⁰⁹ Agm., s. 85.

Dershane binası ve idare bloklarından meydana gelen bina, Samsun halkı tarafından yapılan yardımlarla yaptırılmıştır. Dershane binası, 3 katlı, 20 sınıftan oluşmakta. Ayrıca 4 lisan odası bulunmaktadır. İdare Binası, 3 katlı olup 4 idare odası, 11 öğretim üye ve asistan odası, 1 öğretmenler toplantı salonu, 1 konferans salonundan müteşekkildir.³¹⁰

2.4.7.3. Enstitünün Öğretim Kadrosu

Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'ne müdür ve öğretim üyesi olarak Mustafa Uzunpostacı tayin edilmiştir. Aynı öğretim yılında on bir asistanla takviye edilen öğretim kadrosuna Ali Kurdoğlu ve M. Meral Çörtü, öğretim üyesi olarak katılmışlardır.

Asistanın	
Adı ve Soyadı	Branşı
M. Reşit Özbalkıçcı	Arap Dili ve edebiyatı
İsmail Durmuş	Arap Dili ve Edebiyatı
S. Kemal Sandıkçı	Hadis
İzzet Er	Pedagojik Formasyon
Y. Şevki Yavuz(x)	Kelam ve İslam Düşüncesi
M. Zeki Terzi	Siyer ve İslam Tarihi
İshak Yazıcı	Tefsir
Erhan Yetik	Tasavvuf Tarihi
Hasan Katipoğlu	Felsefe-Mantık
Nuri Çalışkan	İslam –Türk Medeniyeti Tarihi
Muhsin Koçak	Fıkıh ve İslam Hukuku

Tablo 18: Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'ne İlk Alınan Asistanlar

Enstitüye alınan asistanlar muhtelif üniversitelerin öğretim üyelerine bağlandı³¹¹ ki, bu uygulama Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'nde yapılan tezlerin üniversite seviyesinde ve akademik usullere uygun olarak hazırlanmasında ve asistanların yetişmesinde son derece yararlı olmuştur.

³¹⁰ Samsun Yüksek İslam Enstitüsü, Samsun İlim Yayıma ve Eğitim Vakfı Yayınları, Samsun 1982, s. 25

³¹¹ Asistanların bağlandıkları bölümler ve hocaları için bk. Tablo s.

Bu arada asistanlardan hasan Katipoğlu aynı zamanda doktora yaparak öğretim üyesi oldu. İzzet Er, M. Reşit Özbalıkcı, Yusuf Şevki Yavuz, M. Zeki Terzi ve Nuri Çalışkan asistanlık tezlerini vererek öğretim üyeleri arasına katıldılar.³¹²

Adı ve Soyadı	Branşı	Görevi
Mustafa Uzunpostalıcı	Fıkıh	Öğretim Üyesi- Müdür
Hususi Kılıç	Arap Dili ve Edebiyatı	Öğretim Üyesi- Md. Baş Yrd.
Ahmet Usta	Dinler Tarihi ve Din sosyolojisi	İslam Dini ve Esas. Böl. Böl. Şefi
M. Meral Çörlü	Osmanlıca	Öğretim Üyesi
Dr. Hüseyin Peker	Din Psikolojisi ve Din Sosy.	Öğretim Üyesi
İzzet Er	Öğretmenlik Bilgisi	Öğretim Üyesi
M. Reşit Özbalıkcı	Arap Dili ve Edebiyatı	Öğretim Üyesi
M. Zeki Terzi	Siyer ve İslam Tarihi	Öğretim Üyesi
Y. Şevki Yavuz	Kelam	Öğretim Üyesi
Nuri Çalışkan	Türk İslam Medeniyeti Tarihi	Öğretim Üyesi
Dr. Hasan Katipoğlu	Felsefe ve Mantık	Öğretim Üyesi
Dr. Ramazan Ayvallı	Hadis ve İslam Ahlakı	Öğretim Üyesi
Sıddık Yüksel	İngilizce	Öğretim Üyesi
Recep Şahlı	Almanca	Öğretim Üyesi
Hasan Özdoğan	Fransızca	Öğretim Üyesi
Erhan Yetik	Tasavvuf Tarihi	Tasavvuf Tarihi Asistanı
İshak Yazıcı	Tefsir	Tefsir Asistanı
Muhsin Koçak	Fıkıh	Fıkıh Asistanı
İsmail Durmuş	Arap Dili ve Edebiyatı	Arap Dili ve Edebiyatı asistanı
S. Kemal Sandıkçı	Hadis	Hadis Asistanı

Tablo 19: Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'nün 1981- 1982 Öğretim Kadrosu³¹³

Yeni kurulan bir enstitünün akademik olarak öğretim kadrosunun nitelik ve nicelik olarak belli bir seviyeye ulaşması için belli bir sürenin geçmesi gerekir. En azından ilk mezunlarını vermeye başlaması ile öğretim elamanları tecrübe kazanır.

Öğretim Üyesi ve Asistanların Akademik Kariyer Durumları

Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'nde şu anda öğretim üyesi ve asistan olarak 20 kişi bulunmaktadır. Bunların akademik kariyer durumlarına göre dağılımları şöyledir.³¹⁴

❖ Doktora yaparak öğretim üyesi olan: 2

³¹²Samsun Yüksek İslam Enstitüsü s. 23.

³¹³Samsun Yüksek İslam Enstitüsü, Samsun: Samsun İlim Yayma ve Eğitim Vakfı Yay., 1982, s. 31-42.

³¹⁴Age.,s. 25- 26.

- ❖ Asistanlık birlikte doktora yapmak suretiyle öğretim üyesi olan 1
- ❖ Asistanlıktan öğretim üyesi olan:5
- ❖ Asistanlıktan öğretim üyesi olup halen doktora yapmakta olan: 2
- ❖ Halen doktora ile birlikte asistanlık yapan: 3
- ❖ Halen asistan olanlar:2
- ❖ Bakanlıkça tayin edilip doktora yapanlar: 1
- ❖ Yeterlik tezi hazırlayıp öğretim üyesi olan:1
- ❖ Bakanlıkça tayin edilen (Y. Dil Öğretmenleri) : 3

2.4.7.4.Enstitünün Kütüphanesi

Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'nün, 4100 cilt Kaynak eser ve 60 kişilik okuma salonuna sahip bir kütüphanesi bulunmaktadır. Diğer enstitüler ile kıyaslandığında kitap sayısı bakımından daha küçük ölçekli bir kütüphane olarak görülebilir. Ancak araç ve gereçler açısından eğitim ve öğretim hizmetlerinin gerektirdiği geniş imkânlarla sahip olan Enstitü, kısa zamanda bölgenin ilahiyat alanında en güçlü ve en büyük kütüphanesini kurmayı başarmış olup, Enstitü kütüphanesi gerek öğrencilerin ve gerekse öğretim üyelerinin büyük ölçüde ihtiyaçlarını karşılayabilir düzeye getirilmiştir.³¹⁵

2.4.7.5.Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'nün Öğrenci Durumu

Öğretim Yılı	Kız	Erkek	Toplam
1976-1977	10	139	149
1977-1978	4	167	171
1978-1979	1	101	102
1979-1980	-	88	88
1980-1981	-	78	78
1981-1982	1	79	80

³¹⁵Age.,s. 24.

Genel Toplam	16	652	668
---------------------	-----------	------------	------------

Tablo 20: Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'nün kurulduğu 1976- 1977 öğretim yılından 1981- 1982 eğitim- öğretim yılına kadar öğrenci durumu

Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'ne 1981- 1982 öğretim yılına kadar 668 öğrenci alınmış, bunların 16' sı kız, 652' si ise erkek öğrencidir.

Mezun Öğrencilerin Durumu			
Öğretim Yılı	Kız	Erkek	Toplam
1979-1980	6	73	79
1980-81	1	89	90
Genel Toplam	7	162	169

Tablo 21: Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olan öğrenciler³¹⁶

Enstitü, 1979- 1980 öğretim yılında ilk mezunlarını vermiştir. Dört yıllık öğrenimlerini tamamlayarak mezun olan öğrenci durumu şöyledir:

Eğitime 149 öğrenci ile başlayan enstitüden 79 öğrenci mezun olmuştur. Bu öğrencilerden 6' sı kız 162' si ise erkek öğrencidir. Enstitünün ikinci mezunlarının sayısı ise 90'dır. Bu öğrencilerden 1' si kız 89 'u ise erkek öğrencidir. Samsun Yüksek İslam Enstitüsü 5 yıl süren eğitim- öğretim hayatında, 7' si kız öğrenci ve 162' si erkek öğrenci olmak üzere toplam 169 öğrenciyi mezun etmiştir.

2.4.7.6.Enstitü Tesis Araç ve Gereçleri

Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'nün tesisleri, sahip olduğu araç ve gereçleri de şöyle sıralanabilir:

Araç ve Gereçler

- ❖ Teksir Makinası: 2 adet

³¹⁶Age., gös. yer

- ❖ Fotokopi Makinası: 1 adet
- ❖ Projeksiyon Makinası: 1 adet
- ❖ Daktilo Makinası (biri Arapça): 3 adet
- ❖ Binek oto (Ford marka): 1 adet

- ❖ 600 öğrencinin normal eğitim ve öğretimlerini yapabileceği sair araç ve gereçler.³¹⁷

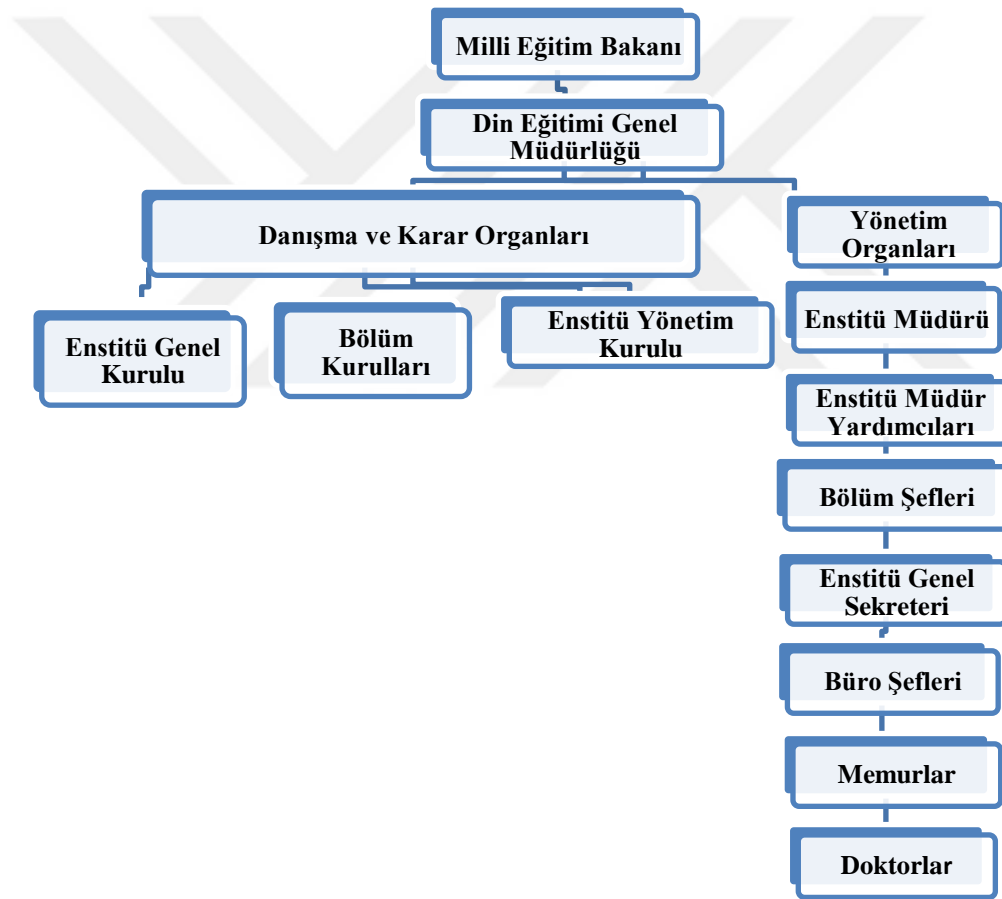
2.4.8.Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü

1979'da YozgatYüksek İslam Enstitüsü Öğretmen Lisesi'nin ek binasında eğitime başladı. 8. Yüksek İslam Enstitüsü olarak açılan Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü kısa süre sonra kapatıldı. Yüksek İslam enstitüleri arasında İlahiyat Fakültesine dönüştürülmeyip kapatılan tek enstitüdür.

³¹⁷Age.,s. 25.

BÖLÜM 3: YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNDE TEŞKİLAT VE İDARİ YAPI

Bu bölüm altındaki başlıklar aşağıda verdiğimiz şema dahilinde hazırlanmıştır. *Yüksek İslam Enstitülerinin Teşkilat Şeması*³¹⁸

³¹⁸ Bu şema 20 Mayıs 1978 **Resmi Gazete**'de yayınlanan Yönetmelik'i örnek alınarak çıkarılmıştır.

3.1.Din Eğitimi Genel Müdürlüğü

430 Sayılı Tevhid – i Tedrisat Kanunu'nun 4. ve 5. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 32. Maddeleri gereğince, ülkemizin ihtiyacı olan din görevlilerinin yetiştirilmesi görevi Milli eğitim Bakanlığına verilmiştir.³¹⁹ Bu vazifeyi Bakanlık Kuruluşu içinde Din Eğitimi Genel Müdürlüğü yürütmektedir.³²⁰Zamanla İmam – Hatip Okullarının çoğalması, 7344 Sayılı Kanun ile Yüksek İslam Enstitülerinin kurulması üzerine, 10. 7. 1961 tarih ve 1044 Sayılı Bakanlık Onayı ile “Din Eğitimi Müdürlüğü” kurulmuştur.Ancak, hizmetlerin genişlemesi ve işlerin bir müdürlük kadrosu sorumluluğunda yürütülmesindeki güçlük nedeniyle, 29. 4. 1964 tarih ve 26540 Sayılı onay ile “Din Eğitimi Genel Müdürlüğü” olarak yeniden teşkilatlandırılmıştır.³²¹3797 Sayılı Kanunda Din Öğretimi Genel Müdürlüğü olarak yer alan Genel Müdürlüğün Görevleri:

İmam Hatip gibi din görevlilerini yetiştirmek üzere açılmış bulunan İmam Hatip Okulları ve Yüksek İslam Enstitülerine ait bütün işleri yürütmek, okul içinde ve dışında din eğitimi ile ilgili her türlü öğretim çalışmalarını düzenlemek gibi işler Din Eğitimi Genel Müdürlüğünün görevleri içerisindedir. Din Eğitimi Genel Müdürlüğü, bir Genel Müdür, bir Genel Müdür Yardımcısı, beş şube Müdürü ve sekiz Şube Müdür Yardımcısından ibarettir.

Şubelerin Görevleri:

I. Şube Müdürlüğü (Personel Şubesi): İmam Hatip Okulu ve Yüksek İslam Enstitülerinin öğretmen tayin ve nakillerini yapmak. İmam Hatip Okulu ve Yüksek İslam Enstitüleri personelinin şahsi dosyalarını tutmak. İmam Hatip Okulu ve Yüksek İslam Enstitülerinin idareci, memur ve müstahdem kadrolarına olan ihtiyaçlarını tespit ve sağlamaya çalışmak.

³¹⁹ Ercan Türk- Meral Katırcı, **Cumhuriyet Dönemindeki Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1920- 2010)**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2010, s. 59.

³²⁰ **Grafiklerle Din Eğitimi Okulları 1951-1970**, Ankara. Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü Yay., 1970, s. 5- 7.

II. Şube Müdürlüğü (Eğitim ve Öğretim Şubesi): Mevcut müfredat programlarının değerlendirilmesini ve program geliştirme çalışmalarını yapmak. Öğrencilerle ilgili disiplin, sağlık, nakil, tazminat vb. işlerini yürütmek. Din eğitimine bağlı kuruluşların personelini işbaşında yetiştirme kursları için gerekli teklifleri ve programları hazırlamak ve yürütmek. Parasız yatılı ve gündüzlü öğrenci kayıtları ile ilgili işleri yürütmek. Yüksek İslam Enstitülerinin diploma defterleri ile diplomalarını tetkik etmek ve bu belgelerle ilgili gerekli işlemleri yapmak.³²²

III. Şube Müdürlüğü (Bütçe ve Plan Şubesi): Genel müdürlüğün bütçe teklifini hazırlamak ve ödenek dağıtımlarını yapmak. Okulların donatım işlerini planlamak ve uygulamak. Yatırımlarla ilgili programları hazırlamak ve takip etmek...

IV. Şube Müdürlüğü (Muamelat Şubesi): Genel müdürlüğün merkez teşkilatında çalışan memur ve müstahdemlerin personel işlerini yürütmek. Günlük devam ve çalışmalarını takip, tertip ve organize etmek. Her şubeye ait yazışmaları takip etmek, gelen giden evrakın kayıt ve dosyalama işlerini yürütmek...

V. Şube Müdürlüğü (Tahkikat ve Değerlendirme Şubesi): Genel Müdürlüğe bağlı okullardaki idareci, öğretmen ve memurlarla ilgili şikâyetleri tahkik ettirerek bir sonuca bağlamak. İmam Hatip Okulları ve Yüksek İslam Enstitüleri öğretmenlerini çalışmalarını değerlendirmek, ceza ve mükâfat işlemlerini yürütmek. Bütün teftiş raporları ile ilgili işlemleri yürütmek.³²³

3.2.Danışma ve Karar Organları

3.2.1.Enstitü Genel Kurulu:

Enstitü Genel Kurulu, her enstitünün öğretim üyelerinden kurulur. Asistanlardan en az iki yılını doldurmuş olanlar arasından, asistanlar tarafından seçilecek iki temsilci de kurula katılır. Enstitü Genel Kurulu, her öğretim yılının yarıyıl başlarında ve öğretim yılı sonunda olmak üzere yılda en az üç defa Müdürün Başkanlığında toplanır. Gerekliğinde Enstitü Yönetim Kurulunun çağrısı üzerine olağanüstü olarak toplanır.

³²²Age., s. 6.

³²³Age.,s. 7.

Genel Kurul, salt çoğunlukla toplanır ve kararlarını mevcudun çoğunluğu ile alır. Asistan üyeler de oylamaya katılırlar. Oyların eşitliği halinde Kurul Başkanının oyu iki oy sayılır.

Enstitü Genel Kurulunun görevleri şunlardır:

İlmî çalışma ve araştırmalar ile eğitim - öğretime ilişkin konularda gerekli kararları almak. Enstitüyü ilgilendiren her çeşit kanun, tüzük ve yönetmelikler hakkında Millî Eğitim Bakanlığına tekliflerde bulunmak ve bu konularda taslaklar hazırlamak. Enstitüye atanmak üzere teklif edilecek müdür ve öğretim üyesi adaylarını tespit etmek. Yönetim Kurulu üyelerini seçmektir. Enstitü Müdürünün getireceği diğer konuları inceleyip karara bağlamak... (Madde 9)³²⁴

3.2.2.Enstitü Yönetim Kurulu

Enstitü Yönetim Kurulu, Enstitü Müdürü veya Müdür Başyardımcısının başkanlığında Enstitü Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından üç yıl için seçeceği beş üyeden kurulur. Yönetim Kuruluna *Enstitü Genel Sekreteri* de katılır.

Enstitü Yönetim Kurulu, Müdürün çağrısı v ey a üye salt çoğunluğunun isteği üzerine toplanır ve kararlarını üye tam sayısının salt çoğunluğu ile alır; genel sekreter oylamaya katılmaz. Yönetim Kurulu Kararlarını, genel sekreter yazar ve ilgililere imzalatarak saklar.

Enstitü Yönetim Kurulunun görevleri şunlardır:

Kanun, tüzük ve yönetmelik hükümleri ile Enstitü Genel Kurulu kararlarının ve Bakanlık emirlerinin yerine getirilmesini sağlayacak karar ve tedbirleri almak. Öğrencilerin, yönetim, kayıt - kabul, imtihan, uygulama ve disiplin gibi her çeşit işlemleri ile ilgili konularda karar vermek, gerektiğinde Enstitü Genel Kuruluna tekliflerde bulunmak ve eğitim - öğretimin yönetmelik ve müfredat programlarında

³²⁴ **Resmi Gazete**, S. 16292, 20 Mayıs 1978, s. 11.

belirtilen amaçlara uygun şekilde yürütülmesini sağlamak. Yönetmelikle veya idarece verilen diğer işleri yapmak... (Madde 10)

3.2.3.Bölüm Kurulları

Bölüm kurulları, o bölümde dersi olan öğretim üyelerinden meydana gelir. Her bölüm kurulu, her yarıyılıda en a z bir defa bölüm şefinin yazılı davetiyle toplanır. Kurul üyelerinin en az yarısının yazılı isteği üzerine de bölüm şefi, kurulu en geç bir hafta içinde olağanüstü toplantıya çağırır.

Bölüm kurullarının görevleri şunlardır:

Bölümün eğitim ve öğretim çalışmalarını inceleyerek gerekli tedbirleri almak, Bölümlerindeki asistanların, hangi öğretim üyelerinin yanında çalışacaklarını tespit etmek. Bölümü ilgilendiren yönetmelik, ders dağıtım ve öğretim programları hakkında tekliflerde bulunmak. Bölümüyle ilgili kitapların satın alınması için okul Müdürlüğüne teklifte bulunmak ve kitaplığı geliştirmek. Müdürlükçe verilen diğer işleri yapmak. (Madde 11) Bölüm Kurullarınca alınan kararlar ve teklifler Okul Müdürlüğüne sunulur. Okul Müdürlüğünce gerekli görüldüğü hallerde bu kararlar ve öneriler Okul Yönetim Kurulunda incelenir ve karara bağlanır.³²⁵

3.3.Yönetim Organları

3.3.1.Enstitü Müdürü

Enstitüler, MEB'e bağlı bir okul olması sebebiyle ilk ve orta öğretim kurumlarından çok farklı bir yapıya sahip değildi. Bir 'yüksek' sözünün bulunuşu vaziyeti kurtarmaya yetmemiştir.³²⁶ Enstitü Müdürü, Enstitü Genel Kurulunun seçeceği üç aday arasından Bakanlıkça 3 yıl için tayin edilir. Enstitü Genel Kurulu, Bakanlığa teklif edilecek Enstitü Müdür adaylarını seçmek üzere en az üçte iki çoğunlukla toplanır. Enstitünün kadrolu öğretim üyeleri veya Enstitüde öğretim üyeliği yapma niteliklerine sahip olanlar arasından mevcudun oy çokluğu ile ve gizli oyla seçilecek üç adayın adı Bakanlığa bildirilir. Bakanlık, teklif edilen adayı uygun görmediği takdirde, başka birini, müdür

³²⁵ Resmi Gazete, s. 12.

³²⁶ Öcal, (Ed.), Tanıkların Dilinden ..., C. 3, s. 394.

olarak atayabilir. Enstitü Müdürü, Enstitünün temsilcisi ve eğitim - öğretim, yönetim çalışmalarının düzenleyicisi denetleyicisi ve sorumlusudur.

Müdürün başlıca görevleri şunlardır:

Enstitü Genel Kurulu ile Yönetim Kuruluna başkanlık etmek. Enstitüyü kanun tüzük yönetmelik müfredat programları ve emirlere uygun şekilde yönetmek yönetim ile ilgili her çeşit işleri yapmak ve ilgililere yaptırmak. Bakanlıkça gönderilen ödeneği usulüne uygun olarak harcamak, Enstitünün ita amirliğini yapmak, tahakkuk âmiri ile memurlarını görevlendirmek, Ayniyat Talimatnamesi hükümlerini yürütmek. Müdür Başyardımcısını, Müdür Yardımcılarını, Bölüm şeflerini ve Enstitü Genel Sekreterini Bakanlığa teklif etmek. Enstitüye ait evrakı, diplomaları ve diğer belgeleri imzalamak ve onaylamak.³²⁷(Madde-12)

Önceki uygulamalarda müdür ve müdür yardımcılığına atama konusunda belirli bir kıstas yoktu. Her hangi bir ortaöğretim kurumunda görev yapan bir yönetici veya öğretmen Bakanlık tarafından re 'sen enstitü müdürü veya yardımcısı olarak atanabiliyordu.³²⁸ Bu yönetmelikle getirilen en önemli yenilik müdürün Bakanlık tarafından tayin ile değil de, Enstitü Genel Kurulunun seçeceği üç aday arasından Bakanlıkça 3 yıl için tayin edilmesidir. Bu durum büyük bir sevinçle karşılanmış; 10 Temmuz 1978 tarihli Nesil dergisinde yayınlanan bir yazıda, "Akademiye İkinci Adım" başlığı ile okurlara duyurulmuştur. Aynı yazıda, bu durumun Yüksek İslam Enstitülerinin akademiye dönüştürülmesini kolaylaştıracağı da belirtilmiştir... İlk olarak İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde müdür seçimi yapılmıştır. Asistanlar temsilcisinin de katıldığı Enstitü Genel Kurul Toplantısında Müdür adayı olarak Dr. Ali Özek, Sabri Akdeniz ve Mustafa Göl seçilmişler, Bakanlıkça bu üç aday içinden yönetmelik hükümlerine göre Dr. Ali Özek asaleten müdür olarak tayin edilmiştir... İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde Arap Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapan ve yeni yönetmelik hükümlerine göre seçimle iş başına gelen ilk müdür Dr. Ali Özek bu yönetmeliğin okul idaresini büyük ölçüde öğretim elamanlarına bıraktığını bu durumun

³²⁷ Resmi Gazete, s. 13.

³²⁸ Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze...*, s. 372.

akademiye geçişi kolaylaştıracağı kanaatinde olduğunu belirtmiştir.³²⁹1978'de yayınlanan yönetmelikte Enstitü yöneticilerinin atanma şeklinde yapılan değişiklik ile enstitünün yavaş yavaş akademi özelliği kazanmasına çalışılmıştır.

3.3.2.Müdür Yardımcıları

Enstitü Müdür Başyardımcısı ve Müdür yardımcıları, Enstitünün kadrolu öğretim üyeleri veya Enstitüde öğretim üyeliği niteliklerine sahip olanlar arasından Müdür tarafından seçilir ve Bakanlıkça atanırlar.

Müdür yardımcılarının görevleri:

- ❖ Müdürün görevi başında bulunmadığı zamanlarda müdürlüğe vekâlet etmek. Enstitü Disiplin Kuruluna başkanlık yapmak, kurul karar ve zabıtlarını saklamak, eğitim - öğretim ve yönetimle ilgili olarak Müdürün vereceği diğer görevleri yerine getirmek;
- ❖ Haftalık ders dağıtım çizelgelerini düzenlemek, uygulama işleriyle ilgili raporları saklamak ve müdürün vereceği diğer görevleri yapmak. (Madde 13)

3.3.3.Bölüm Şefleri

Bölüm şefleri, bölümüne ait eğitim ve öğretim işlerin müdür adına düzenler ve yürütürler. Bu işlerden dolayı Müdüre karşı sorumludurlar. Bölüm şefleri, ilgili bölüm öğretmenleri arasından ve o bölüm öğretmenlerinin görüşleri de alınarak müdür tarafından seçilir ve Bakanlıkça atanırlar.(Madde 14)

3.3.4.Enstitü Genel Sekreteri

Enstitü Genel Sekreteri, yükseköğrenim görmüş, en az yedi yıllık hizmeti ve idarî tecrübesi bulunan istekliler arasından, müdürün teklifi üzerine Bakanlıkça atanır. Enstitü Genel Sekreteri, Müdür Başyardımcısına bağlıdır.

³²⁹Nesil, C. 2, S. 10, Temmuz 1978, s. 64.

*Enstitü Genel Sekreterinin görevleri:*Enstitünün büro işlerini plânlamak, büroların düzenli ve verimli çalışmalarını sağlamak. Her türlü öğrenci ve imtihan işlerini yürütmek. Diploma defterlerinin ve diplomaların düzenlenmesini sağlamak. Öğretim üyesi ve memurların sicil dosyalarını tutmak, genel kurul ve yönetim kurulunun karar ve zabıtlarını saklamak, müdür tarafından Enstitü ile ilgili olarak verilecek her türlü işleri yapmak.³³⁰ (Madde 15)

3.3.5.Büro Şefleri:

Her Enstitüde hizmetlerin gerekli kıldığı işleri yürütmek üzere Enstitü Genel Sekreterine bağlı olarak, öğrenci işleri, iç hizmetler, muhasebe ve ayniyat, kütüphane ve yayın işleri gibi bürolar kurulur. Bu büroların işlerini düzenli bir şekilde yürütmek üzere büro şefleri atanır. Büro şefliklerine atanacakların en az lise veya dengi meslek okulu mezunu olmaları gerekir. Büro şeflerinin atanmaları, Enstitü Müdürünün teklifi üzerine Bakanlıkça yapılır.

*Büro şeflerinin başlıca görevleri şunlardır:*Öğrenci kayıt ve kabul, devam, izin, imtihan, askerlik ve disiplinle ilgili işlemleri yapmak; bunlarla ilgili defter, dosya, cetvel ve diğer belgeleri düzenlemek. Mezunlara ait işleri yapmak... Öğretim üyeleri, asistanlar ve diğer görevlilere ait dosya, fiş ve defterleri tutmak askerlik işlerini ve devamlı ilgili işleri takip etmek. Enstitüye ait tahakkuk, satın alma, muayene, hesap ve istatistik ile ilgili işleri yürütmek... Parasız yatılı öğrencilerle ilgili işleri yürütmek... Enstitü Müdürü, Müdür Yardımcıları ve Genel Sekreterin vereceği diğer işleri yapmak. Enstitü Genel Sekreteri, yukarıda belirtilen işler ile bunlar dışında kalan ve Enstitü ile ilgili bulunan diğer işlerden hangilerinin kimler tarafından yapılacağını tespit ederek. Enstitü idaresinin onayını da aldıktan sonra büro şeflerine yazı ile bildirir. (Madde 25)³³¹

3.3.6.Memurlar

Memurların atanması, Müdür Başyardımcısının inhası ve Enstitü Müdürünün onayı ile yapılır.

³³⁰Resmi Gazete, 20 Mayıs 1978, s. 14.

³³¹Resmi Gazete, 20 Mayıs 1978, s. 17.

*Memurların başlıca görevleri şunlardır:*Satın alınacak erzak, eşya ve malzemenin eksiltme ve özel şartnamelerini zamanında düzenlemek, buna ait kanunî işlemleri yapmak, sözleşme defterlerini tutmak, zarf kâğıtlarını, maaş ve ücret bordrolarını kanun ve yönetmeliklere uygun olarak hazırlamak ve bunlara ait belgelerle fatura örneklerini ve satın alma kararlarını dosyalarında saklamak. Ödenek, senet, maaş ve ücretlere ait defterleri tutmak, bunlarla ilgili işlemleri günü gününe yapmak.Satın alma Komisyonunun kararını gerektirmeyen küçük satın alma işlerini yapmak, Enstitü ile ilgili ve dışarıda görülmesi gerekli işlerden idarece istenenleri takip etmek, satın alınan yiyecek giyecek ve yakacakların muayene ve kabulü ile ilgili işleri yapmak ve kabul olunanları teslim alarak muhafaza etmek.

Satın alınan kitapların muayene ve kabulü ile ilgili işleri yapmak ve kabul olunan kitapları teslim almak; bu işlere ait kayıt ve dosyalarla kütüphane demirbaş defterini tutmak. Kütüphanenin usulüne göre tasnifini yapmak ve Enstitü idaresince tespit edilen zamanlarda açık bulundurularak Enstitü mensuplarının istifadelerine sunmak, kitap verip alma ve gerektiğinde öğrencilere dağıtma işlerini yürütmek ve bunlara ait kayıtları tutmak. Müdür, müdür yardımcıları ve genel sekreter ile büro şefleri tarafından verilen yazı işlerini yapmak. Mezunlara ve eski öğrencilere ait yazı ve dosya işlerini yürütmek. Gelen ve giden evrakı kaydetmek ve dosyalarını usulüne göre tutmak. Daktilo ve teksir işlerini yapmak.(Madde 26)

Enstitü Müdürü mevcut şefleri, memurları ve hizmetlileri, Enstitü ile ilgili bulunan işlerde görevlendirmeye ve gerektiğinde görevlerini değiştirmeye yetkilidir.(Madde 27)³³²

3.3.7.Enstitü Doktoru

*Enstitü doktorunun görevleri şunlardır:*Her yarıyıl başında ve tatile gidecekleri sırada öğrencileri birer birer muayene ederek sağlık durumlarını tespit etmek ve fişlerine işlemek... Genel Sekreterlikçe tespit olunan saatlerde Enstitüye gelerek hasta öğretim üyesi, asistan, memur, öğrenci ve hizmetlileri muayene ve tedavi etmek, gerekenleri ilgili sağlık kurumlarına sevk etmek, sağlık durumlarını bir deftere işleyerek her biri

³³²Resmi Gazete, 20 Mayıs 1978, s. 17-18.

hakkında gereken tedbirleri almak. Lüzumu halinde Enstitü personelini evlerinde muayene etmek... Revirde yatan hastaları tedavi etmek. Yardımcı sağlık personelinin görevlerini tayin etmek ve çalışmasını kontrol etmek... Enstitünün dersane, yatakhane, yemekhane ve diğer kısımlarını sağlık bakımından sık sık kontrol ederek alınmasını gerekli gördüğü tedbirleri müdüre yazı ile bildirmek... (Madde 28)³³³

3.4.Enstitünün Öğretim Kadrosu

3.4.1.Öğretim Üyeleri

Talim ve Terbiye Kurulu'nca Yüksek İslâm Enstitüsü'nün açılışı için hazırlanan kararda enstitüde ders verecek öğretmenlerde akademik bir seviye aranmasından bahsedildiği halde o dönemde bu niteliği taşıyan yeterli eleman bulunamadığından bu gerçekleştirilemedi. Nitekim enstitü öğretim elemanları için öğretmen sıfatı kullanılmaktaydı.³³⁴

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü açıldığında bunu yükseköğretim kurumları arasında protokoldeki yeri üçüncü sıra idi. Üniversiteler ve bağlı fakülteler kendilerini sadece yüksekokullardan değil, akademilerden de önde görmekteydiler. Statüleri de bunu gerektiriyordu. Telif ettikleri eserler, çıkardıkları dergiler vardı. Özerk kuruluşlardı ve hükümet işlerine karışmıyordu. Akademilerin durumu bu bakımdan Yüksek İslam Enstitülerinden den çok iyiydi. Millî Eğitim Bakanı isterse bir ortaokul veya lise öğretmenini Yüksek İslam Enstitüsüne yönetici veya öğretmen olarak atayabiliyordu. Bu usulle Enstitülere atanan epey yönetici ve öğretmen vardı. Bunun tamamına yakını da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunları idi.³³⁵

1970' li Yıllarda Yüksek İslam Enstitülerine Öğretmen Alma Usulü

1970'li yıllarda Yüksek İslam Enstitülerine üç usulle öğretmen alınırđı. Editörlüğünü Mustafa Öcal'ın yaptığı “*Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat*” adlı eserde bu konuda özetle şu maddelere yer verilmiştir:

³³³ Resmi Gazete, ,s. 18-19.

³³⁴ Öcal, “Yüksek İslam Enstitüsü”, s. 49.

³³⁵ Öcal(Edt.),*Tanıkların Dilinden ...*, C. 3, s. 503.

1. MEB Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün ihtiyaç ve uygun gördüğü kimseleri imtihansız yönetici ve öğretmen olarak Yüksek İslam Enstitülerine atardı.
2. Bir jüri tarafından yapılan imtihandan sonra, iki sene içinde "yeterlik tezi" adı verilen bir çalışma yapması, bu çalışmanın bir danışman hoca nezaretinde yapılması, hocanın tek başına bu çalışmayı 'başarılı bulduğunu' 'bir yazıyla bildirmesi suretiyle Yüksek İslam Enstitülerine öğretmen olarak atanması...

Aday *yeterlik tezi* hazırlamadıysa veya hazırladı da hoca bunu yetersiz bulduysa ne olacak? Hiçbir şey... Bu işlem şekli herhangi bir resmi mevzuata dayanmıyordu. Yeterlik tezi vermediği için veya verdiği hoca tarafından başarısız bulunduğu için Yüksek İslam Enstitülerinde öğretmenliğinden alınan kimse pek yoktu. Yeterlik tezi iki sene içinde ve bir taraftan da öğretmenlik devam ederken yapıldığından, ayrıca başarı bir imza ile rapor edildiğinden kimilerinin çalışması, fakülteden mezun olma durumunda bulunan bir öğrencinin hazırladığı '*Mezuniyet Tezi*' veya '*Bitirme Ödevi*' gibi bir şeydi. Kimilerinin ki ise, '*Mastır*' (*Yüksek Lisans*) veya '*Doktora Tezi*' niteliğinde idi. Yani hepsi aynı seviyede değildi... Bunlardan bazılarının danışman hocalarının bile herhangi bir akademik unvanları yoktu. Ayrıca bu tezler bir jürinin önünde de savunulmamış ve görüşülmemişti.

3. Üç sene çalışarak bir tez hazırlanması ve bunu da bir jüri önünde savunması ve başarılı görünmesi üzerine yapılan atama. Hayrettin Karaman, Tayyar Altıkulaç, Bekir Topaloğlu gibi kişiler bu yolla Yüksek İslam Enstitülerine girmişlerdir. Bunların hazırladıkları tezler Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi doktora öğrencilerinin hazırladıkları ve jüri tarafından başarılı bulunan çalışmalardan hiçbir şekilde aşağı değildi. Ama yine de onlar bu çalışmalarıyla Dr. Unvanını alamadılar...

1977'den sonra Yüksek İslam Enstitülerine toplam 100 asistan alındı. Bu asistanlar, önce bir batı dilinden sonra Arapçadan ve daha sonrada bir jüri huzurunda bilim sınavından geçmek suretiyle alınmıştı. Bu asistanların bazıları Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki hocalara bazıları da Yüksek İslam Enstitülerindeki bazı hocalara bağlanmak suretiyle 3 yıl süreyle tıpkı doktora gibi tez yaptılar. Tezleri jüri

önünde savunup başarılı bulduktan sonra o zamanki yönetmelik gereği “*Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyesi*” olarak kararnameler yeniden düzenlenmişti.³³⁶

Enstitülerin 1978’de Yayınlanan Yönetmeliğine Göre Öğretim Üyeleri

Yüksek İslâm Enstitülerine öğretim üyesi olarak atanacakların, doktora yapmış olmaları ve öğretmenlik yapabilecek nitelikte bulduklarının Enstitü Yönetim Kurulunca ilgili branştan seçilecek en az üç kişilik komisyonun olumlu raporu üzerine Enstitü Genel Kurulunca kararlaştırılmış bulunması şarttır. Ayrıca bu kuruluşlara asistan olarak seçilenlerden, süresi içinde gerekli ilmî çalışmasını tamamlayan ve başarısı sabit olanlar da Enstitü Genel Kurulunun kararı ile bu Enstitülere öğretim üyesi olarak atanabilirler.

3.4.2.Öğretim Üyelerinin Görevleri

Görevlendirildiği bölüm ve dersin gerektirdiği eğitim - öğretim, araştırma ve imtihan işlerini yapmak. Tez, uygulama, seminer ve kütüphane çalışmalarını yönetmek, gereken rehberliği yapmak. Alanında ilmî araştırmalar yapmak, meslekî yazılar yayımlamak, eserler vermek; Asistanların programlı bir şekilde çalışmalarını ve yetişmelerini sağlamak. Yönetmelik gereğince Enstitüde yapılacak toplantılara katılmak. Çeşitli zamanlarda ve gereğine göre yazılı, sözlü, uygulamalı imtihanlar yapmak; yazılı imtihanlarda gözcü olarak görev almak; öğrencilere araştırmalar yaptırmak ve ödevler vermek; onların bilgi, karakter ve mesleki ehliyet yönlerinden yetişmelerini izlemek, gerekli gördüğü hususlarda uyarılarda bulunmak. Kanun, tüzük, yönetmeliklerde belirtilen görevlerle, Enstitü Genel Kurulu, Yönetim Kurulu, Enstitü Müdürü ve Bakanlıkça verilen diğer görevleri yapmak³³⁷...(Madde 16)

Enstitülerin bu yönetmeliğinde, öğretim üyelerinde aranan vasıflar, üç kişilik bir kurul tarafından seçilmeleri önemli değişikliklerdendir.Talim ve Terbiye Kurulu’nun Yüksek İslam Enstitüsünün açılışı için hazırladığı kararda “Enstitüde ders verecek öğretmenlerde akademik bir seviye aranmasından” bahsedildiği halde o dönemde bu sıfatlara haiz yeterli eleman bulunamadığı için tam uygulanamadı. Enstitü öğretim

³³⁶ Öcal, (Ed.),*Tanıklarm Dilinden*..., C. 3, s. 504.

³³⁷ *Resmi Gazete*, s. 14-15.

elemanları için “öğretmen sıfatı kullanılmaktaydı. Öğretmenlerin bir kısmı re‘ sen bir kısmı da sınava tabi tutularak atandılar³³⁸...

Hayrettin Karaman Enstitülere öğretmen tayininde karşılaşılan vahim bir duruma dikkat çektiği “*Akademi yine Akademi*” başlıklı yazısında: Partiler halkla iyi ilişkiler kurmak ve oy sağlamak için vasıtalar kullanırlar. Bu vasıtalar içinde halkın tuttuğu, sevip beğendiği veya halka tesir etmesini bilen kişiler de vardır. İktidar sağlanınca bu kişilerin mükâfatlandırılması gerekir ve tayinler başlar. Bakanlıklara bağlı her müessesede bu nevi tayinlerle gelmiş kişiler vardır... Bütün bunları iyi veya kötü değerlendirmesine tabi tutmaksızın birer gerçek olarak kaydediyoruz. Yüksek İslam Enstitüleri için bir örnek vermekte fayda görüyorum: Bir tarihte bir bakanın dostu, bir yakını bakana takdim ile Yüksek İslam Enstitüsüne hoca olarak tayinini istiyor. Bakan da ilgili daireye havale ediyor.” *Daire hangi derse ve hangi ehliyet belgesi ile?*” diye sorduğunda muhatap :”*hangi ders olursa olsun, ben filan fakülteden mezunum, biz orada her dersi okuduk*” diyor. Bu anlattığımız masala benzer bir gerçektir ve nadir olmayan gerçeklerdendir. Dünyanın hiçbir yerinde bir fakülte veya akademiye yani ilmi ve idari muhtariyeti olan bir yere devlet başkanı bile istediğini tayin edemez ettiremez; ehliyet aranır, ehliyetin objektif vesikaları sorulur. Bir ilim müessesesi kadro demektir. İlim ve öğretim kadrosunun yetişeceği yerler dıştan müdahalelere mutlaka kapalı olmalıdır.³³⁹

İstanbul ve Bursa Yüksek İslam Enstitülerinin öğretim üyesi kadrosu içerisinde ilim, fikir ve telif sahibi hocalar vardı. Esasında hoca kadrosu bir fakültede olması gereken seviyede idi. Bunlara örnek verecek olursak” *Ömer Nasuhi Bilmen, Muhammet Tavit et Tanci, Hilmi Ziya Ülken, Nevzat Aybesoğlu, Osman Pazarlı ve Zekai Kongara, Nihat Sami Banarlı, Ali Nihat Tarlan* “gibi. Ama Konya, Kayseri, İzmir, Erzurum gibi Anadolu’daki Enstitülerin durumları farklı idi. Ayrıca 27 Mayıs İhtilali’nden sonra üniversitelerden atılan ve “*147’likler*”denilen Profesörlerin bir kısmı İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nde görev yapmışlardı.³⁴⁰

³³⁸ Öcal, *Osmanlı’ dan Günümüze Türkiye’de...*, s. 372.

³³⁹ Hayreddin Karaman, *Akademi Yine Akademi*, *Nesil*, S. 11, Ağustos 1977, s. 3-5.

³⁴⁰ Öcal (Edt.), *Tanıkların Dilinden...*, C. 1, s. 338.

3.5.Asistanlar

Enstitülerin açıldığı tarihten yönetmelik değişiklikleri ve öğretim elamanı yetiştirme arayışları devam etmiştir. Kuruluş tarihinden itibaren, asistan olarak öğretim üyesi yetiştirmek ve böylece enstitülerin öğretim elamanı ihtiyacını karşılamak gerekirken bu sisteme sürekli bir işlerlik kazandırılmamıştır.1959'da çıkan enstitü kadro kanununda, 11 asistan kadrosu verilmişken bu İstanbul ve Konya Yüksek İstanbul Enstitüleri'nde çok sınırlı sayılarda kullanılmıştır. Tezlerini vererek öğretim üyesi olanların yerine, yenileri alınmamıştır... Bakanlık idaresi statüsünde, müdür ve müdür yardımcısı olarak hiçbir imtihan ve objektif ölçüler koymadan öğretim elemanı tayin etmiştir. Enstitülerde, asistanlık yoluyla yetişen öğretim elamanları, imtihanlar sonucu tayin olunan ve bir tez çalışmasına bağlı olarak öğretim üyesi olabilen öğretim elamanları, idarecilik yoluyla tayin edilen ve hiçbir imtihan ve tez çalışmasına bağlı olmayan öğretim elemanlarını olmak üzere üç çeşit tayin sistemiyle gelmiş öğretim üyeleri bulunmuştur...³⁴¹

20 Mayıs 1978 'de 16292 Sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanan yönetmeliğe göre, Yüksek İslam Enstitüsü asistanlığına atanacakların Yükseköğrenim görmüş olmaları. Devlet memurluğuna alınacaklarda aranan genel şartları taşımaları. Evvelce buldukları görevlerde olumsuz sicil almamış bulunmaları. 35 yaşını geçmemiş olmaları. Yükseköğrenimi sırasında uzun süreli uzaklaştırma veya daha ağır bir ceza almamış bulunmaları. Açılacak asistanlık imtihanında başarı göstermeleri şarttır.(Madde 17)

Asistanlığa atama işlemi: Asistan alınmasına ihtiyaç olduğu, ilgili öğretim üyelerinin mütalaası alınmak suretiyle Enstitü Yönetim Kurulunun kararıyla tespit edilir. Müdürlükçe Bakanlıktan gerekli izin alındıktan sonra durum, şartlarıyla birlikte gazetede ilân olunur. Asistanlığa istekli olanlar, hangi yabancı dilden imtihana gireceklerini belirterek dilekçe ile Enstitü Müdürlüğüne başvururlar. Adayların durumları Enstitü Yönetim Kurulunca incelenir. Gerekli şartları taşıyanlar Enstitü Yönetim Kurulunca en az üç öğretim üyesinden kurulacak komisyonca biri Arapça, diğeri batı dillerinden biri (İngilizce, Fransızca, Almanca) olmak üzere iki yabancı dilden ve asistanı olacağı ders konularından imtihan edilirler. Dil imtihanı, ortalama 200

³⁴¹ Ayhan, age.,s. 243.

kelimelik bir sayfanın belli bir süre içinde Türkçeye tercüme edilmesi suretiyle yapılır. Adaylar imtihan yerinde sözlük bulundurabilirler. İmtihanda başarı gösterenler arasından asistanlığa alınmak üzere seçilenler, atamaları yapılmak üzere Enstitü Müdürlüğünce Bakanlığa teklif edilirler. Teklif yazısına, Enstitü Yönetim Kurulu ile imtihan komisyonunca aday hakkında verilmiş olan kararlar da eklenir.³⁴² (Madde 18)

Asistanlık süresi, üç yıldır. Kabul edilir bir özre dayanmak şartıyla bu süre, ilgili öğretim üyesinin teklifi ve Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile en çok bir yıl daha uzatılabilir. (Madde 19)

Asistanların başlıca görevleri: Program uyarınca görevli bulunduğu her türlü çalışmayı yapmak. Yanına verildiği öğretim üyesinin Enstitüdeki her çeşit öğretim çalışmalarında hazır bulunmak ve gerektiğinde katılmak. Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile Enstitüde veya diğer okullarda haftada altı saati geçmemek üzere, isteğe bağlı olarak ücretle ders okutmak, kendisine verilecek dersleri veya uygulamaları yapmak. Enstitüdeki ilgili öğretim üyelerinin rehberliği ile seçeceği konuda hazırlayacağı tezi, asistanlık süresi içinde tamamlamak...(Madde 21)

Asistanlık süresini başarı ile tamamlayanlar hakkında aşağıdaki işlemler yapılır:

16. maddede sözü edilen komisyon tarafından asistan, Yüksek İslâm Enstitülerinde branşında öğretim üyeliği yapabilecek yetişkinliğe ve öğretmenlik kişiliğine sahip olup olmadığının tespiti için imtihana ve mülakata tabi tutulur. Bu imtihan ve mülakatta yeterliğinin görülmesi halinde kendisinden bir örnek ders vermesi istenir. Verdiği örnek derste de başarısının tespit edilmesi halinde sonuç bir tutanakla ve başarı derecesi de (Pekiyi, iyi, orta) belirtilmek suretiyle Enstitü Müdürlüğüne bildirilir. Durum, Müdürlükçe asistana yazılı olarak tebliğ edilir. İlgilinin öğretim üyeliğine atanma işlemi, 16. madde hükümlerine göre yürütülür. En çok dört yıl içinde tezini başarı ile veremeyen veya ilgili komisyonca Enstitü öğretim Üyeliği için yeterli görülmeyen asistanlar Bakanlıkça başka görevlere nakledilirler.(Madde 24)³⁴³

³⁴²Resmi Gazete, s. 15.

³⁴³Resmi Gazete, s. 16.

1977’de tahsis edilen 100 civarında asistan kadrosu o dönemde mevcut yedi Yüksek İslam Enstitüsüne paylaştırıldı³⁴⁴... Yukarıda Madde 18 anlatılan sınavlardan başarılı olanlar göreve atandıktan sonra, üç yıl süre ile tıpkı doktora yapar gibi öğretim üyesinin danışmanlığında bilimsel tez hazırladılar... Başarılı olanlar “öğretim üyesi” olarak atandılar. Enstitüler, İlahiyat Fakültesi olarak üniversitelere bağlandıktan sonra Üniversiteler arası kurul tarafından 1983’te alınan karar gereği yeniden oluşturulan jüriler huzurunda tekrar yapılan tez savunmasında yeterli ve başarılı bulunanlar “Dr.” unvanı aldılar.³⁴⁵

Yüksek İslam Enstitüleri, yüksekokul statüsünde oldukları için lisansüstü öğretim yaptırıyorlardı.³⁴⁶ Bundan dolayı Enstitüler aldıkları asistanların yaptıkları tezlerin üniversite seviyesinde ve akademik usullere uygun olarak hazırlanması için muhtelif üniversitelerin öğretim üyelerinin danışmanlığında tez hazırlamaları sağlandı. Bu uygulama Yüksek İslam Enstitüsünde yapılan tezlerin üniversite seviyesinde ve asistanların yetişmesinde son derece yararlı olmuştur.³⁴⁷ Bu konuya en iyi örnek Samsun Yüksek İslam Enstitüsü’ne ait uygulama aşağıdaki tablo da gösterilmiştir.

³⁴⁴ Öcal, **Osmanlı’ dan Günümüze ...**, s. 372.

³⁴⁵ Age., gös. yer.

³⁴⁶ Suat Cebeci, “*Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi*”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 39 S. 2, 1999, s. 231.

³⁴⁷ **Samsun Yüksek İslam Enstitüsü**, Samsun: Samsun İlim Yayma ve Eğitim Vakfı Yay., 1982, s. 23.

ASİSTANIN			
Adı ve Soyadı	Branşı	Bağlı Bulunduğu Öğretim Üyesinin	
		Adı ve Soyadı	Görev Yeri
M.Reşit Özbalıkçı	Arap Dili ve edebiyatı	Doç. Dr. M. Nazif Şahinoğlu	Atatürk Ü.Ed.F. Öğr. Üyesi
İsmail Durmuş	Arap Dili ve Edebiyatı	Doç. Dr. M. Nazif Şahinoğlu	Atatürk Ü.Ed.F. Öğr. Üyesi
S. Kemal Sandıkçı	Hadis	Prof. Dr. Mehmet Hatiboğlu	Ankara Ü. İ. F. Öğr. Üyesi
İzzet Er	Pedagojik Formasyon	Prof. Dr. Amiran Kurtkan	İst. Ü. İkt. F. Öğr. Üyesi
Y. Şevki Yavuz(x)	Kelam ve İslam Düşüncesi	Prof. Dr. Hüseyin Atay	Ankara Ü. İ. F. Öğr. Üyesi
M. Zeki Terzi	Siyer ve İslam Tarihi	Prof. Dr. H. Gazi Yurdaydın	Ankara Ü. İ. F. Öğr. Üyesi
İshak Yazıcı	Tefsir	Doç. Dr. Suat Yıldırım	Atatürk Ü. İ. F. Öğr. Üyesi
Erhan Yetik	Tasavvuf Tarihi	Doç. Dr. Esad Coşan	Ankara Ü. İ. F. Öğr. Üyesi
Hasan Katipoğlu	Felsefe-Mantık	Prof. Dr. Necati Öner	Ankara Ü. İ. F. Öğr. Üyesi
Nuri Çalışkan	İslam –Türk Med. Tarihi	Prof. Dr. Salih Tuğ	İst. Ü. Ed. F. Öğr. Üyesi
Muhsin Koçak	Fıkıh ve İslam Hukuku	Prof. Dr. Y. Ziya Kavakçı	Ankara Ü. İ. F. Öğr. Üyesi

Tablo 22: Samsun Yüksek İslam Enstitüsü

3.6.Enstitülerin Eğitim Programları ve Yöntemleri

3.6.1.Enstitülerin Ders Programları ve Derslerin Nitelikleri

Enstitülerin ders programında önemli üç program kullanılmıştır. Bunlardan ilki 1959'dan 19 Ocak 1972'de Resmi Gazetede yayınlanan yönetmeliğinde bulunan ikinci programına kadar olan 13 yıllık sürede kullanılan program. Bu program esasında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün kullandığı programdır. Yönetmelik çıkana kadar diğer enstitülerde bu programı kullanmışlardır. İkincisi, program enstitü yönetmeliğinin çıktığında uygulamaya konulan program. Üçüncüsü ise 1979-1980 döneminde uygulamaya konulan programdır. 24 Eylül 1959 tarih ve 240 Sayılı Talim ve Terbiye Dairesi kararında, açılacak Yüksek İslam Enstitüsünde uygulanacak ders programı için

“deneme mahiyetinde olmak üzere şimdilik ilişik müfredat programı taslağının tatbik edilmesi” ifadesi kullanılmıştı.³⁴⁸

3.6.1.1.Enstitülerin I. Ders Programı (1959-1972)

İlk defa 1959'da İstanbul'da açılan Yüksek İslam Enstitüsü için bir ders programı hazırlanmış ve uygulanmaya başlanmıştı. Zaman zaman bazı değişiklikler olmakla birlikte Enstitülerin tamamı tek tip ders programı uygulanmakta idi.³⁴⁹

Bu ilk programda Arapça %17.75, Temel İslami ilimler %35.51, İslam tarihi ve sanatları %14.95, felsefe grubu dersleri %1.86, din bilimleri ile ilgili dersler %7.47, zorunlu ders sayılabilecek dini musiki ve inkılap tarihi % 1.86, oranında yer almakta, bu dersler yabancı dil ve Farsça ile birlikte %22.42'ye çıkmaktadır. Programdaki derslerin oranlarına öğretmen yetiştiren bir kurum olarak açılmış olması nedeniyle bir de bu açıdan bakılacak olursa alan bilgisi derslerinin %57.93, genel kültür derslerinin %24.28, öğretmenlik meslek bilgisi verebileceği düşünülen dini psikoloji, dini pedagoji ve hitabet derslerinin de % 4.67 oranında olduğu görülecektir.

Programda dil öğretiminin ağırlıklı olarak yer almasına karşılık alan bilgisi derslerinin ve bilhassa yardımcı dersler olarak düşünülen felsefe ve din bilimleri ile ilgili derslerin oranı düşük olduğu göze çarpmaktadır. 4 saat olarak yer alan dini pedagoji ve dini psikoloji derslerinin bir saatlik hitabet ve irşat dersleri ile birlikte oranı %4.67'dir fakat buna karşılık dil öğretimi programda %38.31 oranında yer almıştır.³⁵⁰

³⁴⁸ Öcal, **Osmanlı'dan Günümüze** ..., s. 372.

³⁴⁹ Öcal, **Tanıkların Dilinden** ..., C. 2, s. 527.

³⁵⁰ Halit Ev, “Türkiye'deki Yüksek Din Öğretimi Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi”, Doktora Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1999, s. 51.

DERSLER	SINIFLAR					
	I	II	III	IV	Toplam	%
Arap Dili ve Edebiyatı	6	5	4	4	19	17.75
Kur'an-ı Kerim	5	4	1	1	11	35.51
Vücut İlmi	-	-	-	1	1	
Belagat-i Kur'aniyye	-	-	-	1	1	
Tefsir	-	1	2	2	5	
Hadis	-	1	2	2	5	
Tevhit İlmi	1	1	-	-	2	
Kelam	1	-	-	-	1	
İslam Hukuku	-	-	1	1	2	
Fıkıh ve Fıkıh Usulü	-	-	-	1	1	
İslam Dini ve Mezhepler Tarihi	-	1	1	-	2	
Tasavvuf Tarihi	-	2	1	1	4	
Ahlak	-	-	1	1	2	
İslam Felsefesi	-	-	1	-	1	
Muasır İslam Ülkeleri Tarih ve Coğrafyası	2	2	1	-	5	14.95
İslam Sanatları Tarihi	-	-	1	1	2	
Siyer	1	1	-	-	2	
İslam Türk Edebiyatları Tarihi	3	2	1	1	7	
Mukayeseli Dinler Tarihi	1	1	1	-	3	7.47
Dini Psikoloji	-	-	1	1	2	
Dini Pedagoji	-	-	1	1	2	
Hitabet ve İrşat	-	-	-	1	1	
Mantık	-	-	1	1	2	1.86
Dini Müzik	-	-	-	1	1	22.42
İnkılap Tarihi	-	-	-	1	1	
Yabancı Dil	4	4	4	4	16	
Fars Dili ve Edebiyatı	2	2	1	1	6	
Toplam	26	27	26	28	107	

Tablo 23: Yüksek İslam Enstitüsünün 1959 Yılında Deneme Mahiyetinde Kabul Edilerek 13 Yıl Süreyle Pek Geliştirilmeden Kullanılan İlk Programı.³⁵¹

Mustafa Öcal, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi³⁵², adlı eserinde 1959-1960 Yüksek İslam Enstitüsü Haftalık Ders Programı Ders Dağıtım Cetveli 'nde gösterilen dersler tablosunda "İslam Tarihi" dersi bulunurken Halit Ev'in tezinde kullandığı tabloda bu ders bulunmamakta. Dolayısıyla ders sayısı ve toplam ders saatlerinde farklılıklar bulunmakta. Öcal'ın eserinde," haftalık toplam 28 kerdi/saat olmak üzere, birinci sınıfta 11, ikinci sınıfta 14, üç ve dördüncü sınıflarda 20 çeşit dersten oluşmakta." Öcal'ın tablosunda bulunan diğer bir farklılık ise yabancı dil ders

³⁵¹ Agt., s. 52.

³⁵² Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze...*, s. 373.

saatlerinde göze çarpıyor. Ev'in tablosunda Yabancı dillerin ders saatleri her sınıf için 3'er saat iken bu durum Öcal'ın tablosunda 4'er saattir. Bütün programlarda yabancı dil ders saatleri 3'er saat olarak geçmekte.

3.6.1.2.Enstitülerin II. Ders Programı (1972- 1978)

DERSLER	SINIFLAR					
	I	II	III	IV	TOPLAM	%
Arapça	5	5	4	5	19	17.10
Kur'an-ı Kerim	4	4	-	-	8	31.25
Tefsir	-	-	3	4	7	
Hadis	-	-	2	3	5	
Fıkıh	-	-	3	2	5	
Kelam ve İslam Düşüncesi	-	2	2	2	6	
İslam Mezhepleri Tarihi	-	-	3	-	3	
Tasavvuf Tarihi	2	2	-	-	4	
İslam Ahlakı	2	-	-	-	2	
Siyer ve İslam Tarihi	3	2	-	-	5	11.71
İslami Türk Edebiyatı	3	2	2	-	7	
İslam Türk Medeniyeti Tarihi	3	-	-	-	3	
Dinler Tarihi	-	-	2	-	2	4.68
Din Sosyolojisi	-	-	-	2	2	
Din Psikolojisi	-	-	2	-	2	
Sistemantik Felsefe ve Mantık	2	2	-	-	4	3.25
Mesleki Türk Musikisi	2	1	-	-	3	17.96
Türk İnkılap Tarihi	-	-	-	2	2	
Farsça	3	3	-	-	6	
Yabancı Dil	3	3	3	3	12	
Seminer	-	2	2	-	4	3.25
Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması	-	-	-	3	3	13.28
Teşkilat ve İdare	-	-	-	2	2	
Hitabet	-	-	-	2	2	
Eğitim Psikolojisi	-	2	-	-	2	
Ruh Sağlığı ve Rehb.	-	2	-	-	2	
Ölçme ve Değerlendirme	-	-	2	-	2	
Eğitim Sosyolojisi	-	-	2	-	2	
Eğitim Bilgisi	-	-	-	2	2	
TOPLAM	32	32	32	32	128	

Tablo 24: 19 Ocak 1972' de Resmi Gazetede yayınlanıp yürürlüğe giren yönetmeliğe göre uygulanacak olan programda yer alan dersler ve saatleri³⁵³

Yüksek İslam Enstitülerinde 1972-1973 öğretim yılından itibaren öğretmen yetiştiren bir kurumun amacına uygun olarak öğretmenlik meslek dersleri ile birlikte din hizmetleri alanına yönelik olan bazı yeni derslerin programa alındığı

³⁵³ EV,agt. s. 51-52-53; bkz. **Resmî Gazete**, 19 Ocak 1972, s. 12.

görülmektedir. Arapçaya yaklaşık %17.10, Temel İslam Bilimleri, İslam Tarihi ve Sanatları ile diğer din bilimleri alanındaki (alan bilgisi) derslere % 46.85, felsefe % 3.25 ve genel kültür ile ilgili diğer derslere % 21.21, öğretmenlik meslek derslerine de %13.28 oranında yer verilmiştir. Bir önceki programa göre alan bilgisi ve Arapça dışındaki dil öğretimine ait derslerin oranının düştüğü görülmektedir. Öğretmen olmak isteyenlerin alacakları öğretmenlik bilgisi dersleri ile birlikte yeni bazı derslerin getirilmiş olması ve öğretmenlik uygulaması içermesi bu okulların yönetmeliklerde belirlenen amaçlara doğru yöneldiğini göstermektedir.³⁵⁴

Yüksek İslam Enstitülerinin 1972 de yürürlüğe giren haftalık ders programına Talim ve Terbiye Kurulu'nun kararı ile Medeni Hukuk dersi eklenmiştir. Karar: *Kurulumuzun 23 Kasım 1971 gün ve 288 Sayılı kararıyla kabul edilip yürürlüğe konulan Yüksek İslam Enstitüsü Haftalık Ders dağıtım Cetvelinin Bakanlık Makamının telkinleri üzerine Din Eğitimi genel Müdürlüğü'nün 27 Ocak 1973 gün ve 705 Sayılı yazıları da dikkate alınarak, bağlı örneğine göre sözü edilen cetvelde, " Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması" dersinden 1 saat alınmak ve 1 saatlik Seminerin de kaldırılarak 2 saatlik "Medeni Hukuk" dersinin konulması suretiyle değişiklik yapılması kurulumuzca uygun görülerek...* 19 Ocak 1972 gün ve 14077 Sayılı Resmi Gazete 'de Yüksek İslam Enstitüsü Yönetmeliği'nin 2. maddesinde ekli Haftalık Ders Dağıtım Cetveli yayınlanmıştır.³⁵⁵ Ancak 1973'te üçüncü ve dördüncü sınıfların programlarına eklenen Medenî Hukuk dersi 1978'de programdan çıkarıldı.³⁵⁶

3.6.1.3. Enstitülerin III. Ders Programı (1978- 1982)

20 Mayıs 1978 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanıp yürürlüğe giren yönetmeliğine göre Yüksek İslam Enstitülerinin de üçüncü sınıftan itibaren bölümlere ayrılmış bir sistemi denediğini görüyoruz. 1980 yılında yapılan değişiklikler sonucu düzenlenmiş yönetmeliğe göre bölümlerdeki derslerin dağılımı aşağıdadır.³⁵⁷

³⁵⁴ Agt., s. 52-54.

³⁵⁵ Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C. 36, S. 1735, 26 Şubat 1973.

³⁵⁶ Ali Bardakoğlu, " Türkiye'de İslâm İlahiyatının Tarihi Gelişimi ve Bugünü", <http://www.tuerkei.diplo.de/contentblob/4400182/Daten/4986577/vortragalibardakoglu>, s. 4. (Erişim Tarihi: 22.09.2017)

³⁵⁷ EV, "s. 54.

DERSLER	Tefsir-Hadis Bölümü						Fıkıh -Kelam Bölümü				İslam Dini Esasları Bölümü			
	1	2	3	4	Top	%	3	4	Top	%	3	4	Top	%
Ar. Dili ve Ed.	8	7	4	4	23	20.53	4	4	23	20.53	-	-	15	13.39
Kur'an-ı Kerim Tefsir	3	3	2	2			2	2			-	-		
Hadis	-	-	5	6			2	-			2	2		
Fıkıh	-	-	6	5			-	2			2	2		
Kelam	-	-	-	2			5	5			-	-		
İslam Dini ve Es.	-	-	2	-			4	4			-	-		
İslam Ahlakı	-	2	-	-	40		-	-	38	33.92	5	6	34	30.35
İslam Mezh. Tar.	-	-	-	-			2	-			-	-		
Tas. Ve İrşad	-	-	2	-			2	-			2	-		
Siyer ve İ. Tarihi	2	2	-	-			-	-			3	-		
Edebiyat	-	2	2	-	11	9.82	2	-	11	9.82	2	2	16	14.28
İ.Türk M.T.	3	-	-	-			-	-			-	-		
Dinler Tarihi	-	-	-	-			-	-			-	3		
Din Psikolojisi	-	-	-	-	-	0	-	-	-	0	2	-	7	6.25
Din Sosyolojisi	-	-	-	-			-	-			-	2		
Mantık -Felsefe	1	2	-	-	3	2.67	-	2	5	4.46	-	2	5	4.46
Türkçe - Komp. Osmanlıca	2	-	-	-			-	-			-	-		
Türk Devri Tarihi	2	2	-	-	20	17.85	-	2	20	17.85	-	2	20	17.85
Yabancı Dil	3	3	3	3			3	3			3	3		
Seçmeli Ders	2	2	-	-	4	3.57	-	-	4	3.57	-	-	4	3.57
Eğitime Giriş														
Eğitim Psikolojisi	2	-	-	-			-	-			-	-		
Gen. Öğr. Mer.	-	2	-	-			-	-			-	-		
Ölçme ve Değer.	-	-	3	-			-	3			-	3		
Eğitim İdareciliği	-	-	1	-	11	9.82	1	-	11	9.82	1	-	11	9.82
Eğitim Sosy. Araştırma Tekn.	-	1	-	-			-	-			-	-		
	-	-	1	-			1	-			1	-		
TOPLAM	28	28	31	25	112		28	26	112		28	28	112	

Tablo 25: 20 Mayıs 1978 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanıp yürürlüğe giren yönetmeliğine göre Yüksek İslam Enstitülerinin Ders Programı

Öğretmenlik bilgisi dersleri üç bölümde yaklaşık %10 civarında yer alırken, alan bilgisi dersleri bölümlere göre %43.77 ile %50.88 arasında bulunmaktadır. Bu derslerden temel İslami İlimlerle ilgili olanlar İslam Dini Esasları bölümünde diğerlerine göre daha az, İslam Tarihi ve sanatları alanındaki dersler ise bu bölümde diğerlerine göre daha yüksek oranda yer almıştır. Diğer din bilimleri alanındaki derslerin çok düşük oranlarda ve sadece İslam Dini Esasları bölümünde yer almış olduğu görülmektedir. Felsefe grubu

dersleri de bölümlere göre farklı bir biçimde ve az denebilecek oranlardadır. Öğretmen yetiştirme açısından buna yönelik derslerin programa alınması ile bir gelişme kaydedilirken, temel İslami İlimlerle ilgili derslerin dışında kalan din bilimleri derslerin oranı düşürülmüş, felsefe derslerine de az yer verilmeye devam edilmiştir. Öğretmenlik Bilgisi derslerine yer açmak amacıyla başvurulduğunu düşündüğümüz bu yol ilgililerin konuya yaklaşım göstermesi açısından ilginç bir örnek olarak gösterilebilir.³⁵⁸

3.6.1.4. Bölümleşme

1978-1979 öğretim yılından itibaren Yüksek İslam Enstitülerinde ilk defa bölümleşmeye gidildi. Resmi Gazetede yayınlanan yönetmeliğe göre şu bölümleşme; Yüksek İslam Enstitülerinde yapılacak olan Eğitim –Öğretim birinci ve ikinci yıllarda genel, üçüncü ve dördüncü yıllarda ayrı programlar uygulayan bölümlere bağlı olarak yürütülür. Bu kurumlarda her yıl iki devreye ayrılmak suretiyle dört yıllık (8 yarıyılık) eğitim öğretim yapılır. (Madde 29)

Bölümler: Yüksek İslam Enstitülerinde, aşağıdaki bölümler açılır:

- Tefsir - Hadis,
- Fıkıh - Kelâm,
- İslam Dini ve Esasları. (Madde 30)

Bölümlere geçiş:“Tefsir – Hadis” ve “Fıkıh – Kelâm” bölümlerinden birine devam edebilmek için, ilk dört yarıyıldaki okutulan derslerin akademik ortalamasının en az 3,50 Kur'an-ı Kerim ve Arapça derslerinin ağırlıklı ortalamalarının da 3 veya daha yukarı olması gerekir. Öğrenciler, öğretim yılı başlamadan en az on beş gün önce bir dilekçe ile başvurarak hangi bölüme devam etmek istediklerini Enstitü idaresine bildirirler. (Madde 31)Enstitü Yönetim Kurulu yukarıdaki şartları ve bölümlerin kontenjanlarını da göz önünde bulundurmak suretiyle, öğretim yılı başlamadan bir hafta önce, öğrencilerin hangi bölümlere devam edeceklerini tespit ederek Enstitü içinde ilân eder, istekli

³⁵⁸EV, agt., s. 55.

sayısının kontenjanı aşması halinde, öğrencilerin akademik ortalamaları göz önünde bulundurularak sıralama yapılır.³⁵⁹

1982'de Enstitüler ilahiyat Fakültesi haline dönüştürülünceye kadar bu bölümler devam etmiştir. Mezunlarına, bölümlerini belirten ifadelerle diplomalar verilmiştir. Ancak, mezunlarının bölümleri dikkate alınarak istihdamları söz konusu olmadığı için, önceki dönemlerin mezunları gibi, -hangi bölümden mezun olurlarsa olsunlar- onlar da İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri ile İlköğretim ve Orta Öğretim kurumlarında Din Bilgisi öğretmeni olabiliyorlardı. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığında muhtelif kademelerde Din Görevlisi olarak görev yapabiliyorlardı.³⁶⁰

Ders programındaki dağılıma bakıldığında, Bölümleşmenin getirdiği en önemli fark, Tefsir-Hadis Bölümü ile Fıkıh-Kelam Bölümü mezunları mesleki ve dini bilgiler bakımından daha iyi yetişirken, İslam Dini ve Esasları Bölümü mezunları ise, yoğun bir İslam kültürü ve genel kültür edinmeleridir.

3.6.1.5. Pedagojik Formasyon Dersleri

Yüksek İslam Enstitüleri hem İmam-Hatip. Lisesi Meslek Dersleri 've Din Bilgisi öğretmeni yetiştirmek ve hem de Diyanet İşleri Başkanlığına Din Görevlisi olacak elemanları hazırlamak amacıyla kurulmuştu. Ancak buna rağmen ilk yıllara ait programlarında 3. ve 4. sınıflarda ve haftada 1'er saatlik Dini Pedagoji adlı bir dersin dışında Pedagojik Formasyon derslerine yer verilmemişti. Pedagojik Formasyon dersleri, önce 13 Aralık 1971 'de MEB Tebliğler Dergisinde 4; sonra da 19 Ocak 1972'de Resmi Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe konulan Yüksek İslam Enstitüleri Yönetmeliği ile birlikte verilen ders programları arasında yer almıştı. Sonradan zaman zaman yapılan program değişikliklerinde bu dersler de gözden geçirilmişti.

1980 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun aldığı bir kararla ise, Pedagojik Formasyon derslerinin, Yüksek İslam Enstitüleri dâhil öğretmen yetiştiren bütün yükseköğretim kurumlarında ortaklaşa uygulanacağı belirtilmiş ve yeni bir ders

³⁵⁹ **Resmi Gazete**, S. 16292, 20 Mayıs 1978, s. 19.

³⁶⁰ Öcal, "25. yılında Uludağ...", s. 13.

isimleri listesi yayınlanmıştır. 1981-1982 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanacağı da ilgili kararda belirtildikten sonra, Pedagojik Formasyon dersleri, "zorunlu" ve "seçmeli" dersler olarak iki grupta ve şu şekilde belirlenmiştir:³⁶¹

ZORUNLU DERSLER	Kredi/Saat
Eğitime Giriş	3
Eğitim Psikolojisi	3
Eğitim Programı ve Öğretim Yöntemleri	3
Ölçme ve Değerlendirme	3
Özel Öğretim Yöntemleri	3
Rehberlik	2
Seçmeli ders	2
Seçmeli ders	2
TOPLAM	21

Tablo 26: 1981-1982 Öğretim Yılından İtibaren Uygulamaya Konulan Pedagojik Formasyon Dersleri Ders Dağıtım Çizelgesi

3.6.1.6. Seçmeli Dersler

Psikolojiye Giriş, Eğitimin Psikolojik Temelleri, Eğitimin Sosyal Temelleri, Eğitim Felsefesi, Çocuk Gelişimi, Eğitim Felsefesi ve Sistemler, Gelişim Psikolojisi, Öğrenme Psikolojisi, Eğitim Sosyolojisi, Program Geliştirme, Program Geliştirme ve Öğretim, Didaktik, Karakter Formasyonu, Eğitim ve Kalkınma, Öğretim ilke ve Yöntemleri, Ruh Sağlığı, Eğitimde İstatistiksel Yöntemler, Türk Maarif Tarihi ve Problemleri, Türk Eğitim Tarihi, Türk Milli Eğitim Tarihi, Eğitim Tarihi, Türk Milli Eğitim Örgütü, Eğitim Yönetimi ve İdarecilik, Eğitim Yöneticiliği, Eğitim Teknolojisi, Öğretim Araçları, Gör-İşit Araç ve Yöntemleri, Eğitim Teknolojisi Uygulaması, Karşılaştırmalı Eğitim, Mukayeseli Eğitim Bilimi, Özel Eğitime Giriş, Özel Eğitim, Yetişkin Eğitimi, Mesleki ve Teknik Öğretimin ilkeleri, Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları, Yüksek Öğretim, Eğitim Semineri.

³⁶¹ Agm., s. 14.

3.6.1.7. Yüksek İslam Enstitülerinin Ders Programlarına Getirilen Eleştiriler

Yüksek İslam Enstitüleri İmam-Hatip Okulları'na dayalı, dört yıllık tahsil süresi olan bir yükseköğrenim müessesesidir. Yüksek İslam Enstitüleri Müfredat Programında:

“...Yüksek İslam Enstitülerinde meslek formasyonu ile ilgili dersler öğrenciyi sadece öğretmen ve din himmetlisi olarak değil, yükseköğrenim görmüş bir lider olarak yetiştirmeyi de hedef tutmalıdır. Bu sebeptendir ki öğretmen adayları ve din görevlisinin davranışlarına tesir edecek, onların eğitim ihtiyaçlarını ve toplumun isteklerini karşılayacak bir eğitim görüşünün meydana gelmesi için bütüncü ve bugünkü şartların gerektirdiği vasıf ve ölçüde bir eğitim ortamının hazırlanması lazımdır...

...Yüksek dereceli öğrenim veren Yüksek İslam Enstitülerinin müfredat programına hâkim olan anlayış, din eğitimi müessesesi olarak gerçekleştirmeyi hedef tutan, objektif bir eğitim kritiğinin desteğinde, bilgi emniyetini mesleki formasyonla kaynaştıracak bir yönde geliştirilmelidir.”³⁶²

diyerek Enstitülerde uygulanan müfredat programının geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu konu üzerinde Yüksek İslam Enstitüleri öğrencileri, hocaları ve ilim çevresi müfredat programına eleştiriler getirmişlerdir. TİETF ³⁶³Genel Başkanı Sedat Şenermen 23 Aralık 1969 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderdiği dilekçede bu konudaki eleştirileri şöyledir:

“Bugün Yüksek İslam Enstitülerinde tatbik edilmekte olan müfredat programı, 1959'da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü açılırken alelacele hazırlanmış, ilmi ve pedagojik hiçbir önem taşımayan bir programdır. Daha sonraki senelerde... Yerini daha mütakâmiline bırakılması gerekirken, o günün zaruretleri ile böyle alelacele hazırlanan bu programın üzerinde durulmadığı gibi, Din Eğitimi Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış, program üzerinde küçük tadilatta bulunmayı öngören müfredat tasarıları dahi der ne hikmetse defalarca geriye çevrilmiştir.

Yüksek İslam Enstitüleri birer yüksekokul olma bakımından talebelerini yüksek tahsil fonksiyonuyla yetiştirme zarureti ile karşı karşıyadır. Buda her

³⁶² MEB Tebliğler Dergisi, “Yüksek İslam Enstitüleri Müfredat Programı”, 19 Şubat 1979, C. 42. S. 2021, s. 156.

³⁶³ Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu' nu, 4 Yüksek İslam Enstitüsü “İstanbul, Konya, Kayseri ve İzmir” Talebe Cemiyetleri bir araya gelerek 1966' da kurmuşlardır.

şeyden önce derinliğine araştırma imkânı sağlayıcı ana derslere ağırlık vermek ile gerçekleştirilebilir.³⁶⁴

Yüksek İslam Enstitülerinde ana ders vasfını taşıması gereken dersler Fıkıh, Hadis, Tefsir ile Kelam iken, bu derslerin sınıflara göre dağılışı Enstitüleri bu manadan uzaklaştırıcıdır. Zira fıkıh dersi, usul-u fıkıh ile beraber yalnız son sınıfta, oda haftada sadece bir saat, hadis ve tefsir, ikinci sınıftan itibaren haftada bir ve ikişer saat, Kelam ise Tevhid’le beraber olarak sadece bir ve ikinci sınıflarda haftada iki ve bir saat olarak okutulacaktır.

Buna karşılık Yüksek İslam Enstitülerinde on bir ayrı Tarih dersi bulunmaktadır.(Siyer-i Nebi, İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi, Mukayeseli Dinler Tarihi, İslami Türk Edebiyatı Tarihi, Tasavvuf Tarihi, İslam Felsefesi Tarihi, İslam Tarihi, Mukayeseli İslam Türk Medeniyeti Tarih ve Coğrafyası, İslam Sanatları Tarihi, İnkılap Tarihi, Türk Medeniyeti Tarihi) hatta bunların arasına müfredatları itibarıyla birer tarih gibi okutulan Fıkıh, Tefsir, Hadis, Kelam ve Ahlak derslerini de ilave etmek mümkündür.

Bir Yüksek İslam Enstitüsü talebesini, mezun oluncaya kadar dört sene içinde musikiden psikolojiye kadar, yirmi dokuz dersi bellemeye mecbur etmek bu ihtisas sarında hiçbir ilim, hatta insaf anlayışına sığmaz.

Çoğu birbirinin tekrarı olan ve bir kısmı sahamızla ilgili olmayıp tatbiki değeri bulunmayan bu ders kalabalığını taşıma ile yükümlü kılınan Yüksek İslam Enstitüsü talebesinin memleketimizin hatta bütün dünyanın muhtaç olduğu gerçek din ve ilim adamı olmasını beklemek beyhudedir. Birinci sınıfta 13’ten başlayarak ikinci sınıfta 16, üçüncü sınıfta 20 ve dördüncü sınıfta da 20 ayrı ders gösteren bir müesseseye yüksek okul diyebilmek güçtür. Meriyette olan Anayasamız, yüksek öğrenimde ihtisas ve araştırmayı öngörmesine rağmen Yüksek İslam Enstitüleri ihtisas ve araştırma imkânlarından tamamen mahrumdur.”³⁶⁵

Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu başkanı tarafından getirilen eleştiriler esasında bu problemle yakından ilgilenen ve düzeltilmesini isteyen tarafların duygularına tercüman olmaktadır. Enstitülerde müfredatın çok detaylı ve geniş bir yelpazede yer almasının da elbette bazı sebepleri vardır. Belki de bunun en önemli sebebi, Türkiye’de uzun yıllar boyunca din eğitimi yapılamamış olması sebebiyle din adamları da yetişememiştir. Mevcut olan din bilginlerinin sayısı ise gün geçtikçe azalmıştır. Dolayısıyla bu boşluğun hızla doldurulması ve yetişen Enstitü talebelerinin

³⁶⁴ Türkiye İslam Enstitüsü Talebe Federasyonu 23 Mart 1969, Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu (dznl.), 1970, s. 23.

³⁶⁵ Age., s. 24.

hem dini yönden hem de kültürel yönden donanımlı bir şekilde yetişmesi için çabalamaktan olsa gerektir. Zira yıllarca din adamlarının çağının gerisinde kaldığı, entelektüel olmadığı vb. şekilde eleştiriler getirilmesi etkili olmuş olabilir.

3.6.2.Yüksek İslam Enstitülerine Kayıt - Kabul İşlemleri

Ülkede Yüksek İslam Enstitüsünün açılmasına ihtiyaç duyulmasının en önemli sebebi İmam Hatip Okulu mezunlarının yükseköğrenim hakkına sahip olmamalarıdır. Bu durum eğitimde fırsat eşitliği ilkesine aykırı idi. Meslek okulu statüsündeki İmam Hatip Okulu değil yalnızca İlahiyat Fakültesi hiçbir fakülteye giremiyordu. Bu durum İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünün açılmasıyla bir nebze giderilmiş oluyordu.

Yüksek İslam Enstitüsü kurulduğu ilk yıllarda İmam-Hatip Okulları mezunları arasında yükseköğretime devam etmek isteyen öğrenciler arasından iki aşamalı eleme imtihanlarından başarılı olanlar, Yüksek İslam Enstitüsüne öğrenci olarak kabul edilmiştir. Mustafa Öcal editörlüğünde hazırlanan “Cumhuriyet dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat” adlı eserde kendisiyle röportaj yapılan Mehmet Yaşar Kandemir enstitüye nasıl kabul edildiğini şu şekilde anlatmakta: “İmam Hatip Okulumu bitirdiğim yıl önce okulumda meslek derslerinden imtihan olduk. İmtihan evrakı İstanbul’a gönderildi ve orada okundu. Bir süre sonra bu imtihanı kazananların listesi geldi. Onların belli bir tarihte sözlü imtihan için İstanbul’a gidecekleri belirtiliyordu. O tarihte iki hoca tarafından Arapça ve Hadisten imtihan edildik. İmtihanı kazanıp yatılı okuma şansına sahip olmuşum. Bunun için İstanbul Tıp Fakültesi’nden heyet raporu almamız, ayrıca okuyamadığımız takdirde masraflarımızı karşılayacak birinden de kefalet senedi almak gerekiyordu.”³⁶⁶.

Millî Eğitim Bakanlığını Tarafından Yeniden Düzenlenen ve 19 Ocak 1972 Tarihli Resmî Gazete Yayımlanan Yüksek İslâm Enstitüsü Yönetmeliği’ ne Göre

Yüksek İslâm Enstitüsü Müdürlükleri, alınacak parasız yatılı ve gündüzlü öğrenci sayılarını, müracaat ve imtihan tarihleriyle kayıt ve kabul şartlarını ilgililere duyurulmak üzere her yıl Aralık ayı içinde İmam-Hatip Okullarına bildirir. (Madde 5)

³⁶⁶ ÖCAL ,(Edt.), **Tanıkların Dilinden ...**,C. 3, s. 159-160.

Yüksek İslâm Enstitüsüne öğrenci kayıt kabul şartları şunlardır:

- a) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, (yabancı devlet tabiiyetinde olanlar ancak Millî Eğitim Bakanlığının izniyle kabul edilir),
- b) İmam-Hatip Okulu mezunu olmak,
- c) Mezun olduğu İmam-Hatip Okulunun Öğretmenler Kurulunca aday seçilmiş olmak ve seçme imtihanlarında başarı göstermek,
- d) Erkek olmak,
- e) Askerlikle ilişkisi olmamak, (aday bu hususu askerlik şubesinden alacağı belgeye dayandırır)
- f) Gündüzlü girecek öğrenciler için 30, yatılı girecek öğrenciler için 25 yaşını bitirmemiş olmak,
- g) Diyanet İşleri Başkanlığı merkez veya taşra kuruluşunda en az iki yıl süre ile görev yapmış olmak (aday bu hususu Diyanet İşleri Başkanlığından veya Valilikten alacağı belge ile belgelendirir.),
- h) Sağlam ve sıhhatli olmak (kekemelik, pepelik, körlük, şaşılık, sağırılık, topallık, kamburluk gibi sakatlıkları olmadığını, verem, trahom gibi bulaşıcı hastalıkları, meslekî görevine engel olabilecek başka bedenî ve ruhî arızaları bulunmadığını Sağlık Kurulu raporu ile belgelendirir.),
- i) Yatılı girecek öğrenciler için herhangi bir yerde görevli olmamak (Madde 6)

İmam-Hatip Okullarının öğretim yılı sonunda yapılan Öğretmenler Kurulu toplantısında son sınıf öğrencilerinin her birinin, Yüksek İslâm Enstitüsüne aday seçilip seçilemeyeceği görüşülerek karara bağlanır. Bu iş yapılırken öğrencilerin ahlâk, karakter, davranış, zekâ, kabiliyet, bilgi ve çalışkanlık bakımından üstün vasıflı, öğretmen ve din hizmetlisi olmaya lâayık olup olmadıkları göz önünde bulundurulur. Öğretmenler Kurulunun, o yılın son sınıf öğrencilerinin her biri için vereceği karar kesindir. Öğrenci, Yüksek İslâm Enstitüsü seçme imtihanlarına girmek üzere müracaat ettiğinde bu karara uyularak hakkında işlem yapılır... (Madde 8)

3.6.3. Seçme İmtihanları

Yüksek İslâm Enstitüsüne girmek üzere aday seçilenler, eleme ve giriş imtihanlarına tabi tutulurlar. Bu imtihanların hepsine birden seçme imtihanları denir. Seçme

imtihanları, ilgili öğretim yılına mahsus olup, bu imtihanlarda kazanılan başarı sonraki yıllar için müktesep hak sayılmaz. (Madde 10)

Eleme İmtihanları

Eleme imtihanları Mayıs ayının birinci Pazartesi günü, İmam Hatip Okullarının bulunduğu il merkezlerinde yapılır.³⁶⁷ Eleme imtihanı soruları Bakanlıkça hazırlanarak imtihan gününden önce Millî Eğitim Müdürlüklerine gönderilir. Eleme imtihanları Millî Eğitim Müdürünün ve görevlendireceği İmam-Hatip Okulu Müdürünün başkanlığı altında ve Millî Eğitim Müdürünün seçeceği en az üç öğretmenden teşekkül edecek bir Komisyon önünde yapılır... Eleme imtihanlarının bitiminden sonra imtihan kâğıtları, düzenlenecek isim listeleri ve imtihan tutanakları ile birlikte zarflanıp mühürlendikten sonra aynı gün taahhütlü olarak Millî Eğitim Bakanlığına gönderilir. (Madde 11)

Eleme imtihan kâğıtları Millî Eğitim Bakanlığınca incelettirilir. Bu işlerde görevlendirilenler, inceleyip değerlendirdikleri imtihan kâğıtlarını imza ederler. İmtihana giren adaylar başarı derecesine ve girecekleri Enstitüye göre sıraya konulur. Bu sıraya uyularak bir Enstitü kadrosunun en çok iki katı miktarında aday giriş imtihanına çağırılır...(Madde 12)

Eleme imtihanı sonuçlan bütün adaylara ve adayların ilk müracaatlarını yaptıkları okullara bildirilir...(Madde 13)

Giriş İmtihanları

Giriş imtihanları her Yüksek İslam Enstitüsünde Eylül ayının 18'inde... Başlamak suretiyle Kur'an-ı Kerim ve Arapça derslerinden sözlü olarak yapılır... (Madde 14)

Giriş imtihanlarında her ders için tam puan (100) dür. Bu imtihanlarda başarılı sayılabilmek için bütün derslerden alınan puanların toplamı tam puan toplamının en az yarısından, herhangi bir dersten alınan puan da (40) dan aşağı olamaz. (Madde 16)

³⁶⁷ Resmi Gazete, 19 Ocak 1972, s. 5.

Kabul Muamelesi

Giriş imtihanlarını yapan komisyonlar, adayları kazandıkları dereceye göre, sıraya koyarak birer cetvel düzenlerler ve puanları rakam ve yazı ile yazıp altına imza ettikten sonra Müdürlüğe verirler. Müdürlük bu cetvellerin tasdikli birer suretini Enstitü içinde imtihanın bitiminden en geç iki gün sonra ilân eder. (Madde 18)

Kabulleri kararlaştırılan adaylara, belgelerini tamamlayıp kayıtlarını yaptırmaları için Enstitü Müdürlüklerince 15 günlük mühlet verilerek gerekli tebligat yapılır...(Madde 20) Kayıtların yapılabilmesi için aşağıdaki belgelerin Enstitü İdarelerine verilmesi şarttır:

- a) Nüfus hüviyet cüzdanının aslı, (sureti alındıktan sonra geri verilecektir).
- b) İmam-Hatip Okulu diplomasının veya denkliği Bakanlıkça kabul edilen okul diplomasının aslı,
- c) Tam teşkilatlı resmî hastanelerden alınacak Sağlık Kurulu raporu,
- d) Yatılı girecekler için noterden tasdikli yüklenme ve kefalet senedi, (örneği Enstitü İdaresinden alınacaktır).
- e) Askerlik yapmamış adaylar için: Askerliğine henüz karar verilmediğine dair ilgili askerlik şubesinden alınmış belge, askerliğini yapmış olanlar için: Terhis tezkeresinin tasdikli sureti,
- f) En az iki yıl Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilâtında çalıştığına dair belge,
- g) 12 adet yeni çekilmiş vesikalık fotoğraf.³⁶⁸(Madde 21)

Mayıs 1978 Tarih ve 16292 Sayılı Resmi Gazete, Yayımlanan Yüksek İslam Enstitüleri Yönetmeliği'ne Göre Kurallar

Yüksek İslam Enstitülerine gelecek öğretim yılında alınacak gündüzlü, burslu veya parasız yatılı öğrenci sayısı, ihtiyaç ve imkânlar göz önünde bulundurularak her Enstitünün Yönetim Kurulunca tespit edilir ve en geç Kasım ayının 20'sine kadar Bakanlığa bildirilir. (Madde 45)

³⁶⁸Resmi Gazete, 19 Ocak 1972, s. 6.

Üniversitelerarası Seçme İmtihanı Sonuçları alındıktan sonra Yüksek İslam Enstitülerine ön kayıt için gerekli taban puanları, müracaat, ön kayıt ve giriş imtihanı ile ilgili hususlar Bakanlıkça ilân edilir. Bakanlıkça her Enstitüye alınacak öğrenci sayısı da tespit edilerek Enstitü Müdürlüklerine bildirilir. (Madde 46)³⁶⁹

Yüksek İslam Enstitüleri kayıt - kabul şartları şunlardır:

- a) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak (Yabancı uyruklu olanlar, ancak Bakanlığın izniyle kabul edilir);
 - b) İmam - Hatip Lisesi (Okulu) mezunu olmak;
 - c) ÜSYM imtihanlarına katılarak yeterli puan almış ve giriş imtihanlarında başarı göstermiş olmak;
 - d) Askerlikle ilişkisi bulunmamak;
 - e) Parasız yatılı girecek öğrenciler için 25 yaşını bitirmemiş olmak;
 - f) Sağlıklı olmak (Aday, kekeme, pepe, sağır olmadığını, bulaşıcı hastalığı ve ruhi özürü bulunmadığını, sağlık kurulu raporu ile belgelendirir);
 - g) Burslu veya parasız yatılı girecek öğrenciler için herhangi bir yerde burslu veya görevli olmamak;
 - h) Bir başka öğretim kurumunda öğrenci olmamak;
 - i) Mezun olduğu okulun, öğretmenler kurulunca aday seçilmiş olmak.
- (Madde 47)

İki yönetmelik arasında bazı farklar göze çarpmakta 1973'te yürürlüğe giren Millî Eğitim Temel Kanunu ile meslek okulları meslek liselerine dönüştürülüp mezunlarına üniversiteye giriş hakkı tanındı. Böylece İmam Hatip mezunları, Üniversite Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nce yapılan Öğrenci Seçme Sınavı'na girmeye hak kazandılar. Bundan sonra Yüksek İslam Enstitülerinin giriş kurallarında değişiklik yapıldı. En son şeklini almış olan 1978 Yönetmeliğinde okula başvurma koşulları şu şekilde:

³⁶⁹Resmi Gazete, 20 Mayıs 1978, s. 21.

Başvurma

ÜSYM imtihanları sonunda, Yüksek İslam Enstitülerine girmek isteyenlerden yeterli puan almış olanlar, yalnız bir Enstitüye ön kayıt yaptırabilirler. İkinci bir Enstitüye ön kayıt yaptırdığı tespit edilenlerin kayıtları silinir ve o yıl hiç bir Enstitüye kabul edilmezler. (Madde 48)

Adaylar her yıl Bakanlıkça bildirilecek tarihlerde ön kayıtlarını yaptıracakları Enstitü Müdürlüğünden alacakları fiş dilekçeyi doldururlar ve imtihana giriş belgesi ile birlikte Enstitü İdaresine teslim ederler. (Madde 49)

Yüksek İslâm Enstitülerine ön kayıt yaptırmak isteyenler, mezun oldukları veya son sınıf öğrencisi buldukları İmam Hatip Lisesi Müdürlüklerinden, önceden alacakları imtihana giriş belgesini, bizzat başvurmak suretiyle veya dilekçe ile temin etmek zorundadırlar. (Madde 50)

İmam Hatip Lisesi Müdürlükleri, Yüksek İslâm Enstitüsüne girmek için başvurarak imtihana giriş belgesi alanların bir listesini tutarlar. Adaylara birden fazla imtihana giriş belgesi verilmez. Ancak, imtihana giriş belgesini kaybedenlere ikincisi düzenlenerek verilir ve bu belgenin altına ikinci defa verildiği yazılır. Ayrıca, bu gibilerin durumları derhal bütün Enstitü Müdürlüklerine bildirilir. (Madde 51)

Adaylar, Enstitü İdaresine başvurduklarında, kendilerine verilecek fiş - dilekçeyi doldururlar. Enstitü İdaresi adayın doldurduğu fiş - dilekçeyi, adaya ait «Sınav Sonuç Belgesi» ndeki bilgiler, «ÜSS Kimlik Kartı» ve «İmtihana Giriş Belgesi» ile karşılaştırılıp doğruluğunu gördükten sonra fiş - dilekçedeki fotoğrafı onaylayarak imtihana giriş belgesi ile birlikte adaydan alır. Giriş imtihanına giren adaya, imtihana gireceği gün, imtihana giriş belgesi geri verilir. (Madde 52)

ÜSYM imtihanları sonunda ön kayıtlarını yaptıran adaylar, aldıkları puanlara göre sıralanır ve Enstitü kontenjanının en çok dört katı kadar öğrenci giriş imtihanına alınır. (Madde 53)

ÜSYM ve giriş imtihanlarında kazanılan başarı, ilgili öğretim yılı için geçerli olup gelecek yıllar için kazanılmış hak sayılmaz. (Madde 54) ³⁷⁰

Giriş imtihanları

Giriş imtihanları her Yüksek İslâm Enstitüsünde Eylül ayının 25'inde (tatile rastlarsa ilk iş günü) başlamak suretiyle Kur'an-ı Kerim ve Arapça derslerinden Yönetim Kurulunun tespit edeceği esaslar dâhilinde yapılır. Aynı imtihan odasında olmamak şartı ile adaylar aynı günde iki dersin imtihanına da alınabilirler. (Madde 55)

İmtihana giren adayların imtihana giriş belgelerindeki fotoğraflar, komisyon üyeleri tarafından kontrol edilir. İmtihana giriş belgesi, son imtihanlarda adaylardan geri alınır. (Madde 56)

Giriş imtihanlarında her ders için tam puan (100)'dür. Bu imtihanlarda başarılı sayılabilmek için her iki dersten alınan puanların toplamı (100), bir dersten alınan puan da (45)'den az olamaz. (Madde 57) ³⁷¹

Kabul işlemleri

Giriş imtihanlarını yapan komisyonlar, adayları aldıkları puana göre sıraya koyarak birer cetvel düzenlerler ve puanları yazı ile de yazıp altını imza ettikten sonra idareye verirler. İdare, bu cetvellerin onaylı birer örneğini Enstitü içinde, imtihanın bitiminden en geç iki gün sonra ilân eder (Madde 58)

Giriş imtihanlarında sıralama yapılırken, eşit not almış olanların bulunması halinde bunların sıralamalarında Arapçadan aldıkları puana itibar edilir. Arapça puanları da eşitse, sıralama kura ile yapılır. (Madde 59) ³⁷²

Kabulleri kararlaştırılan adaylara, belgelerini tamamlayıp kayıtlarını yaptırmaları için, 15 günlük süre tanınır. Bu süre içinde kayıtlarını yaptırmayanlar, haklarından vaz

³⁷⁰Resmi Gazete, s. 22.

³⁷¹Resmi Gazete, gös. yer

³⁷²Resmi Gazete, 23

geçmiş sayılarak yerlerine imtihanı kazanmış olanlardan puan sırasına göre varsa yedekten öğrenci alınır. (Madde 60)

Kayıtlarının yapılabilmesi için adayların aşağıdaki belgeleri Enstitü İdaresine vermeleri şarttır:

- a) Nüfus Hıviyet Cüzdanının aslı (Örneği alındıktan sonra geri verilecektir) ;
- b) İmam-Hatip Lisesi (Okulu) diplomasının veya denkliği Bakanlıkça kabul edilen okul diplomasının aslı;
- c) Tam teşekküllü devlet hastanesinden alınacak sağlık kurulu raporu;
- d) Burslu veya parasız yatılı girecekler için noterden tasdikli yüklenme ve kefalet senedi (örneği Enstitü İdaresinden alınır);
- e) Askerlik yapmamış adaylar için, askerliğine henüz karar verilmediğine dair ilgili askerlik şubesinden alınmış belge; askerliğini yapmış olanlar için, terhis tezkeresinin onaylı örneği...
- f) 12 adet yeni çekilmiş vesikalık fotoğraf;
- g) Kişisel dosya (kesin kayıt yapıldıktan sonra idarece mezun olduğu okuldan istenir). (Madde 61)

İlk yıllar İmam-Hatip Okullarına kız öğrenci alınmadığından Yüksek İslâm Enstitülerine de sadece erkek öğrenciler girebiliyordu. 1960'lı yılların sonlarına doğru bazı İmam-Hatip okullarına kız öğrenci alınmaya başlandı; ancak 1971'de çıkarılan yönetmeliklerde İmam-Hatip Okulu ve Yüksek İslâm Enstitüsü'ne giriş için erkek olma şartı konularak bu kurumlara kız öğrencilerin girişi engellendi. 1976'da Danıştay, bu şartı anayasada yer alan eğitimde fırsat eşitliği ilkesine aykırı bularak iptal edince bu engel ortadan kalkmış oldu.³⁷³ Danıştay'ın kız öğrencilerin İmam-Hatip Okulu'na dolayısıyla Yüksek İslâm Enstitüsü'ne giriş hakkını vermesi çok da büyük bir heyecan meydana getirmemiş 1971-1972³⁷⁴ döneminde Türkiye genelinde Yüksek İslam Enstitülerinde okuyan kız öğrenci sayısı 1'dir.

³⁷³Bardakoğlu, agm., s. 5.

³⁷⁴**Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972**, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1973, Kutuphane.tuik.gov.tr, s. 75.

3.6.4.Sınıf veya Ders Geçme Sistemi

Sınıf Geçme Sisteminde ilk Yüksek İslam Enstitüsünün açıldığı 1959'dan itibaren 19 Ocak 1972'de yeni Yüksek İslam Enstitüleri Yönetmeliği yayınlanıncaya kadar öğretim yılı boyunca ders işleniyor fakat hiç vize (ara sınavı) yapılmıyordu. Öğretim yılının sonunda (Haziran ayında) tek sınav yapılıyordu. Derslerin tamamından başarılı olanlar bir üst sınıfa geçiyorlar, son sınıftakiler ise mezun oluyorlardı. Bazı derslerden başarısız olanlar ise, Eylül ayında ikmal/bütünleme sınavlarına giriyorlardı. Bu dönemde girdiği sınavların tamamından başarılı olanlar da sınıf geçiyorlardı. Eğer bütün derslerden başarılı olduğu halde, tek dersten başarısız olan olursa, o öğrenci de tek dersten sorumlu olarak bir üst sınıfa devam hakkını elde edebiliyordu. Şayet, bir üst sınıfa devam ederken, Şubat döneminde veya öğretim yılı sonunda sorumlu olduğu dersi veremezse, tüm derslerden başarısız gibi addediliyor ve okuldan atılıyordu. Diğer taraftan, bütünlemeye kaldığı derslerden iki veya daha fazla dersten başarısız olmuşsa, sınıfta kalmış oluyor ve o sınıfı ikinci defa tekrar ediyordu. 1972'den sonra ise, yeni Yüksek İslam Enstitüleri yönetmeliği ile sistem değiştirildi.³⁷⁵

Yüksek İslâm Enstitüsünde derslere 1 Ekim günü (tatile rastlarsa müteakip iş günü) başlanır. Öğretim yılı iki sömestre ye ayrılır. Şubatın ilk gününden itibaren üç haftalık bir dinlenme tatili sapılır. Dersler Haziran ayının ilk Cumartesi günü öğleyin kesilir. (Madde 57)

Öğrencilerin... Yapılan sözlü, yazılı ve pratik yoklamaların sonuçları göz önünde tutularak ilgili öğretmenler tarafından ders kesiminden bir hafta önceye kadar her ders için ayrı birer kanaat notu takdir edilerek Enstitü idaresine verilir.(Madde 60)

Son sınıf imtihanlarına bitirme imtihanları, diğer üç sınıfın imtihanlarına da ara imtihanları denir. Ara imtihanları yaz ve güz dönemlerinde, bitirme imtihanları yaz, güz kış dönemlerinde yapılır. (Madde 61)

³⁷⁵ Öcal, " 25. Yılında Uludağ... ",s. 59.

...İmtihanlar yazılı veya sözlü yahut ta hem yazılı hem sözlü olarak yapılır. Bu husus ilgili öğretmenlerin de reyî alınmak suretiyle, Enstitü Öğretmenler Kurulunca, tespit ve Enstitü içinde ilân edilir. Yazılı imtihanlar için cevap anahtarları hazırlanır. (Madde 62)

Yaz dönemi imtihanları Haziran ayında; güz dönemi imtihanları Eylül ayının ilk 20 günü içinde, kış dönemi imtihanları da Şubatın son haftasında yapılır. Kış döneminde, yalnız son sınıfta bütünlemeli durumda bulunan öğrencilerin imtihanları yapılır. İmtihan günleri imtihanların başlangıcından bir ay önce Enstitü Yönetim Kurulunca tespit edilerek Enstitü içinde ilân edilir.(Madde 63)

İmtihan ve kanaat notlarının her biri tam not 10 numara itibar edilmek suretiyle verilir. Not takdirinde yarım ve daha fazla kesirler tam sayıya çıkarılır; yarımdan az kesirler dikkate alınmaz. İmtiharlarda başarılı sayılabilmek için, ilgili dersin imtihan notunun 5 den az olmaması ve yalnız ilk imtihan hakkı kullanılırken imtihan ve kanaat notu toplamının en az 9 olması şarttır.(Madde 65)

İmtihan sonuçları öğrencilere Enstitü içinde imtihanlarının bitimi ve müteakip ilân edilmek suretiyle tebliğ olunur.³⁷⁶(Madde 68)

Ara ve bitirme imtihanları

Öğrencilere ara imtihanlarında (4), bitirme imtihanlarında (5) defa imtihana girme hakkı tanınır. Öğrenci bu haklarını, her yıl derslerin kesimini takip eden ilk imtihan devresinde başlamak ve müteakip devrelerde aralıksız devam etmek suretiyle kullanmak zorundadır. Hastalık özrü veya askerlik hizmeti dolayısıyla imtihana giremeyen öğrenci, durumunu gösterir resmî belgeyi imtihan gününden önce Enstitü idaresine vermiş olmak şartıyla imtihana girme hakkını müteakip devrede kullanabilir Ancak bu gibilere bütün öğretim süresinde en çok bir yıl gecikme hakkı tanınır. Gecikme hakkını kullanan öğrenci yatılı ise yatılılık hakkı devam eder. Ara imtihanlarına güz döneminde girmesi gerekirken Enstitü Yönetim Kurulunca kabul edilebilecek geçici bir mazereti dolayısıyla zamanında giremeyen öğrencinin imtihanı, dilekçe ile müracaat edip

³⁷⁶ **Resmi Gazete**,19 Ocak 1972, s. 10.

istememesi suretiyle, Ekim ayı içinde okul idaresinin tayin edeceği bir günde yapılır. Bu imtihan, ilgili öğretim yılının güz dönemi imtihanı sayılır. (Madde 70)

Öğrenciler ilgili öğretim yılında imtihanını veremedikleri derslerden bütünlemeli sayılırlar. Bu öğrenciler, ertesi yıl aynı sınıfa devam kaydından muafırlar. Ancak, dinleyici olarak devam isteğinde olan ve bu isteğini derslere başlama tarihinden iki hafta sonraya kadar Enstitü Müdürlüğüne dilekçe ile bildiren ve bu süre içinde öğretime başlayanların devamlarına Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile izin verilir. Daha sonraki müracaatlar dikkate alınmaz. Devam kaydından muaf olduğu halde isteği üzerine gündüzlü ve dinleyici olarak devamlarına izin verilenlerin, hangi dersleri takip edeceklerine dair Enstitü Öğretmenler Kurulunca tespit edilecek programa ve bu Yönetmelik esaslarına göre hareket etmeleri şarttır. Bu hususlara uymayanların devam hakkı Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile kaldırılır. (Madde 71)

Yüksek İslâm Enstitüsü bitirme imtihanlarını işbu Yönetmelikteki şartlara göre başarmış olanlara ilişikteki örneğine uygun «Millî Eğitim Bakanlığı Yüksek İslâm Enstitüsü Diploması » verilir. Bu diploma Millî Eğitim Bakanı ve Yüksek İslâm Enstitüsü Müdürü tarafından imzalanır. Millî Eğitim Bakanlığınca soğuk damgası yapılır. Öğretmen olmak isteyenlere ayrıca uygun belge verilir. (Madde 78)³⁷⁷

20 Mayıs 1978 tarihli Resmi Gazete 'de yayınlanan Yüksek İslam Enstitü yönetmeliğinde ise;

Yüksek İslam Enstitülerinde yapılacak olan Eğitim – Öğretim birinci ve ikinci yıllarda genel, üçüncü ve dördüncü yıllarda ayrı programlar uygulayan bölümlere bağlı olarak yürütülür...(Madde 29)

İmtihan İşleri

Öğrenci başarısının tespiti ve notlar:

³⁷⁷Resmi Gazete, s. 11.

Öğrenci başarısı, yarıyıl süresince ve yarıyıl sonunda yapılan değerlendirmelere dayanılarak tespit edilir. Değerlendirmelerde kullanılacak olan puanlar ile bunların karşılıkları olan notlar, bu notların karşılıkları olan sıfatlar ve değer hükümleri aşağıda gösterilmiştir. (Madde 62)

Puanlar	Notlar	Sıfatlar	Değer Hükümü
85- 100	5	Pekiyi	Başarılı
71 - 84	4	İyi	
61 - 70	3	Orta	
50 - 60	2	Geçer	
10- 49	1	Geçmez	
0 - 9	0	Boş	Başarısız
Başarı Notu:			

Tablo 27: Öğrenci Başarısının Değerlendirilmesinde kullanılacak olan puanlar ile bunların karşılıkları olan notlar ve bu notların karşılıkları olan sıfatlar

Bir dersin yarıyıl sonu başarı Notu, o dersin ara ve yılsonu imtihanları ile dersin özelliğine göre verilen ödevlerin, seminer ve uygulama gibi diğer çalışmaların ağırlıklı ortalamasıdır. (Madde 63)³⁷⁸

Bir dersin yarıyıl sonu başarı notunun tespiti için bulunan ortalamanın yarım veya yarımından büyük kesirleri, en yakın bütüne yükseltilir. Yarımından küçük kesirler hesaba katılmaz.

Ağırlıklı ortalama: Öğrencinin bir dersteki başarısının değerlendirilmesi için gerekli olan ağırlıklı ortalama şöyle hesaplanır: Ödev, seminer, uygulama gibi çalışmalara, yarıyıl ve yarıyıl sonu imtihanlarına tanınan ağırlıklar, öğrencinin bu çalışmalar ve imtihanlarda aldığı notlarla çarpılır ve çıkan sayılar toplanır. (Madde 64)

Bir yarıyıldaki çeşitli çalışmalar ile ara ve yarıyıl sonu imtihanlarına tanınan ağırlığın % 50 si ara imtihanı ve çalışmalara % 50 si de yarıyıl sonu imtihanına ayrılır.

³⁷⁸Resmi Gazete, 20 Mayıs 1978, s. 23.

Yarıyıldaki çalışmalar ve imtihanlar	Tanınan ağırlık	Verilen Not	Ağırlıklı Not
Ödev	% 5 x	3	0,15
Seminer	% 10 x	4	0,40
Uygulama	% 15 x	2	0,30
Ara imtihanı	% 20 x	2	0,40
Yarıyıl sonu imtihanı	% 50 x	3	1,50
	% 100		2,75

Tablo 28:Ağırlıklı Not Ortalamasının Hesaplanması

Ağırlıkların tespiti:

Aynı dersi okutan öğretim üyeleri, her yarıyıl başında yapacakları toplantıda yarıyıl içerisinde öğrencilere yaptıracakları ödev, seminer, uygulama gibi çalışmalar ile ara imtihanlarına o yıl için tanıyacakları ağırlıkları tespit ederek, yarıyıl son imtihanlarına tanınan ağırlıkla birlikte öğrencilere duyurulur. (Madde 65)

Kredili Not:

Enstitü programında gösterilen eğitim faaliyetleri kredi esasına göre değerlendirilir. Bir dersin kredisi, her yarıyıl için o dersin haftalık ders saati sayısına eşittir. (Madde 66)

Seminer, ödev ve uygulama gibi çalışmaların kredisi, o çalışmanın haftalık saat sayısının yarısına eşittir.

Akademik ortalama:

Öğrencilerin bir öğretim yılındaki başarıları, akademik ortalamaya göre tespit edilir. Akademik ortalama şu şekilde hesaplanır:

Bir dersin «kredili notu», o dersin yarıyıl notu ile kredisinin çarpımına eşittir. «Yıllık akademik ortalama», o öğretim yılındaki bütün derslerin kredili notları toplamı, bu derslerin kredileri toplamına bölünerek bulunur. Bölme virgülden sonra iki basamak yürütülür. Devamsızlıktan dolayı bir dersten başarısız sayılan bir öğrencinin akademik ortalamasının hesaplanmasında o derse ait yarıyıl notu sıfır olarak alınır.

Bir öğrencinin bir öğretim yılındaki başarısına göre yıllık akademik ortalamasının hesaplanmasına ait bir örnek aşağıdadır.³⁷⁹ (Madde 67)

I. Yarıyıl	II. Yarıyıl	Her dersin Kredisi (Haftalık ders saati)	Yarıyıl Notları	Kredili Notlar	
Kur'an-ı K e r im		4	1	4x1 = 4	
	Kur'an-ı K e r im	4	3	4x3 = 12	
Arapça		5	2	5x2 = 10	
	Arapça	5	3	5x3 = 15	
İslam Ahlâkı		2	0	2x0 = 0	
	İslam Ahlâkı	2	3	2x3 = 6	
Siyer		3	2	3x2 = 6	
	Siyer	3	3	3x3 = 9	
Farsça		3	4	3x4 = 12	
	Farsça	3	5	3x5 = 15	
Yabancı Dil		3	2	3x2 = 6	
	Yabancı Dil	3	4	3x4 = 12	
	TOPLAM	40		107	
Yıllık akademik ortalama =		Kredili notlar toplamı	107	-----	= 2,67
		Krediler toplamı	40	-----	

Tablo 29: Öğrencinin okuduğu dersler

İmtihanlar:

Her yarıyıl sonunda bir yarıyıl sonu imtihanı, Eylül ayında bütünleme, son sınıf öğrencileri için Aralık ayında bitirme imtihanları ve her yarıyıl içinde dersin öğretim üyesi tarafından günü bir hafta önce öğrencilere duyurulmak suretiyle en az bir ara

³⁷⁹ Resmi Gazete, s. 24.

imtihanı yapılır. Bu imtihanlardan birine girmeyen öğrenci o ders için imtihan hakkını kullanmış sayılır. (Madde 68)

İmtihanlar, dersin öğretim üyesi tarafından yazılı veya sözlü yahut hem yazılı hem sözlü olarak yapılır. Öğretim üyeleri yalnız yazılı olarak yapılan yarıyıl sonu ve bütünleme imtihanlarının sorularını, not baremi ile not değerini de gösteren cevap anahtarını, not fişleri ile birlikte en çok bir hafta içinde idareye verirler, öğrencinin yarıyıl sonunda bir dersten başarılı olabilmesi için, yarıyıl sonu imtihanından geçici not alması ve ağırlıklı ortalamasının en az (1,50) olması şarttır. Bütünleme imtihanlarında bir dersten başarılı sayılabilmek için o dersin ağırlıklı ortalamasına bakılmaksızın, bu imtihanlarda alınan notun en az (2) olması aranır ve bu not o ders için yarıyıl notu sayılır. (Madde 71)

Öğrenciler imtihanlarını kendi Enstitülerinde vermek zorundadırlar. (Madde 75)

Her yarıyıl sonunda öğrenciler, o yarıyıldaki okudukları derslerin yarıyıl sonu imtihanına girerler. (Madde 76)³⁸⁰

Öğretim yılının birinci veya ikinci yarıyıllarında başarısız dersi olan öğrenci Eylül ayında bütünleme imtihanlarına girer. (Madde 78)

Bütünleme imtihanları sonunda:

- a) *Yıllık akademik ortalamaları en az (2.00) olan öğrenciler, kaç dersten başarısız olurlarsa olsunlar;*
- b) *Yıllık akademik ortalamaları (2.00) in altında olduğu halde başarısız ders sayısı en çok (2) olan öğrenciler, bir üst yıla ait derslere devam ederler.*

Madde 79 — 78. madde hükümlerine göre bir üst yıla devam eden öğrenciler, önceki yılın başarısız oldukları derslerinden ayrı öğretim yılı içinde yapılan yarıyıl veya bütünleme imtihanlarında başarı göstermek zorundadırlar. Bu derslerden bu imtihan dönemleri sonunda da başarısız olan öğrencilerin Enstitü ile ilişkileri kesilir. Ancak, bir önceki yıla ait başarısız oldukları ders sayısını bire indiren öğrencilerden, buldukları yıla ait akademik ortalamaları en az (2.00) olanlar, bir üst yıla ait derslere devam

³⁸⁰Resmi gazete, s. 25- 26.

edebilirler. Ertesi yıllarda yarıyıl ve bütünleme imtihanı dönemlerinde bu ders için açılan imtihanlara girerler, başarılı olmadıkça bunlar için diploma düzenlenmez.

Son sınıfta akademik ortalaması en az (2.00) olan öğrenciler ile bu ortalamayı tutturamadıkları halde başarısız oldukları ders sayısı en çok 2 olan öğrenciler de başarısız oldukları derslerin imtihanlarına, sonraki imtihan dönemlerinde sınırsız olarak girebilirler.

Devam - devamsızlık:

Öğrenciler derslere devam etmek zorundadırlar, öğrenci devam durumunun kontrol şekli, Enstitü Yönetim Kurulunca tespit edilir. (Madde 83)

Öğrencinin yarıyıl sonu imtihanlarına kabul edilebilmesi için, bir yarıyıldan, her dersin o yarıyıl içinde işlenen toplam ders saati sayısının üçte ikisi kadar o derse devam etmiş olması gerekir. (Madde 84)

Öğretim etkinlikleri:

Eğitim - öğretim; uygulama, seminer, tez çalışması ve araştırma yaptırılmak suretiyle sağlanır. Dersler, haftalık ders programlarında gösterilen saatler içerisinde, sınıflarda, kütüphane ve meslekî uygulama yerlerinde öğretim üyesi tarafından uygulanır. Bir ders saati elli dakikadır, iki ders saati birleştirilerek uygulanabildiği hallerde ise 90 dakika olarak yapılabilir. (Madde 32)

Yüksek İslâm Enstitülerinde:

Derslere Ekim ayının üçüncü Pazartesi günü başlanır, öğretim yılı, on dörder haftalık iki yarıyıldan meydana gelir. İlk yarıyıl sonunda yarıyıl sonu imtihanları için iki hafta süre ayrılır. Bu sürenin sonunda üç hafta süreli yarıyıl tatili başlar. Her öğretim yılının ikinci yarıyıl sonu imtihanları, o yarıyılın bitimini izleyen ay içinde, bütünleme imtihanları ise Eylül ayında yapılır... (Madde 33)

3.6.5.Uygulama çalışmaları

Yüksek İslâm Enstitülerinde öğrencilerin öğretim süresince elde ettikleri bilgiyi, beceri ve yeterliği, meslek alanında güvenle kullanılabilmelerini sağlamak amacıyla uygulama çalışmaları yapılır. Bu çalışmaların, özel yönetmelik ve programı, Bölüm Kurullarınca derslere başlanıldığı tarihten itibaren en geç iki ay içinde hazırlanır; ilgili öğretim üyelerine ve öğrencilere duyurulur. Ayrıca bir örneği bilgi için Bakanlığa gönderilir. Söz konusu programın yürütülmesinden Enstitü Müdürü sorumludur. (Madde 36)

Enstitü son sınıf öğrencilerine okullarda yaptırılacak uygulama çalışmaları, her yıl Mart ayının 1. Pazartesi günü başlar ve üç hafta devam eder. Enstitü idaresi, camilerde yaptırılacak uygulama çalışmaları ile ilgili programı, mahalli müftülükle işbirliği yaparak düzenler. Bu çalışmalar Bölüm Kurulunun görevlendireceği öğretim üyelerinin rehberliğinde yapılır. Öğrencilerin uygulama çalışmalarına katılmaları zorunludur. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, Fıkıh-Kelam, Tefsir-Hadis ile İslam Dini ve Esasları bölüm kurulları tarafından 1981-1982 öğretim yılındakararlaştırılan öğretmenlik yönetmeliğine göre:

Öğrencilerin Din Bilgisi ve Ahlak Dersleri Öğretmenlik Uygulaması

- ❖ Uygulama çalışmaları 1 Mart 1982 Pazartesi başlar, üç hafta süre ile devam eder, 26 Mart 1982 Cuma günü sona erer.
- ❖ Uygulama, İstanbul ilinin merkezi ilçelerinde bulunan İmam – Hatip Liseleri ile Kocaeli İl merkezi, Gebze ilçesi ve Sakarya İl merkezi İmam – hatip Liselerinde yapılır.
- ❖ İslam Dini ve Esasları Bölümü öğrencilerinin uygulama çalışmaları, söz konusu İmam – Hatip Liseleri ile birlikte İstanbul İlinin merkezi ilçelerinde bulunan, Din Bilgisi ve Ahlak Dersleri Öğretmenleri bakımından müsait ortaöğretim kurumlarında da yürütülür.
- ❖ Uygulamanın üçüncü safhasını teşkil eden üçüncü hafta her öğretmen adayı en az bir deneme dersi verir. Yetiştirici öğretmen lüzum gördüğü takdirde birden fazlada deneme dersi verilebilir. Dersin değerlendirilmesi, Enstitü

müdürlüğünce gönderilen form üzerinde, yetiştirici öğretmen tarafından yapılır. Deneme dersinde hazır bulunan enstitü temsilci de değerlendirmeye katılır.³⁸¹

Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretmelerinin Tayinine Esas Teşkil Edecek Ders ve Ders Grupları

- ❖ Kur'an-ı Kerim Öğretmenliği
- ❖ Tefsir Öğretmenliği
- ❖ Hadis - İslâm Ahlâkı Öğretmenliği
- ❖ Fıkıh Öğretmenliği
- ❖ Kelâm ve İslâm Düşüncesi Öğretmenliği
- ❖ Siyer ve İslâm Tarihi - İslâm Mezhepleri Tarihi Öğretmenliği
- ❖ İslami Türk Edebiyatı - Tasavvuf ve Tarihi - Hitabet ve İrşat Öğretmenliği
- ❖ Meslekî Türk Musikisi Öğretmenliği
- ❖ Arap Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
- ❖ Farsça Öğretmenliği
- ❖ Sistematik Felsefe ve Mantık - Din Psikolojisi Öğretmenliği
- ❖ Dinler Tarihi - Din Sosyolojisi Öğretmenliği
- ❖ İslâm - Türk Medeniyeti Tarihi Öğretmenliği
- ❖ Türk İnkılâp Tarihi Öğretmenliği
- ❖ Yabancı Dil (Alm. Fr. İng.) Öğretmenliği
- ❖ Öğretmenlik Bilgisi Öğretmenliği (Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması, Teşkilât ve İdare dersleri de bu bölüm öğretmenlerince okutulacaktır).³⁸²

Öğrencilerin Camide Yapacağı Dini Hizmet ve Uygulama Çalışmaları

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü 1981- 1982 Öğretim Yılı Son Sınıf Öğrencilerin Camide Yapacağı Dini Hizmet ve Uygulama Çalışmaları Özel Yönetmeliği ise:

³⁸¹ İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, s. 72-74.

³⁸² Resmi Gazete, 19 OCAK 1972, s. 12.

- ❖ Dini hizmet uygulama çalışmaları İstanbul' un merkez ilçeleri Müftülüklerine bağlı, Bölüm Şefleri ve ilgili Müftülerce münasip görülecek Camilerde yapılır.
- ❖ Uygulamalara Nisan ayının ikinci Cuma günü başlanır, Mayıs ayının sonuna kadar devam edilir.
- ❖ Dini hizmet uygulama çalışmalarını yöneten görevliler uygulama eğitimi uhdelerine tevdi edilen öğrenci grubunun görevli bulunduğu camide Cuma günleri Cuma Namazı vaktinden en az yarım saat evvel hazır bulunur. Öğrencilerin görevlerini takip ve kontrol ederler.
- ❖ Uygulamalarda göze çarpan hata ve noksanlar, yönetici öğretmenler tarafından uygulamadan hemen sonra ilgili öğrencilere anlatılır.
- ❖ Değerlendirme fişleri tatbikatın yapıldığı müteakip hafta içinde yönetici öğretmenler tarafından Bölüm Şeflerine teslim edilir. Fişler, ilgili Bölüm Şefi tarafından incelenip onaylandıktan sonra öğrenci dosyasına konulmak üzere ilgili müdür yardımcısına teslim edilir.

Dini hizmet uygulamalarında şu görevler yapılır:

- ❖ Vaaz: Vaaz metni (veya metin ana hatları)hazırlamak ve Camide cemaate vaaz etmek.
- ❖ İmamet ve Hitabet: Cuma hutbesi hazırlamak, hutbe okumak ve namaz kıldırmak.
- ❖ Camilerin ve Dini hizmetlerin kontrol ve murakabesi ile ilgili müşahedelerde bulunmak, bilgi toplamak ve bu hizmetlerin en iyi şekilde nasıl ifa edileceğini tespit etmek.
- ❖ Her öğrenci uygulama süresi içinde Vaaz etmeye veya Cuma hutbesi okuyup Cuma namazı kıldırmaya mecburdur. Ancak Vaaz veya imamet ve hitabet görevlerinden birini fiilen yapmakta olan öğrencilerin bunu, bağlı buldukları müftülüklerden getirecekleri resmi bir belge ile teşvik etmeleri şartıyla Cami görevleri uygulamasından muaf tutulurlar.³⁸³
- ❖ Hangi öğrencilerin hangi Camide görev yapacağı ilgili bölüm şefliğince tespit edilir. Aynı Camide görev yapacak öğrencilerin,(Vaaz veya Hutbe), bağlı

³⁸³İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü ..., s. 77.

buldukları yönetici öğretim üyesinin muvafakatini alarak aralarında kararlaştırırlar.

- ❖ Uygulamaya katılmayan veya uygulama sonunda başarısızlığı tespit edilen öğrencilerin uygulamaları gelecek öğretim yılının ilk ayı içinde aynı esaslar dâhilinde yapılır.³⁸⁴

Uygulama çalışmaları sonunda her öğrencinin başarı durumu, Enstitü Yönetim Kurulunca hazırlanacak formlar göz önünde bulundurularak bu çalışmaları yaptıran öğretim üyeleri tarafından değerlendirilmek suretiyle tespit edilir. Ayrıca uygulama çalışmalarında eksik görülen hususların tamamlanması için öğrencilerle bir değerlendirme çalışması yapılır.

Uygulama çalışmalarında başarısızlığı tespit olunan öğrenciler, bütün derslerin imtihanlarını vermiş olsalar bile diploma alamazlar. Bu gibilerin diploma alabilmeleri için, gelecek öğretim yılının ilk ayı içerisinde, Bölüm Kurulunca tespit edilecek bir programa göre, görevlendirilecek öğretim üyelerinin rehberliğinde yaptırılacak üç hafta süreli uygulama çalışmalarına katılmaları zorunludur. (Madde 37)

Her öğretim yılı, uygulama yapılacak okullara, ilgili öğretim üyelerine, müftülüğe en az 15 gün önce haber verilir. Uygulamaya katılan öğretim üyeleri ve öğretmenler, uygulama çalışmalarına rastlayan derslerini yapmış sayılırlar; varsa ders ücretleri de ödenir.(Madde 38)

Kız öğrenciler ise, genellikle Kız Kur'an Kurslarında, Kur'an-ı Kerim Öğretmenliği uygulaması yaparak bu konudaki mecburiyetlerini yerine getirmektedirler.³⁸⁵

3.6.5.1.Seminer ve Tez çalışmaları

1972 Yönetmeliğiyle Enstitü öğrencilerine seminer dersi getirilmiştir. Konya Yüksek İslam Enstitüsü Müdürü olan Yaşar Çağlayan İslam Medeniyeti Dergisinde “*Yüksek İslam Enstitülerinde Seminer, Çalışmaları*” başlıklı yazısında:

³⁸⁴Age.,s. 78.

³⁸⁵Öcal, ”25. yılında Uludağ...”, s. 63.

“Yüksek İslam Enstitülerinin yeni yönetmeliği gereğince ilk kez 1972-1973 öğretim yılından itibaren başlamak üzere seminer çalışmalarının yapılması yeni müfredata girmiş bulunmaktadır. ‘Yüksek İslam Enstitülerinin dini ve İslami konularda çevresinin araştırma merkezi’ olma ilkesine uygun olarak, ‘çağdaş ilim anlayışı ve görüşünü kavramış’ elemanlar yetiştirilmesine yardım edecek çalışmaların başında seminerler gelmektedir.

Öğrencinin serbest seçme kabiliyetine göre düzenlenmesi öngörülen seminer çalışmaları fen ve teknik bilimlerin laboratuvar çalışmalarının yerini tutacak, bir bakıma sosyal bilimlerin laboratuvar çalışmalarıdır. Şüphesiz mütehassıs eleman yetiştirme amacıyla hareket eden üniversitelerde uygulanan seminer çalışmaları ile “öğretmen ve dini meslek adamı” yetiştirmesi planlanan Yüksek İslam Enstitülerinin bu çalışmaları bazı farklılıklar gösterecektir. Ancak bilimsel bilgi ve becerisini kazandırması bakımından birlik göstermesi zorunluluğu da vardır.

Çünkü: araştırma metotlarının ilmin usul ve sistemlerinin dışında olması düşünülemez. Zaten Enstitüdeki seminerler öğrencilere ‘...Belli konularda araştırma yapabilme yeteneğini kazandırmak amacı ile’ konulmuştur. Böyle olunca da derslerin tamamlanması ya da genişletilmesi mahiyetinde bir çalışma olmayıp, doğrudan doğruya araştırma zihniyetinin kazandırılmasına hizmet edecek çalışmalar olarak ortaya çıkar...’³⁸⁶

Aynı yazıda Çağlayan Enstitülerde “*Seminer*” dersleri için “*Ön Seminer*” dersleri teklifinde bulunmakta. Bu teklifin amacı ise Enstitü II. sınıfına gelen öğrenci henüz bilimsel çalışma metotlarını tanımamakta, araştırma yollarını bilmemesinden dolayıdır. Çağlayan aynı yazının devamında *Seminer Dersleri* hakkında açıklayıcı bilgiler vermekte:

- ❖ Seminerler; ders tekrarı, ya da derslerin takviyesi biçiminde anlaşılmalıdır.
- ❖ Seminer dersleri seçilirken öğrencinin bilimsel araştırma metodu kazanacağı ve mesleği için gerekli olanlar seçilmelidir.
- ❖ İkinci sınıflarda seminer çalışmalarına başlarken proseminer çalışmalarının yapılması zorunludur.

³⁸⁶ Yaşar Çağlayan, “*Yüksek İslam Enstitülerinde Seminer, Çalışmaları*”, **İslam Medeniyeti**, Aralık 1972, s. 20.

- ❖ Seminer konularının seçimine dikkat edilmeli, basit terkibe elverişli orijinal konular olmamalıdır.
- ❖ Seminer derslerinin genel olarak grubun topyekûn kullanması sağlanmalı, özel problemler öğretmenin ders dışı rehberliğiyle halledilmelidir.
- ❖ Muhakkak zaman ve konu planlanması yapılmalı, Enstitü idareleri bu planların uygulanmasında dikkat etmelidirler.
- ❖ Seminerlerin başarıyla yürütülebilmesi için sık sık seminer yöneticileri toplanmalı ve neticeleri eleştirmelidirler.³⁸⁷

19 Ocak 1972 tarihli Resmî Gazete 'de yayınlanan Yüksek İslam Enstitüsü yönetmeliğine göre, Yüksek İslâm Enstitüsü'nde öğrencilerin öğrenim süresince elde ettikleri bilgiyi, mahareti ve ehliyeti meslek sahasında güvenle kullanabilmelerini sağlamak maksadı ile uygulama ve seminer çalışması yapılır.³⁸⁸ Bu faaliyetlerin programlara ve bu Yönetmelikte tespit olunan esaslara göre yürütülmesini Enstitü Yönetim Kumu düzenler. Uygulama ve seminer çalışmaları ilgili sınıfların dersleri hükmünde olup, bütün öğrencilerin bu çalışmalara katılmaları mecburidir. Uygulama ve seminer çalışmaları sonunda her öğrencinin başarı durumu, bu çalışmaları yaptıran öğretmenler tarafından müştereken değerlendirilir. (Madde 59)³⁸⁹

Enstitü öğrencilerinin seminer dersi için yapması gerekenler: Öğrencileri kabiliyetli oldukları veya eksiklik duydukları meslekî konularda yetiştirmek, kendilerine belli konularda araştırma yapabilme yeteneğini kazandırmak amacı ile Yüksek İslam Enstitüsünde seminer çalışmaları yapılır. (Madde 90)

Her öğretim yılı içinde en az 3 er seminer açılır. Seminer konuları öğretim yılının ilk 10 günü içinde, öğrencilerin talepleri göz önünde bulundurularak Enstitü Öğretmenler Kurulunca tespit edilir ve ilgililere duyurulur. Gerekteğinde bir seminer konusu için birden fazla öğretmen görevlendirilebilir. (Madde 91)

³⁸⁷ Çağlayan, agm.,s. 23.

³⁸⁸ 7 Haziran 1980 yayımlanan 17010 Sayılı **Resmî Gazete'** de Yüksek İslam Enstitüsü Yönetmeliği "*Seminer çalışmalarının amacı, öğrencileri mezuniyet tezi çalışmalarına hazırlamaktır.*" (Madde 42.) şeklinde değiştirilmiştir.

³⁸⁹ **Resmî Gazete**, 19 Ocak 1972, s. 10.

Her öğrenci, öğrenimi süresince ayrı konuda olmak şartı ile üç seminere katılmak zorundadır. Öğrencinin seminer çalışmalarındaki başarı durumu 3 numaralı örneğe uygun fişle tevsik edilir. Bu fiş Enstitü Müdürlüğüne ders öğretmeni tarafından verilir. (Madde 93)

Seminer çalışmasına katılmayan, katıldığı halde seminer süresinin en az yansı kadar devam etmeyen veya çalışmasını ilgili öğretim yılı sınıf geçme imtihanlarından en az 30 gün önce öğretmenine teslim etmeyen öğrenciler o yılki sınıf geçme imtihanlarına giremezler ve bu sınıfta kalmış sayılırlar. Seminer çalışmasını öğretmenine kabul ettiremeyen öğrenci bu çalışmasını öğretmenine kabul ettirinceye kadar ilgili öğretim yılı seminer konusu dersin sınıf geçme imtihanına alınmaz. (Madde 94)

Çok başarılı seminer çalışmaları ders yılı sonunda, ilgili öğretmenin teklifi ile Öğretmenler Kurulunda incelenip onandığı takdirde Enstitü yayınları arasında yayımlanabilir,³⁹⁰ (Madde 95)

1978 Yönetmeliğinde ise yukarıdaki maddelere ek olarak öğrencilerin mezuniyet tezi hazırlamaları zorunluluğu getirilmiştir 43. Madde “*Yüksek İslam Enstitüsü öğrencilerinin, Enstitü Genel Kurulunca tespit edilecek esaslara göre birer mezuniyet tezi hazırlamaları gerekir. Tez konusu, öğrencilere üçüncü sınıftan itibaren verilebilir.*” şeklindedir.

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Bölüm kurullarının 19. 11. 1982 tarihinde yaptığı birleşik toplantıda tespit edilen ve 28. 11. 1981 tarihinde toplanan Enstitü Genel Kurulunda son şekli verilerek karara bağlanan Mezuniyet Tezi Çalışmaları Yönetmeliği’nde ise:

“Her öğrencinin mezuniyet tezi hazırlaması mecburidir. Tez hazırlama süresi 4 yarıyıldır.3. sınıfın 1. Yarıyılı içinde yönetici öğretim üyesi; konu ve plan tespit edilir. Konusu ve planı tespit edilen tez, Bölüm Şefi tarafından hazırlanan form üzerinde gösterilerek, yönetici öğretim üyesi tarafından imzalanır. İki nüsha olarak tanzim edilen formun bir nüshası yönetici öğretim üyesinde, bir nüshası da ilgili bölüm şefinde bulundurulur. Bölüm Şefleri,

³⁹⁰Resmi Gazete, gös. yer.

mezuniyet formlarını tasnif eder. Konu ve plan bakımından aynı veya birbirine çok yakın olan tezlerin bulunup bulunmadığını müşterek bir çalışma ile tespit ederler. Aynı veya birbirine çok yakın olan tezler, ilgili yönetici öğretim üyesine iade edilerek değiştirilir ve böylece mezuniyet tezinin konusu kesinleşmiş olur. Bu çalışmalar 1. yarıyıl içinde tamamlanır ve neticeler bölüm şefleri tarafından ilan edilir. Tezin alındığı yarıyılı takip eden iki yarıyılın her birinin sonunda öğrenci, yöneticiden olumlu bir rapor almak mecburiyetindedir. Tezin yönetici öğretim üyesi tarafından incelenme süresi bir aydır...³⁹¹ şeklindedir.

3.6.6.Diploma

Yüksek İslam Enstitüsü imtihanlarını bu yönetmelikteki esaslara göre başarmış olanlara, mezun oldukları bölüm belirtilmek suretiyle “*Millî Eğitim Bakanlığı Yüksek İslam Enstitüsü Diploması*” verilir. B u diploma, Millî Eğitim Bakanı ve Yüksek İslâm Enstitüsü Müdürü tarafından imzalanır, Bakanlıkça soğuk damgası yapılır. (Madde 86)³⁹²

³⁹¹İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü..., s. 78.

³⁹²Resmi Gazete, 20 Mayıs 1978, s. 27.

BÖLÜM 4:YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNİN ÖĞRETİM DIŞINDAKİ FAALİYETLERİ VE YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNİN İLAHİYATFAKÜLTELERİNE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ SÜRECİ

4.1.Yüksek İslam Enstitüsü Rozeti

“Beyaz zemin üzerinde altından örgü... ”

Nur içinde birliği temsil ediyor.”³⁹³

Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “Rozet” kelimesi “*Yakaya takılmak için çeşitli biçimlerde yapılan, bir kuruluşun sembolü sayılacak genellikle küçük metal nesne* “ olarak tanımlanır. İstanbul Yüksek İslam Enstitü kurulduğunda, Enstitüyü temsil etmek amacıyla bir rozet tasarlanmış ilk zamanlarda gül motifi kullanılmıştı³⁹⁴. Daha sonra ise yukarıdaki resimde görülen Allah Lafızlarından oluşan rozet Yüksek İslam Enstitülerinin sembolü olmuştur. Yüksek İslam Enstitüsünün kuruluş amacı, “İslâm dininin esaslarına sadık kalarak, müspet ilmin ışığı altında İslâm ilimlerini ve bunlara yardımcı bilgileri öğretmek, İmam-Hatip okulları ile ilk öğretmen okullarına ve diğer orta öğretim müesseselerine öğretmen yetiştirmek ve aynı okullardaki din dersleri öğretmenlerinin meslekî gelişmelerine yardım etmek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı’nca kurulmuş bir yüksekokuldur. Bu müessese Millî Eğitim Bakanlığı’nın ihtiyaçları dışında Diyanet İşleri Teşkilatı’na müftü, vaiz vesaire gibi din elemanlarını

³⁹³ Ömer Kirazoğlu, “*Yüksek İslam Enstitüsü Rozeti*”, *İslam Medeniyeti*, C.2,S. 17 /Ocak 1969, s. 28

³⁹⁴ İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nün ilk rozeti için bkz. Yüksek İslam Enstitüsü, Şubat 1982, İstanbul, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Vakfı Yay., 1982, s. 9

yetiştirmekle de vazifelidir. Enstitü ayrıca, Türkiye’de İslâm ilimleri alanında araştırmalarda bulunmak ve araştırma neticelerini yurt ve dünya ilim âlemine sunmak amacıyla da görevlidir.”³⁹⁵şeklindedir. Kuruluş amacına bakıldığında Enstitülere gayet önemli görevler yüklenmiştir. Bunu “*Rozet*” inde de görmekteyiz.

Ömer Kirazoğlu İslam Medeniyeti Mecmuasında yayınlanan “Yüksek İslam Enstitüsü Rozeti” başlıklı yazısında, “...*İslamiyet, gerçek olarak, içinde en küçük bir yanlışlık, en basit bir ihtilaf; en cüzi bir boğuşma olmayan ahenkli, mütekâmil; fikir, ilim, ahlak, hayat ve tevhid manzumesi olarak kurulmuştur. Bunu sembolize eden yeni ROZET bu düşüncelerle hazırlanmıştır. Yüksek İslam Enstitüleri Dünyada bu kuruluşun kurmaylarını yetiştirecektir.*” demekte.

Bu şekilde, Saadet Asrındaki Kufi yazılarda ve nakışlarda görüldüğü gibi İslam medeniyetini ve sanatını şahikalara yükseltmiş olan Selçukilerde ve Osmanlılarda “*Tevhid bağı*” remz etmek için, türlü yazı ve tezyinat olarak, taşlara, mermerlere, tahtalara ve halılara asırlar boyu işlenmiştir. Taçlarda, tuğlarda, âlemlerde, silme ve sularda yüzlerce örnekler vardır... Böylece Yüksek İslam Enstitüsü Rozeti, nur içinde altından ‘*Tevhid örgüsü*’ nü temsil etmektedir.”³⁹⁶

Yüksek İslam Enstitüsü Rozetinin Çözümü

Kirazoğlu “*Enstitü Rozeti*” hakkında yayınlanan başka bir yazısında ise Rozetin çözümü üzerinde durmuş, “...Dünyada ki mesleklerin en ulvisini yapmakta olan Yüksek İslam Enstitülerinin kalplerinin üstünde taşıdıkları rozet kalplerinin içindeki Allah imanını remzeder...”³⁹⁷Enstitü rozeti için yazılmış olan şu beyitler rozetin manasını daha iyi anlatmaktadır:

³⁹⁵ Öcal, “*Yüksek İslam Enstitüsü*”, s. 49.

³⁹⁶ Kirazoğlu, agm., gös. yer

³⁹⁷ Ömer Kirazoğlu, “*Yüksek İslam Enstitüsü Rozet’inin Çözümü*”, **İslam Medeniyeti**, C. 2, S. 19, Nisan 1969, s. 20.

*Biz, ne yılan, ne gül, ne de feryatçı bülbül;
Biz rabbin nazargahı, uyanık birer gönül*

*Örgümüzden HAK ismi yazılacaktır mutlak,
Bağımsız HABL-I METİN olacaktır muhakkak!*

*Kudret ve kuvvet, bizim dokumuzdan bellidir,
Elbet! Ne şüphe; Allah cemaatledir.*

*“Allah nurunu tamamlayacak bir gün”
Ve “ALLAH” örgüsünü parçalamak ne
mümkün?*

*Yüksek İslam Okulu güneşidir dünyanın;
ALLAH BAĞI en büyük ihsanıdır
Mevla'nın...³⁹⁸*

4.2. Yüksek İslam Enstitüsü Öğrencileri

Ülkede, Tek Parti yönetiminin etkin olduğu dönemde din eğitimi ihmal edilmiş; Türk halkı uzun bir süre dini vecibelerini yerine getirmede kendisine yardımcı olacak ve yol gösterecek, dini konuda uzman kişilerden mahrum kalmıştı. Böyle bir tecrübe yaşandıktan sonra meydana gelen olumsuz durumu düzeltmek için birçok tedbirler alınmıştı. Bu tedbirlerden biriside yüksek din eğitimi kurumu olarak açılan Yüksek İslam Enstitüleridir. 1959 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, koşulların uygun olmaması dolayısıyla ya da aceleye gelmiş bir şekilde açıldığından plansız, programsız ve kuruluş kanunu olmadan açılmıştı.

³⁹⁸ Kirazoğlu, “Yüksek İslam Enstitüsü Rozeti”, gös. yer

Millet hayatında önemli bir yeri olan dinin, yüksek seviyede eğitim ve öğretimi gerçekleştirecek ve yönlendirecekihtiyaç duyulan her alanda yüksek din eğitimi görmüşelamanlar yetiştirecek olan bir kurumun daha ilk safhada sağlam hukuki ve idari esaslara bağlanmaması, Yüksek İslam Enstitüleri için talihsiz bir durum olmuştur.³⁹⁹

Yüksek İslam Enstitülerinin öğrencilerinin çoğu yoksul aile çocukları⁴⁰⁰ olduğundan, bu öğrenciler burs almaktadır. Bursların büyük çoğunluğu Maarif yatılısı şeklinde, bir kısmı Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan, bir kısmı ise Kredi ve Yurtlar Müdürlüğünden temin edilmektedir. Maarif yatılısı olan öğrencilerin bursları, elbise ve kırtasiye parası vs. şeklinde idi.

Öğretim yılı	Öğrenci Sayısı
1959 - 1960	76
1960 - 1961	171
1961 - 1962	228
1962 - 1963	511
1963 - 1964	631
1964 - 1965	691
1965 - 1966	985
1966 - 1967	1064
1967 - 1968	1167
1968 - 1969	1299
1969 - 1970	1672
1970 - 1971	2024
1971 - 1972	2255
1972 - 1973	2070
1973 - 1974	1857
1974 - 1975	1439
1975 - 1976	2067
1976 - 1977	3037
1977 - 1978	3458
1978 - 1979	4753
1979 - 1980	5074
1980 - 1981	4891
1981- 1982	5239

Tablo 30: Öğretim Yıllarına Göre Yüksek İslam Enstitülerindeki Toplam Öğrenci Sayısı⁴⁰¹

³⁹⁹ Halis Ayhan, “ Yüksek İslam Enstitülerinde Din Eğitimi ve Problemleri, Atatürk’ ün 100. Doğum Yılında Türkiye I. Din Eğitimi semineri (23- 25 Nisan 1981)”, Ankara: **Gelişim Matbaası**, 1981, s. 375.

⁴⁰⁰ Aqm., 377.

⁴⁰¹ Muhammet Şevki Aydın, **Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı**, İstanbul: Dem Yayınevi, 2016, s. 167- 168.

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün açıldığı 1959 yılından enstitülerin fakülteye dönüştürüldüğü 1982 yılına kadar, 23 yıllık eğitim- öğretim döneminde, enstitülerden 9200 öğrenci mezun olmuştur.

4.1.1.Enstitü Öğrencilerinin Çeşitli Faaliyetleri

Enstitü hocalarından Ömer Çam ise Yüksek İslam Enstitüleri hakkında:” Yüksek İslam Enstitüleri, eğitim sistematiğimizizin milli ve medeni oluşumu ve sosyal ideallerimizin gerçekleşmesi yönünde büyük çapta ihtiyaç duyduğumuz üniversite seviyesinde yükseköğrenim kurumlarıdır. İlkokuldan itibaren ortaokul ve İmam- Hatip okullarından geçen talebeler burada tahsil süreleri 16 yılı bulmaktadır. Enstitüler Milli Eğitim Bakanlığına bağlıdır. Bir yandan Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatına vaiz, müftü gibi yüksek bilgi ve formasyon iktisap etmiş, üstün seviyede din görevlileri; bir yandan da İmam – Hatip Okullarına, meslek dersleri ve diğer orta dereceli okulları din bilgisi öğretmeni yetiştirir.Yüksek İslam Enstitüleri eğitim ve öğretim çalışmalarında ve öğrencilerinin yetişmesinde Türkiye Cumhuriyetinin temel ilkelerine bağlıdır... Bu okullarımızdan milli ve medeni şahsiyete sahip olmadıkça, müspet ilim anlayışı ve görüşünü kazanmadıkça, bilgilerini mesleki alanda kullanma yollarını öğrenmedikçe kimse mezun olamaz ve mezun etmeyiz. Şahadetnameli cahil yetiştirmeyiz.”⁴⁰² demektedir.

Yüksek İslam Enstitüsünün açılması düşünüldüğü bir dönemde, “*Türkiye Eğitim Milli Komisyonu*” 18 Temmuz 1959’ da Bakanlığa sunduğu raporda: “...*İlahiyat Fakültesi yüksek tahsil seviyesinde din bilgisi vermeye ve çağımızın fikir seviyesinde aydın din adamı yetiştirmeye çalışmaktadır. Normal lise tahsili üzerine dört yıllık üniversite tahsili veren bu müessesemiz, üstün seviyeli din adamı bekleyeceğimiz yegâne kaynaktır ...*”Özellikle Komisyonun İlahiyat Fakültesi dışında başka bir yüksek din eğitimi verecek okulun açılışına karşı çıkmasının en önemli sebebi ise “*Bugün İmam Hatip Okulu seviyesinde dahi hitap edecek din öğretmeni bulunmazken, bu türlü bir müesseseye üniversite dışından seçilecek bir öğretmen kadrosunun ne derece zayıf kalacağı meydandadır... Din gibi muadil ve fikri olgunluk isteyen bir konuda söz*

⁴⁰² Ömer Çam,” Yüksek İslam Enstitüleri XIII. Yıldönümü Müsabetiyle Yapılan Konuşma”, **Tohum Dergisi**, C. 7, S.73, Kasım 1972, s. 6.

edecek bir kimsenin behemehâl üniversitede bir tahsilden geçmesi gerektiğine inanıyoruz.” şeklinde idi.

Yüksek İslam Enstitülerinin eğitim koşulları ne kadar yetersiz olursa olsun, çok çalışmayla enstitü öğrencileri bu durumu telafi etmeye çalışmışlardır. Uluslararası yarışmalarda ülkemizi en iyi şekilde temsil etmişlerdir. 1982 yılında Suudi Arabistan’ın Mekke şehrinde yapılan “*Kur’ an-ı Kerim’ i Ezbere Okuma Yarışması*” nda Bursa Yüksek İslam Enstitüsü 3. Sınıf öğrencisi Emin Aşıkkutlu dünya 3. Olmuştur. Yarışmaya 42 ülkeden 120 yarışmacı katılmıştır.⁴⁰³ Bu başarıyı yalnızca örnek olması amacıyla buraya aldık. Özellikle Osman Turan’ın “Türkiye’de Siyasi Buhranın Kaynakları”, adlı eserinde “*Kıbrıs Müftülüğüne, oradaki Hıristiyan cemaat teşkilatı karşısına çıkacak bir müftü bulup tayin etmekte zorluk çekilmesi*”, Diyanet işlerini idare edecek münevver din adamlarımız hemen hemen mevcut değildiyse da “*Kanadalı profesörün kendi üniversitesine davet etmek istediği orta seviyede bir din âlimi bulamadığı...*”⁴⁰⁴ şeklindeki şikayetlerine bir örnek daha vermek gerekirse Tahsin Banguoğlu’ nun Kendimize Geleceğiz adlı eserinde:

“Cumhuriyetin ilk 25 yılı sonunda görülen durum: yaşayış, örf ve adet başkalaşmış, bu arada bürokrat sınıf başta olmak üzere aydın ve yarı aydınlar hemen bütünüyle camiden kopmuştu. Çünkü din resmiliğini kaybetmiş, laiklik kavramı sanki onun yerine resmilik kazanmış, bu kavrama göre yaşamak için ise başlıca devlet adamlarının davranışı örnek alınmıştı. Aydınlar arasında dindar görünmek de, çok değilse biraz ayıp sayılır olmuştu.”⁴⁰⁵

şeklindeki açıklaması din konusunda ülkenin içine düştüğü durumu en iyi gözler önüne seren örneklerdendir. Böylesine bir durumdan kısa bir süre sonra Bursa Yüksek İslam Enstitüsü öğrencisinin dünya çapında ülkesini hem temsil ediyor hem de ödül alıyor olması gelinen seviyeyi göstermesi açısından oldukça önemlidir. Enstitüler, imkânları ölçüsünde sporla da yakından ilgilenmişlerdir. Çeşitli branşlarda okul takımları kurmuşlardır. Bunlar arasında, Futbol, Voleybol, güreş, masa tenisi vs. takımlar sayılabilir. Özellikle Türkiye genelinde Üniversiteler ve Yüksekokullar

⁴⁰³ *Milliyet Gazetesi*, 23 Nisan 1982, s. 9.

⁴⁰⁴ Turan, age., s. 77.

⁴⁰⁵ Banguoğlu, age., s.25- 26.

arasışampiyonalara katılmış ve bazı dereceler de kazanmışlardır. 1970 yılında Kayseri’de düzenlenen üniversiteler ve yüksekokullar arası grup güreş birinciliklerinde, Greko- Romen’ de Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü, serbestte de Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü takımları birinci olmuşlardır.⁴⁰⁶

1979’ da yapılan İstanbul Üniversiteliler arası güreş karşılaşmalarında Yüksek İslam Enstitüsü takım halinde başarılı olmuştur.⁴⁰⁷ Gazetelere yansıyan bu tür başarı hikâyelerini çoğaltmak mümkün. Yalnız bir ikisini burada örnek vermeyi uygun gördük.Enstitü öğrencileri sanat alanında faaliyetlerde de bulunmuşlardır. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünün kuruluş yıl dönümü “ Türkiye Yüksek İslam Enstitüleri Günü” olarak kutlanmıştır. Ayrıca her enstitü kendi kuruluş gününü de özel törenlerle kutlamıştır. Törenlerde öğrenciler hazırladığı bir takım etkinlikler düzenlemişlerdir. Bu törenlerde, konuşmalar, şiirler ve ilahilerden sonra, hem senaryosunun, hem tiyatro eserinin sahneye konmasından dekorlarına, kıyafetlerin hazırlanmasından makyajlarının yapılmasına kadar Enstitü öğrencileri tarafından hazırlanan, bir takım tiyatro eserleri sahnelenmiştir. Sahnelenen tiyatro eserleri arasında: “Hz. Ömer’ in Müslüman Oluşu”⁴⁰⁸, “Alparslan”⁴⁰⁹ konulu eserlerde bulunmaktadır.Enstitü öğrencilerinin yaptıkları diğer bir etkinlik ise, “Konya Yüksek İslam Enstitüsü’nün Orta Doğu Gezisi” dir.Konya Yüksek İslam Enstitüsü Müdür Başyardımcısı ve Enstitü Dinler Tarihi Öğretim Üyesi Osman Cilacı başkanlığında Konya Yüksek İslam Enstitüsü talebeleri, sömestr tatilinde Ortadoğu ülkelerine gezi tertip etmişlerdir.

Kendisiyle röportaj yapılan Konya Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyesi Osman Cilacı, gezi hakkında:“İslami ilimlerle tedrisat yapan bir Enstitü olarak, sömestr tatilinden faydalanıp Ortadoğu Ülkelerine, bir gezi tertip ettik. Bu geziden maksadımız bilgi, görgü ve araştırmada bulunmaktır... Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan’ı gezme imkânı bulduğumuz ülkeleri aşağı yukarı tanıdık...Bu ülkelerin halkı ve yüksek seviyede ki ilim adamları, Türkiye ve Türkler hakkında nasıl bir düşünceye sahipler? şeklindeki soruya ise Cilacı: “-Müşahede ettiğim kadarıyla... Bizim İslam'la alakamızın kesildiğini sanıyorlarmış... Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı, Kız ve Erkek:

⁴⁰⁶Milliyet Gazetesi, 18 Mart 1970, s. 10.

⁴⁰⁷Milliyet gazetesi, 20 Mart 1979, s. 15.

⁴⁰⁸İslamın İlk Emri Oku, C. 3, S. 31, Ocak 1963, s. 23.

⁴⁰⁹İslam Dergisi, C. 8, S. 87, Aralık 1964, s. 93.

Kur'an-ı Kerim Kurslarından, İmam Hatip Okullarından, Yüksek İslam Enstitülerinden, İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinden bahsedişimiz ve bu müesseselerin Türkiye'de mevcut oluşu, onları çok müteahhasıs etti...Bu gezimizde Türkiye'yi Onlara daha yakından tanıtmak imkânını da bulmuş olduk.”⁴¹⁰ Türkiye'yi İslam ülkelerine tanıtmının önemli bir yolu da şüphesiz eğitim kurumlarının bu tür seyahatleri yapabilmesidir.

4.1.2. Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu (TİETF)

Enstitü öğrencileri” *Talebe Cemiyetleri*” kurmuşlardı. Daha sonra 4 Yüksek İslam Enstitüsü (İstanbul, Konya, Kayseri ve İzmir) Talebe Cemiyetleri bir araya gelerek 1966'da Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonunu'nu kurmuşlardı. TİETF, seçimlerinde bir kural vardı: *”Federasyon Başkanı İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden olacak, İkinci Başkan ise her dönemde bir başka ildeki Yüksek İslam Enstitüsünden olacaktır.”* Mustafa Öcal'ın editörlüğünü yaptığı *”Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat”* adlı eserde kendisiyle röportaj yapılan Prof. Dr. Cahit Baltacı Federasyonun amaçlarını ve yaptıkları çalışmalar hakkında şunları söylemekte: *”Federasyonun en önemli amaçları arasında, Yüksek İslam Enstitülerini akademik müesseseler haline getirmek ve İmam Hatip Okullarının sayılarını artırmak babında faaliyetler yürüttük... Yüksek İslam Enstitülerinin ‘İslami İlimler Akademileri’ haline getirilmeleri konusunda kanun tasarıları hazırlayarak siyasilerle görüştük. İmam hatip okullarının sayılarının artırılması içinde ; ‘Her kazaya bir İmam Hatip Okulu sloganıyla Türkiye'nin tamamını dolaşacak irşad kervanları çıkarttık.”*⁴¹¹

Aynı eserde röportaj yapılanlardan birisi de Halis Ayhan ise, Talebe Cemiyetlerinin kuruluş amacı hakkında *”öğrencilerin isteklerini yetkililere ulaştırmak, sosyal, kültürel ve ekonomik konularda öğrencilere yönelik konular araştırmak ve günün siyasi ve sosyal konularına yönelik bildirimler ve toplantılar yapmak”* şeklinde açıklamıştır. Halis Ayhan, kendisine yöneltilen *“O günün şartlarında Talebe Cemiyeti olarak ne gibi dini, sosyo-kültürel veya sportif faaliyetler yapabildiniz? “*verdiği cevapta: *“- Talebe cemiyeti Başkanı olduğum yıl içinde, Konya'nın merkez ve ilçe camilerinde Cuma günleri*

⁴¹⁰ Mehmet Türk, *İslamın İlk Emri Oku*, s. 12.

⁴¹¹ Öcal, *Tanıkların Dilinden ...*, C. 2, s. 432.

vaazlar, namaz sonrası ilçe halkıyla sohbetler yaptık. Konya içinden ve dışından birçok ilim ve düşünce adamlarını konferanslara davet ettik... Kıbrıs olaylarının gerginleştiği günlerde... Eğitim Enstitüsünün de katılımıyla Konya'nın iki ayrı meydanında ' Yunan ve Kıbrıs Rumlarını Tel'in mitingi yaptık. " ⁴¹²

Federasyon, enstitülerin bulunduğu bölgede halkı aydınlatmak amacıyla "İnsanlığı kurtaran kitap Kur'an-ı Kerim" adlı konferanslar da veriyordu. Halk bu konferanslara büyük ilgi gösteriyordu. Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu, halkı aydınlatma amacıyla verdikleri konferansları daha da genişleterek, ülke genelinde kampanyalar düzenlemekte idi. Enstitüler arasında belli bölgeler paylaşılıp, gidilen yerlerde çeşitli etkinlikler yapılmaktaydı. Bu etkinliklere örnek olarak federasyonun gazeteye verdiği ilanı burada paylaşmak yerinde olur. İslam Medeniyeti Dergisinde, "TİETF Anadolu'yu Geziyor" başlığı ile verilen ilanın gerisinde ise:

"Geçen sene olduğu gibi, bu sene de Federasyonumuz, 'Anadolu'ya Doğru' kampanyasını açarak dört Yüksek İslam Enstitüsünden müteşekkil dört ayrı ekip yola çıkmışlardır. Tespit edilen programa göre:

- ❖ *İstanbul ekibi:* Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, İzmit, Adapazarı.
- ❖ *Kayseri ekibi:* G. Antep, Urfa, Diyarbakır, Siirt, Mardin
- ❖ *Konya ekibi:* Çorum, Kastamonu, Amasya, Tokat, Sivas
- ❖ *İzmir ekibi:* Aydın, Denizli, Burdur, Muğla" ⁴¹³

Öğrenciler, dernekleri vasıtasıyla birtakım sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunuyorlardı. Öğretim yılı başlarında Enstitüye yeni kayıt yaptıran öğrenciler için "Tanışma Toplantıları", sene sonlarında "Mezuniyet Geceleri" düzenliyorlardı. Yüksek İslam Enstitüsünün İlahiyat Fakültesine dönüşmesi üzerine söz konusu derneğin faaliyetleri de sona ermiş oldu. ⁴¹⁴

⁴¹²Age., s. 491.

⁴¹³İslam Medeniyeti, C.1, S. 12, 15 Temmuz 1968, s. 41.

⁴¹⁴Öcal, "25. Yılında Uludağ...", s. 81.

Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonunu (TİETF) öncülüğünde ,”*İslam Medeniyeti*” adlı bir dergi çıkarılmıştır. Dergi yayın hayatını 1967 Ağustos ayında başlayıp 1982 yılına kadar 44 sayı devam ettirmiştir.

4.1.3.Yüksek İslam Enstitüsü Mensuplarının Çıkardıkları Ansiklopedi ve Dergiler

Yüksek İslam Enstitülerinin, hem öğrencileri hem mezunları hem de hocalarının içerisinde bulunduğu kadrolar tarafından birçok dergiler çıkarılmıştır. Öğretim hayatına başladıktan kısa süre sonra ülke geneline hitap eden böylesine önemli faaliyetlerde bulunmaları Enstitüler için pozitif bir durumdur. Ayrıca Enstitüler de verilen eğitimin de seviyesini göstermesi açısından önemlidir. Enstitülerin maddi olarak yaşadıkları olumsuzluklara rağmen bunun gerçekleşmesi ayrıca dikkate değer bir durumdur. Enstitü mensuplarının çıkardıkları ya da büyük oranda yazar kadrosunu oluşturdukları dergiler:

4.1.3.1.İslam Dergisi

“*Siyasi, İlim, Din, Fikir ve Sanat Mecmuası*”

- ❖ Dönem: 1956-1976
- ❖ Çıkan Sayı: 108
- ❖ Basım Yeri: Ankara
- ❖ Sahibi: Salih Özcan, Salih Doyuk, Kemaleddin Şenocak
- ❖ Yazı İşleri Müdürü: Salih Özcan, Salih Doyuk, Kemaleddin Şenocak, Cihad Şenocak

1956 yılında yayım hayatına başlayan İslam Mecmuası, Ekim 1965’e kadar yayım hayatına fasilasız olarak devam etmiştir. Aylık olarak yayımlanan dergi 96 sayı yayımlanmış, daha sonra Ocak 1976 ile Aralık 1976 tarihleri arasında 12 sayı daha çıkmıştır. Dergi, 6. cildine kadar slogan olarak Kur’an’dan ayetlere yer vermiştir; sonrasında slogana yer verilmemiştir. Sahibi Kemaleddin Şenocak olup yazı işleri müdürlüğünü sırasıyla Salih Özcan, Salih Doyuk ve Cihad Şenocak yapmıştır.

Derginin Yayın Politikası

Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Hadis, Fıkıh, Siyer, Ahlak, İlmihal, İslam Tarihi, İslam Medeniyeti, İslam Büyükleri, Aleyhtar Neşriyata Cevaplar, Kur'an Dili Dersleri, İslam Kültürü, İslamiyet ve İlim, İslam'da İktisat, İslam'ın Batı'ya Tesirleri, Muasır Medeniyet ve İslamiyet, İslam Coğrafyası Ülkelerinin Tanıtımı, İslam Mabetleri, İslami Eserlerin Tanıtımı, gibi konu başlıklarından görüleceği üzere İslam Mecmuası geniş bir yelpazede neşriyatta bulunmuştur.

Aynı zamanda, "Seyyid Kutub", "Mevdudi" gibi isimler ve eserleri dergide zaman zaman tanıtılmış; İslam ülkelerine dair yazılara yer verilmesiyle kendini gösteren ümmetçi tutumun yanında, Türklüğü övgü de neşriyatta kendisine yer bulmuş ve ulusçuluğun tesiri söz konusu olmuştur. DP ve askeri müdahale sonrası dönemin içerisinde bulunmaları hasebiyle mecmuada, millî irade, millî hâkimiyet gibi konular da işlenmiştir.

Yazar kadrosunun çoğunluğunu Yüksek İslam Enstitülerinde görev alan genç öğretim görevlilerinden oluşmuştur. Buna ek olarak, diğer İslami dergilerde yazıları çıkan veya Diyanet Teşkilatı'nda yer almış tecrübeli isimlerin yazıları da mecmuada yer almıştır. Lütfi Doğan, İsmail Cerrahoğlu, Süleyman Ateş, Asım Köksal, Hasan Basri Çantay gibi isimler bu doğrultuda sayılabilir.

İslam Dergisi'nin Çıkardığı Sayılarındaki Bazı Makaleler

- ❖ Mahmud Celaleddin Ökten, "İslam Düşüncesi: Yeni İlm-i Kelam Dersleri", S. 1, Nisan 1956, s. 7;
- ❖ Ali Fuat Başgil, "Büyük Bir Devlet Adamı Olarak Hazreti Ömer", S.9, Şubat 1957, s. 4; Muhammed Hamidullah, "İslam Nizamının Kaynaklarının Peygamber Zamanında Bütçe Tanzimi ve Vergi Tarhi", s. 23;
- ❖ Nevzad Ayasbeyoğlu, "Faizsiz Banka: İslam Bankası", S.77, Şubat 1964, s. 134; Kemal Edip Kürkçüoğlu, "Na't-i Nebevî", s. 140;
- ❖ Veli Ertan, "Osmanlı Şeyhülislamı", S. 95, Ağustos 1965, s. 348...

İslam Dergisi'nin yazarları daha çok Yüksek İslam Enstitülerinde hem hocalık hem de Müdürlük yapmış kişiler," Mahmud CelaleddinÖkten, NevzadAyasbeyoğlu, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Veli Ertan" gibi önemli kişiler bulunmakta.

4.1.3.2.İslam Medeniyeti Dergisi

" Dinî-İlmî-Fikrî Aylık Mecmua"

- ❖ Dönem: 1967-1982
- ❖ Çıkan Sayı: 44
- ❖ Basım Yeri: İstanbul
- ❖ Sahibi: Mahmut Özakkaş, Cahid Baltacı, Sedat Şenerman, Hayrettin Şallı, Mustafa Pektut, Selçuk Eraydın

Türkiye İslâm Enstitüleri Talebe Federasyonu'nun yayın organıdır. Temmuz 1979 sayısından itibaren *"İslâm Medeniyeti Mecmuası: Üç Aylık Dinî, İlmî, Edebî Araştırmalar Mecmuası"* olarak yer almıştır.

İlk olarak Ağustos 1967'de yayımlanmıştır. 5 yayın dönemi dâhilinde, Eylül 1982'ye kadar yayımlanmış, 44 sayı basılmıştır. İslam Medeniyeti mecmuası, en başta öğrencilerin gayretiyle, daha sonra ilahiyat fakültelerine dönüştürülecek olan Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu adına çıkarılan bir dergidir.

Derginin Yayın Politikası

İslam medeniyetine sahip çıkarak dünyanın karşısında durabilme gayesiyle hareket etmiştir. Bu noktada Türkiye, İslam'ın son kalesi gibi bir sıfatla ele alınmıştır. İslam medeniyeti içerisinde Türkler ve onların katkıları ön plana konmuştur. Ayrıca, İslam iktisadî tartışmalarının yaşandığı bir dönemde dergide, faiz, banka, işçi hakları gibi İslam ve iktisat konularına da fazlaca yer verilmiştir. İktisattan hukuka ve siyasete kadar geniş bir alanda çalışmalara yer verilmiştir. Dergi günlük siyasetten uzak durarak ilmî bir zemin üzerinde ilerleme maksadında olmuştur. Kendi çizgilerini ehlisünnet olarak belirtmişlerdir.

Dergi Yazar Kadrosu

Mahir İz, Sezai Karakoç, Ali Ulvi Kurucu, Salih Tuğ, Selçuk Eraydın, Esad Coşan, Ziya Kavakçı, Sabahattin Zaim gibi isimler dergi bünyesinde bulunmuşlardır.

İslam Medeniyeti Dergisinde,Yayınlanan Bazı Makaleler

- ❖ Nurettin Topçu, “ *Okullarımızda Din ve Ahlak Eğitimi*”, S.1, Ağustos 1967, s. 17;

İstanbul’un 515. Fetih yıl dönümü dolayısıyla çıkarılan Fetih Özel Sayısında (S. 10, Mayıs 1968) yayınlanan makaleler:

- ❖ Nihat Sami Banarlı, “ *Fetih ve Fatih*”, s. 10; Necip Fazıl Kısakürek, “ *Ayasofya*”, s. 11;
- ❖ Sezai Karakoç, ” *Ayasofya Ne Kadar Sabırlısın!*”, s.36; gibi örnekleri çoğaltabiliriz. Örnek verdiğimiz yazarların Türk edebiyatı tarihi açısından çok önemli şahsiyetlerin olması, derginin ne kadar seviyeli ve kaliteli bir yayın çizgisine sahip olduğunu göstermesi açısından çok önemlidir.

4.1.3.3.Nesil Dergisi

“*Aylık Fikir Dergisi*”

- ❖ Dönem: 1976-1980
- ❖ Çıkan Sayı: 48
- ❖ Basım Yeri: İstanbul
- ❖ Sahibi: Saim Yeprem, Nesil Vakfı
- ❖ Yazı İşleri Müdürü: M. Tahir Köseoğlu

Ekim 1976’da İslam Medeniyeti dergisinden ayrılan İmam-Hatip ve Yüksek İslam Enstitüsü kökenli kişiler tarafından ilk sayısı yayımlanmıştır.

Derginin Yayın Politikası

Bu kişilerin geldikleri müesseseler de, dert edindikleri meselelerden biri olmuştur. İmtiyaz sahibi Saim Yeprem'dir. 1980'e kadar 48 sayı yayımlanmıştır. Nesil Vakfı'nın kurulmasının ardından dergi, vakıf tarafından basılmıştır.

Dergi Yazar Kadrosu: Hayreddin Karaman, Bekir Topaloğlu, Saim Yeprem, Yaşar Kandemir, Ahmet Topaloğlu, Ahmet Efe, Yaşar Nuri Öztürk, Emin Işık, İsmail Lütfi Çakan, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrıncı ve Mehmet Şeker gibi isimler yer almıştır.

Nesil Dergisi'nde Yüksek İslam Enstitüsü Mensuplarının Yayınladıkları Bazı Makaleler

- ❖ Salih Tuğ, "İlmî Kongreler ve Taşındıkları Önem", s. 11; Bekir Topaloğlu, "İslâm'da Mezheplere Ayrılmanın Hükmü", s. 18; Selahaddin Parlatır, "Dini Vazifede Bazı Esaslar", C. 1, S. 1, Ekim 1976, s. 22
- ❖ Süleyman Uludağ, "Mezar ve Türbe", s. 25; Ayhan, "Yüksek İslam Enstitülerinin Akademi Davası", C. 2, S. 13, Ekim 1977, s. 5
- ❖ Mustafa Öcal, "Bir Neslin Gözyaşları", s. 51; Yaşar Nuri Öztürk, "Ca'fer B. Muhammed Es-sadık", C. 2, S. 23, Ağustos 1978, s. 30⁴¹⁵

Nesil Dergisi yazarlarına verdiğimiz örneklere bakacak olursak Türkiye'de dini konularda söz sahibi olmuş, kamuoyu tarafından tanınan ve takdir edilen kişilerdir.

4.1.3.4. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Yüksek İslam Enstitüsü mezunlarının katkıda bulunduğu en önemli eser ise *İslam Ansiklopedisi*'dir. Yüksek İslam Enstitüsü mezunlarının öncülüğünde oluşturulan geniş bir ilim heyeti tarafından ortaya konulan şaheser niteliğinde bir eserdir. Ansiklopedinin,

⁴¹⁵ Dergiler Hakkındaki bilgiler, İslamcı Dergiler Projesi, <http://idp.org.tr>, internet adresinden alınmıştır.

- ❖ İdare Meclisi: Doç. Dr. Bekir Topaloğlu, Dr. Tayyar Altıkulaç, Doç. Dr. İsmail Erünsal,
- ❖ Genel Müdür: Yrd. Doç. Dr. Halis Ayhan
- ❖ Müşavere Heyeti: Doç. Dr. M. Yaşar Kandemir, Doç. Dr. Hayrettin Karaman, Dr. Ahmet Özel, Doç. Dr. Ahmet Topaloğlu, Yrd. Doç. Dr. Saim Yeprem

Derginin 1. Sayısının Sunuş yazısında,” ...*İslam ansiklopedisi, Müslümanların tarih boyunca din, ilim, felsefe, sanat ve kültür alanlarında meydana koydukları eserlerle, bu milletlerin gelip geçtikleri, yaşayıp vatan tuttukları yerlere ait tarih, coğrafya ve etnografya bilgilerini ihtiva eden öz ve sağlam bilgilerin toplandığı bir eserdir...*”⁴¹⁶denilmekte.1988 yılında yayıma başlayan ansiklopedinin 1. cildi on iki, 2. cildi dokuz, 3. cildi yedi ayda tamamlanmış, böylece belli bir istikrar kazandıktan sonra her altı ayda bir cilt yayımlanmıştır. 2013 yılı Aralık ayında yayımlanan 44. ciltle birlikte ansiklopedi tamamlanmıştır.

4.2.Enstitü Mezunları ve Türk Eğitim Hayatına Etkiler

Yüksek İslam Enstitüleri’nden mezun olanların çoğunluğu iyi vasıflı eğitimciler ve din görevlileri ve yöneticiler olarak yetişmiştir... Kendi kendilerini iyi yetiştirmişlerdir⁴¹⁷. Yüksek İslam Enstitüsü döneminden beri öğrenciler, son sınıfta iken, hem öğretmenlik, hem de din görevliliği için tatbikatı uygulama yapmak zorunda olmuşlardır... Öğretmenlik uygulamaları, 1978-1979 öğretim yılında başlatılmıştır. O yıldan itibaren Valilik ve Milli Eğitim Müdürlüğünden onay alınmak suretiyle her yıl uygulamalar İmam-Hatip Lisesi ile İlköğretim Okullarında ve liselerde yapılagelmiştir. Yüksek İslam Enstitüsü döneminin ilk dönem mezunlarından başlayarak, 4. sınıfa gelmiş her öğrenciye öğretmenlik uygulamasından ayrı bir de "Din Görevliliği/Din Hizmetleri Uygulaması" yapma mecburiyeti getirilmiştir. Din Görevliliği Uygulamasına katılabilmek için öğrenciler, alt sınıflarda aldıkları Kur'an-ı Kerim dersinden başarılı olmak durumundadırlar. Bu dersin herhangi bir döneminden başarısız olan ve bekleyen bir öğrenci, Din Hizmetleri Uygulamasına katılamamaktadır. Din Görevliliği/Hizmetleri

⁴¹⁶Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 1, İstanbul 1988.

⁴¹⁷ Ayhan, “Yüksek İslam Enstitülerinde ...”, s. 444.

uygulaması, erkekler için genellikle camilerde Cuma Hutbesi okumak ve namaz kaldırmak şeklinde yaptırılmaktadır. Kız öğrenciler ise, genellikle Kız Kur'an Kurslarında, Kur'an-ı Kerim Öğretmenliği uygulaması yaparak bu konudaki mecburiyetlerini yerine getirmektedirler.⁴¹⁸ Yüksek İslam Enstitülerinden mezun olan kamuoyu tarafından tanınan, sevilen şahsiyetlere birkaç örnek verecek olursak:

4.2.1. Prof. Dr. Bekir Topaloğlu

1963'te İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünü '*Birincilerin Birincisi*' olarak bitirdi. 1966'da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsüne Kelam Asistanlığına atandı. 1971'de tezini tamamladı. 1983'te Dr. 1986'da Doç. ve 1988'de Prof. Oldu. 14 Ekim 2002 tarihinde emekli oldu.

Eserleri: İslâm Kelamcıları ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı, Kelam İlmi-Giriş, İslam'da Kadın, Dinî sohbetler, İslam Tarihinden Yapraklar, Nesillerin El Kitabı... Çeşitli tercüme kitapları; çoğu nesil dergisinde olmak üzere 25 civarında makaleleri ve ansiklopedi maddeleri, tebliğleri, ayrıca yönettiği 18 adet yüksek lisans tezi, 17 adet doktora tezi bulunmaktadır.⁴¹⁹

4.2.2. Prof. Dr. Hayrettin Karaman

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde okudu ve ilk mezunlarından biri olarak 1963'te mezun oldu. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne fıkıh asistanı oldu. Aynı yıl İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'ne tayin edildi. 1975'te tekrar İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne döndü. Yüksek İslam Enstitülerinin İlahiyat Fakülteleri'ne dönüşmesinin ardından akademik çalışmalarını tamamlayarak sırasıyla doktor, doçent ve profesör unvanlarını aldı.

Eserleri: Mukayeseli İslam Hukuku, İslam Hukuk Tarihi, İslam Hukukunda İçtihad, İslam'ın Işığında Günün Meseleleri, Günlük Hayatımızda Helaller Haramlar, İslam'da İşçi-İşveren Münasebetleri, Ana hatlarıyla İslam Hukuku, İslam'da Kadın ve Aile,

⁴¹⁸ Mehmet Türk, **İslamın İlk Emri Oku**, s. 61-63.

⁴¹⁹ Prof. Dr. Bekir Topaloğlu hakkında bilgiler www.bilgievi.gen.tr İnternet adresinden alınmıştır.(Erişim Tarihi: 12. 09. 2017).

İslamlaşma ve Önündeki Engeller, İmam-Hatip Şuuru insan Hakları, Gerçek İslam'da Birlik, Laik Düzendeki Dini Yaşamak, Türkiye ve İslam gibi birçok telif eserleri vardır. Ayrıca, Çeviri Eserleri, Ders Kitapları, Makaleleri bulunmaktadır.⁴²⁰

4.3.3. Prof. Dr. Halis Ayhan

1966'da Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. 1970-1975 yılları arasında Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'nde öğretim görevliliği yaparken AÜ. İlahiyat Fakültesinde 'Eğitim Tarihi' üzerine tez hazırladı. Daha sonra 1982'de Enstitü İlahiyat Fakültesine dönüştürülünceye kadar Bursa Yüksek İslam Enstitüsü müdürü görevini sürdürdü. 1983'te Dr. unvanını aldı. 1994'te Doç. 2000'de Prof. Unvanını aldı. 2005'te Yöküyeliliğine atandı.

Eserleri: Eğitime Giriş ve İslamiyet 'in Eğitime Getirdiği Değerler, Din Eğitimi ve Öğretimi, Eğitim Bilimine Giriş, Din Eğitimi ve Öğretimi, Türkiye'de Din Eğitimi...⁴²¹

4.2.4. Dr. Tayyar Altıkulaç

1963'te İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. 1965-1971 tarihleri arasında İstanbul ve Kayseri Yüksek İslâm enstitülerinde asistan ve öğretim görevlisi olarak görevini sürdürdü. Daha sonra sırasıyla şu görevlerde bulundu: 1978-1986'da Diyanet İşleri Başkanlığı 1995 seçimlerinde 20. dönem ve 2002 seçimleri sonunda 22. dönem İstanbul Milletvekili olarak iki defa Parlamento'ya girdi.

Eserleri: Ebû Şâme el-Makdisî ve el-Murşidu'l-vecîz (Doktora tezi); Yüce Kitabımız Hz. Kur'ân; Tecvîdü'l-Kur'ân; Zehebî ve Ma'rifetü'l-kurrâsı, Hz. Osman'a İzâfe Edilen Mushaf-ı Şerîf; Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerîf; Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerîf; Hz. Ali'ye Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerîf; Zorlukları Aşarken; TDV

⁴²⁰ Prof. Dr. Hayrettin Karaman hakkındaki bilgi www.hayrettinkaraman.net/kimdir.htm adlı web sitesinden elde edilmiştir. (Erişim Tarihi: 12. 09. 2017)

⁴²¹ Prof. Dr. Halis Ayhan hakkında bilgi Aydın Üniversitesi Web sitesinden temin edilmiştir. <http://www.aydin.edu.tr>, (Erişim Tarihi: 12. 09. 2017)

İslâm Ansiklopedisi'ne 82 adet telif madde; Çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmış makaleleri ve Uluslararası Toplantılarda Sunduğu Tebliğleri de bulunmakta.⁴²²

4.2.4.Prof. Dr. Süleyman Uludağ

1967 İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü mezunu 1970-1975' te Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'nde öğretim üyeliğinde bulundu. 1975-1982 yılları arasında Bursa Yüksek İslam Enstitüsü, 1983 sonrasında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyeliği yaptı.

Eserleri: İslâm'da Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış; İslâm-Siyaset İlişkileri; İslam Düşüncesinin Yapısı; İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmetleri; İslam Açısından Müzik ve Sema; İslâm'da Mürşid ve İrşad Faaliyeti; İslâm'da İnanç Konuları ve İtikadî Mezhepler; İbni Arabi; Bayezid Bistâmî; Fahreddin Râzî; İbn Haldun; Tasavvuf ve Tarihi; Tasavvuf Terimleri Sözlüğü... Sayılabilir. Ayrıca, Kâşânî", "Gazâlî", "Hallâc-ı Mansûr", "Kuşeyrî", "Hucvirî" maddeleri, (TDV İslam Ansiklopedisi) ve makaleleri bulunmakta. Yüksek İslam Enstitülerinin çok sayıda yetiştirdiği seçkin ilim adamlarından birkaçını örnek olarak verdik. Enstitüler, Türkiye'de dini eğitim ve hizmetlerin bütün alanlarında küçümsenmeyecek sayı ve nitelikte hizmetler verip, toplumun maddi ve manevi kalkınmasında önemli rol oynamışlardır...⁴²³

4.3.Yüksek İslam Enstitülerinin İlahiyat Fakültelerine Dönüştürülme Süreci

1961'de hazırlanan Yüksek İslâm Enstitüsü'nün ilk yönetmeliğinde:

“Yüksek İslâm Enstitüsü, İslam dininin esaslarına sadık kalarak, müspet ilmin ışığı altında İslâm ilimlerini ve bunlara yardımcı bilgileri öğretmek, İmam-Hatip okulları ile ilk öğretmen okullarına ve diğer orta öğretim müesseselerine öğretmen yetiştirmek ve aynı okullardaki din dersleri öğretmenlerinin mesleki gelişmelerine yardım etmek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı'na kurulmuş bir yüksekokuldur. Bu müessese Millî Eğitim Bakanlığı'nın ihtiyaçları dışında Diyanet İşleri Teşkilatı'na müftü, vaiz

⁴²² Dr. Tayyar Altıkulaç, hakkındaki bilgiler [tayyaraltikulac.com](http://www.tayyaraltikulac.com), (Erişim Tarihi: 12. 09. 2017)

⁴²³ <http://www.biyografya.com>, (Erişim Tarihi: 22.09.2017).

vesaire gibi din elemanlarını yetiştirmekle de vazifelidir. Enstitü ayrıca, Türkiye’de İslâm ilimleri alanında araştırmalarda bulunmak ve araştırma neticelerini yurt ve dünya ilim âlemine sunmak amacıyla da görevlidir”⁴²⁴

şeklinde kuruluş amacı belirlenmişti.

Yüksek İslam Enstitülerinin kuruluş amacından da anlaşılacağı gibi enstitülere birçok sorumluluk yüklenmiştir. Uluslararası bir hüviyet kazandırılmak istenen Enstitülerin eğitim öğretim seviyesi ne yazık ki değil uluslararası seviye ülkenin herhangi bir fakültesinin seviyesinde bile değildi. Kurulurken bir kuruluş yönetmeliğinin olmaması ve Eğitim Enstitüleri yönetmeliğinin kullanılması, Enstitülerin kurumsal olarak seviyesini göstermesi açısından önemlidir. Eğitime başlayışından İlahiyat fakültelerine dönüştürülene kadar enstitülerin yönetmeliklerinde bir takım değişiklikler yapılmasına rağmen, beklenen enstitülerin eğitim öğretim seviyesinde ve maddi manevi koşullarında bir ilerleme sağlanamamıştır.

Yüksek İslam Enstitülerinin gerek hocaları gerek öğrencileri arasında fakülte olmak isteği vardı. Fakülte olma isteğini ilk gündeme getirenlerden birisi 11 Haziran 1963- 20 Şubat 1965 Meclis Bütçe Karma Komisyonu’nda konuşan Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem idi. Ülkede din eğitimi veren okulların belirli bir seviyede tutulması gereğinden yola çıkarak bakanlıkça bu konuda istişari bir heyet toplamıştı. Bu heyetin aldığı kararları bütçe görüşmelerinde açıklayan Bakan, Yüksek İslam Enstitüleri hakkında heyetin tespitini: “ *Yüksek dereceli din öğretimi kurumları üniversite seviyesinde toplanmalı ve mevcut Yüksek İslam Enstitüleri fakülte haline inkılap ettirilerek bundan böyle Yüksek İslam Enstitüleri açılmalıdır.*”⁴²⁵

Yüksek İslam Enstitüleri ilahiyat fakültelerine dönüştürülünceye kadar, Enstitülerin akademi olma isteği gündemden hiç düşmemiştir. Enstitülerin neden akademi olması gerektiği hakkında çeşitli teklifler ve öneriler sunulmuştur. Bunlar arasında Enstitülerin hocaları ya da mezunları tarafından sunulan teklifler; bazı ilim adamları tarafından

⁴²⁴ Ali Bardakoğlu, “ Türkiye’de İslâm İlahiyatının Tarihi Gelişimi ve Bugünü”, www.tuerkei.diplo.de, s. 4. (Erişim Tarihi: 22.09.2017)

⁴²⁵ MEB Tebliğler Dergisi, S. 1292, 10 Şubat 1964, s. 47; bk. Halis Ayhan, **Türkiye’de Din Eğitimi**, s. 246.

oluşturulan projeler; siyasi partiler tarafından yapılan kanun teklifleri; hükümet programlarında Yüksek İslam Enstitülerine yer verilmesi ve bu konuda basında yer alan teklif ya da öneriler bulunmaktadır. Bu tekliflerden, Enstitü hocalarının akademi olma istekleri ve gerekçeleri: Hem Yüksek İslam Enstitüsü mezunu hem de bursa Yüksek İslam enstitüsü müdürlüğünü yapmış olan Halis Ayhan, Enstitülerin akademi olma gerekçesini “*Nesil*” dergisinde bu konuda yayınlanan makalesinde, Bir öğretim kurumunda; program, statü ve kadro muayyen bir gayeye varmak için birer vasıta. Yüksek İslam Enstitülerinin bütün meselelerinde Bakanlığa bağlı bir okul olmaktan çıkarılarak bir Kuruluş Kanuna kavuşturulmasını ısrarla isterken. Enstitülerin hizmet gayelerini iyice anlamak bu gayesine ulaşabilmesi için de ihtiyacı olan mevzuat ve imkânı sağlamak gerekecektir. Bütün bu ihtiyaçları bugünkü program ve yönetmeliklerle karşılamak zordur. Kanuni bir statüye kavuşturulması zaruret olmuştur...⁴²⁶ derken, yine Konya Yüksek İslam Enstitüsü mezunu ve çeşitli üniversitelerde hocalık yapmış Mehmet Aydın ise, Yüksek İslam Enstitülerinin sadece adının yüksek olduğu söyledikten sonra, ”*Önce Yüksek İslam Enstitüleri'nin öğretmen konusu halledilmelidir. Böyle bir okulda öğretmenlik yapacak kimselerin, mutlaka ilmi çalışmalarından geçerek oralara gelmesi veya hiç olmazsa kendi bünyesinde bir takım çalışmalarla ilmi varlıklarını ortaya koyması gerekir...* dedikten sonra Yüksek İslam Enstitülerinde görev yapan hocalar hakkında işeşunları söylemekte:

”Bir fakülte veya akademide bir öğretmenin aldığı paranın yarısını alan - Yüksek İslam Enstitüsü öğretmeni, herhalde onlardan daha az görev yapmaz. Bunun için Yüksek İslam Enstitülerinin, ilmi yönden şahsiyetini tam olarak bulması için bağımsız İslami İlimler Akademileri haline getirilmesi şarttır. Böylece bu okul mezunları, kendi okullarında akademik çalışmalara başlayabilecekler, İlahiyat doktoru, Doçent, Profesörlük gibi akademik fikre kavuşabileceklerdir. Böylece bir müddet sonra Yüksek İslam Enstitüleri kendi öğretim kadrosunu kendisi hazırlayacaktır.

Yüksek İslam Enstitüleri akademi olmakla, Avrupa ve İslam Âleminin kapıları açılacaktır. Böylece öğretim üyeleri ve akademi mezunları mezkûr ülkelere ihtisasa, doktora gidecek, daha iyi yetişme imkânını elde etmiş olacaktır.”⁴²⁷

⁴²⁶ Halis Ayhan, “*Yüksek İslam Enstitülerinin Akademi Davası*”, *Nesil*, C. 2, S. 1, Ekim 1977, s. 5- 7.

⁴²⁷ Mehmet Aydın, “*İslami İlimler Akademilerine Doğru*”, *İslamın İlk Emri Oku*, C. 14, S. 164, Ocak 1976, s. 6-7.

Yukarıda Enstitü hocaları öncelikle öğretim kadrosunun problemleri üzerinde dururken yine Enstitü camiasından Bekir Topaloğlu ise Enstitüler hakkında “*Yüksek İslam Enstitülerinin 13. Kuruluş Yılı Münasebetiyle*” başlıklı yazısında Yüksek İslam Enstitülerinin durumu ve neler yapılması gerektiği hakkındaki görüşleri ise:

- ❖ “İlmi Muhtariyet:...*Enstitüler de fakülte ve akademiler gibi birer ilim müessesidir. İlmi faaliyetlerini kendileri planlamalı, inkişaflarının seyir çizgisini kendileri çizmelidir. Kaldı ki Y. İslam Enstitüleri aynı zamanda birer dini müessesedir de. Laiklik prensibini kabul eden devletimizde ne din devlet işlerine, ne de devlet din işleri ve müesseselerine karışmamalıdır...*” dedikten sonra öğretim kadrosu hakkında ise: “*Enstitülerimizde asistanlık müessesesi bulunduğu halde doktora yapma imkânı yoktur. Hatta mezunlarımız yüksek derecede din eğitimi yapan diğer müesseselerin bazılarında bile (mesela İlahiyat Fakültesi) doktora yapma hakkından mahrumdurlar...*” Ayrıca Enstitü öğretim kadrosunun da diğer fakülteler gibi yurt dışında ilmi araştırmalar yapmasını da istemiştir.
- ❖ Döner Sermaye: Bu konuda Enstitü mensuplarının maddi imkânsızlıklardan dolayı yayın yapamadıklarını söyledikten sonra :”*11 küsur yıldan beri Enstitü mensuplarının serbest piyasada neşrettikleri eser sayısı bir kaç yüz (muhtemelen 300) civarındadır. Ayrıca dergi ve gazete şeklinde bazı mevkutelerde yayınlanmaktadır, Ortada döner bir sermayesi bulunmadığından bizzat Enstitülerin yayın yapması mümkün olmamıştır.*” şeklinde örnek vermiştir.

Enstitülerin “*İslami İlimler Akademileri*” haline dönüştürülmesi hakkında Enstitü mezunları tarafından kurulan dernekler tarafından sunulan teklifler daha iyi düşünülmüş ve planlanmış olarak gerek basında gerekse resmi makamlar nezdinde yer almıştır. Enstitü öğrencileri ve mezunları kurdukları dernekler vasıtasıyla, toplantılar düzenleyerek enstitülerin, “*İslami İlimler Akademisi*” olması için gerek Milli Eğitim Bakanlığı gerekse siyasi partiler nezdinde girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimlerden yalnız bir tanesi burada örnek olarak alacağız.

Kısa adı TİEF olarak bilinen *Türkiye İlahiyat Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitüleri Mezunları dernekleri Federasyonu* genel başkanlığının 11 Ağustos 1977' de Ankara' da federasyon genel merkezinde bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda Federasyona bağlı dernek temsilcileri ile Yüksek İslam Enstitüleri öğretmen, idareci ve asistanlarının tamamı bu toplantıya davet edilmiş ve iştirak edenlerin ittifakı ile alınan dilek ve temenni mahiyetindeki kararlar, Milli Eğitim Bakanı Nahit Menteşe'ye sözlü ve yazılı olarak sunulmuştur. Milli Eğitim Bakanı Nahit Menteşe'ye sunulan yazılı metinde Yüksek İslam Enstitüleri ile ilgili bölüm:

- ❖ İslami İlimler Akademileri Kanununun çıkarılması: Yüksek İslam Enstitülerinin Akademik kuruluşlar haline dönüştürülmesi, mensuplarımızın ittifakla benimsedikleri bir arzu halindedir...Hükûmet- Programınındı Yüksek İslam Enstitülerinin Akademi haline getirilmesi derpiş edilmiş bulunmaktadır. Hükümet programındaki bu hükmün gerçekleştirilmesi için «İslami İlimler Akademileri» Kanununu biran önce çıkarılması;
- ❖ Yüksek İslam Enstitülerine, Asistanlık Yolu Dışında Öğretmen tayin edilmemesi:Bu güne kadar Yüksek İslam Enstitülerinde öğretim kadrosunun kaynağı konusu ciddi anlamda disipline edilmemiş, çeşitli zamanlarda, çeşitli kaynaklara başvurularak ve değişik usullerle öğretmen tayini cihetine gidilmiştir. Geçen yıl... Milli Eğitim Bakanlığınca 100 asistan kadrosu tahsis edilmiştir. Bu kadrolar, asistan seçme imtihanları ile doldurulmuştur...Enstitüler, Akademi haline dönüştürülmeden ve yeteri kadar öğretmen yetiştirilmeden yeni Yüksek İslam Enstitülerinin açılmaması, bu konudaki ihtiyacın Akademikleşme gerçekleşikten sonra bu Akademiler bünyesinde kurulacak yükseköğretim kurumları ile karşılanması;
- ❖ Yüksek İslam Enstitülerinin Mevcut Öğretmen ve Asistanlarının Yurt Dışında İhtisas Yapmaları: Yüksek İslam Enstitüleri, Yüksek Dini Öğretim kurumları olmasına rağmen öğretmen ve asistanlarının bu güne kadar gerek yurt içinde ve gerek yurt dışında ihtisas yapmaları sağlanamamıştır... Devlet Memurları Kanununun ilgili maddelerinden yararlandırılarak özellikle yurt dışında ve Batı Ülkelerinde kendi dallarında ihtisaslaşmalarına imkân sağlanması...⁴²⁸

Yukarıda yaptığımız alıntılarda görülen başlıca şikâyetler arasında, Enstitülerin Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir müessese olması; kendi kararlarını alamaması; kendisine ayrılan ödenekle oluşturulan bütçenin dışına çıkamaması; mezunlarına bünyesinde yüksek eğitim yaptırma statüsünün olmaması dolayısıyla ihtiyacı olan eğitim kadrosunu

⁴²⁸ Rıza Selim Başoğlu, “ İslami İlimler Akademilerine Doğru”, **İslamın İlk Emri Oku**, C. 16, S. 183, Ağustos 1977, s. 2- 3.

yetiştirmemesi; öğretim kadrosunun bakanlıkça atanması; aynı statüye sahip diğer enstitülerden maddi olarak daha aşağıda olması; enstitü hocalarının, üniversite hocalarının sahip olduğu haklardan mahrum olması gibi şikâyetler sayılabilir. Kısacası Enstitülerin, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir eğitim kurumu olmaktan ziyade üniversite sistemi içerisinde özerk bir yapıya kavuşturulması istenmektedir.

Yüksek İslam Enstitülerinin bir akademi ya da bir fakülte olma isteği, henüz Enstitü camiası tarafından gündeme getirilmeden önce, 17 Eylül 1962'de, yüksek İslam enstitüsünün nasıl olması gerektiği hakkında Prof. Dr. Muhammed Hamidullah⁴²⁹ tarafından bir rapor hazırlanmıştı. Hamidullah İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü hakkında: “...Zamanla Yüksek İslam Enstitüsü de İstanbul Teknik Üniversitesi gibi beynelmüel bir müessese haline gelebilir ve bütün Müslüman memleketlerden buraya tahsil için talebeler gelebilir. Bilhassa İstanbul'un yeryüzünde eşi bulunmayan kütüphaneleri bunda mühim bir rol oynayacaktır.” Dedikten sonra Yüksek İslam Enstitüleri üzerine düşüncelerini dile getirdiği raporunda: “Yüksek İslam Enstitüsü'nün yönetmeliğini okumuş bulunuyorum. Bu yönetmelik kâfi derecede suplese sahibidir; uzun boylu tadilata ihtiyacı yoktur. Bu yönetmeliğin tatbikinde benim tavsiyelerim şu şekilde olacaktır:

⁴²⁹XX. yüzyılda İslam dünyasının İslam bilimleri alanında yetiştirdiği büyük ilim adamlarından biri olan M. Hamidullah, 16 Muharrem 1326/19 Ocak 1908 tarihinde Hindistan'ın Haydarabat -Deccankentinde doğdu. Aynı şehirde Daru'l-Ulum medresesinde okudu. Yükseköğrenimini Batı ve Doğu bilimlerinin karşılaştırılmalı olarak okutulduğu "Osmaniye Üniversitesi" nde tamamladı...

Osmaniye Üniversitesi, tezi tamamlamasının ardından, aynı hukuk alanında bir doktora tezi hazırlamak için kendisini Almanya'nın Bonn şehrindeki üniversiteye gönderdi. Burada doktorasını tamamlayarak Devletler Umumi Hukuku'nda 1933 yılında doktor unvanını aldı. Aynı konularda mesleki bilgisini ilerletmek üzere öğrenim ve araştırmalarını Paris'te sürdürdü.

1954 yılından başlamak üzere, 25 yıl boyunca İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde faaliyete geçen "İslam Araştırmaları Enstitüsü" nde sözleşme limisafir öğretim üyesi sıfatıyla dersler verdi. Yanı sıra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Atatürk Üniversitesi ve diğer Türkiye üniversitelerinde dersler ve konferanslar vermiş, Türk dilinde telif ve tercüme yayınlar gerçekleştirmiştir. Türkiye içinde ve dışında birçok ilmi maksatlı seyahat yapmıştır...

Değerli bilim adamının Fransızca, İngilizce, Almanca, Türkçe, Malay Endonez dilleri, Portekizce, Japonca, Boşnakça, Arapça ve Tamul dillerinde kitapları ve makaleleri yayımlanmıştır...

Ramazan Altınay, "Örnek Bir Çağdaş İslam Bilimleri Araştırmacısı: Muhammed Hamidullah", **Yüzcü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 3, 2000, s. 264- 265.

...Yüksek İslam Enstitüsü, bir akademi yani muhtar bir üniversite haline getirilmek mecburiyetindedir.

Yüksek İslam Enstitüsü'nü muhtar bir akademi halinde bütün fakülteleriyle hakiki bir Üniversite olarak yeniden organize etmek.

Fakülteler hususunda başlangıç olmak üzere ben şu üç tanesini tavsiye ederim:

- ❖ İslam İlimleri Fakültesi
- ❖ Tamamlayıcı İlimler Fakültesi
- ❖ Yabancı Diller Fakültesi (Bu fakültede yabancı öğrenciler için Türkçe 'de okutulacaktır.)

“...İslam İlimleri Fakültesi: Kur'an ve Tefsiri, Hadis, Fıkıh, Kelam, Tasavvuf ve umumi İslam kültürü tetkiklerini esas olarak ele alacaktır. Tamamlayıcı İlimler Fakültesi: İslam ilimlerini derinleştirmek için faydalı bütün ilimleri anlamaktayım... Mukayeseli Dinler tarihi doğrudan doğruya asıl kaynaklara müracaat ederek gösterilmelidir. Yeryüzünün belli başlı dinlerinin her biri için ayrı kürsüler tesis edilmelidir. İslam Tarihi; arkeoloji, meskûkât ilmi vs. olmaksızın tamamlanmış sayılmaz... İslam'ın en büyük düşmanına ait doktrinlerin yani ateizm, materyalizm ve komünizm doktrinlerinin bilhassa dâhil edilmesi kanaatindeyim. Bu doktrinleri bilmeksizin gerekli şekilde bunları bertaraf etmek imkânsız olacaktır. Yabancı Diller Fakültesi: Türkiye hala kendi lisan imkânlarını boşa sarf etmektedir. Türkiye'de halen Rusça, Bulgarca, Romence ve diğer demir perde gerisi lisanlarına vakıf binlerce mülteci bulunmaktadır. Şayet bunlardan bu lisanların öğretiminde faydalanılacak olursa diğer memleketler Müslümanlarından bu lisanları öğrenmek üzere Türkiye'ye gelecekler ve Yüksek İslam Enstitüsü beynelmilel bir ehemmiyet kazanacaktır...”⁴³⁰

Şu anda mevcut Üniversitelerimizin uluslararası seviyedeki durumu göz önüne alınacak olursa, Muhammed Hamidullah' ın Yüksek İslam Enstitüleri için önerdiği uluslararası üniversite fikri değil o zamanın Türkiye'si günümüz Türkiye'sinde bile gerçekleşmesi çok zor.

⁴³⁰ Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu, “ İslami İlimler Akademileri Raporlar”, İstanbul 1969, s. 23- 24.

4.4.Hükümet Programlarında İslam EnstitülerininAkademi Olması İsteğinin Yer Alması Ve Basındaki Yankıları

Yüksek İslam Enstitülerinin İslami İlimler Akademisi olması isteği yalnızca Enstitü camiası tarafından değil hükümet programlarında da ele alınmıştır. Yüksek İslam Enstitüleri ilk olarak 26 Ocak 1974- 17 Kasım 1974 I. Ecevit Hükümeti (CHP ve MSP koalisyonu) programında yer almıştı. Hükümet programında: ” *Yüksek İslam Enstitüleri, Eğitim Enstitüleri ve benzeri diğer yüksekokullara geniş bilimsel araştırma yapma imkânları sağlanacaktır.*”⁴³¹ şeklinde yer almıştır.

31 Mart 1975-21 Haziran 1977 kurulan IV. Demirel hükümet programında ise ilk defa “*Yüksek İslam Enstitüleri akademi haline getirilecek ve mevcut enstitülerdeki kontenjanlar artırılabilecektir.*”⁴³² Dörtlü koalisyon (AP-MSP-MHP-CGP⁴³³Koalisyonu) hükümet programında, Yüksek İslam Enstitüleri üniversiteler, yüksekokulların anlatıldığı bölümde değil de diyanet işleri başkanlığı bölümünün devamında ele alınmıştır.

Daha sonra kurulan ve güvenoyu alamayan 21 Haziran 1977 - 21 Temmuz 1977 tarihli II. Ecevit Hükümeti Programında ise: “ *Din görevlilerinin ve bilginlerinin yeterli düzeyde eğitim görevlilerine özen gösterilecektir. Arada Yüksek İslam Enstitüsü Akademiye dönüştürülerek bu kuruluşun bilimsel niteliği güçlendirilecektir.*” denilmektedir.⁴³⁴

21 Temmuz 1975- 5 Ocak 1978 tarihlerinde (AP- MSP- MHP koalisyonu) kurulan V. Demirel Hükümeti tarafından hazırlanan programda: “*İslam Enstitüleri akademi haline getirilecek, ilmi araştırma güçleri artırılacak, adet ve öğrenci sayıları çoğaltılacaktır. Akademi mezunlarının, liselerde felsefe, ahlak, sosyoloji, psikoloji öğretmenleri olarak görev yapmaları sağlanacaktır.*” Demirel’ in Başbakanlığında kurulan V. Demirel

⁴³¹ Nuran Dağlı – Belma Aktürk, **Hükümetler ve Programları 1920-1960**, C. II, Ankara: TBMM Basımevi, 1988, s. 283.

⁴³² Age., s. 326.

⁴³³ AP-Adalet Partisi; MSP- Milli Selamet Partisi; CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi; MHP- Milliyetçi Hareket Partisi

⁴³⁴ Dağlı –Aktürk age.,s. 374.

hükümet programında Yüksek İslam Enstitülerine verilen vaatler beklentileri yükseltmiştir.⁴³⁵

5 Ocak 1978- 12 Kasım 1979 da kurulan III. Ecevit Hükümeti'nin programında ise: "Yüksek İslam Enstitüleri Akademiye dönüştürülerek bilimsel nitelikleri güçlendirilecektir." Şeklinde yer alarak bir önceki güvenoyu alamayan II. Ecevit Hükümet programındaki ifadeler tekrar edilmiştir.⁴³⁶

Hükümet programlarında Yüksek İslam Enstitülerinin, İslami İlimler Akademileri olma beklentileri yer bulurken beklentiye giren enstitü camiası, bu beklentiler gerçekleşmeyince hayal kırıklığı yaşamışlardır.

Yüksek İslam Enstitülerinin, Akademi olma isteği bir anlamda siyasi partiler tarafından kullanılmıştır. Hükümet programlarına dikkat edildiğinde bu hükümetler koalisyon hükümetleridir. Çoklu partilerden meydana gelen bu hükümetlerin hiç birisi vaatlerini yerine getirememiştir. Adeta Enstitülülerin beklentileri koalisyon ortakları arasında rekabete yol açmıştır. Bu konuda basına yansıyan örnekler bulunmaktadır. Bunlardan:

13 Ocak 1976 tarihli Milliyet gazetesinde yayınlanan bir haberde: "*Yüksek İslam Enstitülerini akademi haline getirmek için AP Meclis Grup Başkanvekilleri Oğuz Aygün ve İlhami Ertem tarafından bir kanun teklifi hazırlanmış, Meclis Başkanlığına verilmiştir. Teklife göre, öğretim kadrosu da yurt içi ve dışında ilmi araştırma yapabilecektir.*"⁴³⁷ Şeklinde bir haber yayımlandıktan birkaç gün sonra koalisyon ortağı olan MSP' nin Çorum Milletvekili Yasin Hatipoğlu, Yüksek İslam Enstitülerinin akademiler haline getirilmesi ile ilgili kanun teklifi konusunda bir basın toplantısı düzenlemiş ve yaptığı konuşmada: "*Yüksek İslam Enstitülerini akademi haline getiren kanun teklifinin hükümet programında belirtildiği gibi, daha hükümet kurulurken hazırlandığını ve bu teklifin o zaman Milli Eğitim Bakanı'na verildiğini, fakat Bakanın uzun zaman bu konuyu beklettiğini, MSP grubu konuya sahip çıkıp görüşmeye başlayınca, bu defa 8 AP' linin MSP' den bir gün önce teklifi Meclis Başkanlığı' na*

⁴³⁵Age., s. 389.

⁴³⁶Age., s. 436.

⁴³⁷Milliyet Gazetesi, 13 Ocak 1976, s. 10.

verdiğini” söyledikten sonra “AP, mirastan mal kaçırmanın yeni bir örneğini daha verdi” demiştir.⁴³⁸

22 Eylül 1977’ de Milli Eğitim Bakanı Nahit Menteşe ise: “Yüksek İslam Enstitülerinin, İslami İlimler Akademisi haline getirilmesine ilişkin yasa tasarısının hazırlandığını, tasarının en kısa sürede Bakanlar Kuruluna sevk edileceğini söylemiştir... Tasarı yasalastığında İslami İlimler Akademileri, araştırma enstitüleri, kütüphane ve benzeri kuruluşlardan oluşan akademiler haline gelecek, akademi öğretim üyeleri 1756 Sayılı Üniversite Personel Kanunu’ na tabi olacaklardır.

İslam Enstitülerinde öğretmen olarak çalışanlardan yüksek diploması olup ilmi eser yazan ve en az bu görevde bulunmuş olanlara doçent unvanı verileceğini, İslam enstitülerinde asistanlık yapanlarında bu görevlerine akademi asistanı olarak devam edeceklerini bildirmiştir”.⁴³⁹ Kurulan hükümetler gerek Hükümet Programlarında yer verseler de gerek resmi olarak en yüksek seviyeden İslami İlimler Fakültesinin açılacağı açılansa da bu vaatler gerçekleşmemiş, ne yazık ki sadece sözde kalmıştır.

Enstitü camiasını beklentiye sokan vaatlerin gerçekleşmemesi basına yansımış, Yüksek İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu tarafından neşredilen beyannamede: “15 yıldan beri siyasilerin defaatle vaadine rağmen, partiler programlarında, seçim meydanlarında bağırmaclarına rağmen İslami İlimler Akademisi hala kurulmadı. Alakalı kanun Meclis odalarında kilitlendi kaldı... Bu kadar millet evladının ardındaki milyonların bekleyişleri boşa çıkarsa, gelişecek hiçbir hadiseden mesul değiliz...”⁴⁴⁰ bu tür açıklamalardan sonra Enstitü öğrencileri isteklerinin yerine getirilmesi amacıyla boykota başladılar.

1980 öncesi dönemde, üniversite ve diğer yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin dersleri ve beğenmedikleri hocaları veya kurulu düzeni boykot etmeleri adet haline gelmişti.⁴⁴¹

⁴³⁸ Milliyet Gazetesi, 15 Aralık 1976, s. 10.

⁴³⁹ Milliyet Gazetesi, 22 Eylül 1977, s. 14.

⁴⁴⁰ Sebül Dergisi, C. 2, S. 60, 18 Şubat 1977

⁴⁴¹ Öcal, Tanıkların Dilinden..., C. 3, s. 495.

1977 Mart ayı sonlarında 7 Yüksek İslam Enstitüsü “boykot” a başlamıştır. Yüksek İslam Enstitüsü öğrencilerinin boykot gerekçelerini, Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu Başkanı Ali Mazak, yaptığı basın toplantısında:

“Sebepler tek kelimeyle: Akademi meselesine istinat etmektedir. Yüksek İslam Enstitüleri'nin daha kuruluşu esnasında ortaya çıkan bu mesele defalarca bahis mevzuu edilmiş, Milli Eğitim Şuralarında, Hükümet programlarında yer almıştır. Siyasi Parti liderleri bu mevzuu miting meydanlarında defaatle milletimize ilan ve vaat etmiştir. Hatta son Koalisyon Hükümeti akademi kanun tasarısını hazırlayıp bir hükümet teklifi olarak Meclis'e sevk etmiştir. Teklifin bu devre içinde kanunlaşacağı ümit edilmekteydi. Siyasi parti liderleri ve yetkilileri de kanunun çıkacağını ifade ediyorlardı. Ne var ki, son günlerdeki siyasi hava, binlerce İslam Enstitüsü ve İmam Hatip Lisesi talebesinin heyecanla beklemekte olduğu kanunun tekrar –tabiri caizse- suya düşmesine sebep olmuştur. Bundan dolayıdır ki, arkadaşlarımız infiale kapılmışlardır.”⁴⁴²

şeklinde açıklama getirmiştir.

Yüksek İslam Enstitü öğrencileri ne kadar boykot yaparlarsa yapsınlar bir sonuç alınamamıştır. 1983 yılında İslami İlimler Akademileri olmadılar ama İlahiyat Fakültelerine dönüştürüldüler.

12 Eylül 1980 askeri harekâtından sonra kurulan “*Danışma Meclisi*” nce 20 Temmuz 1982 tarihinde 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname çıkarıldı. 30 Mart 1983’ te ise, bu KHK’ yi değiştiren 2809 Sayılı kanun yürürlüğe konuldu. İşte bu kararname ve kanunla yeni bazı üniversiteler kuruldu ve o dönemde mevcut yüksekokullar ile akademiler birer fakülte haline dönüştürülerek üniversitelere bağlandılar.⁴⁴³

Alınan karar 20 Temmuz 1982 tarih ve 17760 Sayılı Resmi Gazete’ de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁴⁴² **Sebil**, “Hak Söke Söke Alınacak”, C. 2, S. 67, 8 Nisan 1977, s. 9.

⁴⁴³ Öcal, “25. yılında Uludağ ...”, s. 10.

- ❖ Yüksek İslâm Enstitüleri ise, “*İlahiyat Fakültesi*” ne dönüştürülerek buldukları illerdeki üniversitelere bağlandılar.
- ❖ İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü; Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne,
- ❖ Konya Yüksek İslam Enstitüsü; Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne
- ❖ Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü; Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne
- ❖ İzmir Yüksek İslam Enstitüsü; Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne;
- ❖ Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü aynı ildeki İslami İlimler Fakültesi ile birleştirilerek Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne;
- ❖ Bursa Yüksek İslam Enstitüsü; Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne,
- ❖ Samsun Yüksek İslam Enstitüsü; Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesine’ne dönüştürüldüler.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı, imparatorlukların sona erdiği bir savaş olarak bilinir. Bu savaş sonrasında ömrünü tamamlayan imparatorluklardan birisi olan Osmanlı İmparatorluğu ise, Saltanatın kaldırılması ile tarihteki yerini almıştı. Artık Türklerin temelleri ulusa dayalı devleti olan Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Ümmetten ulus anlayışına geçişte eski sistemin kurumları, yeni kurulan devletin yapısı ile uyuşmadığından dolayı değiştirilmesi gerekiyordu. Değiştirilmesi gereken kurumlardan biriside eğitim sistemiydi. Osmanlı'dan miras kalan eğitim kurumları hem çağın gerisinde kalmış hem de çok parçalı bir durumda idi. Osmanlı Devleti, eğitimi büyük oranda özel kuruluşlara yani halka bırakmıştı. Diğer yandan azınlıkların kurduğu okullar ve özellikle devletin yıkılmasında büyük rol oynayan yabancı devletlerin kurduğu okullar da devlet kontrolü altında değildi. Millî devlet anlayışı içerisinde bu yapının Milli Eğitim Bakanlığı çatısı altında birleştirilip devletin kontrolünde bir eğitim sistemine geçilmesi gerekiyordu. 1924' te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bu parçalı yapıya son verilirken eğitim azınlıkların, çeşitli vakıf ve kişilerin elinden alınıp Millileştirilmiş dolayısıyla da devletleştirilmiş oluyordu. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. Maddesi ile din eğitiminin devlet eliyle verileceği, devletin din mütehassısları yetiştirmekle de sorumlu olduğu kabul ediliyordu.

Kanunla din eğitimi ve öğretimi devlet güvencesine alınmasına rağmen uygulama hiçte beklendiği gibi olmamış; kademeli olarak din dersleri ülkenin eğitim sisteminden kaldırılmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası esen demokrasi rüzgârları, Türkiye'yi de etkilemiş; çok partili hayata geçiş için bir fırsat oluşturmuştu. Bu dönemde yeniden okullarda din derslerinin gündeme gelmesi, demokrasinin yükselen bir değer olmasının yanında savaş sonrası artan ahlaki problemler, komünizmin yanında ayrıca, Türk hükümetinin karşı karşıya kaldığı problemlerden biri de halkın dini vecibelerini yerine getirmesinde yardımcı olacak uzmanların bulunamaz hale gelmesi etkili olmuştur.

CHP'nin 7. Kurultay'ında benzer sorunlar dile getirilmiş ve takip eden dönemde İmam Hatip kursları açılmış, ilkokullarda seçmeli din dersleri konulmuş ve Ankara İlahiyat Fakültesi 'de açılmıştır. CHP'nin din eğitimi konusunda bu geri dönüşünde, çok partili hayata geçilmiş olmasının etkisi büyüktür. Muhalefet partileri halkın sorunlarına eğilmişler ve onları gündeme taşımışlardır. Siyasetçiler halka birçok vaatlerde bulunmuşlardır. Bu vaatler arasında din eğitimi konusu önemli yer tutmaktadır. Uzun yıllar muhalefetsiz seçimler yapan CHP, ilk defa iktidarı kaybetme riskiyle karşı karşıya kalıştır. Bu durum CHP yöneticileri tarafından dikkate alınmıştır.

1950 yılındaki seçimle birlikte Tek Parti yönetiminin son bulması ve DP'nin iktidara gelmesiyle okullarda din eğitimine yönelik çalışmalar hız kazanmıştı. Din dersleri zorunlu hale getirilirken kapsamı da genişletilmiştir. İmam Hatip kursları 7 yıllık meslek okuluna çevrilmişti. Böylece ülkede bir din dersi öğretmeni açığı oluştu. Bunun yanı sıra imam Hatip Okulu mezun vermeye başlayınca bu öğrencilerin gidebileceği herhangi bir yükseköğrenim kurumu yoktu. Üniversiteler, meslek okulu konumundaki İmam hatip okullarını öğrenci olarak kabul etmiyorlardı. 1958 yılında ilk mezunlarını verecek olan İmam Hatip Okulu mezunlarının gidebileceği bir yüksekokul kurulması gündeme geldi. İki yıllık Eğitim Enstitüleri örnek olarak alındı ve dört yıllık Yüksek İslam Enstitüsünün açılmasına karar verildi.

19 Kasım 1959 tarihinde İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü öğretime başlamıştır. Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri yaptığı açış konuşmasıyla eğitime başlamıştır. İstanbul Yüksek yılında Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü; 1975 yılında Bursa Yüksek İslam Enstitüsü; 1976 yılında ise Samsun Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır. 8. Yüksek İslam Enstitüsü' de 1980 yılında Yozgat'ta açılmıştır. Ancak bu enstitü kısa süre sonra kapanmış ve İlahiyat Fakültesine dönüştürülmeden kapanan tek İslam Enstitüsüdür.

Yüksek İslam Enstitülerinin büyük çoğunluğu halkın kurduğu dernekler tarafından yaptırılmıştır. Bir yandan dernekler vasıtasıyla toplanan paralarla okul binaları yaptırılıyor, diğer yandan da Başbakanlardan ve Milli Eğitim Bakanlarından yaptırdıkları okulların Yüksek İslam Enstitüsü olarak açılması için talepte bulunuyorlardı. Halkın bu çabaları sayesinde 8 enstitü açılmıştı.

Her ne kadar halkın gayretleriyle bu okullar açılrsa da bu okullarda görev yapacak hocaların bulunması büyük bir problem olarak görünüyordu. Enstitülerin fakülte statüsünde olmaması daha sonraki yıllarda bu okulların tartışılmasına sebep oldu. Enstitü mensuplarının “İslami İlimler Akademileri” olma isteği gündeme geldi. Siyasi partilerin hükümet programlarında sık sık yer almaya başlamalarına rağmen Enstitüler bir türlü akademi olmadılar. Nihayet, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra kurulan “Danışma Meclisi”nce 20 Temmuz 1982 tarihinde 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname çıkarıldı. 30 Mart 1983’ te ise, bu KHK’ yi değiştiren 2809 Sayılı kanun yürürlüğe konuldu. İşte bu kararname ve kanunla yeni bazı üniversiteler kuruldu ve o dönemde mevcut yüksek okullar ile akademiler birer fakülte haline dönüştürülerek üniversitelere bağlandılar. Bunlarla birlikte Yüksek İslam Enstitüleri de buldukları ilde bulunan üniversitelerin bünyesine İlahiyat Fakülteleri olarak katıldılar.

Cumhuriyet idaresinin Batıya yaklaşma projesinin sonucu olarak, eskiyi hatırlatan her şey özellikle İslam kültürü müfredat içerisinde çıkarılmıştı. Laiklik bütün dinlere eşit mesafede olmak değil de özellikle İslamiyet’e uzak olmak olarak yorumlanmış ve birkaç kuşak bu tarz bir eğitim ve kültür ortamında yetiştirilmişti. Türk toplumun kahir ekseriyeti bu yenileşme hareketini kuşkuyla karşılamış ve öz benliğini muhafaza edebilmek için Türk devletinin sunduğu eğitim imkânına mesafeli durmuştu. Yüksek İslam Enstitüleri Türk devleti ile arasına mesafe koyan bu çoğunluğun eğitim sistemi içine dahil edilmesini sağlamıştır. Nerede ise çeyrek asır süren Yüksek İslam Enstitüleri Türk Halkına İslam dinini modern eğitim sistemi içinde tahsil edebilme imkânı sunmuştur. Yüksek İslam Enstitüleri etrafında toplanan kitle aslında Cumhuriyet rejimin uyguladığı dini politikaya yükselen muhalefetin vücut bulmuş şekli olarak değerlendirilebilir.

Yüksek İslam Enstitüleri halkla iç içe bir bakıma Osmanlı Devleti dönemi medrese sistemini anımsatan usta çırak ilişkisine benzer bir eğitim modeli uygulanmaktaydı. Bu sistem Türk halkının hafızasında olumlu bir yere sahipti ve Türk halkı bu eğitim kurumlarına yardım etmeyi bir vazife olarak telakki etmişti. Bu yakın ilişkinin bir siyasi sonucu zaman içinde oluştu. Neredeyse bütün siyasi partilerde etkili olan Yüksek İslam Enstitüsü muhiti 1980’li yıllara doğru ülke içinde önemli bir figür haline evrilmişti. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra Üniversiteler askeri idarenin birincil hedefi

haline gelmişti. Askeri müdahaleye giden süreçte öğrenci eylemlerinin önemli rolü olduğu iddia edilmekteydi. Bu nedenle üniversitelerin 1960 anayasası ile kazandıkları özgürlükler ve serbest yönetim sistemi değiştirilmiş genelkurmay başkanlığını anımsatan YÖK'ün altında ona bağlı eğitim kurumları haline dönüştürülmüştü. Bütün yükseköğretim kurumları YÖK çatısı altında toplandı. Akademik hiyerarşinin var olması Yüksek İslam Enstitülerini daha kontrol edilebilir, dinin uygulamasından ziyade akademik yönüne odaklanmış eğitim kurumlarına dönüşmelerini sağlayabilirdi. Nitekim zaman bu bakış açısını doğru çıkartabilecek sonuçlar ortaya koydu denilebilir.

Yüksek İslam Enstitüleri, Cumhuriyet idaresinin bir bakıma din eğitiminde geri dönüşü, Türk halkının İslam ile bağlantısını sağlayacak eğitimin Osmanlı Devleti zamanında olduğu gibi devlet eli ile verilmesinin doğru olacağını kabul etmesi anlamına gelmekteydi. Tarihin geçmişten geleceğe akan doğrusal bir nehir olmadığını göstermesi bakımından önemli bir gelişme olarak kabul edilebilir. Bir diğer konu ilerlemeci tarih anlayışının da tarihin doğası ile bağdaşmadığını savunanlar için iyi bir örnektir. Kaldırılan yüksek din eğitiminin tekrar gündeme alınması Cumhuriyet idaresinin ilk çeyreğinde erimek istediği vatandaş profilinin gerçekçi olmadığını göstermesi bakımından da önemlidir. Binlerce yıldır dünyanın değişik bölgelerinde İnsan kültürüne büyük katkı sunan Türk tarihi 1923'ten sonra çok kısa sürede büyük bir değişim planlamış ve hayata devam edebilme yeteneğinin büyüklüğüne hayran bırakacak önemli değişimleri kısa sürede başarmıştı. Ama başaramayacağı ve kaybının çok olacağı kimi alanlarda geri adım atmaktan da çekinmemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Batı'nın ezici gücü karşısında yaşamak için kimi köklü reformları yapmak zorundaydı ve bu reformları başarı ile gerçekleştirdi. Öz benliğine yönelen değişimin zararını zamanında fark edip geri adım atmasını bilmiştir. Yüksek İslam Enstitüleri, kurulduğu günden itibaren Türk toplum yapısını etkilemiş. Türkiye'nin siyasi hayatına nüfuz ederek, günümüz Türkiye'sinin oluşumunda birinci derece de rol oynamıştır. Bu bakımdan sıradan bir eğitim kurumunun kuruluşundan kapanışına kadar ki safahatını inceleyen bir araştırmadan daha kapsamlı sonuçlara ulaşıldığı söylenilebilir. Günümüz Türkiye'sini etkileyen İslamcılık düşüncesi bu kurumun çatısı altında filizlenmiş. Neredeyse çeyrek asırda din algısında önemli bir geri dönüş yaşanmasında önemli katkısı olan bir kurumdur. Yüksek İslam Enstitüleri üzerine

yapılan bu çalışma bu alanda yapılan ilk akademik çalışma olma özelliğini de taşımaktadır.

ÖNERİLER:

- ❖ Yüksek İslam Enstitülerinin arşivlerinin ortaya çıkartılması
- ❖ Arşivlerin tek çatı altında toplanması
- ❖ Mezunlara ait bilgilerin oluşturulması
- ❖ Meşhur mezunlar ile alakalı çalışmalar yapılması
- ❖ Müfredat programlarının uzmanlar tarafından detaylı incelenmesi
- ❖ Yüksek İslam Enstitüsü mezun ve hocalarının yazdıkları eserlerin toplanıp bir kütüphane oluşturulması
- ❖ Yüksek İslam Enstitüsü binalarından halen kullanılabilir durumda olan birisinin müzeye dönüştürülmesi,
- ❖ Yüksek İslam Enstitülerinin açılmasına giden yol, o serüven ve kurulduktan sonra İlahiyat Fakültelerine dönüştürülene kadar geçen sürecin bir drama belgesele dönüştürülerek Türk kamuoyunun yakın tarihine ışık tutacak olan bu önemli gelişmeden haberdar olmasının sağlanması,
- ❖ Yüksek İslam Enstitülerinden yetişmiş din bilginlerinin biyografilerinin hazırlanması.

KAYNAKLAR

Resmî Yayınlar

Zabıt Cerideleri

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II,C. 7, 3 Mart 1340 (1924)

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Yıl 2, C. 8/1, 17 Nisan 1340 (1924)

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C. 3, 24 Aralık 1946

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C. 9, 14 Ocak 1948

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C. 10, 2 Şubat 1948

TBMM Tutanak Dergisi,Dönem VIII, C. 20, 4 Haziran 1949

TBMM Zabıt Ceridesi, C. 9, 10 Haziran 1959

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: XI, C. 9, 5 Haziran 1959

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 2, 22 Ocak 1962.

Resmi Gazete

Resmi Gazete, S. 7229, 10 Haziran 1949

Resmî Gazete, S. 10232, 16 Haziran 1959

Resmi Gazete, S. 14077,19 Ocak 1972

Resmi Gazete, S. 16292,20 Mayıs 1978

Resmi Gazete,7 S. 17010 Haziran 1980

MEB Tebliğ Dergileri

MEB Tebliğler Dergisi, C. 11, S.524, 7 Şubat 1949

MEB Tebliğler Dergisi, C. XIII, S. 617, 20 Kasım 1950

MEB Tebliğler Dergisi, S. 1292, 10 Şubat 1964

MEB Tebliğler Dergisi, S. 1726, 4 Aralık 1972

MEB Tebliğler Dergisi, C. 42, S. 2021, 19 Şubat 1979

Sürelî Yayınlar

Gazeteler; **Akşam**, 5 Haziran 1949;**Milliyet**, 9 Mart 1967;**Milliyet**, 14 Eylül 1966;**Milliyet**, 22 Ekim 1966;**Milliyet**, 8 Eylül 1966;**Milliyet**, 11 Eylül 1968;**Milliyet**, 23 Nisan 1982;**Milliyet**, 18 Mart 1970;**Milliyet**, 20 Mart 1979; **Milliyet**, 13 Ocak 1976,

Milliyet, 15 Aralık 1976,**Milliyet**, 22 Eylül 1977; **Sabah**, 18.4.1966; **Yeni Sabah**, 5 Haziran 1949;**Yeni Sabah**, 2 Kasım 1949;**Zafer**, 5 Haziran 1949.

Albümler

Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü Mezunları 1. Devre Albümü, 1973

Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı 1973, İrfan Yayınevi, Erzurum 1973

İzmir Yüksek İslam Enstitüsü mezunları: 1975-1976,Akademiye Doğru, 1976

İzmir Yüksek İslam Enstitüsü Mezunlar Albümü, 1969- 1970, Birlik, , 1970

Konya Yüksek İslam Enstitüsü yıllığı 1969-1970, Ümit, 1970

Konya Yüksek İslam Enstitüsü yıllığı 1968-1969, Ümit, 1969

Dergiler

İslam Dergisi; İslamC. 2, S. 15-16, 7 Mart-Nisan 1958; **İslam**, C. 2, S.20-21, Ekim 1958; **İslam**, C. 3, S. 27, Aralık 1959; **İslam**, C. 5, S. 53, Şubat 1962; **İslam**, C. 6, S. 62, Kasım 1962; **İslam**,C. 6, S. 63, Aralık 1962; **İslam**, C. 6, S. 64, Ocak 1963; **İslam**, C. 6, S. 65, Şubat 1963; **İslam**, C. 6, S. 69, Haziran 1963; **İslam**, C. 6, S. 70, Temmuz 1963; **İslam**, C. 6, S. 71, Ağustos 1963; C. 6, S. 71, Ağustos 1963.

İslam Medeniyeti Dergisi; İslam Medeniyeti,C. 1, S. 12, Temmuz 1968; **İslam Medeniyeti**,C. 2, S. 16, Kasım 1968; **İslam Medeniyeti** C. 2, S.17, Ocak 1969; **İslam Medeniyeti**,C. 2, S. 19, Nisan 1969; **İslam Medeniyeti**,C. 2, S. 21, Temmuz 1969; **İslam Medeniyeti** C. 2, S. 24, Kasım 1969; **İslam Medeniyeti**,C. 3, S. 26, Aralık 1972; **İslam Medeniyeti**,C. 3, S. 27, Ocak 1973; **İslam Medeniyeti**, C. 3, S.28, Şubat 1973.

Nesil; Nesil, C. 2, S. 22, Temmuz 1978; **Nesil**, C. 1, S.8, Mayıs 1977; **Nesil**, C. 2, S. 13, Ekim 1977; **Nesil**, C. 1, S.11, Ağustos 1977; **Nesil**, C. 4, S.47-48, Eylül 1980.

Hareket Dergisi, C. 5, S. 52, Nisan 1970.

Tohum Dergisi; Tohum Dergisi, C.1, S. 2, Kasım 1963; **Tohum Dergisi**, C. 1, S. 3, Aralık 1963; **Tohum Dergisi**, C. 1, S. 5, Şubat 1964; **Tohum Dergisi**, C. 4, S. 45,

Aralık 1969; **Tohum Dergisi**, C. 5, S. 55, Ekim 1970, **Tohum Dergisi**, C. 7, S. 73, Kasım 1972; **Tohum Dergisi**, C. 10, S.109, Ağustos 1978.

Çatı Dergisi; Çatı, S. 1, 1 Şubat 1975; S. 9, 1 Ocak 1976.

İrşat Dergisi; İrşat,S.11, 6 Eylül 1963; **İrşat**, S.14, 11 Ekim 1963.

İslami Hareket Dergisi; İslami Hareket, C. 1, S.1, 1 Şubat 1978; **İslami Hareket**, C. 1, S. 12, 1 Ocak 1979.

İslamın İlk Emri Oku; OkuC. 1, S. 2, Nisan 196; **OkuC.** 1, S. 5, Temmuz 1961; **OkuC.** 1, S. 9, Kasım 1961; **Oku**, C. 2, S. 17, Temmuz 1962; **Oku** C.2, S.20, Kasım 1962; **OkuC.** 2, S. 21, Aralık 1962; **OkuC.** 3, S. 28, Ağustos 1963; **OkuC.** 3, S. 31, Aralık 1963;**OkuC.** 3, S.32, Ocak 1964; **OkuC.** 4, S. 48, Temmuz 1965; **Oku** C. 5, S.53, Ocak 1966; **Oku** C. 6, S.59, Ekim 1966; **OkuC.** 6, S. 62, Ocak 1967; **OkuC.** 7, S. 71, Kasım 1967; **Oku**, C. 9, S. 95, Ocak 1970; **Oku**, C. 10, S.100, Haziran 1970; **Oku**, C.10, S.101, Ağustos 1970; **Oku**, C.1, S.125, Eylül 1972, **Oku**, C.11, S.129, Ocak 1973; **Oku**, C. 13, S. 156, Nisan 1975; **Oku**, C. 14, S. 164, Ocak 1976; **Oku**, C.15, S. 180, Mayıs 1977; **Oku**, C. 16, S. 183, Ağustos 1977.

Telif ve Tetkik Eserler

AKIN, Abdullah, **Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi (1920-1950)**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2011.

AKŞİT, Bahattin - M. K. Coşkun, “*Türkiye'nin Modernleşmesi Bağlamında İmam-Hatip Okulları*” Y. Aktay, (Edt.) **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık İletişim Yayınları**, 2004, s. 394-410.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’a)**, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999.

_____, (2000), **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

ARSLAN, Ahmet Turan, *"Türkiye'de Din Eğitimi"*, İstanbul:Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 7-8-9-10, 1995, s. 155-164.

AŞIKOĞLU, Nevzat Yaşar, *"Din Eğitimi Biliminin Türkiye'de Bağımsız Bir Disiplin Olarak Doğuşu ve Gelişimi"*, **Diyanet İlmî Dergi**, C.30, S. 3, Temmuz-Ağustos-Eylül 1994, s. 85-92.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I-III, Atatürk Araştırma Merkezi, 2006, atam.gov.tr , (Erişim Tarihi: 22.09.2017)

ATAÜNAL, Aydoğan, **Cumhuriyet Döneminde Yüksek Öğretimdeki Gelişmeler**, Ankara , MEB Yükseköğretim Genel Müdürlüğü, 1993.

ATAY, Hüseyin,**Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983.

ATUF, Nafi (Kansu),**Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme**, (Birinci Baskı), İstanbul:Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi,1930.

AVCI, Nazmi, **Türkiye'de Modernleşme Açısından Din-Kültür-Siyaset (1839-1960)**, İstanbul: Pınar Yayınları, 2000.

AYDIN, M. Şevki,(2005),**Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni**, 2. Basım, İstanbul:Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.

_____,(2016), **Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı (1923- 2015)**, 3. Baskı, İstanbul:Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.

AYDIN, Mehmet Zeki, *"Okulda Din Dersi Tartışmaları (Türkiye'de Din Dersinin Tarihi, Teorik Yapısı, Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması)"*,**Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. XII/II, 2007, s. 5-71.

AYHAN, Halis, (1999), *"Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bir Bakış"*, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Özel Sayı** (Cumhuriyet'in 75. Yılına Armağan), Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 237-254.

_____,(2014),**Türkiye'de Din Eğitimi**, 3. Baskı, İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları,

_____.(1981),” *Yüksek İslam enstitülerinde Din Eğitimi ve Problemleri*”, **Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri**,Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, Gelişim Matbaası, 23-25 Nisan, 1981, s.374- 379.

_____. ”*İlahiyat Fakültesi*”, **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, S. 6, 1999, s. 255-268.

_____. “*Açılış Konuşması*”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 9, C. 9, 2000.

AYTAÇ, Kemal, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Eğitim Politikası Üzerine Konuşmaları**, Ankara(Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları-4), Ankara Üniversitesi Basımevi, 1984.

BANGUOĞLU, Tahsin, **Kendimize Geleceğiz**, İstanbul: Derya Dağıtım Yayınları,1984.

BALTACI, Cahit,“*İslami İlimler Akademileri*”, **Seher Vakti**, 15 Kasım 1969.

BAŞGİL, Ali Fuat,(30 Ekim 1950),”*Mekteplerde Mecburi Din Dersi Meselesi*”, **Zafer Gazetesi**.

_____.(1962), *Din Ve Laiklik*, İstanbul: Yağmur Yayınevi.

BEYSANOĞLU, Şevket, **Yeni Türkiye’nin manevi Mimarı Ziya Gökalp**, Ankara:Neyir Matbaacılık, 2002.

BİLGİN, Beyza,**Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri**, Ankara:Emel Matbaacılık, 1980.

BULUT, Ekrem “*Sırât-ı Müstakîm ve Sebilürreşad Dergilerinde Yayımlanan Makaleler Bağlamında Son Dönem Osmanlı Medreseleri ve Islah-ı Medâris Hakkındaki Düşünceler*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

CAN, Betül, “*Fatih Döneminden Tanzimat’a Kadar Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı Arap Dili Eğitimi Bilim Dalı**, 2009.

- CEBECİ, Suat, *Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi*”, Ankara:**Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Özel Sayı (Cumhuriyet’in 75. Yıldönümüne Armağan), 1999, s. 227- 236.
- CHP Yedinci Büyük Kurultayı, Dokuzuncu Birleşim, , https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_vayin.eser_bilgi, 2 Aralık 1943, (Erişim Tarihi: 22.09.2017)
- ÇAĞLAYAN, Yaşar, “*Yüksek İslam Enstitülerinde Seminer, Çalışmaları*”,**İslam Medeniyeti**,C. 3, S. 26, Aralık 1972,“s. 20- 21.
- DAĞLI, Nuran -Belma Aktürk, **Hükümetler ve Programları 1920-1960**, Ankara: TBMM Kütüphane-Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Yay., C. 1-3,,1988.
- DEMİREL, Rukiye,“Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Atatürk Dönemi Uygulamaları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı**, 2009.
- DENİZ, A. Çağlar, “*Tek Parti Döneminde Devrimsel bir Ric’at olarak Dini Açılımlar: İmam-Hatip Kursları Örneği*”,**Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7/3,2014, s. 95-110.
- DENİZ, Muzaffer “Milli Eğitim Şûralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta:**Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2001.
- DERE, İlker, **Tek Parti Döneminde Din Eğitiminin Yolunu Açan Bakan: Hasan Tahsin Banguoğlu**, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2014.
- DİNÇ, Sait, “*Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde II. Milli Eğitim Şûrası (15 – 21 Şubat 1943) ve Uygulamaları*”,<http://turkoloji.cu.edu.tr/makalesistemi>(Erişim Tarihi: 22.09.2017)
- DİNÇER, Nahid,**1913’ ten Günümüze İmam- Hatip Okulları Meselesi**, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1974.

- DOĞAN, Recai, “*Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili*”,**Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 37, S. 1, 1997,s. 408- 442.
- DÖLEN, Emre, “*II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünun*”,**Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-1**, (2008), s. 1-46.
- DÖNMEZ, Cengiz, “*Atatürk ve Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim*”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 14, 2005,s. 255- 268.
- DUMAN, Doğan, ”Çok Partili Dönemde Türkiye’de İslamcılık”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâpları Tarih Enstitüsü**, 1996.
- DURU, Kazım Nami, **Ziya Gökalp**, (İkinci Baskı), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965.
- EFE,Adem, “*Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Devam Edeğelen 'Yeni İlahiyat Fakültesi Söylemleri '+Ekler*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 30, 2013, s. 213- 235.
- EMİROĞLU, Atiye, “Türkiye’de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları (1924-1980)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) , Konya:**Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı**,2016.
- ERASLAN Levent “*Türkiye’ de Eğitim Sendikacılığının Tarihsel Perspektifi ve Günümüz Eğitim Sendikacılığının Değerlendirilmesi*”,**Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**,S. 28, Bahar 2012, s. 1-16.
- ERGİN, Osman, **Türk Maarif Tarihi**, C. I-V, İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- ERGÜN, Mustafa, “*II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerin Durumu ve Islah Çalışmaları*”, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1049/12657_ (Erişim Tarihi: 22.09.2017)
- ERTAN, Veli - Hasan Küçük, **Cumhuriyet Devrinde Din Eğitimi Din Müesseseleri ve Din Âlimleri**,İstanbul: Türdav Basım, 1976.

- EV, Halit“Türkiye’deki Yüksek Din Öğretimi Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1999.
- GÖKALP, Ziya, **Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri**, (Hzl. Rıza Kardeş), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1973.
- _____,(1977), **Makaleler IV**, Haz. Ferit Ragıp Tuncor, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÜZEL, Abdurrahman, “*İlk Heyet-i İlmiye Çalışmaları, Alınan Kararlar ve Dini Tedrisat*”, Kayseri: **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 4, 1987, s. 337- 356.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin “*Darülfünun*”, Ankara: **TDVİA**, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- İPŞİRLİ, Mehmet “*Medrese (Osmanlı Dönemi)*”, **TDVİA**, C. 28, Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- İslami İlimler Akademileri**, İstanbul:Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu Yayınları, 1968.
- İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Açılışı(19. XI. 1959)**, Ankara: Maarif Basımevi, .1960.
- JASCHKE, Gotthard, (1972), Yeni Türkiye’de İslamlık, Hayrullah Örs (Çev.), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- KARA,İsmail, **Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam**,İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- KARAMAN, Hayreddin, “*Akademi Yine Akademi*”, **Nesil**, S. 11, Ağustos 1977, s. 3-5.
- KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1996.
- KAYMAKCAN, Recep, “*Türkiye’de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler*”, **EKEV Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler**, S. 27, 2006, s. 21-36.
- KILIÇ Recep, “*Yüksek Din Öğretiminde Neler Oluyor İlahiyat Fakülteleri Eleştirel Düşüncede Arındırılmak Mı*

İsteniyor?”, <https://serdargunes.files.wordpress.com>, (Erişim Tarihi: 22.09.2017)

KOÇER, Hasan Ali, **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.

KODAMAN, Bayram, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

KORUKÇU, Âdem, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Din Eğitimi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2001.

KOŞTAŞ, Münir, “*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*”, Ankara: **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 31, S. 1, 1989, s. 1-27.

LEWİS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, (5. Baskı), Boğaç Babür Turna (Çev.), Ankara: Arkadaş, 2011.

Maarif Vekâleti, Beşinci Milli Eğitim Şûrası, İstanbul: MEB. Basımevi (Tıpkı Basım), 5-14 Şubat 1953.

MALCHE, Albert, İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor, İstanbul: **T.C. Maarif Vekilliği Devlet Basımevi**, 1939.

MARDİN, Şerif, (2005), **Türkiye’de Din ve Siyaset**, Mümtazer Türköne-Tuncay Önder (drl.), (11. Baskı), İstanbul: İletişim Yay.,

_____, (2016), **Din ve İdeoloji**, (24. Baskı), İstanbul İletişim Yayınları.

MEB, **Grafiklerle Din Eğitimi Okulları (1951–1970)**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1970.

Milli Eğitim Hareketleri 1942 -1972, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1973.

NAL, Sabahattin, “*Demokrat Parti’nin 1950-1955 Dönemi Din Siyaseti*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.60, S. 3, ,2005, s. 137-171.

NEVZATOĞLU, Zeynep, “Basında Din Eğitimi-Öğretimi Laiklik Tartışmaları (1945-1960)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal**

**Bilimler Enstitüsü İlköğretim Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
Anabilim Dalı (Din Eğitimi), 2006.**

OKUR, Mehmet, “*Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları*”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 5, S. 1, 2005, s. 199- 217.

ÖCAL, Mustafa (Edt.), (2011),**Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat**, C.I-3, İstanbul: Ensar Neşriyat.

_____,(2011),**Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’ de Din Eğitimi**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

_____, (1986),“*İlâhiyat Fakültelerinin Tarihçesi*”, **UÜ İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, I/1, Bursa, s. 111-123.

_____, (2008),”*Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi Literatürü*”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 6, S. 12, ,s. 399-430.

_____, (2000),”*25. Yılında Uludağ İlahiyat Fakültesi*”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 9, C. 9,

_____, (1998)”*Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi*”,**Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 7, C. 7

_____, (2008),“*Künye Defterleri’ ne Göre İstanbul İmam ve Hatip Mektebi (1924-1930)*”,**Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, C. 17, S. 2, s. 175-232.

_____,”*Yüksek İslam Enstitüsü*”,**TDVİA**,C. 44, İstanbul 2013,s. 48-52.

ÖYMEN, Hıfzırrahman Raşit, **Türkiye'nin Ana Eğitim Problemleri Devrimleri ve Reformlar Açısından**,Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1969.

ÖZ, Ayhan,“*Heyet- i İlmiye Toplantıları ve Milli Eğitim Şûralarında Din Eğitimi*”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XVI, S. 29, 2014, s. 129- 156

ÖZDEMİR, Saadettin, ”*Yüksek Din Eğitiminin Geleceği İstihdam Alanlarına Yönelik Program Önerileri*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.1,S.30, 2013, s. 237- 249.

- ÖZER, Sevilay, **Demokrat Parti'nin Köy ve Köylü Politikaları (1946- 1960)**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2013.
- ÖZTEMİZ, Mutay, **Cumhuriyet Döneminde Devletin Din Politikaları**, İstanbul: Pencere Yay., 1997.
- ÖZTÜRK, Veli, “Çok Partili Dönemde Din Eğitimi Öğretimi”, **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi Öğretimi İlmî Toplantısı**, (İzmir 4-6 Aralık 1998, Yayına Hazırlayanlar: Fahri Unan-Yücel Hacaloğlu), Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1999, s. 289-298.
- _____,(2004), ”İlahiyat Fakülteleri İle Diyanet İşleri Başkanlığıve Milli Eğitim BakanlığıArasındaki İlişkilerin Tarihi Gelişimi Bağlamında BazıÇözüm Önerileri,” Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu,İsparta: **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları**, 16-17 Ekim 2003, s. 105- 142, <http://isamveri.org>(Erişim Tarihi: 22.09.2017).
- ÖZTÜRK, Kazım, **Türk Parlamento Tarihi TBMM - II. Dönem 1933 – 1927**, C. III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 3.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, **Türkiye’de Din Eğitimi**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966.
- SAKAOĞLU, Necdet, **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.
- _____,(27 Ekim 1999), “ *Vasıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri- VII. Anma Toplantısı*”, Cahit Kavcar (Yay. Hzl.), **Türk Eğitim Derneği Eğitimcilerimizi Anma ve Tanıtma Dizisi: 7**.
- _____, (1992), **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İstanbul İletişim Yayınları.
- Samsun Yüksek İslam Enstitüsü**, Samsun İlim Yayma ve Eğitim Vakfı Yay., Samsun 1982.
- SOYLU, Ömer,(2013),“Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam Hatip Liseleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Kahramanmaraş Sütçü İmam**

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı.

SUNGU, İhsan, “*Tevhid-i Tedrisat*”, **Belleten**, C.II, S. 7/8, Ankara: TTKBasımevi, (Temmuz Teşrin 1938)

ŞAHİN, Mehmet Cem, (2012),”*Demokrat Parti Dönemi Türkiye’sinde Din Siyaset ve Eğitim İlişkileri*”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Temmuz 1994.

ŞANVER, Mehmet, “*TBMM Tutanaklarına Göre Türkiye’de Din Eğitimi (1946-1957)*”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 1, 1996, s. 333-347.

ŞEN, Şeref, “İlkokullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**, 1997.

ŞİMŞEK, Eyüp, “*Çok partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi ve Öğretimine Dönüş Süreci (1946-1960)*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 49, 2013, s.391-414.

TANGÜLÜ, Zafer, “*Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)*”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Bahar 2012.

TAŞDÖVEN. Zehra, “Demokrat Parti Dönemi Eğiti Anlayışı (1950-1960)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı**, 2013.

TOPÇU, Nurettin, **İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf**, (10. Baskı), İstanbul: Dergâh Yayınları,2015.

_____,Nurettin, (1960), Türkiye'nin Maarif Davası, İstanbul: Çeltüt Matbaası.

TORUN, Esmâ, “*Çok Partili Yaşamın İlk Yıllarında Din Politikası*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, **Ankara Üniversitesi Basımevi**,2004.

TURAN, Osman, **Türkiye’de Siyasi Buhranın Kaynakları**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1994.

Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1960.

- Türkiye İslam Enstitüsü Talebe Federasyonu 23 Mart 1969**, Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu (dznl.), 1970.
- UNAT, Faik Reşit, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi bir Bakış**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1964.
- UYANIK, Ayşe, “Basında Din Eğitimi Tartışmaları (1945-1960)”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Ankara Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (Din Eğitimi)**, 2013.
- UZUN, Hakan, *İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı*,**Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi XII/25**, Güz - 2012,“s. 101-139.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, (31 Ekim 1949), “*İlahiyat Fakültesi*”,**Yeni Sabah**.
- _____, (1966), **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, C. I, Selçuk Yayınları, İstanbul.
- YÜCE, Caner, “Demokrat Partinin Eğitim Politikası ve Cumhuriyet Halk Partisinin Muhalefeti”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,**Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2008.
- YÜCEL, Hasan Âli, (1994), Türkiye’de Ortaöğretim, Ankara:**T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi**.
- _____, (1993), **Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Türk Klasikleri.
- YÜRÜK, Tuğrul, "*Cumhuriyet Döneminde Din Derslerinin Statüsü ile İlgili Tartışma ve Öneriler*", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**,S.52/1, 2011,s. 239-254.
- ZENGİN, Zeki Salih, (2011),“*Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi*”,**Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 11 (2),1-24.
- _____, (2009), II. Abdül Hamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi, İstanbul: **Çamlıca Yayınları**,

_____. (2003), "Kurtuluş Savaşı Döneminde Medrese Öğretim Programları ve Ders İçeriklerinin Düzenlenmesi Çalışmaları" **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.XLIV, S. I, s. 187-226.

_____.(2011), **Medreselerden Darülfünuna Türkiye’de Yüksek Din Eğitimi**,İstanbul:Çamlıca Yayınları,

İNDEKS

A

Adana, 27, 54, 63, 225
Adnan Menderes, 50, 51, 60, 67, 68, 69, 79, 84, 85,
86, 230
Afyon, 24, 27, 49, 54, 79, 230
Ahmed Davudoğlu, 92
Ahmet Hamdi Akseki, 50, 56, 61
Albert Malche, 40
Albüm, 107
Ali Fuad Başgil, 4
Ali Fuat Başgil, 62, 76, 91, 198
Ali Üsküdarlı, 92
Almanya, 67, 210
Ankara, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 14, 16, 17, 21, 22, 24,
25, 26, 35, 38, 42, 43, 54, 56, 57, 58, 59, 61, 63,
66, 68, 71, 76, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 99, 101, 103,
104, 105, 108, 111, 127, 138, 146, 147, 152, 153,
171, 191, 197, 208, 210, 218, 224, 225, 226,
227, 228, 229, 230, 231
Ankara Üniversitesi, 58, 68, 224, 227, 230
Arapça, 7, 10, 18, 22, 26, 38, 45, 46, 59, 64, 77, 78,
92, 105, 106, 107, 108, 115, 135, 151, 154, 156,
157, 159, 164, 166, 170, 177, 210, 225, 234, 241,
257, 261, 264
Asistan, 82, 83, 92, 93, 106, 128, 129, 140, 150, 241,
242, 252, 256
Atıf Benderlioğlu, 91

B

Baha Pars, 51
Başbakan Recep Peker, 51
Başbakan Süleyman Demirel, 117, 118
Behçet Görkmen, 92
Birleşmiş Milletler Anayasası, 67
Bölüm kurulları, 141, 253
Bölümleşme, 159
Bursa, iii, v, vi, 4, 5, 17, 24, 25, 27, 30, 43, 81, 103,
124, 125, 127, 128, 130, 131, 149, 193, 204, 216,
218, 228

C

Celal Bayar, 67, 68
Cemal Gürsel Paşa, 6, 99

Cemaleddin Afgani, 17
Cevdet Sunay, 109
CHP, xi, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 60, 62, 66, 67, 68,
212, 218, 225
CHP VII. Kurultayı, 52

Ç

Çatı Dergisi, 4, 223
Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 67

D

Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi, 13, 14
DARÜLFÜNUN, 16
Darülfünun- u Osmani, 19
Darülfünun-i Sultani, 18
Darülfünun-i Şahane, 18
Demokrat Parti, v, xi, 50, 51, 60, 61, 63, 65, 66, 67,
68, 69, 70, 98, 198, 228, 229, 230
ders programı, 63, 153, 154
Ders Programları, 153
Din eğitimi, ii, 50, 51, 57, 125
Din Psikolojisi, 59, 64, 92, 93, 120, 127, 128, 133,
156, 158, 181, 249, 250
Din ve Lâiklik, 76
Diyanet İşleri Başkanı, 56, 61, 103, 108
Diyanet İşleri Başkanlığı, v, 31, 32, 46, 54, 63, 75, 94,
95, 104, 165, 167, 191, 192, 204, 229, 232, 233,
235, 251
Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi, xi, 4, 201, 202
Dr. Ali Özek, 91, 142

E

Edip Kürkçüoğlu, 6, 91, 99, 103, 105, 107, 198
Eğitim Programları, 153
Enstitü Binası, 106, 116, 117, 124, 125, 131
Enstitü Genel Kurulu, 139, 140, 141, 142, 148, 252,
253, 254, 256
Enstitü Genel Sekreteri, 140, 143, 144, 252, 253, 255,
259
Enstitü Müdür Başyardımcısı, 143, 255
Enstitü Müdürü, 102, 105, 108, 140, 141, 144, 145,
148, 180, 236, 237, 239, 242, 252, 253, 254, 256,
259, 260, 262
Enstitü Rozeti, iii, 189

Enstitü Yönetim, 139, 140, 148, 150, 151, 160, 173,
174, 179, 183, 185, 240, 241, 242, 243, 244, 245,
246, 252, 253, 256, 257, 261, 262
Erzurum, iii, v, vi, 32, 43, 74, 79, 121, 122, 123, 124,
149, 216, 218, 222, 229
Esad Arsebük, 58
Esat Arsebük, 59

F

Fatih Sultan Mehmet, 8

G

Gotthard Jaschke, 21, 22
Gündüz Akbıyık, 88, 90, 91, 92

H

Hadis, 8, 38, 45, 46, 59, 64, 92, 93, 105, 106, 120,
123, 127, 128, 129, 132, 133, 153, 155, 156, 158,
159, 160, 163, 180, 181, 197, 211, 249, 250, 261
Halil Can, 92
Hamdullah Suphi Tanrıöver, 51, 53
Hareket Dergisi, ii, 4, 222, 223
Hasan Ali Yücel, 49
Hayrettin Karaman, 6, 99, 147, 149, 202, 203
Hikmet Birand, 58
Hilal Dergisi, 4
Hilmi Ziya Ülken, 37, 41, 58, 149

I

I. Mahmud, 10, 11
II. Abdülhamit, 34
II. Mahmud, 10, 11
II. Meşrutiyet, 11, 12, 20, 35, 226
III. Ahmed, 10, 11
III. Mehmed, 10
III. Selim, 10, 11
Islah-ı Medâris Nizamnamesi, 13

İ

İbni Haldun, 1
II. Dünya Savaşı, 66, 217
İlahiyat Fakültesi, 3, 4, 6, 28, 29, 30, 32, 36, 37, 38,
39, 40, 41, 46, 47, 51, 57, 58, 59, 70, 71, 72, 73,
87, 95, 97, 98, 99, 108, 116, 125, 127, 128, 129,
130, 146, 147, 152, 160, 161, 164, 183, 192, 196,

205, 208, 215, 216, 218, 224, 225, 226, 227, 228,
229, 230, 231
İlköğretimde, 47, 60
İmam Hatip Kursları, 54, 55, 63
İmam Hatip Mektepleri, 46, 47
İmam Hatip Okulu, iii, v, 65, 72, 73, 74, 85, 102, 103,
106, 121, 138, 164, 192, 195, 218, 234
İmam-Hatip Okulu, v, 74, 111, 165, 166, 167, 171,
233, 234, 235
İrfan Baran, 99, 100
İrşat, 4, 110, 155, 181, 223, 250
İslam Dergisi, 4, 102, 103, 104, 194, 197, 198, 222
İslam Enstitüsü, iii, v, 2, 4, 5, 6, 73, 74, 76, 79, 81, 84,
85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97,
98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108,
109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118,
119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 130, 131,
132, 133, 134, 135, 136, 142, 146, 148, 150, 152,
153, 154, 157, 162, 163, 164, 180, 181, 182, 183,
185, 186, 187, 188, 189, 190, 193, 194, 195, 196,
200, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 210, 211, 212,
215, 216, 218, 222, 227, 228, 229, 230, 256, 262
İslam Medeniyeti Dergisi, 4, 199, 222
İslamcı Dergiler Projesi, iv, 4, 201
İslam'da' İlimler Tarihi, 59
İslamın İlk Emri Oku, 4, 107, 112, 194, 203, 207,
209, 223
İslami Hareket, 4, 223
İsmet İnönü, 66, 90
İsmet Parmaksızoğlu, 5, 7
İstanbul, iii, v, 2, 5, 6, 7, 8, 13, 15, 17, 19, 22, 23, 24,
25, 28, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 43, 50, 52,
53, 54, 59, 61, 63, 66, 69, 70, 74, 75, 77, 79, 84,
85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97,
98, 99, 100, 101, 103, 106, 107, 109, 112,
114, 124, 126, 127, 131, 142, 146, 149, 150, 153,
154, 162, 164, 180, 181, 182, 183, 186, 187, 188,
190, 191, 192, 193, 195, 196, 199, 200, 202, 203,
204, 210, 211, 216, 218, 223, 224, 225, 226, 227,
228, 229, 230, 231
İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, iii, 2, 6, 84, 86, 87,
88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101,
107, 109, 114, 124, 142, 146, 162, 180, 181, 182,
183, 186, 187, 188, 190, 195, 203, 204, 210, 216,
218, 227
İzmir, iii, v, vi, 4, 26, 27, 29, 44, 47, 48, 54, 103, 116,
117, 118, 119, 120, 121, 149, 154, 162, 195, 196,
203, 216, 222, 226, 229

K

kadro, 21, 79, 81, 82, 84, 122, 149, 150, 206, 246

Kanuni Sultan Süleyman, 8
 Kastamonu, 44, 54, 79, 196
 Kayseri, iii, v, vi, 8, 27, 44, 54, 63, 65, 79, 103, 109,
 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 149, 162, 193,
 195, 196, 204, 216, 226
 Konya, iii, v, vi, 4, 27, 32, 44, 55, 63, 65, 79, 98, 99,
 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109,
 112, 113, 115, 149, 150, 162, 183, 194, 195, 196,
 204, 207, 216, 222, 226
 Konya., iii, 63, 107, 149, 162, 195
 Kütüphanede, 108

M

Maarif Kongresi, 24
 Maarif Nazırı Emrullah Efendi, 19
 Marmara İlahiyat Fakültesi, 95
 Marmara İlahiyat Fakültesi Dergisi, 95
 MEB, 3, 17, 56, 61, 74, 75, 76, 94, 141, 147, 160,
 162, 206, 221, 224, 227
MEB Tebliğler Dergisi, 3, 56, 61, 75, 76, 162, 206,
 221
 Medâris-i İlmiye Nizamnamesi, 12, 13, 14
 Mehmet Fuat Köprülü, 51
 Mehmet İpşirli, 4, 7
Millet Maarifi, ii
 Milletvekili Kadircan, 101
 Millî Eğitim Bakanı Celâl Yardımcı, 79
 Maarif Vekili Vasıf Bey, 30, 33, 34, 41
 Milli Eğitim Bakanlığı, iii, 3, 16, 26, 30, 32, 49, 54,
 55, 56, 59, 61, 73, 76, 81, 103, 106, 125, 131, 138,
 157, 161, 162, 208, 209, 217, 227, 229
 Milli Mücadele, 20
Millî Terbiye, 20
 Mustafa Cevat Akşit, 122, 123
 Mustafa Kemal Atatürk, 21, 25, 224
 Mustafa Kemal Paşa, 21, 24, 25, 27
 Mustafa Öcal, 4, 5, 6, 8, 30, 37, 41, 43, 75, 99, 110,
 125, 129, 146, 155, 164, 195, 201
 Müderris, 9, 96, 108
 Müdürler Komisyonu, 63, 74, 79, 94
 Müfredat Programı, 3, 47, 48, 162
 Münif Paşa, 17

N

Namık Kemal, 21, 90, 100
 Necdet Sakaoğlu, 24, 30, 31
Nihat Sami Banarlı, 6, 92, 99, 149, 200
 Nurettin Topçu, ii, 200

O

Orhan Dengiz, 112, 117
 Ortaöğretim, 35, 49, 226, 230
 Osmanlı Devleti, ii, 5, 7, 8, 23, 31, 35, 66, 217
Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi,
 5, 8, 37, 155

Ö

Ömer Çam, 91, 92, 98, 192
Ömer Nasuhi Bilmen, 92, 96, 149

P

Prof. Mükrimin Halil Yinanç, 58

R

Rahmi Şenses, 92
 Raif Efendi, 32
 Refik Koraltan, 67
 Resmi Gazete, v, 3, 28, 59, 74, 75, 79, 82, 137, 140,
 141, 142, 144, 145, 146, 148, 151, 152, 157, 160,
 166, 167, 168, 170, 173, 174, 175, 177, 181, 185,
 186, 187, 215, 221, 251

S

Sadettin Evrin, 92
 Sadrazam Âli Paşa, 17
 Sadrazam Keçecizade Mehmed Fuad Paşa, 17
 Saffet Paşa, 17
 Samsun, iii, v, vi, 79, 131, 132, 133, 134, 135, 136,
 152, 153, 216, 218, 229
 Saruhan (Manisa), 3, 27
 Sebil Dergisi, 4, 214
 Sinan Tekelioğlu, 52
 Sultan Abdülmecid, 16

Ş

Şahap Şimay, 92
Şayeste Erman, 92
 Şer' iye Vekâleti, 15
 Şevket Beysanoğlu, 21
 Şevket Raşit Hatipoğlu, 90, 101, 103, 111
 Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi, 13
 Şinasi Altındağ, 58
Şube Müdürlüğü, 138, 139

T

Tablo 1: İlahiyat Fakültesi Dekanları, 37

Tahsin Banguoğlu, 23, 31, 52, 53, 54, 55, 58, 225
 Talim ve Terbiye Heyeti, 48, 74
 Tanzimat, 10, 15, 16, 20, 22, 28, 31, 225
 Tayyar Altıkulaç, 128, 147, 201, 204
 TBMM, v, vi, 2, 3, 15, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33,
 34, 36, 37, 47, 52, 57, 58, 61, 74, 79, 80, 81, 82,
 212, 221, 225, 229
TBMM Tutanak Dergileri, 2
 Tek Parti, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 66, 67, 68,
 190, 218, 225
 Teşkilat-ı Esasiye, 21
 Tevfik İleri, 63, 86, 91, 218
 Tevhid- i Tedrisat Kanunu, iii, 3, 31, 36, 37, 47, 49
 Tohum Dergisi, 4, 192, 223
 Trabzon, 27, 54, 79
 Türkiye Cumhuriyeti, , 2, 5, 27, 70, 118, 165, 168,
 217, 233, 263
 Türkiye Eğitim Milli Komisyonu, 70, 71, 192, 230
 Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu, iii,
 162, 163, 195, 196, 199, 211, 215, 227, 230
Türkiye' de Din Eğitimi, 5, 41, 61, 63, 105, 106, 150,
 228

U

Ulus Gazetesi', 54

Ü

Ümit, 105, 107, 108, 109, 222
 Üniversite Reformu, 40, 57

V

Vasıf (Çınar) Bey, 3, 27, 36
 Veli Ertan, 102, 105, 108, 198

Y

Yeni Sabah Gazetesi, 41, 55
 Yozgat, iii, v, vi, 43, 136, 218

Z

Zafer Gazetesi, 62, 225
Zekai Konrapa, 92
 Ziya Gökalp, 20, 21, 22, 23, 225, 226

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Meral Kayabaşı
Doğum Yılı ve Yeri : 10. 13. 1968
Eğitim Durumu :Yüksek lisans Öğrencisi
Lisans Öğrenimi : Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi :Gaziosmanpaşa Üniversitesi- Tarih ABD/Cumhuriyet Tarihi
Bilim Dalı
Yabancı Dili : İngilizce
Bilimsel faaliyetleri :
İş Deneyimi :
İletişim :

Ömer Ferid Kam - Necmeddin Diñer

